

Pécsi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

Dr. Szívós Alexander Roland

A fenntarthatóság és az adózás - a környezetvédelmi adózás tendenciái

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető:

Dr. Szilovics Csaba egyetemi tanár

Pécs, 2025

Tartalom

A fenntarthatóság és az adózás - a környezetvédelmi adózás tendenciái	1
I Bevezető gondolatok.....	4
I.1 Témamegjelölés, problémafelvetés	4
I.2 Hipotézisek	7
I.3 A disszertáció szerkezete.....	9
I.4 A kutatás módszertana	10
II Adózás, pénzügyi kultúra és fenntarthatóság	11
III Környezetszennyezés, környezetvédelem, fenntarthatóság és adózás	23
III.1 Ókor.....	27
III.2 Középkor.....	33
III.3 Újkor.....	38
III.4 A fenntarthatóság modern kori értelmezése.....	43
IV A környezetvédelmi adók jellemzői	52
IV.1 A környezetvédelmi adózás elmélete	54
IV.2 A környezetvédelmi adók rendszerezése	59
IV.3 A környezetvédelmi adók súlya az adórendszerekben és szerepük a zöld átmenetben .	67
V Adózás, ESG, greenwashing	71
V.1 Az ESG és az adózás interakciója.....	71
V.2 A greenwashing jelenség	79
VI A környezetvédelmi adózás globális tendenciái.....	86
VI.1 Környezetvédelmi adózás Európában	86
VI.2 Környezetvédelmi adózás az USA-ban és Kínában	135
VII Fenntarthatóság és környezetvédelmi adózás Magyarországon.....	145
VII.1 Környezetvédelem és fenntarthatóság megjelenése Magyarországon	145
VII.2 Az ESG törvény	149
VII.3 Környezetvédelmi adók	151
VII.4 Adókedvezmények	160
VIII A környezetvédelmi adók gyakorlati alkalmazásának problémái	164
IX Összegzés	175
Angol nyelvű összefoglaló a doktori értekezésről - English summary on the doctoral thesis.....	179
Felhasznált irodalom	184

I Bevezető gondolatok

I.1 Témamegjelölés, problémafelvetés

Az élet már három és fél milliárd évvel ezelőtt létezett a Földön, az ember nagyjából kétszázézer éve van jelen. Folyamatosan hatást gyakoroltunk a környezetünkre, de ez a hatás a történelmünk jelentős részében lokális jellegű volt. Az ipari forradalmakat követően azonban tevékenységünk a természeti erőforrások fokozódó felhasználásával és az élővilág drasztikus átformálásával járt, míg nem beléptünk az ún. antropocén korba. A kifejezést Paul J. Crutzen Nobel-díjas légkörkémikus alkotta meg a 2000-es évek elején, aki szerint az antropocén kor, azaz az "emberiség kora" a XX. század közepén kezdődött, ekkor gyorsult fel a bolygó erőforrásainak kiaknázása és vált az ember geológiailag értelmezhető természetalkító tényezővé.¹ A 2010-es évek második felére eljutottunk oda, hogy a lakosság teljes erőforrás igénye 70%-al meghaladta a Föld megújulni képes környezeti javait.² A gazdasági és társadalmi növekedésünkkel egyenes arányban nőtt a környezetkárosító szerepünk, és bizonyos területeken már veszélyeztetjük a jelen, illetve jövő generációinak életfeltételeit.

A környezetről való gondolkodás olyan kérdés, melyben az emberiség - egy része - már egy ideje próbál előrelátó lenni és meggyógyítani azt, amit tevékenységével okozott. Egyetértek Jacques-Yves Cousteau³ gondolataival, aki szerint „Az emberiség történelme a múltban jórészt a természet elleni, fennmaradásért vívott küzdelem története volt. Századunk meghozta azt a felismerést, hogy éppen a fennmaradásunkhoz kell a természetet megvédenünk.”⁴

Annak ellenére, hogy klímaváltozásról, az abban játszott szerepünkről, továbbá a várható negatív következményekről szóló párbeszéd már az 1970-es években elkezdett kibontakozni, igazán nagy áttörésről csak az ezredfordulót követően beszélhetünk. A 2000-es évektől kezdődően az éghajlatváltozásról szóló párbeszéd mindennapi témává vált, egyre többen kezdenek a tudatára ébredni ennek a figyelmet és elkötelezettséget igénylő kérdésnek.⁵ A

¹ lásd bővebben Paul J. Crutzen - Eugene Stoermer and Will Steffen: The Future of Nature. Documents of Global Change. The 'Anthropocene' Yale University Press, 2000.

² Matolcsy György: Új Fenntartható Közgazdaságtan. Magyar Nemzeti Bank, Budapest, 173-174. o.

³ francia tengerkutató, felfedező, háromszoros Oscar-díjas természettudós és filmkészítő

⁴ <https://www.collegesidekick.com/study-docs/5128520> (2025.01.13.)

⁵ Az Ausztráliában végzett legnagyobb ifjúsági felmérés szerint a fiatalokat leginkább a környezet, a diszkrimináció, a gazdaság és a megélhetési költségek, valamint a mentális egészség hatása foglalkoztatja. A 15 és 19 év közötti több mint 19,500 fiatal válasza alapján a legfontosabb kérdések között a környezet (44%), az egyenlőség és diszkrimináció (31%), a gazdaság és pénzügyi ügyek (31%), valamint a mentális egészség (30%) szerepeltek. <https://www.missionaustralia.com.au/media-centre/media-releases/new-report-confirms-biggest-concerns-for-young-people-in->

globális klímaváltozás is a 2000-es évektől lépett magasabb szintre, 2003-ban nagyon sok halálos áldozatot követelő európai hőhullám rázta fel a közvéleményt, a 2010-es években fokozódó migrációs folyamatok a klímaváltozáshoz köthetőek a Közel-Keletet és Afrikát sújtó rekordméretű aszályok és termés kiesések miatt. Az olyan problémák megjelenése vagy felerősödése, mint a globális felmelegedés, a környezetszennyezés különböző formái és az állatfajok kihalása új társadalmi-gazdasági nehézségek, kihívások elé állítottak bennünket. A fenntarthatóság, a fenntartható fejlődés⁶ kérdésköre egyre több területet ölel fel a hétköznapi életünk és a tudomány világában egyaránt, három fő, egymással szoros együttműködésben levő szegmensre koncentrálva, melyek az ökológiai, társadalmi, gazdasági rendszerek.⁷

A környezetpolitika direkt, elsősorban hatósági szabályozási eszközeivel vitathatatlan eredményeket ért el az éghajlatváltozás elleni küzdelemben, de egyre többen észlelik, hogy ez az eszközrendszer már nem képes a gazdasági élet változásait hatékonyan kezelni. Az elérni kívánt zöld átmenet túl lassú, a politikai-gazdasági konstellációk, valamint a széles társadalmi tudatosság egyaránt hiányoznak a megvalósításához. Az alkalmazott eszközök a gazdasági szereplők alkalmazkodási képességét nem veszik kellő mértékben figyelembe, magas adminisztrációs és végrehajtási költségekkel járnak, az ösztönző hatásuk pedig elégtelen. Fontos célkitűzés lenne az összhang megteremtése a természeti környezet, a termelés és a fogyasztás között. Azonban az eddigi szabályozók a fogyasztói magatartást csak gyengén befolyásolták. A lakosság környezeti tudatosságának az alacsony volta és jelentős részének gyenge anyagi helyzete, továbbá emiatt árérzékeny fogyasztói magatartása, társulva az olcsó tömegtermékek áradatával, nem teszi lehetővé a környezetbarát termékek népszerűvé válását, általános elterjedését. Tovább nehezíti a helyzetet, hogy az egyes országok/régiók eltérő fejlettségi szinteken, időben és térben eltérő mértékben szennyezik a környezetet és eltérő mértékben képesek a zöldítés jogi, gazdasági, társadalmi és kulturális feltételeinek kialakítására. A jogkövetés szintje az adott ország, vagy régió kultúrájától, polgárainak jogkövetési hajlandóságától függ, ezért kérdéses, hogy a problémák lokalitás helyi, vagy globális szabályozása lenne a megfelelőbb. Problémát jelent, hogy a költségek és hasznok nagyon messze vannak egymástól térben és időben. Annak a társadalmi és környezeti

australia#:~:text=Responses%20from%20more%20than%2019%2C500,considered%20most%20important%20in%20Australia. (2025.02.10.)

⁶ A kifejezés az 1980-as években Lester R. Brawn tanulmányában jelent meg, amelyben a népesség növekedését úgy kapcsolta össze a természeti erőforrások hasznosításával, hogy a lehető legkisebb legyen a természeti környezet mennyiségi és minőségi romlása. Csák Csilla: Környezetjog. Novotni Kiadó, Miskolc, 2008. 15. o.

⁷ Kuslits Béla: Ökoszisztéma, társadalom, gazdaság. In: Fülöp Sándor: Beszámoló a jövő nemzedékek országgyűlési biztosának 2010. évi tevékenységéről. Országgyűlési Biztos Hivatala, Budapest, 2011. 217. o.

költsége, hogy itt Európában vagy Észak-Amerikában valamit fogyasztunk, tőlünk igen messze jelenik meg.

Mindezek a tényezők további cselekvésre készítetik a környezetpolitikát, és egyértelművé vált, hogy a környezeti problémák megoldása több szakterület együttműködését igénylő feladatkör, melyben a pénzügyi szabályozók szerepének kiemelt jelentősége lehet. A fenntartható fejlődés olyan összetett fogalom, ami a környezetjog mellett a pénzügyi jog területén is értelmezhető, sőt a két jogterület szorosan összefügg. A közigazgatási jog hatósági szabályozása egyedül kevés a hatékony környezeti felelősség megteremtésére. Szükség van olyan szabályozási eszközökre, amelyek a gazdasági eszközök révén képesek befolyást gyakorolni az adott társadalom fenntarthatóbb, "zöldebb" működésére.

A zöld átállás⁸, a fenntartható fejlődés biztosításában - többek között - az ENSZ és az Európai Unió is kiemelt szerepet szán a fiskális politikának és azon belül az adózásnak, amit jelenleg az egyik leghatékonyabb eszköznek tartanak a klímaváltozás elleni küzdelemben. Az adók révén az állam hatni tud a környezeti értékek figyelembe vételére, alkalmas lehet áthangolni az egyes gazdasági tevékenységeket környezettudatosság jegyében. Ugyanakkor elgondolkodtató az ENSZ főtitkár António Guterres kijelentése, aki szerint "A környezetszennyezést, nem az embereket kell adóztatnunk."⁹ Úgy tűnik tehát, hogy nem találtuk meg a tényleges felelősöket a környezeti károk kialakításában, vagy ha meg is találtuk őket, a jelenleg hatályban lévő normák nem elégségesek a szankcionálásukra. Ki a felelős a klímakatasztrófáért? Kinek van benne a legnagyobb részesedése? A gazdaság mérete és a környezeti hatások között egyre erősebb összefüggés figyelhető meg. Minél nagyobb a gazdaság, jellemzően annál nagyobb a természeti források felhasználása és az ehhez tartozó környezetszennyezés. Egyre többen mutatnak rá arra, hogy a multinacionális vállalatok és a leggazdagabb egyének hatalmas szerepet játszanak a klímakatasztrófa előidézésében. Az adózás igazságossága és az adócsalás elleni küzdelem és a klímaküzdelem egymással párhuzamosan, de viszonylag kevés átfedéssel folyt az elmúlt évtizedekben, annak ellenére, hogy számos közös célkitűzéssel bírnak. A kezdő vagy kiindulópont a javak és erőforrások aránytalan kiaknázásának, elosztásának és felhasználásának több ezer éves vitájából eredeztethető.

⁸ A zöld átállás során a kevésbé fenntartható, környezetre káros tevékenységeket csökkentik, a fenntartható tevékenységeket pedig csak addig növelik, amíg az átmenethez szükséges kapacitásokat ki nem építik. A zöld növekedés elképzelése azt ígéri, hogy a technológiai fejlődés révén képesek leszünk olyan hatékonyságot elérni, hogy ugyanazt csinálhassuk, mint eddig és közben a civilizációt megmentjük. A technooptimista elbeszélés szerint a technológia létre fogja hozni azt a helyzetet, amikor a gazdasági növekedésről leválik a környezeti terhelés, mert annyira hatékony lesz a termékek előállítása a szolgáltatások nyújtása.

⁹ <https://www.theguardian.com/world/2022/sep/20/un-secretary-general-tax-fossil-fuel-companies-climate-crisis> (2024.11.10.)

Dolgozatomban elsősorban azt vizsgálom, hogy a fenntarthatóság, a fenntartható fejlődés és a környezetvédelem gondolatísága milyen kölcsönhatásban van az adózással, miért tartják az adózást hatékony eszköznek az éghajlatváltozás elleni küzdelemben, a kitűzött fenntarthatósági célok megvalósításában. Gondolatmenetem kiindulópontja, hogy az adózás már a Kr.e. IV-III. évezredtől minden nagyobb közösség működéséhez szükséges forrásokat biztosította,¹⁰ ezáltal meghatározó befolyással bírt az emberek mindennapi életére, magatartására, pénzügyi kultúrájára, továbbá az egyes premodern államok, majd modern államok gazdasági, társadalmi mozgásterére. Az adózás történelem alakító tényező volt, hiszen az erőforrások elosztásában¹¹ kulcsszerepet játszott és játszik napjainkban is. A fenntarthatóság alapja pedig a hatékony, ésszerű és igazságos erőforrás kezelés. Az írásban arra is keresem a választ, hogy mitől zöld adó egy adó. Megvizsgálom, hogy milyen célok és jellemző tulajdonságok miatt különböztetjük meg az egyes közterheket és tekintjük környezetvédelmi adóknak. Miként szolgálhatja egy adó a fenntartható fejlődést, a környezetvédelem előmozdítását. Továbbá a hatályban levő zöld adók megfelelnek-e ezen kritériumoknak és valóban hatékony eszköznek bizonyulnak az éghajlatváltozás elleni küzdelemben. Ugyan eltérő mértékben, de tapasztaljuk, hogy az adórendszerrel szembeni prioritások átalakulóban vannak, hiszen korábban a gazdasági növekedés folytonossága magától értedődő volt, a környezetszennyezés és károsanyag-kibocsátás problémája kevésbé foglalkoztatta a döntéshozókat. A jelen és a jövő adózásának kialakítása során a hagyományos gazdaságpolitikai célok mellett, új fenntarthatósági aspektusokat is figyelembe kell vennünk, kérdés, hogy a dolgozat vizsgálatát képező környezetvédelmi adók esetében ez megtörtént-e.

Ismerve az adójog dinamikáját, folyamatos változását, az értekezés célja pusztán egy pillanatsfelvétel készítése lehet a környezetvédelmi adózás tendenciáiról, a zöld adók globális és magyarországi helyzetéről. Ugyanakkor az írás idő- és értékállóságát növelendő, megvizsgáltam a fenntarthatóság, a pénzügyi kultúra és az adózás interakciójának elméleti és történeti dimenzióit, bemutatva a környezetéről gondoskodó, azzal együttélő ember magatartásainak gazdasági, adózási előképeit és fejlődési folyamatát. Munkámat az alábbi főbb hipotézisek vizsgálata mentén végeztem el.

1.2 Hipotézisek

Disszertációmban a következő hipotéziseket állítottam fel.

¹⁰ Szilovics Csaba: Az adózás eredetéről. Novissima Kiadó, Budapest. 2021. 10. o.

¹¹ Lásd például Szilovics Csaba: Az igazságosság elveinek érvényesülése a természetes személyek adóztatásában.

JURA 18: 1, 2012. 119-126. o., vagy Szilovics Csaba: Az egykulcsos adó igazságosságáról. JURA 21: 1 2015. 136-141. o.

1. Gondolatmenetem kiindulópontja, hogy az adózás - a (köz)pénzügyi kultúra részét képező - kulturális jelenség, amely kölcsönhatásban fejlődött az egyes közösségek gazdasági, szociológia és politikai viszonyaival. Ennek a szerves fejlődésnek koronként és földrajzi területenként eltérő időben és intenzitással, de eleme volt a környezettel való együttélés gondolata, mivel az éghajlati hatások figyelembe vétele nélkül az egyének és az általuk alkotott egyre nagyobb közösségek fennmaradása nem képzelhető el. A környezettel való harmonikus együttélés ugyan évezredek óta elválaszthatatlan része a közösségi gondolkodásnak, de jelentősége a fenntartható fejlődés modern kori meghatározásától kezdve mutatható ki a gazdasági döntések és az adózás területén.
2. A körforgásos gazdaságba történő átmenet, valamint a fenntarthatósági célok megvalósításában az adózás és a pénzügyi kultúra fejlesztése kulcsfontosságú tényezők. Ugyanakkor az adózás és a pénzügyi kultúra kiszolgáltatását figyelhetjük meg a tőkének és a politikának. Fontos lenne az adózás, a pénzügyi kultúra és a környezetpolitikai célok tudatos összehangolása. Önmagában az adórendszer megreformálása nem elegendő. A lakosság pénzügyi kultúrájának, tehát a köztudatba beépült etikai elveknek is fel kell fognia a környezetkárosítás hatásait és azt, hogy az adózás miként járulhat hozzá a fenntartható fejlődéshez. Ehhez szükséges a hangsúly áthelyezése az egyénről és szűk környezetéről a szélesebb közösségi érdekekre. Javaslom a pénzügyi kultúra definíció fenntarthatósági szempontokkal történő kibővítését. E szerint „a pénzügyi tudatosság olyan képesség, ami lehetővé teszi a pénzügyi források hatékony gyarapítását, nyomon követését és felhasználását oly módon, hogy az hozzájáruljon mind az egyén, mind a családja, mind vállalkozása jólétének és gazdasági biztonságának megerősítéséhez, anélkül, hogy veszélyeztetné a közösség jelenkori és jövőbeni szükségleteinek kielégítését.”
3. A globalizációval párhuzamosan az államok adószuverenitása egyre csökken. Az adórendszerek egymáshoz közeledését figyelhetjük meg, ami azt jelenti, hogy az országok azonos adójogi megoldásokat alkalmaznak, igyekeznek harmonizálni közteher elvonási módszereiket, és ez a tendencia figyelhető meg a környezetvédelmi adók körében is. Az adott térség gazdasági, politika, szociális, vagy kulturális szempontjaira koncentrálo lokális megoldások megszűnnek, csorbul az önálló pénzügyi kultúra értéke, amit a politikai és gazdasági érdekek, a nagytőke és multinacionális vállalatok egész világot behálózó lobbija

alakít és ez hatással van - többek között - a környezetvédelmi törekvésekre, a környezetvédelmi adók hatékonyságára, a jogkövetés szintjére.

4. A szennyező fizet elvre épülő, hatályban levő környezetvédelmi adók jó része jelenlegi formájukban nem alkalmasak a jogalkotó által megfogalmazott környezeti célkitűzések elérésére. Ebből következően a zöldadók többsége elsődlegesen a költségvetési bevételek növelését és nem a fenntartható fejlődést szolgálja, ezért sem sikerült szignifikáns változást elérniük a környezetvédelem iránt tett erőfeszítésekben, a körforgásos gazdaság előmozdításában, a fenntarthatósági célkitűzések megvalósításában. Számos olyan ökoadó található világszerte, amelyek az erőforrás-igényes tevékenységek helyett a körforgásos tevékenységeket sújtják adóteherrel. Továbbá az ipari, technológia fejlődésnek köszönhetően újfajta szennyezési típusok jelentek meg időközben, amelyekre még nem, vagy nem kellő mértékben reagált a jogalkotó, ennél fogva viszonylag kevés olyan adótípussal találkozunk, amely adótárgyukat tekintve ezen új szennyező magatartásokat veszik célba.

1.3 A disszertáció szerkezete

Szerkezetét tekintve a disszertáció kilenc elkülönült fejezetre, egy angol nyelvű összefoglalóra és a felhasznált irodalomjegyzékre tagozódik. Az első fejezet tartalmazza az értekezés bevezető gondolatait, amelyek a témaválasztás, problémafelvetés indokolása mellett, illetve ahhoz kapcsolódóan a kutatási hipotéziseket, a disszertáció szerkezetének ismertetését, valamint a kutatás módszertanát jelentik. A második fejezetben az adózás alapvető fogalmi elemeit, elméleti háttérét mutatom be, továbbá értelmezem az adózás és a pénzügyi kultúra viszonyrendszerét, kitérve a fenntarthatóság által támasztott többlet kritériumokra. A harmadik fejezetben a környezetszennyezés, környezetvédelem és fenntarthatóság kérdésköreinek történeti távlatait, továbbá az adózással való érintkezésüket vizsgálom meg. Ennek részeként a környezetszennyező magatartások káros hozadékainak felismerését, a környezeti kárfogalom megjelenésével együtt a környezetvédelem gondolatának megszületését, valamint ezzel párhuzamosan a fenntarthatósági gondolat meg- vagy újjászületését, modern kori értelmezését mutatom be. A negyedik fejezetben a környezetvédelmi adók alapvető fogalmi elemeit, rendszerét és működését szemléltetem. Az ötödik fejezetben a fenntarthatóság és az adórendszer interakcióját az ESG tényezők vizsgálatán keresztül tekintem át, ezt követően pedig kitérek az adóelkerülés témakörére, a greenwashing jelenségre koncentrálni. A hatodik fejezetben a környezetvédelmi adózás

globális tendenciát elemzem kiemelve az Európai Unió (EU), az Amerikai Egyesült Államok (USA) és Kína fenntartható fejlődés biztosítása és az adórendszer zöldebbé tételére irányuló törekvéseit. A hetedik fejezetben a fenntartható fejlődés magyarországi értelmezését és elért eredményeit tárom fel, aminek keretében hazánk ökoadóztatási gyakorlatát, az alapul szolgáló jogszabályi környezetet is áttekintem. A nyolcadik fejezetben a környezetvédelmi adók gyakorlati alkalmazásának problémáit szintetizálom. Végül a kilencedik, egyben utolsó fejezetben összefoglalom a disszertáció következtetéseit, különös tekintettel a hipotézisek helyességének vizsgálatára. Ezt követi az értekezés rövid, angol nyelvű összegzése. Az irodalomjegyzék tartalmazza a felhasznált primer (oklevél, dekrétum, törvény stb.) és szekunder (monográfia, tanulmány, szakcikk, jegyzet, internetes forrás) irodalmak jegyzékét.

1.4 A kutatás módszertana

A munkám elkészítésének módszertani háttérét tekintve, az írás a társadalomtudományok tudományterületén belül az állam- és jogtudományok tudománycsoportjában foglal helyet. A disszertáció elsősorban közjogi tárgyú, mivel a pénzügyi jog, azon belül pedig az adójog vizsgálatára fekteti a legnagyobb hangsúlyt. E mellett az egyetemes- és magyar jogtörténet, a nemzetközi jog és az EU joga, a környezetvédelmi jog, valamint az állam- és jogtudományok tudománycsoporton túlmenően az általános gazdaságtörténet, szociológia és történelem tudományterületek, illetve csoportok eszköztárát is felhasználom.

Az értekezés célja a bemutatni az adózás, mint fiskális és kulturális eszköz szerepét, kölcsönhatását a fenntartható fejlődés előmozdításában. A disszertáció egyes részeiben a történeti genetikus elemzés módszerét kívánom alkalmazni, amelyet az összehasonlító és kritikai analízissel szükséges kiegészítenem, hogy a folyamatok alakulását jobban megértsem. Egyes fogalmak, adójogi jogintézmények bemutatása esetében a dogmatikai módszert választottam annak érdekében, hogy a definíciók valamennyi releváns elemét feltárjam. Munkám során arra törekedtem, hogy a megismert tényeket és a különböző alkotók gondolatait, hipotéziseimmel kiegészítve olyan logikus láncolatba helyezzem, amely a látszólag egymástól független tények összefüggésbe kerülését és rendszerbe foglalását eredményezi.

A felhasznált irodalom tekintetében primer források mellett szekunder forrásokat egyaránt használok, így különösen a témakörben született magyar, angol, olasz és német nyelvű monográfiák, tanulmánykötetek és tanulmányok eredményeit is. A leírtakat kiegészítve az ENSZ, OECD, EU, Vilgábank, IMF, KSH és olyan szervezetek, mint a Tax Justice Network által közzétett statisztikai adatokat is beépítettem a művembe.

II Adózás, pénzügyi kultúra és fenntarthatóság

Az adózás, a pénzügyi kultúra és a fenntarthatóság közötti kapcsolat, szinergia vizsgálata előtt érdemes áttekintenünk az adózás elméleti háttérét, alapvető fogalmi jellegzetességeit. Mi az adózás? Mi az adórendszer? Miért fizetünk adót? Ki az adó alanya?

Oliver Wendell Holmes XIX. században élt amerikai író, orvos, egyetemi tanár úgy fogalmazott, hogy az adó a civilizáció ára. Charles Adams amerikai adótörténész szerint az adók az üzemanyag, ami a civilizációt hajtja. Az egyes közösségek, államok felemelkedése és bukása mögött, időről időre, szinte minden esetben meghúzódott valamilyen adó tényező is. Charles Adams az adózást a társadalom alakításának egyik legerőteljesebb eszközöként azonosítja és a fenntartható fejlődés elengedhetetlen feltételeként jelöli meg a megfelelő adójogi szabályok alkalmazását.¹² Az a sajátos összefüggés, melyben az adóalany áll az adóztató hatalommal szemben, olyan régi mint maga a társadalom, írja Takács György.¹³ Egyes szerzők az adózást a történelmen kívül álló és az egész emberi történelmet átfogó jelenségnek tartják. Sergey B. Glushachenko megjegyezte, hogy az adózás fogalma annyira ősi, mint maga a társadalom. Az orosz közgazdász T.F. Yutkina szerint nincs társadalom adó nélkül, nem számít, hogy törzsi, vagy XXI. századi civilizált társadalom. Bárhol van szociális szerveződés, ott adó is van.¹⁴

Thomas Hobbes az államot a társadalmi szerződésre visszavezető felfogás irányzatát képviselve az adót *emtae pacis pretium*-nak, vagyis a béke vételárának nevezte. Charles Montesquieu szerint az adót javainkból azért nyújtjuk az államnak, hogy azoknak többi részét biztonságban élvezhessük. Georg Wilhelm Friedrich Hegel állambölcselete szerint az állam a legfőbb cél lévén, mint ilyen rendelkezik az alattvalók vagyonával, tehát feltétlenül az adóval is. David Ricardo és John Stuart Mill az állam szükséges voltából indulnak ki és az államhoz való tartozásban keresik az adó jogalapját. Adam Smith szerint az adó olyan kötelező befizetés, amelyet a kormány a magánszemélyekre vagy a vállalatokra vet ki a közjóléthez szükséges kiadások fedezésére.

Philip Hoffman álláspontja, hogy az adóztatás képessége az államiság alapja, hiszen az államok "akkor jönnek létre, amikor az erőszak alkalmazására való képességükön túlmenően

¹² Charles Adams: *For good and evil: The impact of taxes on the course of civilization*. Madison Books, Lanham·New York·Oxford, 2001.

¹³ Takács György: *Rendszerez magyar pénzügyi jog*. Grill könyvkiadó, Budapest, 1936. 36. o.

¹⁴ Alexander Demin: *Essay on the Prehistory of Taxes and Taxation (Invitation to a Discussion)*. Siberian Federal University, 2014.

arra is képessé válnak, hogy jelentős adóbevételeket szabjanak ki és szedjenek be, nem csak átmenetileg, vészhelyzetekben, hanem a belátható jövőre nézve is.¹⁵

Szilovics Csaba szerint az adózás nem csak az emberi kultúra egyik legkorábbi, immanens eleme volt, amelynek bevezetése régebbi időkre nyúlik vissza, mint magának az államnak a létezése, de hiányában a társadalmi-gazdasági fejlődés ma ismert útja sem valósulhatott volna meg.¹⁶ Hoffmannal ellentétes álláspontra helyezkedve megállapítja, hogy önmagában az államiságnak nem alapfeltétele az adóztatás, mert a megtermelt javak újraelosztása történhet más elvek szerint, mint a szocialista-paternalista államokban a jövedelmek teljes centralizációjával, vagy a magánvagyonok önkéntes felajánlásával, mint az ókori görög kultúrában a liturgiával, vagy napjaink olaj bevételeire támaszkodó arab államok esetében.

Az a gondolat, hogy a kitermelési, elvonási gyakorlatok minden állami rendszer alapját képezik, számos kutató érdeklődését keltették fel, így például Margaret Levi az államokban az erőforrások elosztása és az ebből eredő társadalmi-politikai struktúrák közötti kapcsolatot vizsgálta,¹⁷ míg John L. Campbell számos empirikus tanulmányt készített az adórendszerek társadalmi szervezetre gyakorolt hatásáról.¹⁸ Isaac William Martin, Ajay K. Mehrotra és Monica Prasad mellett érveltek, hogy "a fiskális szociológia jövője túlmutat az adózásnak mint más változások indexének vagy tünetének vizsgálatán, és az adózásnak mint a modern társadalmi, politikai és gazdasági fejlődés központi elemének megértése felé irányítja a figyelmünket, egy olyan társadalmi szerződés felé, amelynek újratárgyalása átalakítja az állam és a társadalom közötti kapcsolatot."¹⁹ Joseph Schumpeter a fiskális rendszerek fontosságát kiemelő munkájában akként fogalmazott, hogy egy nép szellemisége, kulturális színvonala, társadalmi struktúrája, a politika által előkészíthető tettek - mindez és még sok minden más is bele van írva adott közösség fiskális történetébe. Schumpeter a fiskális szociológia keretében először vizsgálta az adókultúra jelenségét, amelyet úgy értett, mint az „emberi spiritualitás és kreativitás kifejeződése”. „Minden adóideálnak megvannak a maga történelmi, gazdasági és

¹⁵ Philip T. Hoffman: What Do States Do? Politics and Economic History. *The Journal of Economic History* 75(2): 2015. 303-332. o.

¹⁶ Szilovics Csaba: Az adózás eredetéről... i.m. 12. o.

¹⁷ Margaret Levi: The Predatory Theory of Rule. *Politics and Society* 10: 1981. 431-465. o.

¹⁸ John L. Campbell: The State and Fiscal Sociology. *Annual Review of Sociology*

19: 1993. 163-185. o.

¹⁹ Martin Isaac William - Ajay K. Mehrotra - Monica Prasad: The Thunder of History: The Origins and Development of the New Fiscal Sociology. In I. W. Martin - A. K. Mehrotra - M. Prasad (eds.), *The New Fiscal Sociology: Taxation in Comparative and Historical Perspective*. Cambridge University Press, Cambridge, 2009. 1-28. o.

szociológiai határai”. Schumpeter szerint az adókultúra egyaránt alapul a megfelelő társadalom hagyományain és az értékek és a társadalom kölcsönhatásán.²⁰

Thomas Hobbes a *Leviatán* című politikai értekezésében az államot egy mesterséges embernek írta le, mint ahogy az emberi szervezetet alkotó szervek egymással szoros kapcsolatban és összhangban működnek, ugyanez történik az államnál, ami az egyének viselkedéséből és szerveződéseiből áll, akiknek a kapcsolatai az állami rendszerben állnak össze. Ebben az analógiában az állam szerkezetének különböző részei olyanok, mint az emberi test különböző elemei. Továbbmenve, az embernek rendszeresen táplálkoznia kell, hogy életben maradjon és ez éppúgy igaz Hobbes mesterséges emberére, az államra is. Az államnak a működése érdekében fogyasztania kell, ennek keretében az emberek munkáját, továbbá az általuk előállított anyagokat emésztli és sok esetben hajlamos a falánkságra. Az erőforrásokat sokféleképpen és célból lehet felhasználni a falak építésétől kezdve a munkások ételmezésén át a fegyverek beszerzéséig vagy a presztízs megszerzésére szolgáló értékes javak felhalmozásáig. Az erőforrásokhoz való hozzáféréstől, azok kiaknázásától függ, hogy a mesterséges ember milyen módon képes célkitűzéseit megvalósítani. Az adók, az adórendszer alkalmazása az állami bevételek generálásának legfontosabb eszközeként ezen források beszedésének alapját képezik.²¹

Fontosnak tartom leszögezni, hogy az adózás premodern formái már az államok kialakulása előtt is léteztek²², azonban a napjainkban ismert elvonási formák közvetlen előképei, a modern adók és adórendszerek a XVIII. században Nyugat-Európában jöttek létre. Ebben az időszakban a közteherviselés, a személyében szabad polgár, a pénzügyi adminisztráció és a fejlett piac, valamint a pénzdó általanossá válása, a pénzügyi adminisztráció és a közpénzek felhasználásának ellenőrzése már elegendő jogi, gazdasági feltételt biztosított a modern adók és adórendszer kialakulásához.²³ A modern korban az adórendszer - néhány kivételtől eltekintve - mindenütt jelen van, adót fizetünk, amikor vásárolni megyünk, adót vonnak le, amikor jövedelemhez jutunk, és az állam még akkor is követeli a vagyonunkból való részesedését, amikor meghalunk. Kihhasználja az emberek értékteremtő képességét és a közösségi célok érdekében korlátozza a vagyonosodásukat. A

²⁰ Joseph Alois Schumpeter: *The Crisis of the Tax State*. Richard Swedberg (ed.): *The Economics and Sociology of Capitalism*. Princeton, Princeton University Press, 1991 [1918]. 90-140. o.

²¹ Thomas Hobbes: *Leviathan*. Revised Student Edition, Cambridge Texts in the History of Political Thought. Ed. R. Tuck.: Cambridge University Press, Cambridge, 2003. 1651. 9. o.

²² Erről lásd részletesebben Szilovics Csaba: *On the Origins of Taxation. Ancient roots of tax systems*. Aula Magna, Sevilla, Spanyolország 2022.

²³ Szilovics Csaba: *Pénzügyi jog*. Inter-Szféra Kft. Pécs, 2020. 137. o.

folyamatos és növekvő adóbevételekre az egyes országoknak szükségük is van, mivel az állami feladatok köre az elmúlt kétszáz évben jelentősen átalakult, kibővült.²⁴

A XIX. században Wagner Adolf fogalmazta meg elsőként, hogy az állam fokozódó aktivitása az állami feladatok centralizálásával és az állami költségvetés bővülésével jár együtt. Az új típusú feladatellátási rendszer az urbanizáció és a gazdasági növekedésnek köszönhetően folyamatosan növekvő igényt tart a bolygó és a bolygón élő emberek erőforrásaira.²⁵ A ma uralkodó körülmények azonban sok tekintetben különböznek a premodern világtól, amikor az egyes hatalmi centrumok, majd később államok kapacitásai, képességei és törekvései viszonylag korlátozottak voltak. Abban viszont egyetérthetünk, hogy akkor is, mint ma is, a központi hatalomnak az erőforrások begyűjtése és újraelosztása, redistribúciója volt a feladata, tevékenységeinek a sine qua nonja. Modern társaikhoz hasonlóan az ősi államok is kötelesek voltak navigálni ugyanazt az alapvető kihívást, hogy hogyan lehet kitermelni a fenntartáshoz szükséges erőforrásokat és felhasználni feladataik elvégzéséhez.

Az állami feladat, közfeladat célja a közösségi igények, a közszolgáltatások megvalósításának biztosítása. A közösségi, társadalmi igények felmérése és meghatározása nem egyszerű feladat, figyelembe véve a preferenciák sokszínűségét és ellentmondásosságát. Tovább nehezíti a helyzetet, hogy egyes célok kiszolgáltatását figyelhetjük meg a tőkének és a politikának és erőteljesen érvényesülnek benne is a kormányzást magát meghatározó érdekviszonyok. Az éghajlatváltozás megállítása, illetve lelassítása a XX. században került be az állami célok, megoldandó feladatok közé.

A modern adók fogalmát a szakirodalom különféle megközelítések szerint írja le, úgy mint a társadalmi, államháztartási szempontú meghatározások, mások az ellenszolgáltatás tükrében igyekeznek megragadni a jelentéstartamot, de meg kell említeni a közgazdaságtan által alkalmazott definíciókat is. Az adó a társadalom oldaláról nézve a modern állam működésének alapfeltétele. Az adózás vagy adó fizetési kötelezettség, az adóalanyok felől tekintve egyszerre jelentheti a közösségi szolgáltatásokhoz való hozzájárulást, és a vagyonuk korlátozását. Az adó azoknak a szolgáltatásoknak és társadalmi kötelezettségvállalásoknak az ára, amelyeket az állam a közösség érdekében, illetve nevében vállal és teljesít. Az adó fogalmához az államháztartás rendszere felől közelítve megállapítható, hogy az a közpénzügyi újraelosztási rendszer legfontosabb eleme, jogszabályon alapuló olyan fizetési

²⁴ Jonathan Valk: A State of Extraction: Navigating Taxation in Ancient Polities. Ancient Taxation, New York University Press, USA, 2021. 1. o.

²⁵ Szilovics Csaba: Pénzügyi Jog... i.m. 33. o.

kötelezettség, amely az adóalanyok tulajdoni korlátozásának segítségével, közvetlen ellenszolgáltatás nélkül, akár kényszerrel is behajtható, és az állam működésének fedezetét biztosítja törvényben meghatározott módon. Az adó fogalmának lényegi elemét képezi a tulajdoni korlátozás. Az adó az adóalanyokat, mint jövedelem és vagyon tulajdonosait terheli. Minden adófajta a tulajdonos vagyonához, vagyonának mozgásához kapcsolódik. Nem csupán a vagyonadók, de a forgalmi adók, valamint a bevételt és a kiadást terhelő adók is végső soron a tulajdonos vagyonának változásához, annak gyarapodásához, növekedéséhez, vagy felhasználásához, tehát csökkenéséhez kötődnek.²⁶

Az adó egy kényszer jellegű, vissza nem térülő, visszafizetés nélküli, általános pénzügyi szolgáltatás, amelyet az állam vagy más közjogi személy jogszabály alapján hajt be, amelyben meghatározzák az adó nagyságát, feltételét, esedékességét. Földes Gábor szerint a redistribúció legfontosabb eleme, amely a közszükségletek fedezésére létrehozott vagyoni mozgás.²⁷ Leroy-Beaulieu értelmezésében *az adó azon szolgálatok ára, melyeket az állam nyújt, vagy nyújtott, és képviseli azon részt is, melyet minden polgár a szolidaritás elvének fogva az államra nehezedő bármily fajta és eredetű terhekből viselni köteles.*²⁸ Heller Farkas meghatározásában az adó a köz javára közjogi alapon gazdasági erőelvonás, vagyis vásárlóerő elvonása a magángazdaságoktól. Földes Béla szerint az adó *az egyeseknek az államhoz való általános viszonyon alapuló, különös ellenszolgáltatástól nem függő járuléka nyilvános szükségletek kielégítésére.*²⁹ Mariska Vilmos szerint *adók alatt azokat a nyílt vagy eltakart szolgáltatásokat értjük, a melyeket az állam (vagy más közjogi személyiség) általános szükségleteinek fődözésére egyenlő s általános mértékszabály szerintkövetel az adóztatási hatalmának körébe tartozó egyes gazdaságoktól.*³⁰

Az iménti definíciókat összegezve, generálisan megfogalmazva az adó az állami bevételek egyik forrása, a központosított újraelosztás legfontosabb eszköze, a magántulajdon törvényes keretek közé szorított korlátja, olyan, hatalmi-vagyoni viszonyok folytán létrejövő, az állam által egyoldalúan megállapított, egyszeri vagy folyamatos pénzügyi kényszerszolgáltatás, az egyén vagy elkülönült szervezet gazdasági tevékenységéhez, jövedelmi-vagyoni helyzetéhez igazodó jövedelem-elvonás, amelyet az állam vagy más közjogi testület közfeladatok ellátásához, illetve közszükségletek kielégítéséhez, illetve finanszírozásához szükséges bevétel szerzése céljából, általában külön eseti ellenszolgáltatás nélkül, kényszer útján történő

²⁶ lásd részletesebben Szilovics Csaba: Pénzügyi jog... i.m. 137-145. o.

²⁷ Földes Gábor: Adójog. Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 75. o.

²⁸ Paul Leroy-Beaulieu: Pénzügytan. MTA Kiadó, Budapest, 1880. 1. kötet, 150. o.

²⁹ Földes Béla: A nemzetgazdaság- és pénzügytan vezérfonala. Budapest, Athenaeum, 1900., 431. o.

³⁰ Mariska Vilmos: Az Államgazdaságtan Kézikönyve. Budapest, Franklin Társulat, 1905. 132-133. o.

behajtással követelhet minden természetes és jogi személytől, akire a törvényben a szolgáltatási kötelezettség tekintetében megállapított tényállás vonatkozik.

Az adó a legfontosabb, de nem az egyetlen eleme a közpénzügyi rendszernek, hiszen a központi és a helyi önkormányzatok költségvetésében számos más közbevételi fajta megtalálható. A közbevételi jog rendszerének központi eleme, létezésének célja az állami vagy közfeladat ellátása. Az államok azért hozzák létre a közpénzügyi jogviszonyokat, azért működtetik az államháztartás rendszerét, hogy az állami feladatok teljesüljenek, a közfeladatokat megvalósítsák, és az ehhez szükséges bevételeket beszedjék. A modern államoknak feladataikhoz mérten nagyon kevés saját, a piaci viszonyoktól független bevétel áll a rendelkezésére. Korlátlan állami források hiányában, az államok kénytelenek a jövedelemtulajdonosoktól, vagyonuk, bevételeik egy részét elvonni.³¹ Az adózás alapvetően kettős tartalmú társadalmi viszonyt keletkeztet, egyrésztől vertikális viszonyt az állam, mint adóztató közhatalom és az adóalany között, másrésztől horizontális viszonyt az adóalany és a társadalom között. Egy speciális pénzügyi jogviszony, a pénzügyi viszonyok legjellegzetesebb típusa, részeleme. Egy közhatalmi viszony, ennél fogva alá-fölérendeltségen alapul. Célja nem pusztán az adófizetés - az adókötelezettség szélesebb körű.

Az adójog szűkebb értelemben az adókra, az adóztatásra vonatkozó anyagi és eljárásjogi jogszabályok összessége, tágabb értelemben az adórendszerre, az adóztatási alapelvekre, az adóügyi jogviszonyra, valamint az adóhatóságokra vonatkozó anyagi, eljárási és technikai normák együttese. Adóalany az az adó fizetésére kötelezett természetes vagy jogi személy, vállalkozás, minden olyan szervezet, amelyre adókötelezettség vonatkozik.³²

Az adózás témakörének fontos részét képezi az adójogi jogkövetés szintje, ami az adott ország pénzügyi kultúrájának immanens elemét képezi. Az adójogi jogkövetést vizsgáló szakértők különbséget tesznek adóelkerülés és adókikerülés között.³³ Az adóelkerülés fogalma azonos az adócsalással, ami büntetőjogi kategóriát jelent. Ez olyan jogellenes elkövetési vagy mulasztási cselekmény, amely csökkenti vagy megakadályozza az egyébként felmerülő adókötelezettséget.³⁴ Adókikerülés vagy adótervezés minden olyan tevékenység, amely nem bűncselekmény jellegű, de célja az adó csökkentése az adózás utáni nyereség maximalizálása

³¹ Szilovics Csaba: Adójogi ismeretek. PTE ÁJK, Pécs, 2016. 14-20. o.

³² Herich György: Adótan. Penta Unió, Budapest, 2023. 27-33. o.

³³ Lásd részletesebben Szilovics Csaba: Csalás és jogkövetés az adójogban. Gondolat Kiadó, Budapest, 2003.

³⁴ Valerie Braithwaite - Michael Wenzel: Integrating explanations of tax evasion and avoidance. In The Cambridge Handbook of Psychology and Economic Behaviour; Alan Lewis (Ed): Cambridge University Press: Cambridge, UK, 2008. 304-331. o.

érdekében.³⁵ Az agresszív adótervezés az adókikerülés egy sajátos formája, amely ellentétes a törvény szellemével vagy céljával.³⁶ Ilyen esetekben az adótervezés kihasználja az adórendszerek közötti eltéréseket, ezek olyan esetek, amikor a különböző adószabályok kölcsönhatása kettős nem adóztatáshoz vagy az egyszerűsénél alacsonyabb adóztatáshoz vezet. Olyan megállapodásokra is vonatkozik, amelyek úgy érik el az adóztatás hiányát vagy alacsony adóztatását, hogy a nyereséget áthelyezik azokból a joghatóságokból, ahol a nyereséget létrehozó tevékenységeket végzik.³⁷ Ez összhangban van az Európai Bizottság definíciójával is, amely az agresszív adótervezést úgy írja le, mint az adórendszer technikai sajátosságainak vagy két vagy több adórendszer közötti eltéréseknek az adókötelezettség csökkentése céljából történő kihasználását. Összességében az agresszív adótervezés arra utal, hogy a vállalatok kihasználják a jogszabályokban lévő kikapukat vagy a gyengébb jogi normákkal rendelkező joghatóságokat (pl. adóparadicsomokat) választják.³⁸ A törvény betűjének formális betartása mellett az agresszív adótervezés a lehető legnagyobb mértékben kijátssza a nemzetközi adószabályokat a tényleges adókulcsok csökkentése érdekében.³⁹ Szilovics Csaba felosztásában adócsalásnak nevezzük azt a jogellenes, aktív és tudatos magatartást, amikor az adókötelezettség alanya, a számára előírt adókötelezettségeket hiányosan, illetve valótlan tartalommal, vagy egyáltalán nem teljesíti, jogosulatlan anyagi előnyt szerez, és ezzel megkárosítja a társadalom és az államháztartás közpénzügyi érdekeit. Az adócsalás a magyar büntető törvénykönyvben jelenleg önállóan nem jelenik meg, mivel a költségvetési csalás tényállási rendszerébe sorolták be.⁴⁰ Számos bűncselekményhez, mint a korrupció, fiktív számlázás, engedély nélkül végzett gazdasági tevékenység, kapcsolódik szervesen, tehát elkövetésük esetén szinte minden esetben járulékos módon az adócsalás is megvalósul. Adókikerülésnek nevezzük az adótervezésnek azt a típusát, amelyben a legális és illegális eszközök egyszerre jelennek meg, vagy a legális és illegális eszközök és üzleti magatartás elemeinek jogi elhatárolása nem határozható meg egyértelműen. Az ilyen vizsgálódást segíti az ügyletet megvalósító gazdasági lépéseknek az elkülönített vizsgálata. Ha bármelyik eleme a folyamatnak jogszerűen és gazdaságilag racionális módon nem indokolható, és a jogügyletnek nincs más célja, mint a adóelőny megszerzése, akkor magának

³⁵ Victor Thuronyi - Kim Brooks - Borbala Kolozs: Comparative Tax Law; Wolters Kluwer: Alphen aan den Rijn, The Netherlands, 2016.

³⁶ OECD: OECD Guidelines for Multinational Enterprises. OECD Publishing: Paris, France, 2011. 58. o.

³⁷ OECD. Action Plan on Base Erosion and Profit Shifting; OECD Publishing: Paris, France, 2013.

³⁸ Inga Hardeck - Rebecca Hertl: Consumer Reactions to Corporate Tax Strategies: Effects on Corporate Reputation and Purchasing Behavior. Journal of Business Ethics 2014, 123, 309-326. o.

³⁹ Hans Gribnau: The Integrity of the Tax System after BEPS: A Shared Responsibility. ELR 2017, 10, 12-28.

⁴⁰ 2021. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 396. § (9) bekezdés

a jogi aktusnak a jogszerűsége sem állapítható meg, tehát az adóigazgatás számára elfogadhatatlan.⁴¹

Az adózáshoz kapcsolódó fogalmi alapvetések áttekintését követően térjünk át a pénzügyi kultúra meghatározására. Nem találunk nemzetközi szinten sem egy egységesen elfogadott definíciót arról, hogy mi tartozik szervesen a pénzügyi kultúra témakörébe. Számos esetben a „financial literacy” szinonimájaként használják a „financial knowledge” (pénzügyi tudás) és a „financial education” (pénzügyi nevelés, mint a pénzügyi kultúra fejlesztése) kifejezéseket.⁴² A szakirodalomban alkalmazzák továbbá a „financial capability” (pénzügyi képesség) meghatározást is.

Marco Habschick és szerzőtársai jelentésében azt olvashatjuk, hogy a „financial awareness” (pénzügyi tudatosság) alatt is ugyanezt a fogalmat értik. A pénzügyi tudatosság kifejezés rendkívül találóan jelzi azt, hogy mit várhatnánk el a társadalmat alkotó egyénektől: többek között, hogy tudatosan irányítsák pénzügyeiket, a pénzügyi döntéseiket lehetőség szerint minél észszerűbben és megfelelő tájékozottsággal hozzák meg. Az angolszász pénzügyi kultúra megközelítés a pénzügyi képességet hangsúlyozza, míg a német fogalommagyarázat inkább a pénzügyek megértését, és a pénzügyekkel kapcsolatos felelősséget emeli ki.⁴³

A Magyar Nemzeti Bank definíciója alapján a pénzügyi kultúra „a pénzügyi ismeretek és készségek olyan szintje, amelynek segítségével az egyének képesek a tudatos és körültekintő döntéseikhez szükséges alapvető pénzügyi információkat azonosítani, majd azok megszerzése után azokat értelmezni, és ez alapján döntést hozni, felmérve döntésük lehetséges jövőbeni pénzügyi, illetve egyéb következményeit.”⁴⁴ Az Állami Számvevőszék értelmezésében „a pénzügyi ismeretek és képességek olyan szintje, amelynek segítségével az egyének képesek a tudatos és körültekintő döntéseikhez szükséges alapvető pénzügyi információkat azonosítani, majd azok megszerzése után azokat értelmezni, és ez alapján döntést hozni, felmérve döntésük lehetséges jövőbeni pénzügyi illetve, egyéb következményeit.”

Magyar Zoltán szerint a pénzügyi kultúra egy összetett folyamat, amely a jó pénzügyi döntések meghozatalához szükséges információk beszerzését és értékelését foglalja magában. A fentebb megismert fogalommagyarázatokból megfigyelhetjük, hogy a pénzügyi kultúra fontos jellemzője az, hogy a pénzügyekkel kapcsolatban a gyakorlatiasságra összpontosít.

⁴¹ Szilovics Csaba: Pénzügyi jog... i.m. 361. o.

⁴² Sandra J. Huston: Measuring Financial Literacy. The Journal of Consumer Affairs, 44(2), 2010. 296-316. o.

⁴³ Marco Habschick - Britta Seidl - Jan Evers: Survey of Financial Literacy Schemes in the EU27. Evers Jung, Hamburg, 2007.

⁴⁴ Magyar Nemzeti Bank és Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete: Együttműködési megállapodás a pénzügyi kultúra fejlesztés területén. 2008.

Nem elvont gazdasági elméletek ismeretére, hanem a mindennapokban használható és használandó tudás meglétére irányul - ennek a tudásnak a megszerzése pedig akár tapasztalati úton is történhet, megkerülve az iskolapadokat.

Süge Csongor akként definiálja a pénzügyi kultúrát, hogy a pénzügyi ismeretek és képességek olyan szintje, aminek segítségével az alapvető pénzügyi információkat az egyének értelmezni tudják, ezáltal tudatos döntéseket képesek hozni, felmérve ezek lehetséges jövőbeni pénzügyi következményeit. A szerző fontosnak tartja kiemelni azt, hogy a pénzügyi döntések jövőre vonatkozó hatásait is figyelembe kell vennie egy megfelelő pénzügyi kultúrával rendelkező egyénnek.⁴⁵ Süge Csongor szerint a pénzügyi kérdésekben való eligazodásunkat és az anyagi jólétünk megteremtését elősegítő tényezők sorolhatók a pénzügyi kultúra kérdéskörébe. A pénzügyi jártasságunk kedvezően befolyásolhatja az anyagi jólétünket, éppen ezért érdemes több figyelmet szentelnünk a pénzügyeink megismerésére, tervezésére és elemzésére.

Bibó István szerint „Az a kultúra, amely a pénzgazdaságban él, minden más kultúránál nagyobb szabadságot és nagyobb zavart jelent részesei számára. s éppen az a szerepük az erkölcsi szabályoknak, hogy az emberi lelket megzavaró lehetőségek között eligazítást, a lehetőségek különbözőségére elfogadható indokolást, az értékes lehetőségekkel való élésre bátorítást, a veszedelmes lehetőségek elkerülésére irányítást adjanak.”⁴⁶

A magyar polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény emberképe a „reasonable man, aki emberi méltósága és öntudata alapján pragmatista, gyakorlatias szemléletű, aki a kockázat és az üzleti alku világában él és tevékenykedik, aki üzleti ügyeit ésszerűen bonyolítja.”⁴⁷ A „reasonable man” előtt álló kihívások egyike a birtokában levő anyagi javak megőrzése, gyarapítása, ehhez elengedhetetlen feltételként társul a pénzügyi kultúra megléte.

Az OECD⁴⁸ definíciója szerint „a pénzügyi tudatosság olyan képesség, ami lehetővé teszi a pénzügyi források hatékony gyarapítását, nyomon követését és felhasználását oly módon, hogy az hozzájáruljon mind az egyén, mind a családja, mind vállalkozása jólétének és gazdasági biztonságának megerősítéséhez.”

⁴⁵ Süge Csongor: A pénzügyi kultúra mérhetősége. In: Tompáné Dr. Daubner Katalin - Dr. Miklós György (eds) Tudomány napi előadás. Tudományos mozaik 7. Második kötet. Kalocsa, Tomori Pál Főiskola. 2010. 1-11. o., Kovács Eszter: A fiatalok pénzügyi kultúrája: Pénzügyi tudatosság vagy pénzügyi tudatlanság? OTDK dolgozat, 2015. 3-5. o.

⁴⁶ Bibó István: Válogatott Tanulmányok. Első kötet A Pénz. Hungarológiai Alapkönyvtár, 1935-1944. <https://mek.oszk.hu/02000/02043/html/46.html>

⁴⁷ Lábady Tamás: Alkotmányjogi hatások a készülő Ptk. Szabályaira. PJK, 2000/2., 13-19. o.

⁴⁸ A párizsi székhelyű Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet, egy olyan globális szervezet, melynek célja a tagállamok kormányainak segítése a lehető legjobb gazdasági és szociális politika kialakításában és értékelésében. Jogelődje az Európai Gazdasági Együttműködési Szervezet (OEEC) 1948-ban alakult meg a Marshall terv kivitelezésére. Magyarország 1996 óta a szervezet tagja.

A pénzügyi kultúrára vonatkozó vizsgálatok nagy része a pénzügyekben, befektetési döntésekben való jártasság, pénzügyi intézmények világában való eligazodás fokára koncentrál. Kihagyják az adózási kultúrát, ami álláspontom szerint az egyik legfontosabb összetevője. Ezt támasztja alá Szilovics Csaba megállapítása, mely szerint az emberi civilizáció fejlődése során az adózás alapvető fontossággal bírt földrajzi, történelmi helyzettől függetlenül. Az állam létrejöttének előfeltételeként nem a hitel és pénzkölcsön rendszer, nem bankrendszer, vagy a tőkepiac megléte volt elengedhetetlen, hanem az adózás archaikus típusai. Az adózás szükségszerűen hozzátartozott a társadalom fejlődéséhez. Az adózás éppolyan szükségszerűen hozzátartozott az emberi társadalmak és a gazdaságok fejlődési folyamatához, mint a fizetőeszközök használata, vagy hatalom, vagy a magántulajdon kialakulása. Az adózás, mint a korai redisztribúció egyetlen lehetséges eszköze szorosan kapcsolódott az emberiség általános fejlődési folyamatához, és a neolitikus forradalmat azonnal követte az adózás forradalma.⁴⁹

Az adók társadalmilag szükséges jelenség, a fenntartható fejlődés pénzügyi mechanizmusának alapja, és a társadalmi haladás legfontosabb alapvető szabályozója. Az adókon keresztül megvalósul a társadalmi egyensúly a köz, a vállalati és a személyes gazdasági érdekek között.⁵⁰ Simon de Sismondi az adót, mint örömet tekintette, „az adók segítségével minden fizető nem mást, mint örömet vásárol. Örömet leli a közrendben, az igazságosságban, a személy és a tulajdon biztonságában.”⁵¹ Ezzel szemben Turgyev „Az adók elméletének tapasztalata” című munkájában úgy jellemezte, hogy minden adótípus rossz, mert megfosztja a fizetőt vagyona egy részétől. Mivel az adók elkerülhetetlenek kötelező jellegük miatt, szükséges a legkönnyebben viselhető választani.⁵² Utóbbi az alacsony adókultúra szintje az állam történelmi fejlődésével függ össze. Az adókat mindig fosztogatással, katasztrófákkal, háborúkkal és tüzekkel hozták kapcsolatba.

A pénzügyi műveltség, pénzügyi kultúra és az adózás két olyan téma, amelyek szorosan összefonódnak. Az adózás összetett téma, és az adózás alapjainak megértése elengedhetetlen a magánszemélyek és a vállalkozások számára ahhoz, hogy megalapozott pénzügyi döntéseket hozhassanak. A pénzügyi műveltség a pénzügyek megértésének és kezelésének képessége, beleértve az adózás alapjainak megértését is. Felismerve az adózás jelentőségét, az elmúlt

⁴⁹ Szilovics Csaba: Az adózás eredetéről... i.m. 12-13. o.

⁵⁰ Irina Korostelkina - Elena Dedkova - Natalia Varaksa - Mikhail Korostelkin: Models of tax relations: improving the tax culture and discipline of taxpayers in the interests of sustainable development. E3S Web of Conferences 159, 06014 2020. 1. o.

⁵¹ Simon de Sismondi: New beginnings of political economy or of wealth in its relation to population. TRANS. edited by A.F. Kohn. - M.: State social service. Econ. ed. 1937.

⁵² Nikolay Turgenev: Experience of tax theory. 3rd Ed., Moscow, 1937. 176. o.

évtizedben egyre több kutatás jelenik meg többek között az adózási kultúra és a pénzügyi kultúra vizsgálatáról, amelyben az adózási kultúrát, mint a pénzügyi kultúra elemét azonosítják.⁵³ A modern adórendszerek és adók bonyolultsága hatással lehet az adófizetők jogkövető magatartására. Az alacsony pénzügyi műveltségi szint akadályt jelenthet az adórendszerben való eligazodásban. Ebből következően a pénzügyi műveltségnek az adóbevételekre gyakorolt hatása egyértelműen kimutatható.⁵⁴ Kétségesnek tűnik, hogy az emberek pénzügyi műveltségét jelentősen javítani lehet, az adózási kultúra problémájának kezelése nélkül.⁵⁵

Az említett pénzügyi kultúra definíciók arra engednek következtetni, hogy a pénzügyi kultúra fogalom elsősorban az egyénre és szűk környezetére koncentrál háttérbe helyezve a közösségi érdekeket. Ugyanakkor a fenntarthatóság témaköre éppen az utóbbi előtérbe helyezésével igyekszik operálni. Sandra J. Huston 2010-es kutatásában 71 pénzügyi kultúrára vonatkozó tanulmányt vizsgált meg és három fő megállapítása tett, amelyek szerint a pénzügyi kultúra fogalma hiányos, a pénzügyi kultúra szintjével kapcsolatos mérések nem átfogóak, legtöbb tanulmány nem ad útmutatót arra nézve, hogy miként lehetne hasznosítani a bennük foglalt megállapításokat.⁵⁶ Mohsen Rahmandoust és szerzőtársai 2011-es tanulmányukban kiemelték a pénzügyi kultúra fontosságát a vállalkozók sikerességében, valamint a társadalom fenntartható fejlődésének biztosításában.⁵⁷ John H. Bryant 2013-ban írt tanulmányában megállapította, hogy a pénzügyi kultúra elengedhetetlen egy sikeres és független élethez, amely a támogatja és fenntartja a gazdasági növekedést. A fogalomból kiolvasható, hogy a pénzügyi kultúrában gyökeredzik a gazdasági növekedés és annak fenntarthatósága iránti igény.⁵⁸ Ugyanakkor a környezeti és társadalmi fenntarthatóságra nem tér ki a definíció.

A hagyományos pénzügyi műveltség a pénzügyi tervezés alapjaira összpontosít, mint például a költségvetés, a megtakarítás és a befektetés. Hangsúlyozza továbbá az egyes

⁵³ Toni Brackin: Overcoming tax complexity through tax literacy - an analysis of financial literacy research in the context of the taxation system. In: 2007 Australasian Taxation Teachers Association Conference, 22-24 Jan 2007, Brisbane, Australia., Toni Brackin: Taxation as a Component of Financial Literacy: How Literate are Australians in Relation to Taxation. Griffith Business School, 2014.

⁵⁴ Fuad Bahramov: Elimination of tax complexity issues through financial literacy. Journal of Financial Studies, Institute of Financial Studies, vol. 8 (Special-J), 2023. 13-22. o.

⁵⁵ Viktoria A. Koretskaya-Garmash: Taxation Awareness and its Impact on Financial Literacy. Journal of Tax Reform. T. 3, № 2. C. 2017., 131-142. o. 133. o.

⁵⁶ Sandra J. Huston: Measuring Financial Literacy. The journal of consumer affairs. Volume 44, Issue 2 Special Issue: Financial Literacy, 2010., 296-316. o.

⁵⁷ Mohsen Rahmandoust: Teaching Financial Literacy to Entrepreneurs for Sustainable Development OIDA International Journal of Sustainable Development, Vol. 2, No. 12, 2011., 61-66. o.

⁵⁸ John Hope Bryant: Economic Growth and Sustainability Rooted in Financial Literacy. In: Practicing Sustainability. Springer, New York. 2013. 95. 95-99. o.

pénzügyi döntésekkel kapcsolatos kockázatok és előnyök megértésének fontosságát. A klasszikus pénzügyi kultúra fogalmaköre viszonylag korlátozottan foglalkozik a pénzügyi döntések hosszú távú következményeivel, például az infláció hatásával vagy a piaci ingadozásokból eredő pénzügyi veszteségek lehetőségével, és egyáltalán nem tér ki a gazdasági döntések esetleges ökológiai következményeire.⁵⁹ A sustainability literacy angol szakkifejezés a fenntarthatósági kultúrát jelenti, amit egyre több szerző igyekszik a pénzügyi kultúra fogalmakörébe integrálni.⁶⁰ Ez azt jelenti, hogy szemben a hagyományos pénzügyi tudatossággal, a fenntartható pénzügyi műveltség a pénzügyi tervezés holisztikusabb megközelítését alkalmazza. Hangsúlyozza a pénzügyi döntések hosszú távú következményeinek megértésének fontosságát. Arra is ösztönzi az egyéneket, hogy vegyék figyelembe pénzügyi döntéseik környezeti és társadalmi hatásait, például a zöld energiába való befektetést vagy a társadalmi igazságosságot előmozdító vállalkozások támogatását. A fenntartható pénzügyi műveltség arra is ösztönzi az egyéneket, hogy gondoljanak a jövőre és tervezzenek a nyugdíjra, valamint a váratlan kiadásokra. Összességében a fenntartható pénzügyi műveltség a pénzügyi tervezés átfogóbb megközelítése. A pénzügyi kultúra fogalmának kibővítése egy olyan új filozófiát szolgálna, amely szerint a gazdálkodási döntések meghozatala során figyelembe vesszük a szocioökonómiai és természeti tényezőket. A fenntartható fejlődés koncepciója magában foglalja az embereket (a szocioszféra), a természetet (a környezetet) és a gazdaságot.⁶¹

Álláspontom szerint az adózási kultúra és a pénzügyi kultúra közelítése, az adózási szempontok kihangsúlyozása a közösségi szemlélet, a közös szükségletekhez történő hozzájárulás szükségességének megértésével és javításával hozzájárulhat a pénzügyi kultúra jelentésének egyéni szempontokról a közösségi, így a fenntartható fejlődést támogató megközelítések felé történő elmozdításában.

A pénzügyi kultúra és a fenntarthatóság gondolatának közelítését és egységesítését indokolhatja egyrészt, hogy az elmúlt években a tőkepiacokra olyan zöld, illetve fenntartható pénzügyi instrumentumok kerültek, amelyek fenntartható vagy zöld tulajdonságokkal felvértezve támasztanak kihívásokat a fogyasztók irányába. Megfelelő ismeretükhöz a klasszikus pénzügyi műveltségen túl már a fenntarthatósági, vagy zöld

⁵⁹ Cary Campbell - Nataša Lacković - Alin Olteanu: A "Strong" Approach to Sustainability Literacy: Embodied Ecology and Media. *Philosophies* 2021, 6(1), 14. o.

⁶⁰ Dainora Gedilaitė - Tadas Gudaitis - Giedrė Lapinskienė - Justinas Brazaitis - Jurgis Zizys - Askoldas Podviezko: Sustainability Literacy and Financial Literacy of Young People. *MDPI, Sustainability*, 2022., 14, 14013.

⁶¹ Irina Korostelkina - Elena Dedkova - Natalia Varaksa - Mikhail Korostelkin: Models of tax relations: improving the tax culture and discipline of taxpayers in the interests of sustainable development. *E3S Web of Conferences* 159, 06014 2020. 1. o.

törekvéseket is szükséges elsajátítanunk. Másrészt a környezetvédelmi adóreformok több országban már megvalósultak, vagy - eltérő mértékben és hatékonysági fokkal - folyamatban vannak. Az adójogi jogkövetés biztosításához szükséges, hogy az adóalanyok értsék miért szükséges az újonnan bevezetett zöld terheket befizetniük.

A fenntarthatósági kultúra és a pénzügyi kultúra szintetizálása a fenntartható pénzügyi kultúrát eredményezi, amelyben már a befektetések, pénzügyi műveletek motivációjaként nem csak az egyén anyagi prosperálása, hanem a közösségi szempontok és a zöldítés is megjelenik. Décamps és szerzőtársai szerint a fenntarthatósági kultúra az egyén rendelkezésére álló tudás, eszköztár és motivációk összessége, amelyek révén elkötelezetté válhat egy fenntartható jövő építésében, továbbá annak biztosítása, hogy tájékozott és hatékony döntéseket hozhasson ennek megvalósítása érdekében.⁶² A fenntarthatósági műveltséget már az ENSZ Fenntartható Fejlődési Célok 2030 elérésének egyik alappilléreként azonosították.⁶³ Az ENSZ megfogalmazásában a fenntarthatósági kultúra az a tudás, készségek és gondolkodásmód, amely lehetővé teszi az egyének számára, hogy mélyen elköteleződjenek a fenntartható jövő megteremtése mellett, és segítsenek informált és hatékony döntések meghozatalában e cél érdekében.⁶⁴

A fenntartható pénzügyeket úgy lehetne meghatározni, mint olyan pénzügyeket, amelyek támogatják azokat a szektorokat vagy tevékenységeket, amelyek hozzájárulnak legalább egy releváns fenntarthatósági dimenzió eléréséhez vagy javításához. Valójában a fenntartható pénzügyek meghatározásának javaslata nem a „pénzügy” fogalmának újradefiniálására irányul, hanem a pénzügyek fenntarthatóság támogatásában betöltött szerepének elismerésére összpontosít. Ezen alapon a fenntartható pénzügyeket ma már úgy is említhetjük, mint a „fenntarthatóságért való pénzügyek”.⁶⁵

III Környezetszennyezés, környezetvédelem, fenntarthatóság és adózás

A környezettel való együttélésről, környezeti fenntarthatóságról szóló diskurzus egyben a környezetszennyezés és a környezetvédelem gondolatosságának vizsgálatát is jelenti. Az ember környezetalakító tényezővé válása, továbbá ennek felismerése, a szennyező tevékenység

⁶² Aurelien Décamps - Guillaume Barbat - Jean-Christophe Carteron - Victoria Hands - Carole Parkes: Sulitest: A collaborative initiative to support and assess sustainability literacy in higher education. *The International Journal of Management Education* 2017., 15, 138-152. o.

⁶³ Krystal M. Perkins - David Slim Zepeda Quintana - Luis Velazquez: Sustainable Literacy. In: Leal W. Filho (eds): *Encyclopedia of Sustainability in Higher Education*. Springer, Cham. 2019.

⁶⁴ <https://sustainabledevelopment.un.org/sdinaction/hesi/literacy> (2024.12.06.)

⁶⁵ Marco Migliorelli: What Do We Mean by Sustainable Finance? Assessing Existing Frameworks and Policy Risks. *Sustainability*, 2021. 13, 975

környezeti károkozással való ok-okozati összefüggéseinek megértése, tudatos kezelése régi időkre nyúlik vissza és a földrajzi adottságoknak köszönhetően⁶⁶ eltérő ütemben valósult meg.⁶⁷ Amikor a fejlődés és a fenntarthatóság kölcsönhatásával kapcsolatos kérdések gyökereit kívánjuk tanulmányozni, jó kiindulópont lehet röviden átgondolni a haladás eszméjének fejlődését, nemcsak azért, mert ez volt a fejlődés fogalmának előzménye, hanem azért is, mert idővel saját ellenpólusaként a fenntarthatóságra vonatkozó felhívásokat váltott ki. A szakirodalomban a haladást, vagyis azt az elképzelést, hogy "a civilizáció egy kíváncsatos irányba mozdult, mozog és fog mozdulni", a tudományos (és technológiai), az anyagi és az erkölcsi fejlődés szempontjából már többen vizsgálták. Ezen vizsgálatok részeként a fenntarthatósági gondolat adózással való kölcsönhatását is megismerhetjük, azonban itt meg kell jegyezni, hogy egy relatív kronológiára támaszkodhatok, mivel az emberi közösségek fejlődése egyenetlenül valósult meg. Ahogy Henry Maine fogalmazott "Minden közösség ugyanazon az úton indult el, de különböző sebességgel haladt"⁶⁸.

A környezeti erőforrások felelőtlen kiaknázása, valamint a magatartással együtt járó környezetszennyezés nem a modern korunk terméke. Polányi Károly jegyezte meg, hogy az ember minden korban ugyanolyan és valóban úgy tűnik, hogy csak az eszközeink változtak meg és nem a rendszerünk. A környezet átalakítása és károsítása régóta az emberiség történetének részét képezi, hiszen az emberiség már több mint 10.000 éve hatással van a környezetére, folyamatosan alakítja azt. Grahame Clark brit régész egyértelmű ok-okozati összefüggést fedezett fel az éghajlatváltozás és az emberiség kulturális újításai között, mivel már a primitív társadalmak is a helyi ökológiai feltételekhez igazították tevékenységüket. Álláspontja szerint az emberiség annak is köszönheti felsőbbrendűségét, hogy képes volt igazodni a legváltozatosabb körülményekhez.⁶⁹ Gary Feinman amerikai régész kutató szerint a klímaváltozás megértéséhez meg kell érteni a civilizáció történetét a környezetével

⁶⁶ A földrajzról és a fejlődésről régóta tartó diskurzus folyik a szakértők között. Kétségtelen, hogy a földrajzi tényezők, mint például a földrajzi szélesség és az éghajlat, nagymértékben korrelálnak a fejlődéssel, de ennek az összefüggésnek az értelmezése továbbra is heves vita tárgya. lásd Daron Acemoglu - Johnson Simon - James A. Robinson: *Reversal of Fortune: Geography and Institutions in the Making of the Modern World Income Distribution*. Quarterly Journal of Economics 117 (4): 2002. 1231-1294. o., valamint Oded Galor - Moav Omer: *Natural Selection and the Origin of Economic Growth*. Quarterly Journal of Economics 117 (4): 2002. 1133-1191. o.

⁶⁷ Míg a környezeti hatások, földrajzi adottságok egy része a jelenlegi termelékenységre közvetlenül hat, egyre több bizonyíték van arra, hogy a korreláció nagy része közvetett mechanizmusokon keresztül valósul meg. lásd Enrico Spolaore - Romain Wacziarg: *How Deep Are the Roots of Economic Development?* NBER Working Paper No. 18130, 2012. 1. o. Az a hipotézis, hogy a földrajzi tényezők befolyásolják a termelékenységet és a gazdasági fejlődést, már régóta létezik, visszanyúl egészen Niccoló Machiavelli, vagy éppen Charles-Louis de Montesquieu munkásságáig.

⁶⁸ Henry S. Maine: *Az ősi jog*. Gondolat, Budapest, 1988. 93. o.

⁶⁹ Grahame Clark: *A világ története*. Gondolat, Budapest, 1975. 110. o.

kölcsönhatásban. Miközben a környezet változásának mértéke napjainkban radikális gyorsaságot ért el, az emberi behatást több ezer évre visszamenőleg is felfedezhetjük.⁷⁰

A hordákban élő vadászó, gyűjtögető életmódot folytató ember mindent elfogyasztott, amihez hozzáfért, de csak eseti sérüléseket okozott a környezetben, melyeket kompenzálni tudott. Ezzel szemben a neolitikus forradalom eredményeként fokozatosan előtérbe került a földművelő életmód. Eurázsia lakói nagyjából Kr.e. 10 000-től kezdődően a vadászó-gyűjtögető gazdaságról a mezőgazdasági és pásztorkodó termelésre tértek át, köszönhetően a környezeti előnyöknek. Ezek közé az előnyök közé tartozott Eurázsia nagyobb mérete, természeti adottságai, kezdeti biológiai feltételei, így a házasítható állatok és növények sokfélesége, valamint kelet-nyugati tájolása, amely megkönnyítette a mezőgazdasági újítások elterjedését. E földrajzi előnyökre építve Euráziában népességszaporodás és a technológiai innováció felgyorsulása következett be. Jared Diamond szerint az európai gazdasági és politikai sikerek megalapozói az őskorban működő mélyebb földrajzi előnyök eredményei voltak. Egyes eurázsiai népek leszármazottai a neolitikus kori előnyökre építve képesek voltak arra, hogy technológiai előnyüket és az óvilági betegségekkel szembeni immunitásukat felhasználva az újkorban más régiók fölé kerekedjenek - köztük olyan régiók fölé is, amelyek nem élvezték Eurázsia eredeti földrajzi adottságait.⁷¹

A neolitikus forradalom következtében függőségbe kerültünk a talajtól, mivel az évszakok és a növények életciklusainak változásai olyan létformát kényszerített a gazdálkodókra, ami fegyelmezett és állandó kapcsolatba kényszerítette őket a környezetükkel.⁷² Ez a folyamat az ember pszichológiai magatartásformáinak megváltozásával járt együtt.⁷³ A letelepedett földműves már különbséget tett a tőke és a kamat között, a kamatot elfogyasztotta. Megszületett a gazdasági gondolkodásra fogékony ember, a homo economicus.⁷⁴ Az agrárgazdálkodás során figyelni kellett az állatállomány biológiai értékére, a vetőmagszükségletre, a legjobb fajták kiválasztására, a begyűjtött javak őrzésére, a termőföld és az állatok megfelelő gondozására. A növénytermesztés-szántóföldi művelésre való áttérés, az ércek bányászata és a fémkohászat, valamint a közlekedés fejlődése súlyosabb környezetterhelést indított el. Először változtatta meg az ember az élővilág élőhelyét, megkezdődött az erdők irtása, a védtelenné váló talajt a szél és a víz elhordta, az alapkőzetig

⁷⁰ <https://www.fieldmuseum.org/about/press/ancient-civilizations-were-already-messing-planet> (2024.02.15.)

⁷¹ lásd például: Andreas Irmen: Extensive and intensive growth in a neoclassical framework, *Journal of Economic Dynamics and Control*, Volume 29, Issue 8, 2005.

⁷² Polányi Károly: Kereskedelem, piacok és pénz az ókori Görögországban. Gondolat, Budapest, 1984. 122-123. o.

⁷³ Stuart Piggot: Az európai civilizáció kezdetei. Gondolat, Budapest, 1987. 36. o.

⁷⁴ Szilovics Csaba: Az adózás eredetéről... i.m. 40-43. o.

lepusztította. Az ősi civilizációk környezetkárosító hatása már tartós, máig ható változásokat okozott a természetben. A hatások regionális szinten már jelentkeztek, de még nem okoztak globális méretű elváltozásokat. A növekvő népesség egyre inkább a városokban koncentrálódott. Már az ókorban megjelentek azok a gondok, amelyek ma is környezeti problémát okoznak a nagyvárosokban: szemétkézelés, vízellátás, szennyvízelvezetés, higiéniai kérdések. Szükséges volt olyan megoldások alkalmazása, amelyek ma is beletartoznak a környezetvédelem eszköztárába.

A civilizáció fejlődését a neolitikus forradalomtól kezdődően három úton határozhatjuk meg, ezek az öntözéses gazdálkodás, az esőzéssel szántóföldi művelési rendszer, valamint a nomádnak nevezett út. Az esőzéssel szántóföldi művelési rendszert folytató európai és ázsiai közösségekben, évszázadokon át csak kis mennyiségű terménytöbbletet tudtak előállítani, mert a betakarított termés mennyisége évezredek óta alig haladta meg az elvetett mag 2-4 szerezését. Ezek a civilizációk a lassan felhalmozódó forrásaikra támaszkodva, néhány ezer évvel később váltak képessé a fejlettebb társadalmi és gazdasági rend kiépítésére, mint az öntözéses közösségek.⁷⁵ Az öntözéses gazdálkodást folytató kultúrák a Nílus, a Tigris-Eufrátesz és az Indus völgyében fejlődtek, ahol a természet adta lehetőségek élelembőséget eredményeztek, amelynek következtében az emberek terményfelesleget tudtak felhalmozni, ami monumentális építkezések, nagyobb városok és államok kialakulásához vezetett, tovább az adózás forradalmát is eredményezte. Ezek a társadalmi és gazdasági átalakulások az ókori egyiptomi, mezopotámiai, kínai kultúrákban mentek végbe.⁷⁶

A két modellel párhuzamosan kialakult egy harmadik, általában nomádnak nevezett fejlődési út. Ezek a törzsek nem azért választották a nomád vagy félnomád életformát, mert hiányzott belőlük a hatalom központosításának vagy az államalkotásnak a képessége és nem kiszorultak a végtelen sztyeppékre, hanem belakták és uralták azt és valamennyi közösségi és személyes szükségletüket ebben a kevés gazdasági előnyt kínáló zord földrajzi környezetben is ki tudták elégíteni. Életformájukat a rugalmasság és az állandó alkalmazkodás jellemezte, mert a vándorlásuk útvonalait nem csak a szokásaik határozták meg, hanem az aktuális és folyton változó éghajlati és politikai körülmények. A szűkös természeti erőforrásaik miatt kénytelenek voltak elsajátítani az időszakos földművelés és a kereskedelem, valamint a hadviselés és a hadisarc szedésének szabályait.

A környezetről való gondoskodás, a környezeti tudatosság, így akár a fenntarthatóság, vagy fenntartható fejlődés gondolat azokon a területeken jelenhetett meg, ahol ún.: intenzív

⁷⁵ Szilovics Csaba: On the Origins... i.m.

⁷⁶ Szilovics Csaba: Az adózás eredetéről... i.m. 41-44. o.

növekedés volt a jellemző. Szemben az extenzív fejlődéssel az intenzív növekedés egy behatárolt területen valósul meg, ahol az erőforrások nem korlátlanok, nem bővíthetik azokat, viszont hatékony felhasználásukkal fenntartható életmódot folytathatnak az ott élő emberek. Jó példa erre Egyiptom, ahol évezredekken keresztül a Nílus áradásához volt kötve a jólét és bőség.

A fenntartható vagy környezetbarát gazdaság és társadalom létezésének kérdése a XIX. századig⁷⁷ csak azokban a közösségekben merült fel, ahol kis területen viszonylag sok ember telepedett le, mint az ókori Egyiptom, Mezopotámia, India és Kína néhány pontján. Azok a társadalmak, akik ezt tulajdonságot nem ismerték fel, pusztulásra ítélték magukat a javak korlátan felélésével, a természet kiszipolyozásával. Régészek, klimatológusok, történészek, paleontológusok és palynológusok (pollenkutatók) által az elmúlt évtizedekben tett felfedezések meghatározták azon folyamatok körét, amelyekkel a múltbeli társadalmak aláásták önmagukat azáltal, hogy károsították környezetüket. Ezeket nyolc kategóriába sorolták, amelyek relatív fontossága esetről esetre változik: erdőirtás és élőhelypusztítás, talajproblémák (erózió, szikesedés és a talaj termékenységének csökkenése), vízgazdálkodási problémák, túlvadászat, túlhalászat, a betelepített fajok hatása az őshonos fajokra, az emberi népesség növekedése és az emberek megnövekedett egy főre jutó hatása.⁷⁸

A fenntartható fejlődés, párhuzamosan a környezetkárosítás és környezetvédelem kérdésköreivel megtalálható a korai civilizációk életében is. Ez nem azt jelenti, hogy az ember tudatában volt környezetalkotó tevékenységének, de egy szerves fejlődés mentén egyre inkább érezhette bizonyos erőforrások kihasználásának káros hatásait. A gondolatmenetet a fejezetben ókori, középkori és újkori példákkal támasztom alá, míg nem elérünk a modern kori fenntartható fejlődés elképzeléséhez. Céлом továbbá, hogy bemutassam, az adózásnak már a történelem kezdete óta szerep jutott a források elosztásában, ezáltal hatással volt a környezetre.

III.1 Ókor

A Nílus, a Tigris, az Eufrátesz és a Sárga folyó mentén alakultak ki az első kultúrák, melyeknek az alapját a növénytermesztés jelentette. Ehhez arra volt szükség, hogy az akkori emberek kiirtsák a folyókat kísérő erdőket, feltörjék a még szűz területeket, csatornaásással elvezessék a fölösleges vizeket. Ez nem csak az ottani őshonos élőlények tömegének pusztulását jelentette, hanem azt is, hogy a korábban növények által védett terület a felszántást

⁷⁷ Luck Ferry: Új rend: Az ökológia. Európa Könyvkiadó, 1992.

⁷⁸ Jared Diamond: Collapse: How Societies Choose To Fail Or Succeed. Penguin Group, USA 2005., 17. o.

követően a víz és a szél pusztító hatásának volt kitéve. Ettől kezdve beszélhetünk az emberi tevékenység által létrejött talajerózióról és deflációról. Tigris és az Eufrátesz között olyan csatornarendszer jött létre, melynek segítségével mesterségesen öntözhető volt mintegy 30 000 négyzetkilométernyi terület. Ebben az időben hasonló építkezések történtek Indiában és Kínában. Huang-ho medencéjét a Csang-Csianggal összekötő Hang-Csou és Peking közötti csatorna hossza mintegy 1782 km volt. Hérodotosztól tudjuk, hogy Egyiptom területén a Kr.e. 1600-as évek körül hatalmas völgyzáró gátat építettek, melynek segítségével mintegy 700 km² területű és közel 3 milliárd köbméter vizet tároló medencét hoztak létre. Az emberi hatások azonban nem minden esetben voltak tartósak, hiszen az ember még nem mindig gondoskodott a talajok tápanyag-utánpótlásáról, ezért néhány év után a talajok kimerültek, és fel kellett hagyni azok művelésével, újabb területeket kellett feltörni. Ez lehetőséget biztosított a sérült területek regenerációjára.⁷⁹

Bizonyos népcsoportok, birodalmak eltűnéséhez vagy hanyatlásához és összeomlásához nagymértékben hozzájárult a környezetszennyezés vagy a környezetrombolás. Az is ismert, hogy az emberek gyakran szenvedtek olyan betegségektől, amelyeket a környezetszennyezés okozott. Az írások megemlékeznek olyan ősi civilizációkról, amelyek talán azért omlottak össze, mert kirabolták az őket éltető természeti világot. A legkorábbi példát az ősi mezopotámiai "Gilgames eposzban" találhatjuk, amelynek első változata Kr.e. 2000-ből származik. Az agyagtáblák hatalmas cédruserdőkről mesélnek, amelyeket az istenek akarata ellenére kivágtak, ezért büntetésül tűzzel és szárazsággal átkozták meg a földet, és a régiót sivataggá változtatták. A sumérokat arra kényszerítették, hogy Babilonba és Asszíriába meneküljenek. A Tigris és az Eufrátesz folyó medencéjében a társadalmak bukását sokáig külső betolakodóknak tulajdonították. Újabb vizsgálatok azonban arra utalnak, hogy a mezopotámiai civilizációk is áldozatai lehettek a környezeti hatások halmozódásának, amelyek végül csökkentették az élelmiszerellátást és aláásták a gazdaságukat. A termékeny félhold civilizációja egy száraz területen feküdt, és az öntözés által lehetővé tett olajellátásnak köszönhetően fejlődött és virágzott. Mivel azonban az öntözőrendszerek nem rendelkeztek vízelvezető elemekkel, a talajvízszint fokozatosan emelkedett, ami a talaj vizesedéséhez és sósodásához vezetett, és a föld termőképességét hosszú távon nem lehetett fenntartani.⁸⁰ Ezzel párhuzamosan pedig egyre bővülő népességet kellett rendszeresen eltartani. Kr.e. 3000-ben a mezopotámiai Uruk templomvárosának 50.000 lakosa volt. A korszak kezdetleges, vagy

⁷⁹ Kiss Ferenc - Szabó Árpád: Tudomány és Környezettörténet. 52-53. o., elérhető: <https://kornyezt.nye.hu/kornyezt/sites/www.nye.hu.kornyezt/files/TUDOM%C3%81NY-%20%C3%89S%20K%C3%96RNYEZET%C3%96RT%C3%89NET%20pdf-hez.pdf>

⁸⁰ Lester R. Brown: Building a Sustainable Society Worldwatch Institute, Washington, D.C. 1981. 14.o.

korlátozott gazdasági, technológiai adottságai, földművelési lehetőségei figyelembe vételével, ennyi ember élelmezése óriási szervezést és a természet kizsigerelését jelenthette.⁸¹

Az említett kudarcok ellenére, a vízgazdálkodásnak komoly szabályozása volt a területen. A babilóniai dinasztiáknak, a kormányzóknak az egyik legfontosabb érdekköre a vízhez fűződött, amellyel kapcsolatban jelentős szabályozómechanizmus működött. Az első államközi vízjogi egyezmény, ami fennmaradt Kr. e. 2500-ból származik. Az egyezség Umma és Lagash városa között született meg. Az egyezmény a két város közötti konfliktust szándékozott rendezni, valamint szabályozta a Tigris folyóvizének elosztását, s ezáltal megoldani a mezőgazdasági célú öntözés problémáját. A sumér király Gudea (Kr. e. 2492) új csatornát építtetett és tartott fenn. A babilóniai Isten Nun személyisítette meg azt az ideát, hogy a víz az élet forrása és minden áldás hordozója.⁸² Ebben az időszakban, Shulgi a harmadik dinasztia második királya alatt fejlődött ki egy kodifikációs jog, amely lefektette a Hammurabi törvények alapjait is. Ez a törvénykönyv és a királyi levelek a helyi önkormányzatoknak utasításokat tartalmazott, hogy tartsák fenn a vízműveket és a csatornákat. Hammurabi törvénykönyve számos vízjogi szabályt tartalmazott. A törvény bevezetőjében Hammurabi magát úgy írja le, mint "kegyes bíró, aki Lagashnak és Girsunak vízi helyeket biztosított, hogy legyen mit inniuk".⁸³

A környezettel fenntartható egyensúlyt kialakító társadalom keresése elkerülhetetlenül Egyiptomba vezeti a kutatókat. Az egyiptomiak több ezer éven át képesek voltak saját környezetvédelmi politikájukat meghatározni és végrehajtani. Egyetlen más ókori civilizáció sem tartott ki ilyen sokáig, hiszen a Kr. e. 3000-től egészen a Kr. u. 1000-ig terjedő időszakban stabil, folytonos mintákat találunk a gazdaságban, kormányzatban, vallásban, valamint az ökológiai nézetekben és technikákban. A piramisokban megtalálható hieroglifák Osiris istent a Nílus vizével azonosították. A Menes-i hagyományok alapján az első fáraók gátakat építettek, hogy szabályozzák a Nílus áradásait. A két első dinasztia korában (körülbelül Kr. e. 3400 és 2980 között) volt egy ún. "Építész király" (Medeh Nisout) látta el a vízzel kapcsolatos közszolgáltatásokat.⁸⁴ Az ókori egyiptom morális és etikai elveit összegyűjtő Maat 42 törvénye is tartalmazott a környezettel kapcsolatos elvárásokat. Az egyiptomiak úgy tartották, hogy a halált követően, a végső ítélet napján az isteneik ítélőszéke

⁸¹ <https://www.crf-usa.org/bill-of-rights-in-action/bria-18-4-a-environmental-disasters-in-the-cradles-of-civilization>

⁸² Tóth Dávid: A vízjog történelmi szemelvényei és a vízjog kodifikációjának újragondolása. JURA, 2019/1., 520-526. o.

⁸³ Dante A. Caponera: Principles of waterlaw and administration. A. A. Balkema. Rotterdam-Brookfield. 1992. 15-16. o.

⁸⁴ Tóth Dávid: A vízjog... i.m. 520-526. o.

előtt kell beszámolniuk ezen etikai elvek be vagy be nem tartásáról. A Nílus vizének szennyezése is a 42 bűn közé tartozott.⁸⁵

Az ősi India irodalma szintén bővelkedik a környezet megőrzésére vonatkozó utalásokban. A mezőgazdaságot szent foglalkozásnak tekintették, és a földműveseket nagy tisztelet övezte. Az alkalmazott technikák környezetbarátok voltak, mint például a vetésforgó és a természetes trágyák, például a tehéntrágya. Ezek a gyakorlatok biztosították, hogy a föld generációkon át termékeny és termő maradjon.⁸⁶ A kínaiak már az ókorban kidolgozott hulladékgyűjtési rendszerrel rendelkeztek és a fekáliával történő trágyázás már évezredekkel ezelőtt is lényeges része volt a mezőgazdasági termelésnek, 4000 éve így tartják fenn a Kína keleti részén fekvő hordalékos síkságok talajának termékenységét. Kína több részén ma is követik ezt a hagyományt. Han Suyin írta, hogy Chengtu városában a tizenkilencedik században és e században is 1949-ig a város leggazdagabbjai közé tartoztak azok a családok, amelyeknek a tulajdonában volt a városi csatorna és így a csatornában összegyűlt ürüléket eladhatták vidéken.⁸⁷

Kr.e. 420-ban Athén törvényt hozott a város egyik folyója, az Illiszosz védelmében. Ez alapján tilos volt az állatbőröket a folyóban áztatni majd cserzeni a Héraklész-szentély feletti szakaszon, szintén tiltották a mosás utáni szenny folyóba borítását. A modern kutatások azt mutatják, valószínűleg ez a törvény elősegíthette, hogy a folyó tiszta maradjon. A következő évszázad szerzői már arról írtak, hogy az Illiszosz tiszta és gyönyörű folyó. Kár, hogy a terjeszkedő város mára teljesen bekebelezte a folyót, a föld alá vezette és beépítette az egykori völgyét. Voltak más szabályozások is, például tiltották a folyóba vizelést és ürítést, a szemét behajigálását, a ruhamosást, azonban a közemberek egyáltalában nem biztos, hogy betartották ezeket az előírásokat. Más vezetők közműveket létesítettek, csatornákat, amelyek elvezették a szennyvizet.⁸⁸

A 90-es évek elején a grönlandi jégminták kémiai elemzése kimutatta, hogy a levegő ólomkoncentrációja olyan szintet ért el a Kr.u. II. évszázadban, mint az első ipari forradalom idején. Ezt az eredményt azóta a svédországi tavakból, a britanniai és spanyolországi tőzegmohalápokból és a svájci Jura-hegység tengerszemeinek üledékéből származó minták vegyelemzése is alátámasztotta. Még magasabb lehetett a levegő rézkoncentrációja: kb. 2100-2300 tonna/év a Római Birodalom csúcskorszakában - Kr.e. I. század közepe és a Kr.u. II.

⁸⁵ Ramy Ayoub: The 42 Laws of Maat: Ancient Egypt's Code of Ethics and Moral Guidance. Cornell University, 2021.

⁸⁶ <https://thegreenliving.in/sustainability-lessons-from-ancient-india/> (2024.05.03.)

⁸⁷ https://mult-kor.hu/20021112_a_kornyezetsszennyezes_rovid_tortenete?pIdx=2 (2024.03.10.)

⁸⁸ https://ng.24.hu/tudomany/2024/11/02/okor-kornyezetsszennyezes/#google_vignette (2024.12.03.)

század közepe -, amely érték magasabb, mint a XVIII-XIX. századi európai emisszió.⁸⁹ Mindez azzal függ össze, hogy a bányák és fémfeldolgozó üzemek a császárkor első két évszázadában teljes kapacitással üzemeltek. Legfőképpen az ezüst- és ólombányászat volt rendkívül környezetszennyező, nemcsak az alkalmazott technológia miatt, hanem azért is, mert ezeknek környékén gyakorta mérgező higanyt és cinóbert is kitermeltek. A délspanyolországi Almadén higanybányáinak környékén található napjainkban is a föld higannyal leginkább szennyezett területe. A jordániai Wadi Faynan területén működő római kori rézbányák munkásainak csontváza sokkal magasabb nehézfém-szennyezést mutatnak, mint amit a modern rézbányákban dolgozóknál mértek. Az ólom és a magas ólomtartalmú ezüst ráadásul az evéshez és főzéshez használt edényekben, az édesítőszerekben, a rendkívül népszerű halszószban (garum), a különféle tartósítószerekben is jelen volt.⁹⁰

A mai Izrael északi és középső területein Kr.e. 1200 és Kr.e. 300 között élőkől ránk marad fogminták vizsgálata alapján az eltemetett emberek harmada gyermekkorában, esetleg már az anyaméhben ki volt téve a mérgező nehézfémekkel való találkozásnak. A jelenség valószínűleg összefügg a vaskor virágzó fémkereskedelmével a Földközi-tenger térségében, és a városokban egyre nagyobb számban megjelenő vasolvasztóműhelyek megjelenésével. A kutatók arra a következtetésre jutottak, hogy az ólommal nem szennyezett emberek egy helyben éltek, akár szárazföldön, akár a tengerparton. Ezzel szemben akiknek magas volt az ólomszintje, azok mind a part menti vidékekre jellemző stroncium-jegyeket mutattak, bárhol is éltek, tehát helyet változtattak, esetleg kereskedelemmel, ólomtárgyak szállításával is foglalkozhattak.⁹¹ Ugyanakkor a rómaiak az újrahasznosításban is jeleskedtek, a liverpooli egyetem kutatói által közzétett tanulmányban bemutatták, hogy a római köztársaság vége felé az ólomszennyezés jelentős mértékben csökkent a jégminták alapján, ennek pedig oka lehetett, hogy egy konfliktusos időszak alatt Róma hozzáférése a dél-francia és ibériai ezüstabányához megszakadt. Kr. e. 120 körül olyan ezüstitermék kezdtek megjelenni, amelyeknek jóval alacsonyabb volt a nemesfémtartalma, ami azt jelenti, hogy az érméket újrahasznosították, beolvasztották más ezüstitermékbe. Ezek a módszerek mind pénzügyi, mind környezeti szempontból is előnyösebb megoldásnak tűntek.⁹²

A Római Birodalomban számos példát találunk a pazarlásra is, ami az élővilág pusztítását jelentette. A Kr. u. 248. év áprilisának huszonegyedik napján Róma megünnepelte ezredik

⁸⁹ <https://www2.sci.u-szeged.hu/eghajlattan/legszeny3.htm> (2024.04.15.)

⁹⁰ Grüll Tibor: A Római Birodalom gazdasága. Gondolat Kiadó, Budapest, 2017. 94-97. o.

⁹¹ <http://ecolounge.hu/nagyvilag/mar-az-okorban-elt-embereket-is-ipari-olomszennyez-es-sujtotta> (2024.01.21.)

⁹² Jonathan R. Wood - Matthew Ponting - Kevin Butcher: Crisis? What crisis? Recycling of silver for Roman Republican coinage. Archaeological and Anthropological Sciences, Volume 15, article number 147, 2023.

születésnapját. Három napon és három éjszakán át tartó ünnepségen feljegyezték, hogy lemészároltak 32 elefántot, 10 jávorszarvast, 10 tigrist, 60 oroszlánt, 30 leopárdot, 6 vízilovat, 10 zsiráfot, 1-1 különös orrszarvút, és számtalan más vadállatot, nem is említve az pár ezer gladiátort. A ludi saeculares, azaz „évszázados játékok” egy korábban ismert és ünnepelt esemény volt Rómában.⁹³

Idősebb Plinius a Természet históriájában így írt: „Beszennyezzük a folyók vizét és a természetet, még magát a levegőt is, ami az élet legfőbb segítője, az életet elpusztító közeggé alakítjuk.” Azaz, az ókori tudós már aggódott amiatt, hogy az ember visszaéléseket követ el a Föld ellen. „Elsődleges és kellemes kötelességem a Földért, minden dolgok eredőjéért küzdeni s támogatni őt.” Plinius szavai.⁹⁴ Ifjabb Plinius egy török városról számolt be Traianusnak, leírva, hogy a város látványosságaként ismert és amúgy igen szép főutcáján egy szennyvízcsatorna csordogál undorító szagokat bocsátva ki. „A város látványa és egészségi állapota is meghálálná, ha e csatornát lefednék, ha felséged hozzájárul.” Az uralkodó pozitívan válaszolt, megjegyezve, hogy valóban egészségügyi veszélyt hordoz magában mindaddig, míg fedetlenül folyik át a városon a szennyvíz. E történet is arról tanúskodik, hogy elődeink nagyon is tisztában voltak a levegő és a víz egészségügyi hatásaival: ha a környezet rossz állapotban van, az ránk is veszélyt jelent. A római szerzők azt is felismerték, hogy a katonák beszennyezik a vizeket a táborhelyeik környezetében. Flavius Vegetius 4-5. századi katonai feljegyzéseiben megemlékezett róla: „Ha egy népesebb sereg nyáron vagy ősszel egy helyen táborozik, akkor a vizek megromlanak, a levegő megfertőződik, és végzetes, rosszindulatú betegségek kapnak lábra emiatt, és ezt egyedül a gyakori táborhely-váltással lehet csak megelőzni”. Suetonius a Tiberisről, Róma folyójáról írja, hogy a folyó „tele volt szeméttel és leszűkült a fölé lógó építményektől”, mielőtt Augustus császár megtisztította volna. Nem minden császár vigyázott azonban a folyóra, Néró például rengeteg rothadt szőlőt borítottatott bele. Juvenalis, a költő úgy emlegette a Tiberis vizét, mint egy „csordogáló szennyvízcsatorna”. Galénosz, az orvos azt írta, a Tiberis olyan szennyezett, hogy nem biztonságos megenni a belőle kifogott halat. Nerva római császár uralkodása mindössze 2 éve alatt számos olyan építkezésbe fogott, amelyek Róma tisztábbá és egészségesebbé tételét célozták meg. Sextus Julius Frontinus, aki a vízvezetékek főfelügyelője volt, azt írta Nervának köszönhetően: „a város külleme átalakult, tisztává

⁹³ Edward Gibbon: The History of the Decline and Fall of the Roman Empire, vol. 1. London: William Strahan and Thomas Cadell, 1776, ch. 7

⁹⁴ Harris H. Rackham: Natural history by Pliny, the Elder. W. Heinemann, London, 1938.

változott, a levegő is tisztább lett, s mindaz az ok, amelytől a város légköre korábban hírhedten egészségtelen volt, ma már a múlté”.⁹⁵

A Római Birodalom bukását vizsgáló legújabb kutatások közül a politikai és gazdasági okok mellett már megjelenik a természet szerepe, mivel egyes kutatók szerint a klímaváltozás is jelentős hatással volt Róma hanyatlására.⁹⁶

III.2 Középkor

A római birodalom időszámítás utáni III. századi válságától egészen a Karoling-korig - bizonyos szerzők szerint az ezredfordulóig - tartott egy hosszú átmeneti időszak, aminek következtében kialakult a nyugat-európai keresztény civilizáció. Az ókori mintaadó államok Kr.u. VIII. századra már régen megszűntek vagy radikálisan átalakultak, de anyagi és szellemi örökségüket, az általuk kidolgozott adóztatási, államszervezési és igazgatási módszereket az újonnan létrejött civilizációk igyekeztek továbbvinni és felhasználni és fejleszteni, megjegyezve, hogy a római birodalom bukását követően a tudásanyag elveszett, a betelepülő germán lakosság nem azt a fenntartható életvitelt, gazdálkodást folytatta, amit a rómaiak. A következő, szegényesebb, barbárabb évszázadok, sőt általában az egész középkor látszólag visszaesést, hanyatlást jelentenek az antik kultúrához képest. Igaz ugyan, hogy a középkor első századai valóban visszaesést jelentenek -, de a nagy, történeti méretű átalakulásoknak, egy új világ születésének mindig megvannak a maga elkerülhetetlen megrázkódtatásai. A hanyatlás egyébként is csak átmeneti és viszonylagos volt; s a középkori fejlődés, ha kezdetben szerényebb eredményeket produkált is, és sok tekintetben idegenebb tőlünk, mint az antik kor szabadabb, realisabb szelleme, mégis szélesebb alapokat teremtett az emberiség további haladása számára⁹⁷, amely a feudális világon keresztül a modern Európáig vezetett.⁹⁸

⁹⁵ <https://theconversation.com/the-waters-become-corrupt-the-air-infected-heres-how-ancient-greeks-and-romans-grappled-with-environmental-damage-236680> (2024.10.26.)

⁹⁶ Kyle Harper: *The Fate of Rome: Climate, Disease, and the End of an Empire*. Princeton University Press, 2017.

⁹⁷ A középkorban óriási kulturális, tudományos fejlődés ment végbe, annak ellenére, hogy a sötét középkort, ami a római birodalom bukását követő hosszú időszak volt, általánosságban elmaradottnak tartják. Ezt a képet árnyalja, hogy az egyes területek eltérő fejlettségi szinttel rendelkeztek és eltérő mértékben és irányba fejlődtek. A középkornak köszönhetjük többek között az első európai egyetemek létrejöttét, egy új emberkép kialakulását, a szolgaság, rabszolgaság intézményének kezdődő visszaszorulását, a könyvnyomtatást, a felfedezések megindulását, a reneszánszt. Harari az emberiség rövid története című könyvében azt állítja, hogy az elmúlt ezer, ezerötven évben nem sok minden történt véleménye szerint technika viselkedése és a politikai határok változásai később történetekkel összehasonlítva jelentéktelenek voltak. A modern világ technológiai vívmányai megtévesztenek bennünket, de tévedünk, ha pusztán a technológiai fejlettség alapján ítéljük meg egy társadalomban bekövetkezett változásokat. Fontos még vizsgálódásai más horizontok is kiszélesítsük például kulturális távlatokra az európaiak tágabb világról való tudása a XIV. és XVI. század között hatalmasat változott sok téren csaknem elérte maximum európai emberként a kulturális horizontú törzsi szintről nemzetivé aztán nemzetközivé végül globálissá vált ezt a tényt a középkori szó negatív jelentés tartalma árnyalata miatt csak ritkán értékeli. Az másik fontos kulturális tény, amit a technológiai fejlődés szemellenzőt viselő gyakran figyelmen kívül hagynak a személyes szabadság kérdésköre.

Az ókori nyugati gazdaság mediterrán jellege, amely túlélte a római birodalom bukását és a germán népvándorlást, az iszlám támadások során összeomlott. Nagy Károly Nyugat-Európa romjain felépülő birodalma kontinentális lett, a földközi tenger, a fontos kikötők, valamint az általuk elérhető kereskedelmi útvonalak visszaszerzése a Charlemagne által vezetett frankoknak sem sikerült. Ez a tény nagyban meghatározta a kora középkor gazdasági rendjét. Európa nyugati részét a hajózás és a kereskedelem hanyatlása jellemezte.⁹⁹ Az emberek társadalmi helyzetét a földhöz való viszonyuk testesítette meg, amely világi és egyházi birtokosokból álló kisebbség kezében volt. A mindennapi lét teljesen a föld tulajdonán vagy birtoklásán alapult. Az antik civilizációk dicsőségét hirdető városi lét elsorvadt, létezése a vidékhez és a folyamatosan erősödő egyházhoz volt kötve. Tekintve, hogy Európa a mezőgazdaságból élt, az ingó vagyon haszna jelentősen lecsökkent.¹⁰⁰ Kizárólag az egyház rendelkezett ebben a korszakban jelentős ingó tőkével, aminek révén elsőrendű pénzügyi hatalommá vált.¹⁰¹ Ugyanakkor a képet árnyalja, hogy az Egyház csak a Német-római birodalom területén volt ez a központi erős szervezet, ahol sok kis királyság nem rendelkezett megszilárdult államhatalommal. Azokban a régiókban, ahol erős volt a helyi központi irányítás, ott az Egyház csak a “másodhegedűs” szerepét töltötte be.

A XI. században megindított keresztes hadjáratok diadalainak köszönhetően sikerült ismételten teret nyerni a földközi tenger medencéjében, aminek eredményeképpen a keleti kereskedelmi útvonalak megnyíltak, ezáltal pedig egy gazdasági fellendülés következett be. A városi élet kivirágzása elindított egy társadalmi, gazdasági átrendeződést. A keresztes háborúk hatással voltak a környezetre is, egyrésről az átvonuló seregek pusztítása, másrésről a termelési szerkezet átalakítása révén. A hadjáratoknak köszönhetően Európában új zöldségek, gyümölcsök jelentek meg, mint a füge, citrom, datolya.

A XIV. század elejétől kezdve a fejlett kereskedővárosokban párhuzamosan a gazdagodó polgári réteg előretörése mellett, az addig uralkodó püspöki, nemesi hatalom kiüresítésének folyamata volt megfigyelhető. A vagyonos polgárok egyre inkább beleszóltak a városok vezetésébe, a helyi rendeletek elsődleges célja pedig a haszon növelése lett. Az egyház által közvetített ideológiától történő eltávolodás napról napra növekedett. A leírtakkal szemben a

⁹⁸ <https://mek.oszk.hu/01000/01057/01057.pdf> (2023.11.02.)

⁹⁹ Henri Pirenne: A középkori gazdaság és társadalom története. Budapest, 1983.

¹⁰⁰ Henri Pirenne: A középkori... i.m. 47-48. o.

¹⁰¹ A korabeli krónikák beszámolnak a szerzetesi szentélyek gazdagságáról, az ott felhalmozott értékekről, amelyek túlnyomó része a bőséges adományokból származó nemesfémekből készült. A földbirtokos arisztokrácia időről időre rászorult az egyházi hitelekre. A szerzetesi kincstárakat azonban elsősorban éhínség idején vették igénybe a környékbeli földesurak, mikor tartalékaik kimerültek. A XIII. századig kizárólag fogyasztási kölcsönökről beszélhetünk, amelyben a caritas jelleg dominált. Lásd Henri Pirenne: A középkori ... i.m. 189-191. o.

kelet-római birodalomban megmaradt a központi hivatalnokszerkezet és a hadsereg. A városok gazdagabbak voltak, az adószedő mechanizmusokat hatékonyabban fenn lehetett tartani. Ez az állapot azonban nem bizonyult maradandónak. A Kr.u. XIII. századra a keleti világbirodalom összezsugorodott, elvesztette tartományait, egykori bevételeinek háromnegyedét. Az állandó támadások az Iszlám Állam részéről pedig csak tovább erősítették ezt a folyamatot. Néhány évszázados késéssel, de keleten egyaránt végbementek azon változások, amelyek következtében a bizánci társadalom nemesi-paraszti agrárvilággá alakult. Az agrárizálódás és az antik városi civilizációtól való eltávolodás keletet szintén utolérte¹⁰², ha nem is ugyanolyan ütemben és minőségben, mint nyugaton, ahol a társadalom jóval mélyebb dezintegrációja valósult meg.¹⁰³

Az ember és a környezet viszonya a középkorban sem volt teljesen harmonikus.¹⁰⁴ Alacsony higiéniai színvonal, fertőzött víz, járványok¹⁰⁵, környezeti katasztrófák¹⁰⁶ jellemezték a korszakot. Tovább folytatódott az erdőirtás, mocsarak lecsapolása, amely az eredeti ökoszisztémák felszámolásával járt. Az emberiség a környezeti erőforrások kiaknázásának gyakorlatát a középkorban is folytatta. Fontos megjegyezni, hogy a Föld népességének 95-98%-a még a XIX. században is falusi agrár közösségekben élt és dolgozott, ahol fenntarthatóan a környezet szennyezése nélkül élte az életét. Nem ismerték a körforgásos gazdaság fogalmát, hiszen nem termeltek le nem bomló hulladékot és mindent újra hasznosítottak és kizárólag környezetbarát anyagokat, fát, követ, agyagot, vasat használtak a termelésben és az életük során. A római birodalom felbomlását követően a középkorban a természeti erőforrások kihasználásának hatékonysága, illetve az ipari és a mezőgazdasági termelés visszaesett. Azonban, ha a teljes időszakot vesszük figyelembe, akkor ez egy átmeneti periódusnak tekinthető csak, mert a környezetrombolás egyre erősödő ütemben fejlődött a későbbiekben.

¹⁰² Kelet-közép Európa 100-150 évvel le volt maradva Nyugattól. Népsűrűség fele volt a Nyugat-Európainak, amit betelepítésekkel próbáltak orvosolni. Magyar példákat találunk erre a folyamatra az 1241-es Budai Évkönyvben.

¹⁰³ Zsinka László: A latin keresztény Európa születése. Corvinus Egyetem, 2012. www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=SBHMSQ (2020.01.21.)

¹⁰⁴ lásd bővebben Richard C. Hoffmann: An Environmental History of Medieval Europe. Cambridge, Cambridge University Press, 2014.

¹⁰⁵ A pestis 1347-ben terjedt el Európában. A fertőzést baktérium okozza, amely bolhacsípéssel kerül az ember szervezetébe. A baktérium köztesgazdája a patkány. A járvány akkor kezdődött, amikor Európában éheztek, sőt nagy számban éhenhaltak az emberek. Az éhínséghez az vezetett, hogy sok helyen kimerült a talaj tápanyagtartaléka, míg a népesség száma növekedett; valamint szokatlanul hideg és csapadékos volt az időjárás. A patkányok valószínűleg a keresztes lovagok hajóin érkeztek a Közép-Keletről, majd elszaporodtak a középkori városok túlszűfolt és piszkos viszonyai között. A középkori Európában az éhezéstől legyengült népesség, valamint az utcákon folyó szennyvíz ideális feltételeket biztosított a Fekete Halál elterjedéséhez. Bár nem jegyezték fel a pestis terjedésének adatait, úgy becsülik, hogy a járvány egy csupán két és fél éves periódus alatt Európa lakosságának egyharmadát elpusztította el.

¹⁰⁶ <https://www.thoughtco.com/dust-veil-environmental-disaster-in-europe-171628> (2025.01.26.)

Az ipar fejlődésével növekedett a bányászat és kohászat környeztkárosító hatása. A kialakuló nagyvárosok légszennyezése, az erdőirtás, valamint a növekvő populáció következtében fellépő termőföldhiány meghatározó jellemzői voltak a napi létnek évszázadokon keresztül. A járványok, tűzvészek, éhezések, tömeges mérgezések arra kényszerítették a középkori és kora újkori világ túlszűfolt nagyvárosainak a vezetőit, hogy az egészségesebb emberi környezet kialakítása érdekében környezetvédő és az együttélést szabályozó rendeleteket alkossanak a vízhasználatról, temetkezésről, szemét kezeléséről, kézműipari tevékenységről. A középkorra a decentralizált szabályozás volt jellemző, a nagyobb város, ahol érezték a természetre káros tevékenységek hatásait, rendeleteket vezettek be ennek megakadályozására. Centralizált rendelkezések csak az ipari forradalmakat követően jelentek meg a környezetvédelem terén.

Általánosságban elmondható, hogy az emberek életmódja az ipari forradalomig szinte alig változott. A tápanyag körforgalmában lényeges változások mentek nem végbe, ezért a mezőgazdasági rendszerek állandósága hosszú időszakon keresztül fenntartható volt. Az ókorhoz képest a technikai és higiéniai viszonyok negatív irányba változtak, és ennek, elsősorban a városi életre komoly káros hatásai voltak. A mezőgazdaság termelési hatékonysága a rómaikhoz képest visszaesett, az eltartóképesség növelésének a lehetőségét leginkább a termőterület növelése biztosította. A középkori növekedés és terjeszkedés Anglia népességén jól szemléltethető. A Doomsday felmérés idején, 1086-ban számított 1,1 millióról körülbelül 3,7 millióra nőtt a XIV. század elejére. Közben London lakossága az 1200-as körülbelül 20 000 főről 1340-re legalább 40 000 főre nőtt. Ennek következtében az élelmezési igények megsokszorozódtak, ahogy az Európára általában is jellemző volt, és a szántóföldek jelentős területeket hódítottak el az erdőktől. Egy angolszász költő a szántót mint a "szürke ellenséget a fáknak" írta le. A növekvő népesség élelmiszerigényei végül olyan szűkössé tették a földeket, hogy még a rendkívül gyenge minőségű talajokat is megművelték. Ezek olyan földek voltak, amelyeket a társadalom csak "valódi földéhség" idején aknázott ki.¹⁰⁷ Európában egyre nagyobb területeket vontak be a mezőgazdasági termelésbe, erdőirtás és legelő feltörés útján. Technológiai újításként a könnyűekét felváltotta a nehézeke, mellyel az addig fel nem tört talajokat is be lehetett vonni a földművelésbe. A mezőgazdaság fellendülése azt eredményezte, hogy egy adott terület egyre több embert tudott eltartani, ez lehetővé tette az ipari fejlődést is, ami egyre több energiát igényelt, melyet kezdetben vízi- és szélmalomokkal biztosítottak. A szélmalmot már a Kr.e. XII. században használták az ókori

¹⁰⁷ William H. Te Brake: Air Pollution and Fuel Crises in Preindustrial London, 1250-1650. Technology and Culture, Vol. 16, No. 3, 1975. 337-359. o.

Egyiptomban. A XIII-XIV. században egyre több tevékenység kapcsolódott a malmokhoz. Egyrésről megújuló energiaforrást jelentettek, azonban a kiépítésükhöz rengeteg fára volt szükség. Angliában a XI. században a természetes füves és erdőterületek csupán 35%-ban maradtak meg az erdőirtásoknak és a mezőgazdasági terjeszkedésnek köszönhetően. Európa nyugati és középső területein az erdők jelentős részét kiirtották.¹⁰⁸ Mivel nem volt terméskő, az építkezésekhez téglát égettek, amihez szintén sok fára volt szükség. A települések növekedésével a lakások fűtéséhez is egyre több fát használtak fel, a ruha mosáshoz is fából állították elő, valamint a faszén készítéséhez is fát használtak. Új energiaforrásként tört előre a kőszén alkalmazása, égetésével azonban a levegőszennyezés mértéke is megemelkedett.

A levegőszennyezés Nagy-Britanniában közel 800 éve politikai kérdés. Már a XIII. és a XIV. században számos kísérletet tettek arra, hogy szabályozzák a szén égetését és a szabályok megsértőit megbüntessék, de ezek a törekvések általában sikertelenek maradtak. Maga I. Erzsébet királynő is "nagyon szomorú és elégedetlen" volt amiatt, hogy a Westminster Palotában szén-füstös a levegő. A királynő panasza miatt a helyi sörkészítők a szén-tüzelésről áttértek a fa-tüzelésre. I. Edward angol király XIV. században született tiltó rendelete alapján Londonban a kőszén égetését nem engedélyezték, mert az káros hatással volt a lovagok egészségére. Ewickhanban 1348-ban megtiltották a kovácsoknak, hogy kőszén használjanak a műhelyeikben, 1407-ben Gossarban pedig az ércpörkölést állították le az egyre fokozódó füstgáz kibocsátás miatt. A kőszén égetés hatásait jól mutatja, hogy Elenor királynő 1257-ben tett nothinghami kastélylátogatása során a levegőt olyan kellemetlennek találta, hogy átköltözött a Tutbury kastélyba. I. Erzsébet királynő panaszairól is olvashatunk a Westminsteri palota szénfüstös levegője miatt.

Az ókorhoz hasonlóan a középkorban - és nem csak Európában - a kialakuló városokban nagy gondot jelentett a vízszennyezés és a hulladékok elhelyezése.¹⁰⁹ Londoban 1345-ben bevezették, hogy a háztulajdonosoknak két shilling bírságot kellett fizetniük, ha a házuk előtt nem takarították el a szemetet. Az angol Parlament 1388-ban pedig vízvédelmi rendeletet fogadott el. A Srí Lanka-i Nissanka Malla király 1150-ben kőbe véselt rendeletében az állt, hogy „rendelkezik, dobpergéssel, hogy az Anuradhapura városától hét gau távolságon belül állatokat ölni nem szabad.” A rendelet az állatok jólétének figyelembevételét ötvözte a közegészségügyi és higiéniai aggályokkal, valamint a gyermekekre gyakorolt érzelmi

¹⁰⁸ Csőke Pál: A magyar erdőgazdálkodás története. Akadémiai kiadó, Budapest, 1980.

¹⁰⁹ Dolly Jørgensen: The medieval sense of smell, stench, and sanitation. In: Ulrike Krampl - Robert Beck - Emmanuelle Retailaud-Bajac (eds.): Les cinq sens de la ville du Moyen Âge à nos jours. Tours, Presses Universitaires François-Rabelais, 2013. 301-313. o.

hatással, amelyet a mészárlás tanújaként élhetnek át.¹¹⁰ A XIV. századi Párizsban a hentesek bírágot fizettek, ha a Szajnába engedték az állati maradványokat. A XV. század végén a velencei nagykövet titkára elképedve írt egy rendeletről, amely megtiltja, hogy bárki megöljön egy hollót vagy héját, ugyanis ezek a madarak eltakarítják a szemetet az utcákról.¹¹¹ Ez a jogalkotási folyamat hazánkban is megjelent és a XV. századtól már a magyar királyság központjának számító Budának és több nagyobb településünknek volt szemét szállító rendelete.

Abu Bakr al-Siddiq az első kalifa VII. században rendeletében megtiltotta a katonáknak, hogy a hadjáratok során fákat vágjanak ki.¹¹² Franciaországban a flottaépítések tekintetében korlátokat vezettek be és meghatározták, hogy mennyi fát lehet kitermelni hajóépítésre. Zsigmond király 1426 évi erdőtörvénye a bányavárosok környékén szabályozta az erdőgazdálkodást. A jogszabály elsődlegesen a természeti javak (folyók, bányák, erdők) tulajdon- és használati joga körüli viták miatt született, nem pedig a természet értékeinek megőrzése érdekében. Később Ferdinánd is foglalkozott az erdőgazdálkodással, részletes erdőleírásokat készíttetett, továbbá elkezdte a vízi tűzifaszállítást fejleszteni. XVIII. század végén uralkodó II. József, korai környezetvédőként, az erdők védelmében elrendelete a többször használatos koporsók alkalmazását. Lisa Lucero antropológus szerint a maják a "megőrzés kozmológiáját" gyakorolták. A maja civilizáció a történelem egyik leglenyűgözőbb és legösszetettebb ősi civilizációja. Az építészet, a matematika és a csillagászat terén elért eredményeik évszázadok óta foglalkoztatják a kutatókat és a tudósokat. A majdnem kétezer évig tartó civilizáció 900 körül drámai hanyatláson ment keresztül, amelyben a környezeti tényezők jelentős szerepet játszhattak. Az összeomlás egyik fő okaként az erdőirtást jelölik meg a legújabb kutatások. A fák eltávolítása talajerózióhoz vezetett, ami megnehezítette a maják számára a mezőgazdasági rendszerük fenntartását.¹¹³

III.3 Újkor

A francia tudós Fontenelle 1683-ban úgy vélekedett a haladás eszméjéről, hogy "az emberiség az új tudományokkal és a tökéletesített technológiával a szükséges és korlátlan fejlődés útjára lépett".¹¹⁴ Ez a leírás jól példázza, hogy milyen felfogás uralta az emberek hozzáállását a természeti erőforrásokhoz. Ahogy Donald Worster amerikai történész írja, az

¹¹⁰ <https://environmentalhistory.org/ancient/middle-ages/> (2024.05.24.)

¹¹¹ <https://environmentalhistory.org/ancient/middle-ages/> (2024.05.24.)

¹¹² <https://reliefweb.int/report/world/islamic-law-and-rules-war> (2024.03.11.)

¹¹³ Lisa Lucero: The Collapse of the Classic Maya: A Case for the Role of Water Control. *American Anthropologist*. 104. 2008. 814-826. o.

¹¹⁴ Jacobus A. Du Pisani: Sustainable development - historical roots of the concept. *Environmental Sciences*, 3:2, 2006. 83-86. o.

iparosodás "a valaha lezajlott legnagyobb szemléletbeli forradalmat" okozta azáltal, hogy arra készítette az embereket, hogy azt higgyék, helyes, ha uralják a természeti rendet, és azt radikálisan átalakítják fogyasztási cikkeké, hogy szükséges és elfogadható a táj feldúlása a maximális gazdasági termelés érdekében, és hogy csak az ipar által előállított és eladásra piacra dobott dolgoknak van értéke.¹¹⁵ A XVIII. századtól kezdve az ipari forradalom kibontakozott a világ színpadán, és visszavonhatatlanul átalakította az emberi társadalmakat, az emberi fejlődés a gazdasági növekedéshez és az anyagi haladáshoz is kapcsolódott.

Ezt megelőzte a nagy felfedezések és gyarmatosítások kora, amely során a természet egyre erőteljesebb kihasználását figyelhetjük meg. A gyarmatosítások révén az ember radikálisan megváltoztatta az ültetvényszerkezetet, a környezetre gyakorolt hatását globális szintre is sikerült kiterjesztenie. A környezetszennyezés a felfedezések következtében az öreg kontinensről áterjedt az Új-világba is. A spanyol konkvisztádor Pizzaro vezetésével meghódított Inka birodalom területén fekvő Potosí város melletti Cerro Rico-nak, azaz gazdag hegynek a forrásait kihasználva a Spanyol Birodalom az ott termelt ezüsből finanszírozta világbirodalmát.¹¹⁶ Az Új-világból Sevillebe érkező ezüsstel megrakott hajók szállítmányainak ötöde a spanyol korona tulajdona lett.¹¹⁷ A kintről behozott nemesfém tehát 20 %-os vámteher alá esett. Évente több mint 170 tonna ezüstöt szállítottak az Atlanti Óceánon keresztül, és az ebből befolyt bevételek az uralkodói költségvetés majdnem felét, 44%-át fedezték.¹¹⁸ Potosí a spanyol gyarmatbirodalom egyik vezető városává vált, 160.000 és 200.000 között váltakozott lakosainak száma, ami a legtöbb európai nagyváros népességét meghaladta.¹¹⁹ A korabeli források embertelen munkakörülményekről mesélnek, továbbá a spanyolok csillapíthatatlan ezüsthétségéről, amit az ott élő inka lakosság kizsigerelésével enyhítettek.

A középkor és az újkor egyik, ha nem a legfontosabb erőforrása a fa volt. A fakitermelés - köszönhetően például a tengeri felfedezéseknek - folyamatosan emelkedett, az erdős területek, főleg Európában pedig csökkentek. Kitűnő példa erre Nagy-Britannia, az ország 1500-as évek óta folyamatosan veszített erdőségeinek nagy részéből. A növekvő népesség megnövelte a tűzifára és építőanyagra vonatkozó igényeket. Az új üveggyárak és vaskohók hatalmas mennyiségű faszenet fogyasztottak, amely az egyetlen üzemanyaguk volt. A Polgárháború

¹¹⁵ Donald Worster: *Nature's economy: a history of ecological ideas*. New York: Cambridge University Press, 1985.

¹¹⁶ Fernand Braudel: *La Méditerranée et le Monde Méditerranéen à l'Époque de Philippe II*. Paris, Armand Colin. 1949. továbbá Earl Hamilton: *American Treasure and the Price Revolution in Spain, 1501-1650*. Cambridge, Mass. Harvard University Press, 1934.

¹¹⁷ Morales Padrón: *Journal of Don Francisco Saavedra de Sangronis (1780-1783)*. Gainesville, University of Florida Press, 1989., 91-92. o.

¹¹⁸ Peter Bakewell: *A History of Latin America*. Blackwell Publishing, 2003. 182. o.

¹¹⁹ Niall Ferguson: *A pénz felemelkedése*. Scolar Kiadó, Magyarország, 2010. 27-29. o.

(1642 - 1651) alatt sok hagyományos feudális törvény és szokás, amely védte az erdőket, erodálódott vagy feledésbe merült. Ahogy a vidéki területek egyre inkább erdőtlenedtek, egy potenciálisan katasztrofális erőforrás-válság került a látómezőbe. A fenntartható erdőgazdálkodási módszerekre való áttérés elsődleges kezdeményezése a Brit Királyi Haditengerészet Biztosaitól származott. 1662-ben attól tartottak, hogy a faanyag, különösen a magas tölgyfák hiánya veszélyezteti terveiket, hogy flottájukat nagyobb és jobb hajókkal szereljék fel.¹²⁰ John Evelyn 1664. február 16-án bemutatta a 'Sylva vagy a Fás Növények és a Faanyag Szaporításának Tárgyalása az Ő Felsége Domaniumaiban' című művét. A könyv a XVII. század bestsellerévé vált, és Evelyn későbbi kiadásokban tett megjegyzései szerint millió fa ültetését indította el Anglia-szerte. A faanyag problémáját olyan módon kezelte, amely bizonyosan túlmutatott a Királyi Haditengerészet tervein. Javaslati között szerepelt, hogy a vaskohókat 'Óangliából' 'Új Anglia' sűrűn erdősített területeire, azaz az amerikai gyarmatokra helyezték át. Legfontosabb mondanivalója - és könyvének vezérmotívuma - az volt, hogy vegyük figyelembe a jövő generációk, a 'jövő' érdekeit. Minden generáció „non sibi soli natus” (nem önmagáért született), hanem „a jövőért született”. Ebben a kontextusban Evelyn a felelős és előrelátó társadalom etikáját fejlesztette „... az embereknek folyamatosan ültetniük kellene, hogy a jövő generációja fát kapjon a szolgálatukra... amit lehetetlen, hogy megkapjanak, ha így folytatjuk az erdőink pusztítását, anélkül, hogy ezt az előrelátó ültetést végeznénk a helyükbe, és a kivágott fákat nagy körültekintéssel és a jövőre való tekintettel kellene kivágni”.¹²¹ Az importált faanyagra adót vetettek ki, elsősorban nem a bevételek növelése szempontjából, hanem stratégiailag, különös jelentőséggel bírt a Kanadából és Európából származó faanyagra kivetett eltérő vámok kapcsán felmerült védelmi kérdésben.¹²²

Hasonló folyamat játszódott le Franciaországban, mivel a franciák szintén globális uralmi babérokra törtek, kiterjedt gyarmatbirodalmat üzemeltetve. XVII. század eleje óta eltelt néhány évtized alatt Franciaország erdőségeinek területe 35%-ról körülbelül 25%-ra csökkent.¹²³ Már 1661-ben megkongatták a vészharangokat. XIV. Lajos király egy utasítása megtiltotta a faanyag értékesítését a királyi erdőkből. A faellátás és az erdők kezelésének radikális javításának ötletét Jean Baptiste Colbert (1619 - 1683), a király legfőbb pénzügyi

¹²⁰ Ulrich Grober: 'Deep roots: A conceptual history of sustainable development' (Nachhaltigkeit). Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB), 2007. 7-11. o.

¹²¹ John Evelyn: Sylva or a Discourse of Forest-Trees and the Propagation of Timber in His Majesty's Dominions. Dedication, London, 1664.

¹²² Stephen Dowell: History of Taxation and Taxes in England from the Earliest Times to the Year 1885. Longmans, Green and Co., London, 1888. 409-414. o.

¹²³ William A. Duerr: The Role of Faith in Forest Resource Management. in: Social Science in Forestry. A Book of Reading, Philadelphia: W. B. Saunders, 1975. 36. o.

tanácsadója fogalmazta meg, vezérmondata pedig „La France périra faute de bois”, azaz Franciaország el fog pusztulni a faanyag hiánya miatt.¹²⁴

Hans Carl von Carlowitz, a Szász Királyság a Királyi Bányászati Hivatal vezetője 1713-ban világosan megfogalmazta a fenntarthatóság jelentőségét a *Sylvicultura Oeconomica* című művében. „Ezért a legnagyobb művészet/tudomány/ipar és szervezet ezen a földön azon fog nyugodni, / hogyan lehet így megőrizni és művelni a fát, / hogy folyamatos és fenntartható legyen a használata, / mert ez egy lényeges dolog, / ami nélkül a föld lényege nem maradhat meg.”¹²⁵

A XVII-XVIII. századtól kezdődően az ember egyre kiterjedtebb hatású környezetalakító „tényező” lett. Ez a történet azzal kezdődött, hogy az Ipari Forradalom „motorját” a szén kezdte táplálni. A XIX. századra a fő erőforrást már nem a fa, hanem a szén jelentette. Addig a fa üzemanyagként és építési anyagként egyaránt funkcionált.¹²⁶ Thomas Savery 1698-ban megalkotta a gőzgépet, James Watt 1769-ban pedig már előállt annak valóban használható változatával. Isaac Newton 1680-ban már felvázolta egy gőzautó tervét. A XVIII. század végétől kezdődően mind nagyobb mértékű lett a szén-, majd a kőolaj- és földgázfelhasználás, és e fosszilis tüzelőanyagok elégetésével egyre több szén-dioxid került a légkörbe.¹²⁷ 1661-ben megjelent az első komoly munka a légszennyezésről. John Evelyn „Fumifugium” vagy „A levegő kellemetlensége és London szétoszlatott füstje: s néhány orvosság tisztelettel ajánlva” című írásában olvashatjuk, hogy “A tengeri szén mértéktelen használata és élvezete London városát a legrosszabb kényelmetlenségeknek és szégyeneknek teszi ki, amelyek egy ilyen nemes és máskülönben páratlan várost érhetnek... Miközben füstös állkapcsukból fújják ki, London városa inkább az Etna, Vulcanus udvara... vagy a Pokol külvárosa [mint] a racionális lények gyülekezete...”¹²⁸

A szenet Angliában sokáig tengeri szénnek nevezték, mivel a szállítást a tengeren keresztül végezték. A tengeri szénnel a XIII. század vége felé már folyt némi parti kereskedelem is. Jelentőségét azonban akkor kezdték elismerni, amikor idővel az ország faanyagának nagy részét elhasználták tüzelőanyagként, és az évente elhasznált rengeteg fa következtében “faéhínség” fenyegetett, amelynek elhárítása érdekében a fa megőrzésével Erzsébet idején gyakorlatilag elfojtották a növekvő vas- és üveggyártást. A Nemzetközösség előtt nem

¹²⁴ Ulrich Grober: Deep roots... i.m. 11-16. o.

¹²⁵ Hans Carl von Carlowitz: *Sylvicultura oeconomica* - Anweisung zur wilden. Baumzucht, Leipzig, 1713.

¹²⁶ Jacobus A. Du Pisani: Sustainable development... i.m. 83-96. o.

¹²⁷ Faragó Tibor: A globális éghajlatváltozás veszélye és a nemzetközi együttműködés Külügyi Szemle, VI/1, 2007. 79-94. o.

¹²⁸ Raymond Smith: *Sea-Coal for London: History of the Coal Factors in the London Market*. Longmans, London, 1961. 2, 7. o.

vetettek ki adót erre a cikkekre, ha eltekintünk egy kis költségtérítéstől a király számára Newcastle-ben, amelyet a Hawkins-féle törvény - furcsa módon - "a Newcastle-ba szén szállító keelekre" vonatkozóként említ. A Nemzetközösség alatt azonban, amikor szinte minden fogyasztási cikket megadóztattak, a tengeri szén is jövedéki adó alá vetették, ami traktátusokban és más röpiratokban sok írásos ellenvetést váltott ki. A restauráció után a metropoliszba behozott tengeri szénre kivetett vám, amelynek bevételét a nagy tűzvészben elpusztult templomok újjáépítésére kellett fordítani, nem hátráltatta a gyorsan növekvő fogyasztást, amely a XVII. század utolsó két évtizedében megháromszorozódott. A Franciaországgal vívott háború költségei miatt 1695-ben újabb adót vetettek ki a szénre.¹²⁹

III. (Orániai) Vilmos uralkodása idején, 1696-ban vezették be az ablakadó egyik, talán legismertebb formáját Angliában és Walesben. Lényege az volt, hogy a viszonylag kevés ablakkal rendelkező házak mentesültek a megfizetése alól. Ugyanakkor ez azt is jelentette, hogy levegő- és fényszegény környezetben kellett az adómentességet élvező személyeknek élniük. Ez a környezet pedig az egészségükre rendkívül káros hatással volt, a köznyelv az "angolkór" megnevezést használja a rendkívül nehéz körülmények következtében kialakult egészségkárosodás fajtára.¹³⁰ Egy utazó a tizenhetedik század közepén a franciaországi Narbonne városát "Latrina mundi, cloaca Galliae"-nek nevezte el. Pierre Patte 1772-es elbeszélésében leírja, hogy Bordeaux, Lyon és Toulouse városaiban mindenféle szemet a nyitott kanálisokban hömpölyög a csatornák felé, és a vágóhidakból a vér az utcákon folyik. Néhány évtizeddel korábban Jonathan Swift panaszt tett közzé arról, hogy Londonban a nagy esőzések idején gusztustalan hordalék áramlik ki a csatornákból. A XIX. század közepére, a tudományos eredményekre, a gőzgépre, illetve a szénre alapozva kialakult a modern gyárilpar, és lényeges változások következtek be a társadalomban, a jogrendben, a politikai felépítésben és ezekkel együtt a környezet szennyezésében is.¹³¹

A környezeti hatásokat a háborús konfliktusok is magukban hordozták, amelyek a technológia fejlődésével egyre pusztítóbb következményekkel jártak. A tájátalakító építmények, mint a Kínai Nagy Fal, vagy a római birodalom limei mellett a háborús taktikák, mint az erdők, termőföldek felégetése, vagy a folyók, tavak megmérgezése, ezáltal

¹²⁹ Stephen Dowell: History of Taxation... i.m. 397-400. o.

¹³⁰ <https://ado.hu/ado/epuletes-adozas-kapuado-fustado-ablakado/> (2023.12.16.)

¹³¹ Wales déli részén a XIX. század elején a Tawe folyó völgyében 75 hektár területen létrehozták az akkori világ legjelentősebb fémipari központját. A üzem virágzása idején körülbelül 400 kémény engedte a füstöt a kis völgyben. 1861-ben a közeli Llanelliben állították fel a világ legmagasabb kéményét (960m), hogy vigye el a füstöt a város hatalmas rézüzeméből. A farmerek már az 1830-as években beszámoltak arról, hogy a szarvasmarhák elpusztultak és 1888-ban Swanseaban az emberek átlagéletkora mindössze 24 év volt. https://mult-kor.hu/20021112_a_kornyezeteszennyezes_rovid_tortenete?pIdx=2 (2024.03.10.)

az ivóvíz készlet tönkretétele¹³² csak a kezdet volt, hiszen a modern kor harcászati innovációinak köszönhetően az I. és II. világháború új szintekre emelte a környezeti pusztítás határait.¹³³

III.4 *A fenntarthatóság modern kori értelmezése*

A környezet védelme az emberek egészségének megóvása érdekében akkor vált elkerülhetetlenné, amikor a bioszféra - az élet feltételeit biztosító környezet a benne élő élőlényekkel - és a technoszféra - az emberi civilizáció által kialakított mesterséges környezet, a bioszférának az a része, amely az ember természetformáló tevékenysége hatására megváltozott - viszonya az ipari forradalom hatására végérvényesen átalakult.¹³⁴ A környezetvédelem és fenntarthatóság kérdésköre a XX. században jelent meg a közbeszédben. A tulajdonosi szemlélet hiányában a környezet érdekeit a modern korig senki sem védte, mert az mindenkié. Fontos mérföldkő volt, hogy a környezetünket érdemi jószágnak tekintjük már, amely különleges védelmet kell, hogy élvezzen, éppen ezért a károkozás definíciójába a környezeti kárfogalom is beépült.

Az egyre súlyosbodó természeti katasztrófák nyomán elterjedt a levegő- és vízszennyezéssel, később pedig az egész természeti ökoszisztémával kapcsolatos aggodalom és párbeszéd. Abból a feltételezésből indultak ki, hogy a környezet szennyezése szegmentált és elszigetelt jelenség, ezért csak az egyes és elszigetelt környezetszennyező tevékenységek tiltására és a gazdasági tevékenységek szabályozására irányult a figyelem. A szegmentált megközelítésben a II. világháborút követően történt változás, és a nemzetközi szervezetek létrejöttével egyre nagyobb számban születtek nemzetközi egyezmények, mint például az 1954-es Londoni Egyezmény a tengerek olajszennyezésének megelőzéséről. A korszak vezető politikusai évtizedeken át úgy vélték, hogy a környezet védelmét a minden állami kényszert nélkülöző figyelem felhívás, az edukáció és az önkéntesség is biztosíthatja. A világ vezetői ekkor még túl optimistán úgy gondolták, hogy a földünk, lakókörnyezetünk és életformánk megfelelő állapotának fenntartása olyan közösségi cél, amelyben minden ember és vállalkozás

¹³² <https://hypeandhyper.com/a-haboru-akar-egy-evszazadra-is-tonkreteszi-kornyezetunket/> (2024.03.12.)

¹³³ Az Isonzó folyó teljes élővilága kipusztult a vegyi anyagok vízbe jutása miatt, a Duna pedig a II. világháború alatt szenvedett környezeti károkat. A legnagyobb környezeti pusztítást az 1945-ben Hirosimára és Nagaszakira ledobott amerikai atombombák okozták. <https://klimapolitikaiintezet.hu/cikk/haboru-klimavaltozas> (2024.02.15.), valamint <https://greenfo.hu/hir/a-francia-verszivattyu-maig-gyilkos-itt-meg-a-vadhus-is-ehetetlen/> (2024.02.05.)

¹³⁴ Lásd erről bővebben: Majtényi Balázs: A környezet nemzetközi jogi védelme. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2012.

vezetője egyetért és a soft law¹³⁵ formájában megfogalmazott elveket önkéntesen, minden jogi kényszerítő eszköz nélkül követni fogják.¹³⁶

A globális klímaváltozás felismerése átformálta a környezetvédelmi jogalkotás helyzetét. Az 1970-es években kezdett a világot irányító politikusok és polgári aktivisták, környezetvédők körében realizálódni, hogy fenntarthatósági és klímavédelmi céljaikat az országok csak sorozatosan egyeztetve és nemzetközi szinten, harmonizált jogalkotási eszközökkel érhetik el. Az önkéntes feladatvállalás és az informális vagy puha jogi ösztönzők önmagukban elégtelenek az egyre súlyosabb globálissá váló problémák megoldásához.¹³⁷ Az 1960-as és 1970-es évektől kezdődően a nemzeti kormányok, nemzetközi szervezetek egyre intenzívebben és egyre több alkalommal találkoztak annak érdekében, hogy azonos álláspontot és közös megközelítési módot alkossanak a klímaváltozással kapcsolatos világméretű problémára. A globális környezetvédelmi jogszabályok szinte valamennyi fontos mérföldkövét az 1960-as éveket követően fogadták el. Viszonylag rövid idő alatt a környezetvédelmi jog a jogrendszerünk reformjának részévé, katalizátorává vált.

Az Egyesült Államokban (USA) Rachel Carson 1962-ben publikálta a növényvédő szerek válogatás nélküli használata elleni támadását, a Néma tavaszt, ezt a könyvet tekintik a környezetvédelmi mozgalmak elindítójának.¹³⁸ A nemzeti kormányok és a nemzetközi szervezetek egyaránt magasabb fokozatba kapcsoltak, például az USA¹³⁹, illetve a skandináv régió országai¹⁴⁰ elkezdték a pozitív környezetvédelmi jogrendszer kiépítését.

¹³⁵ A soft law olyan egyeztetett, nem szerződési természetű aktus, melyben az államok egymáshoz, vagy valamely jogi területhez való kapcsolatukat rendezik, magatartásukat orientálják anélkül, hogy jogi úton kikényszeríthető kötelezettséget keletkeztetnének. A könnyű vagy puha jog úgyszintén tárgyalás eredményeként jön létre, a szerződések joga azonban nem vonatkozik rá, szerepe inkább politikai, mint jogi természetű. Lásd Boros Balázs Sándor: A Nemzetközi Bíróság Statútuma 38. cikkének újragondolása, avagy a soft law lehetséges helye a nemzetközi jog jogforrási rendszerében. Jog Állam Politika, 2009/1. I. évf., továbbá Arnold Tammes: Soft Law. In: T.M.C. Asser Instituut (eds.): Essays on International & Comparative Law. Springer, Dordrecht. 1983, továbbá <https://scholarship.law.missouri.edu/jdr/vol2011/iss2/6> (2024.05.06.)

¹³⁶ Tahyné Kovács Ágnes: A "soft law" szerepéről egy környezetjogi szabályozási terület példáján keresztül. Iustum Aequum Salutare 2018/4., 43-54. o., valamint UN Economic and Social Council: Report of the Secretary-General: Problems of the Human Environment. New York, 1969.

¹³⁷ Szilovics Csaba - Bujtár Zsolt - Szívós, Alexander: The Impact of Soft Law Rules on the Effective Enforcement of Sustainability Standards. Economics & Working Capital 2023. 1-2. 39-44. o.

¹³⁸ <https://www.newyorker.com/magazine/1962/06/16/silent-spring-part-1> (2024.03.14.)

¹³⁹ 1970-ben megszületett az első jelentős amerikai környezetvédelmi törvény a Nemzeti környezetvédelmi törvény (NEPA), továbbá felállították a Környezetvédelmi Ügynökséget Environmental Protection Agency (EPA), amely 1970. december 2-án kezdte meg működését. <https://www.epa.gov/history/origins-epa> (2024.12.05.) 1970 április 22. volt az első Föld napja az USA-ban. Törvényt hoztak a levegővédelemről 1970-ben és a vízvédelemről 1972-ben. <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/RL/RL30030> (2024.12.05.)

¹⁴⁰ Finnországban 1961-ben fogadták el a vízügyi törvényt, amely az első környezetvédelmi törvénynek tekinthető, a vízgyűjtő területeken lévő önkormányzatokat, vállalatokat és közösségeket a vízminőség önkéntes ellenőrzésére és a vízminőséggel kapcsolatos intézkedésekre szervezte. Lásd Vesa Koskimaa - Lauri Rapeli - Juha Hiedanpää: Governing through strategies: How does Finland sustain a future-oriented environmental policy for the long term? Futures. 2021. Vol. 125., Svédországban a benzinre 1924 óta, a dízelre 1937 óta, a szénre,

Az ENSZ-ben 1965-ben hangzott el az első felszólalás a környezetszennyezés globális veszélyeiről. Az ENSZ akkori főtitkára, U Thant 1969-ben a következő felhívást intézte a tagállamokhoz: “Az emberiség történelme során most első ízben vagyunk tanúi egy olyan világviszonylatú válság kibontakozásának, amely mind a fejlett, mind a fejlődő országokat érint; az emberi környezet válságáról van szó. Ha a jelenlegi irányzatok továbbra is érvényesülnek, biztosra vehető, hogy veszélybe kerül az élet a Földön. Ezért sürgősen fel kell havni a világ figyelmét azokra a problémákra, amelyek megakadályozhatják az emberiséget abban, hogy legmagasabb rendű törekvéseink megvalósulását lehetővé tevő környezetben éljen.”¹⁴¹

A globális problémák megvitatására 1968-ban életre hívott Római Klub is megfogalmazta a kérdést, mely szerint „Alapozható-e a földi erőforrásokra és ökológiai rendszerekre a földi népesség és állótöke további exponenciális növekedése? Mi történhet, ha túlzottan megterheljük ezeket az erőforrásokat?”. A szervezet felkérésére már 1972-ben elkészült „A Növekedés Határai” című Meadows jelentés, amelyben megfogalmazták a környezeti erőforrások végeességének gondolatát.¹⁴² Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a környezetvédelem eszközrendszerére kezdetben az utasításokon és tilalmakon alapuló rendészeti szabályozás volt jellemző, azonban az 1970-es évektől teret nyertek a piacgazdasági eszközök a szabályozásban. Ez kezdetben főként a fejlett, tőkés gazdálkodást folytató államokban volt meghatározó.¹⁴³

Az 1970-es években a környezetvédelem hivatalos elismerést nyert és megkezdődött az intézményrendszerének kiépülése. Az ENSZ égisze alatt 1972-ben megrendezett stockholmi konferencián fogalmazták meg először, hogy szükséges egy közös környezetvédelmi program kialakítása és fejlesztése, amelyben a természetet, mint az emberiség közös örökségét határozták meg. Kimondták, hogy az embernek alapvető joga van a szabadsághoz, egyenlőséghez és a megfelelő életfeltételekhez egy olyan minőségű környezetben, amely emberhez méltó és egészséges életre ad lehetőséget, ugyanakkor pedig ünnepélyes

olajra és a fűtési célokra használt elektromosságra az 1950-es évek óta vetnek ki adót, melyeket egységesen energiadóként tartanak számon.

https://www.globalutmaning.se/wp-content/uploads/sites/8/2011/10/Swedish_Carbon_Tax_AkerfedltHammar.pdf. (2024.09.13.)

¹⁴¹ Tahyné Kovács Ágnes: A "soft law" ... i.m. 50-53. o.

¹⁴² <https://greenfo.hu/hir/a-romai-klub-elso-jelentese/> (2024.07.17.)

¹⁴³ Fodor László: Környezetjog. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2015. 52. o.

kötelezettsége, hogy e környezetet a jelen és jövő nemzedékek számára megóvja és javítsa.¹⁴⁴ Még ebben az évben megalkották az ENSZ Környezetvédelmi Programját (UNEP).¹⁴⁵

Az Európai Unió a globális környezetvédelmi törekvésekben az 1970-es évektől kezdődően egyre nagyobb szerepet kezdett magára vállalni. Az első közösségi környezeti akcióprogramot 1973-ban fogadták el, amely a szennyező fizet elvét is beemelte látókörébe, akként, hogy a károkozásért felelős fél köteles viselni minden olyan költséget, ami a környezeti károkozás prevenciójával vagy az okozott károk eltávolításával jár. A környezetjog egyik legelső és legmeghatározóbb elvét, a szennyező fizet elvét, mely soft law dokumentumban született meg, egy 1972-es OECD ajánlásában,¹⁴⁶ az Európai Gazdasági Közösség 1975-ben vette át és határozta meg ajánlásában.¹⁴⁷

1983-ban az ENSZ Közgyűlés létrehozta a Környezet és Fejlődés Világbizottságot, aminek feladat a fenntartható fejlődés érdekében hosszútávú környezetvédelmi stratégiák kidolgozása, együttműködés kezdeményezése a különböző gazdasági fejlettségű államok között.

Nagy áttörést hozott az Egységes Európai Okmány 1986-ban, a dokumentum lefektette a közösségi környezetvédelem jogi alapjait, módosítva és kiegészítve a római szerződésben foglaltakat.¹⁴⁸ A római szerződés II. cikkét kiegészítették azzal, hogy a közösségnek az a feladata, hogy az egész közösségben elősegítse a gazdasági tevékenységek harmonikus, kiegyensúlyozott és fenntartható fejlődését, a fenntartható és inflációmentes növekedést, a gazdasági teljesítmény nagyfokú konvergenciáját, a környezet magas szintű védelmét és javítását. Lényegében ettől a ponttól kezdve a tagállamok nem csak kötelesek olyan politikákat folytatni, amelyek a környezetvédelem javát szolgálják, hanem aktívan részt kell venniük a környezetvédelmi politika fejlesztésében. Bevezették a preventív fellépés elvét, a környezeti kár helyreállítását, már a forrásnál és felélesztették a szennyező fizet elvét, a szubszidiaritás, valamint az integráció alapelvei mellett.

Az ózonréteg aggasztó állapota miatt elindult, éveken át tartó kormányközi tárgyalások eredményeként 1987-ben fogadták el a montreáli jegyzőkönyvet az ózonréteget lebontó anyagokról és 1989-ben lépett hatályba.¹⁴⁹

¹⁴⁴ United Nations: Report of the United Nations Conference on the Human Environment. Stockholm 1972. UN Publication, New York, 1973.

¹⁴⁵ <https://www.unep.org/who-we-are/about-us> (2024.07.18.)

¹⁴⁶ Guiding principles concerning international economic aspects of environmental policies, C (72) 128.

¹⁴⁷ Council Recommendation 75/436/Euratom, ECSC; EEC regarding cost allocation [...] and action by public authorities on environmental matters.

¹⁴⁸ Roberta Alfano: *Tributi ambientali*. In: G. Giappichelli (ed.): *Profili interni ed europei*. Turin, 2012.

¹⁴⁹ Mark England, az Exeteri Egyetem kutatója és kollégái elemzése szerint a montreáli jegyzőkönyv nélkül az első teljesen hó- és jégmentes sarkköri nyár valamikor 2030 és 2038 közé esett volna, így viszont a modell szerint 2037 és 2054 közé eshet legkorábban. lásd Mark R. England - Lorenzo M. Polvani: *The Montreal*

A nemzetközi szervezetek tevékenysége mellett érdemes röviden kitérni a bírósági gyakorlatra is. Az Európai Unió Bírósága ítélezésében már mint az EK Szerződés 130r. cikk (2) bekezdésére való hivatkozásként jelenik meg a szennyező fizet elve, például a Stanley és Metson ügyben, amikor a brit farmerek nitrát-szennyezéséről döntött a testület.¹⁵⁰ A forrásnál való fellépés elvét, amely először 1972-ben az első ENSZ konferencián Stockholmban nyert megfogalmazást, a Bíróság a Vallon hulladék ügyében¹⁵¹ a Szerződés 130r. cikk (2) bekezdésére hivatkozva jeleníti meg, mint a Közösség környezetvédelmi cselekvéseinek alapját. A megelőzés elve az Első Akcióprogram óta része a közösségi környezetpolitikának. Az Archo Chemie ügy¹⁵² a hulladékkal kapcsolatos ítélezési gyakorlat egyik ismert példája. Ahogy más hulladékokkal kapcsolatos ügyek, ez az ügy is a megelőzés elvét tekinti kiindulási pontnak. A Nemzetközi Bíróság Bős-Nagymarosi Vízlépcsőrendszerrel kapcsolatos szlovák-magyar vitában hozott ítélethez¹⁵³ Weeramantry bíró különvéleményében kifejtette, hogy „A környezet védelme szintén alapvető része az emberi jogok jelenleg érvényes doktrínájának, hiszen számos emberi jog, mint például az egészséghez, illetve az élethez magához való jog előfeltétele. Aligha szükséges ezt részletesebben kifejteni, mivel a környezetet ért károk az Egyetemes Nyilatkozatban és egyéb emberi jogi okmányokban említett összes emberi jogot csorbíthatják, illetve alááshatják.”¹⁵⁴

A környezetvédelem előretörésével párhuzamosan kezdődött el a fenntarthatóság, a fenntartható fejlődés jelentéstartama is megszilárdulni. Az ENSZ Környezetvédelmi és Fejlesztési Világbizottság, azaz a Brundtland-bizottság szakértői csoportja 1987-ben „Közös Jövőnk” címmel ajánlást fogadott el a környezetvédelmi szabályok teljesítéséről. A Brundtland jelentés néven elhíresült dokumentumban a fenntartható fejlődést, olyan fejlődésként határozták meg, „amely kielégíti a jelen szükségleteit anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő nemzedékek esélyét arra, hogy ők is kielégíthessék szükségleteiket.” A fenntarthatóság lényegét a föld erőforrásainak felelős kiaknázásában és szétosztásában

Protocol is delaying the occurrence of the first ice-free Arctic summer. *Earth, Atmospheric, and Planetary Sciences*, 2023. Vol. 120 (22)

¹⁵⁰ C-293/97. sz. ügy előzetes döntéshozatali eljárás Stanley és Metson és Társaik, valamint a Korona és az Egyesült Királyság mezőgazdasági és környezetvédelmi minisztere elleni ügyben, 1999. április 29. (ECR 1999 I-02603)

¹⁵¹ C-2/90. sz. ügy, Bizottság kontra Belga Királyság, 1992. július 9. (ECR 1992-I-04431).

¹⁵² C-418/97 és C-419/97. sz. összekapcsolt eljárások, előzetes döntéshozatali eljárás, az ARCO Chemie Nederland Ltd. és a holland környezetvédelmi miniszter, illetve mások között, 2000. június 15. (ECR 2000 I-04475).

¹⁵³ Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary v. Slovakia) 25. September 1997, General List 92

¹⁵⁴ Dinah Shelton: Human Rights and the Environment: what specific environmental rights have been recognised? *Denver Journal of International Law and Policy* 2006. Vol. 35. No. 2. 129-171. o., továbbá Szabó Marcel: The Implementation of the Judgment of the ICJ in the Gabčíkovo-Nagymaros dispute. *Iustum Aequum Salutare* 2009. No.1. 15-25. o.

ragadhatjuk meg, ami a gazdasági fejlődésnek a társadalmi és környezeti egyensúly védelmével való összeegyeztetésére irányul. A fenntartható fejlődés egyik alapelve, hogy komplex megközelítéssel, egyszerre veszi figyelembe a környezeti ügyek elvárásait, a társadalmi igényeket, és a gazdasági prosperálás szempontjait egyaránt.¹⁵⁵

Az EU a Maastrichti szerződés elfogadásával a 2. cikkben megfogalmazott célkitűzései közé beemelte a gazdasági tevékenységek harmonikus és kiegyensúlyozott fejlesztésének igényét az uniós politikák keretein belül, ugyanakkor a fenntartható fejlődés elvének tiszteletben tartásával. Ez a szerződés módosította a 130r. cikket, és a megelőzés és a korrekció elvét kiegészítette az elővigyázatosság és a magas szintű környezetvédelem elvével, kiterjesztve a szubszidiaritás elvét az Európai Közösség valamennyi hatáskörére. A fenntartható fejlődés hivatalosan is az Európai Unió egyik hosszú távú célkitűzésévé vált az Európai Unióról szóló szerződés 3. cikkének (3) bekezdése szerint. Továbbá az adózási szabályok, amelyek addig az Unió számára a verseny és a piac védelmére vonatkozó gazdasági céljainak elérésének eszközei voltak, a környezetvédelem tekintetében is fontos szerepet kaptak.¹⁵⁶

Az első ENSZ által tartott fenntartható fejlődésről szóló konferenciára 1992-ben került sor Rio de Janeiróban a föld csúcstalálkozóra, ahol a fenntartható fejlődést az egyetlen alternatívaként határozták meg az életminőség javítására anélkül, hogy az ökoszisztémák tűrőképességét túllépnénk. Az ENSZ itt dolgozta ki a kiotói jegyzőkönyvet, ami az éghajlatváltozási keretegyezmény jegyzőkönyve, vagy ha úgy tetszik, protokollja. Alapvetően 1992-ben alkották meg és írták alá, de csak 1997-ben, az ENSZ Klímaváltozási Konvencióján fogadták el és nyitották meg ratifikálásra. A kiotói jegyzőkönyvben a résztvevő államok lényegében azt garantálták, hogy a 2008-2012-es időszakra vonatkozóan több, mint 5%-al csökkentik az üvegházhatású gázok kibocsátását. A kiotói protokoll elsőként vezetett be jogilag kötelező erejű kibocsátáscsökkentési célértékeket a fejlett országok esetében. Bázisévnek az 1990-es évet adták meg, de ezt a dátumot rugalmasan kezelték. Az egyezményt nem írta alá az USA, aki egymaga az akkori globális károsanyag kibocsátás több, mint harmadáért felelt és felel napjainkban is. A kiotói egyezmény lejártával új konvenció jött létre a katarai Dohában, amelynek keretein belül meghosszabbították a kiotói jegyzőkönyvet 2012-től egészen 2020-ig.

¹⁵⁵ <https://eionet.kormany.hu/a-fenntarthato-fejlodes-fogalma> (2024.05.24.), Abdallah M. Hasna: Contemporary Society, Technology and Sustainability. The International Journal of Technology, Knowledge and Society 2007. Vol. 5. Issue 1. 13-20. o.

¹⁵⁶ Roberta Alfano: Tributi ambientali. G. Giappichelli (ed.): Profili interni ed europei. Turin, 2012. 51. o.

Az alapvető jogok, a környezetvédelem és a fenntarthatóság, fenntartható fejlődés összekapcsolása 1998. június 25-én elfogadott Aarhus-i Egyezményben fogalmazódott meg. Az Aarhus-i Egyezmény résztvevői elismerték, hogy kötelességünk áll fenn a jövő generációk felé, megalapozták azt az álláspontot, hogy fenntartható fejlődés csak minden érintett bevonásával érhető el és összekötötték a kormányzat elszámoltathatóságát a környezetvédelemmel.¹⁵⁷ Az egyezmény a környezethez való jog védelme procedurális elemeinek jelentős részét biztosítja.

A folyamatot 2002-ben Johannesburgban tartott világkonferencia követte, ahol egy politikai nyilatkozatot és végrehajtási tervet fogadtak el a fenntartható fejlődés előmozdítása érdekében.¹⁵⁸

Az Emberi Jogok Bizottsága 2003-ban határozatot hozott az emberi jogok és a környezetvédelem vonatkozásában a fenntartható fejlődésre figyelemmel, melyben a béke, biztonság, stabilitás és a fejlődéshez való jog kérdését a fenntartható fejlődéssel hozták összhangba.¹⁵⁹

A 2012-ben megrendezett Rio+20 ENSZ konferencián született döntés alapján 2015-ben került sor a 2015 utáni Fenntartható Fejlődési Keretrendszer, az Agenda 2030 elfogadására, amelynek alapjait a kiegyensúlyozott társadalmi fejlődés, a tartós gazdasági növekedés és a környezetvédelem képezik. A társadalmi és gazdasági együttműködés érdekében 17 Fenntartható Fejlődési Célt (Sustainable Development Goals, SDG)¹⁶⁰ fogalmaztak meg, a kapcsolódó 169 feladattal együtt. A Fenntartható Fejlődési Célok rendszere egyetemes

¹⁵⁷ <https://jesz.ajk.elte.hu/csink56.pdf> (2024.11.16.)

¹⁵⁸ <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/Johannesburg.pdf> (2024.10.25.)

¹⁵⁹ Bándi Gyula: Környezetjog. Szent István Társulat, Budapest 2011. 101. o.

¹⁶⁰ Ezen célok az alábbi területeket érintik: 1. A szegénység minden formájának megszüntetése a világon mindenhol 2. Az éhínség megszüntetése, élelmiszer-biztonság létrehozása, az élelmiszer fejlesztése és fenntartható mezőgazdaság létrehozása. 3. Egészséges élet biztosítása és jólét megteremtése minden korosztályban élő minden egyes ember számára. 4. Átfogó és igazságos minőségi oktatás megteremtése és egész életen át folytatott tanulmányok lehetőségének létrehozása mindenki számára. 5. Nemek közötti egyenlőség létrehozása, és minden nő és lány felemelkedésének elősegítése. 6. Fenntartható vízgazdálkodás biztosítása, a vízhez és közegészségügyhöz való hozzáférése biztosítása minden ember számára. 7. Megfizethető, megbízható, fenntartható és modern energia biztosítása mindenki számára. 8. Hosszan tartó, átfogó és fenntartható gazdasági növekedés létrehozása, teljes és eredményes foglalkoztatás, valamint méltó munka biztosítása mindenki számára. 9. Alkalmazkodó infrastruktúra kiépítése, átfogó és fenntartható iparosodás megteremtése, valamint az innováció támogatása. 10. Egy országon belüli és országok közötti egyenlőtlenségek csökkentése. 11. Fenntartható, befogadó, biztonságos és alkalmazkodó városok és más emberi települések létrehozása. 12. Fenntartható fogyasztási és termelési szokások kialakítása. 13. Gyors cselekedetek a klímaváltozás és hatásai leküzdésének érdekében. 14. A fenntartható fejlődés érdekében az óceánok, tengerek és tengeri erőforrások megőrzése és fenntartható használata. 15. A Föld ökoszisztémáinak fenntartható használata, fenntartható erdőgazdálkodás, az elsvitatagosodás leküzdése, valamint a talaj degradációjának visszafordítása, valamint a biodiverzitás csökkenésének megállítása. 16. A fenntartható fejlődés érdekében békés és befogadó társadalmak létrejöttének elősegítése, mindenki számára elérhető igazságszolgáltatás biztosítása, és minden szinten hatékony, felelősségre vonható és befogadó intézmények létrehozása. 17. A végrehajtás módjainak biztosítása és a fenntartható fejlődés globális partnerségének felélesztése. <https://sdgs.un.org/goals> (2024.04.14.)

jellegéből kifolyólag minden tagország számára feladatot ad annak megvalósítására, amely holisztikus megközelítést és politikai támogatást igényel, hiszen a célok valamennyi ágazati és tagállami szakpolitikára kiterjedő, összefüggő rendszert alkotnak.

A Koppenhágában 2009-ben rendezett Klímaváltozási Konferencia lefektette az alapokat a Párizsi Megállapodáshoz. A 2015-ben tartott párizsi konferencián fogadták el a Párizsi Megállapodást - formálisan a COP döntés mellékleteként -, amely az ENSZ Éghajlat-változási Keretegyezménye keretében létrejött első egyetemes, jogilag kötelező erejű globális megállapodás, jelenleg 196 ország csatlakozott az egyezményhez, a globális üvegházhatású gázkibocsátás 96%-át lefedve. Az aláíró felek vállalták, hogy fellépnek az éghajlatváltozás ellen és az 1990-es szinthez képest 2030-ra 43 %-al csökkentik a üvegházhatású gázok kibocsátását. A résztvevő országok kormányai abban állapodtak meg, hogy a globális éves átlaghőmérséklet emelkedését az iparosodást megelőző szinthez képest jóval 2 °C alatt tartják, és erőfeszítéseket tesznek annak érdekében, hogy az emelkedés mindössze 1,5 °C legyen.

A 190 ország részvételével 2021-ben megkötött Glasgow-i Klímaegyezmény egy globális megállapodás, amely megerősíti a globális felmelegedés 1,5°C-ra korlátozásának célját. Arra ösztönzi az országokat, hogy 2022 végéig javítsák 2030-as nemzeti klímacéljaikat, törekvéseket szorgalmaz a szén tüzelőanyagként való felhasználásának csökkentésére és a hatástalan fosszilis tüzelőanyag-támogatások megszüntetésére, felhívást intéz a fejlődő országok számára nyújtott klímafinanszírozásra, pénzügyi támogatást kér az alkalmazkodási intézkedésekhez, és létrehoz egy piacot azoknak az egységeknek, amelyek a kibocsátáscsökkentést képviselik, és amelyeket az országok kereskedhetnek.¹⁶¹

A 2024-ben tartott bakui Klímakonferencián (COP29) résztvevő országok kötelezettséget vállaltak arra, hogy a fejlődő világ 2035-ig évente legalább 1300 milliárd dollár összegű támogatást kap a gazdag országoktól, az alacsony szén-dioxid-kibocsátású gazdaságra való áttérésre és a szélsőséges időjárás hatásainak kezelésére.¹⁶²

Összegezve a leírtakat, a környezetvédelem és ezzel párhuzamosan a fenntartható fejlődés előmozdítására irányuló jogalkotási folyamat első szakaszát a szegmentáltság és a soft law¹⁶³ szabályozás jellemezte, bízva az önkéntes jogkövetésben. A klímaváltozás realizálásával a megindult globális lépések jogi kötőerővel nem rendelkező egyezmények és ajánlások formájában fektették le a környezetvédelem és a fenntarthatóság keretrendszerét. A nemzetek pedig saját maguk dönthettek a megvalósítás részletszabályairól, az igénybe vehető jogi és

¹⁶¹ https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cop26_auv_2f_cover_decision.pdf (2024.12.07.)

¹⁶² <https://cop29.az/en/media-hub/news/breakthrough-in-baku-delivers-13tn-baku-finance-goal> (2024.12.20.)

¹⁶³ lásd például Jelentés a „soft law” eszközök alkalmazásának jogi és szervezeti hatásairól 28.6.2007 - (2007/2028(INI))

gazdasági eszközökről és a teljesítés pénzügyi, jogi és időbeli kereteiről. Ezt követően lépett a második szakaszába a folyamat, mely során a közvetlen normatív szabályozás terjedt el jobban a környezetpolitikai eszköztárban, de ez a megoldás sem bizonyul elég hatékonynak. Az alkalmazott eszközök adminisztratív jellegűek, a korlátozás tilalmakon alapul, így megakadályozva a környezetre káros tevékenységeket.¹⁶⁴ A szabályozás a környezetet veszélyeztető tevékenységeket engedélyhez köti, a tevékenység végzését ellenőrzi és szankcionálja.¹⁶⁵ A közvetlen szabályozás azonban jelentős hátrányokkal rendelkezik és alacsony hatékonyságú.¹⁶⁶ Az előírások ösztönző hatása alacsony, nem késztet a környezetvédelmi tevékenység fejlesztésére.¹⁶⁷ A gazdasági szereplőket a szennyezési normák betartására ösztönzi, viszont nem serkent a norma alatti szennyezés-re, még akkor sem, ha ennek a költségei alacsonyabbak lennének. Sőt a norma alatt a szennyezők számára költségek nélkül biztosítja a környezet használatát. A közvetlen hatósági szabályozást magas adminisztratív és végrehajtási költségek jellemzik. Az előírások változtatása hosszabb időbe telhet, és nem veszi figyelembe a vállalkozások alkalmazó képességét. Ez gazdasági hátrányt is okozhat. Tovább csökkenti a hatékonyságot, hogy a nemzetközi összehangoltság alacsony szintű. Az eltérő szigorúságú szabályozás a szennyezési tevékenység „vándorlását” váltja ki az enyhébb szabályozást alkalmazó országokba.¹⁶⁸

Ebből következően az elmúlt évtizedekben egyre inkább a kombinált környezetszabályozó¹⁶⁹ rendszer kiépülése figyelhető meg, azaz a közvetlen szabályozás mellett fontos szerepet kapnak a piaci eszközök. A gazdasági élet szereplői nincsenek tekintettel a környezetszennyezés társadalmi költségeire, ezért a környezetszennyezés szintje minden bizonnyal nagyon magas lesz. A gazdasági eszközök feladata, hogy a magánszektor a környezetszennyezést társadalmilag elfogadható szintre csökkentse.¹⁷⁰ A közigazgatási jog hatósági szabályozása önmagában kevés a hatékony környezeti felelősség megteremtésére. Szükség van olyan szabályozási eszközökre, amelyek hatni tudnak az adott társadalom fenntartható működésére. Az adók révén az állam hatni tud a természeti értékek figyelembevételére, át tudja hangolni a gazdasági tevékenységet a környezettudatosság

¹⁶⁴ <https://mersz.hu/kerekes-a-kornyezetgazdasagtan-alapjai> (2025.06.24.)

¹⁶⁵ Herich György: Nemzetközi adózás. Penta Unió Zrt. Pécs, 2006. 482. o.

¹⁶⁶ Joseph E. Stiglitz: A kormányzati szektor gazdaságtana. KJK-Kerszöv Kft., Budapest, 2000. 245. o.

¹⁶⁷ Lásd részletesebben Szívós Alexander - Szilovics Csaba - Bujtár Zsolt: A soft-law szabályok alkalmazásának problémái a fenntarthatósági jogszabályok hatékony érvényesülésében. JURA 29: 3, 2023. 106-123. o.

¹⁶⁸ https://www.vmtt.org.rs/mtn2014/194_211_Nagy.pdf (2025.06.12.)

¹⁶⁹ Bándi Gyula: Környezetjog... i.m. 134. o.

¹⁷⁰ Joseph E. Stiglitz: A kormányzati... i.m. 245. o.

jegyében.¹⁷¹A gazdasági szabályozás kiemelt területe tehát az adórendszer fokozatos zöldítése.¹⁷²

IV A környezetvédelmi adók jellemzői

A környezetvédelmi adók tulajdonságainak vizsgálata során első lépésként tisztáznunk szükséges, hogy mitől zöld egy adó és milyen célokat szeretnénk elérni az alkalmazásával. A környezetvédelmi adók olyan gazdaságpolitikai eszközök, amelyek révén a jelenlegihez képest kedvezőbb ösztársadalmi keresleti-kínálati egyensúly alakítható ki, és ezáltal mérsékelhető a gazdasági szereplők környezetszennyező tevékenysége.¹⁷³ Céljuk, hogy megnöveljék a környezeti erőforrás árát, ezáltal megjelenítsék a gazdasági szereplők által okozott környezeti károkat költségeik között, és így mérsékeljék a környezetkárosítás mértékét. A zöldadózás lényege az lenne, hogy visszaszorítsa a természetre káros tevékenységek végzését, valamint, hogy az államnak a környezetterhelő magatartások után több adóbevétele származzon, amiből kedvezményeket lehet adni környezetbarát tevékenységek támogatására vagy az okozott kár csökkentésére. Az állam részéről az adóztatási princípium és a környezetvédelem támogatása egyszerre kell, hogy érdeké formálódjon. Ha ez megtörténik, akkor láthatunk olyan adófajtát, nevezzük zöldadónak, amely pluszterhet jelent a gazdálkodónak, de egyúttal a károsanyag-kibocsátás kompenzálása is megtörténik.¹⁷⁴

A környezetvédelmi adók tehát a hagyományos közterhekhez képest olyan fiskális eszközök, amelyek elsődleges vagy kizárólagos célja nem csupán az állami bevételek növelése, hanem a környezeti károk visszaszorítása és a fenntartható fejlődés elősegítése. A környezeti károk csökkentése magában foglalja a légszennyezés, vízszennyezés és a természetes erőforrások túlhasználatának mérséklését. A szén-dioxid-kibocsátásra kivetett adók például arra ösztönzik a vállalatokat, hogy korlátozzák a fosszilis tüzelőanyagok használatát, és helyette tisztább alternatívákat válasszanak. A vízhasználatot terhelő adók segíthetnek a vízforrások védelmében, ösztönözve a vízmegtakarítást és a fenntartható vízgazdálkodást. A környezetvédelmi célok elérése érdekében a zöld adók hozzájárulnak a

¹⁷¹ Csák Csilla - Nagy Zoltán: A környezeti és pénzügyi fenntarthatóság - avagy a környezetjog és a pénzügyi jog egyes kapcsolódási pontjai. Miskolci Jogi Szemle 2020, 1. különszám, 38-50. o.

¹⁷² Nancy K. Kubasek - Gary S. Silverman: Environmental Law. Pearson Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey, 2008. 8-35. o.

¹⁷³ Bödőthy Zoltán - Hausmann Róbert: Új, zöld és fenntartható adórendszer. In: Baksay Gergely - Matolcsy György - Virág Barnabás (szerk.): Új közgazdaságtan a fenntarthatóságért. MNB, Budapest, 2022. 562. o.

¹⁷⁴ Nagy Zoltán - Czirjárné Kispál Mónika: Légi Közlekedés (Zöld)Adóztatása. (Green) Taxation of Aviation. Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, Tomus XLII/2 2024., 79-98. 81.o.

természetes ökoszisztémák megóvásához és a biológiai sokféleség fenntartásához. A környezetvédelmi adók egyik alapelve a „szennyező fizet” elv, amely szerint azoknak kell viselniük a környezeti terhek költségeit, akik a szennyezést okozzák. Magyarországon ezt az elvet például a környezetvédelmi termékdíj testesíti meg. Ez az adó olyan termékeket terhel, amelyek használatuk után jelentős környezeti terhelést okoznak, mint például a műanyag csomagolások, akkumulátorok vagy gumiabroncsok.

A környezetvédelmi adók orientálnak a fenntarthatóbb gyakorlatok ösztönzésére, például a megújuló energiaforrások, mint a nap- és szélenergia használatának elősegítésére. Csökkenthetik a megújuló energiaforrások telepítésének költségeit, ezáltal vonzóbbá téve azokat a befektetők számára. Különböző adókedvezmények - például a kutatás-fejlesztés területein - segíthetnek a zöld technológiák, a zöld innováció elterjedésében. Ez a folyamat akár gazdasági növekedést is eredményezhet új iparágak és munkahelyek teremtésével. A megújuló energiaforrások elterjedése nemcsak a fosszilis tüzelőanyagok iránti kereslet csökkentését segíti elő, hanem hozzájárulhat a helyi gazdaságok fejlődéséhez is. Továbbá, az energiahatékonyság javítását célzó közterhek ösztönözhetik a háztartásokat és a vállalatokat, hogy korszerűsítsék energiafogyasztó berendezéseiket, így csökkentve a globális energiaigényt.

A zöld adók megváltoztathatják a fogyasztói és termelői magatartást. Magyarországon a gépjárműadó és a regisztrációs adó mértéke függ a jármű környezetvédelmi besorolásától. Ez azt jelenti, hogy a kevésbé szennyező, például elektromos vagy hibrid járművek után alacsonyabb adót kell fizetni, ami ösztönzi ezek elterjedését. A környezetvédelmi adók hozzájárulhatnak a környezettudatosság növeléséhez a társadalomban, ami kulcsfontosságú a fenntartható fejlődés elérésében, mivel a társadalom aktív részvétele elengedhetetlen a környezeti problémák kezeléséhez.

A környezetvédelmi adók célja a körforgásos gazdaság elveinek népszerűsítése, amely a hulladék minimalizálására és az erőforrások hatékonyabb felhasználására összpontosít. Az adók ösztönözhetik a vállalatokat, hogy újrahasznosítsák a termelési folyamatok során keletkező hulladékot, és támogassák a fenntartható anyaghasználatot. Ezen kívül a körforgásos gazdaságra vonatkozó adókedvezmények segíthetnek a zöld termékek és szolgáltatások iránti kereslet növelésében, ezáltal hozzájárulva a fenntarthatóbb gazdasági modellek kialakításához.

Végül, de nem utolsó sorban a környezetvédelmi adókból származó bevételek lehetőséget adnak arra, hogy az állam környezetvédelmi projekteket finanszírozzon. Ilyenek lehetnek a hulladékkezelési infrastruktúra fejlesztése, a megújuló energiaforrások támogatása, vagy a

természeti területek védelme. Ezek az intézkedések hozzájárulnak a fenntartható fejlődéshez és a környezeti tudatosság növeléséhez.

IV.1 A környezetvédelmi adózás elmélete

A környezetvédelmi adózás dogmatikai háttere a XX. század elején alakult ki, mert ekkor fedezték fel az externáliákat a közgazdászok. A negatív externáliák a piaci kudarcok közé tartoznak, tehát a piac, a kereslet-kínálat alakulása önmagában nem tudja a gazdaság, a környezet egésze szempontjából optimális termék/szolgáltatás mennyiség előállítását kikényszeríteni. Adam Smith "láthatatlan kéz" koncepciója¹⁷⁵ mellett szükségessé vált a John Kenneth Galbreith által meghatározott "kormányzat kezének" bekapcsolódása is a gazdaságba. Erre a gondolatra alapozva Arthur Pigou a jólét közgazdaságtana című munkájában¹⁷⁶ a külső környezeti hatások internalizálására az adót, mint kormányzati beavatkozást találta a legmegfelelőbb megoldásnak, létrehozva a "szennyező fizet elvet".¹⁷⁷ Az elven alapuló adók elsődleges célja a termelés és a fogyasztás környezeti hatásainak csökkentése azáltal, hogy megdrágítják a környezetkárosítónak ítélt áruk és szolgáltatások előállítását és fogyasztását. A környezetvédelmi adók lehetővé teszik a piaci rendszer hiányosságainak kijavítását, nevezetesen a felmerülő külső költségek internalizálását.¹⁷⁸

Az externália az angol external szóból ered, ami külső-t jelent, azaz olyan gazdasági hatást kell alatta érteni, amely kívülről hathat a gazdasági szereplőkre. Az adott szereplők ebben a gazdasági tevékenységben nem vesznek részt, de az őket pozitívan vagy negatívan érinti. Ez a külső hatás általában a gazdasági tevékenység mellékterméke, szóval nem szándékosan kifejtett hatásról beszélünk. A közgazdaságtan kétféle csoportját különbözteti meg az externáliának, ezek a fogyasztói és termelői externáliák, valamint a pozitív és negatív externáliák.¹⁷⁹ Az externáliák jellemzője, hogy a közösségileg és az egyénileg optimális kibocsátási szint eltér egymástól, az egyéni és társadalmi hasznok, illetve költségek különböznek. Az egész társadalomra vetítve ez azt jelenti, hogy az egyes erőforrások felhasználása nem optimális, nem a leghatékonyabb. A pozitív externális hatás alultermelést, a

¹⁷⁵ Adam Smith: *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. W. Strahan; and T. Cadell, London 1776.

¹⁷⁶ Arthur C. Pigou: *The Economics of Welfare*. (4th ed.) Macmillan, London 1932.

¹⁷⁷ https://adozona.hu/jogtar/701646_Kornyezetvedelmi_adozas_I (2024.11.26.)

¹⁷⁸ Ronald H. Coase: *The problem of social cost*. *The Journal of Law and Economics* 1960. 3. 1-44. o., Donald N. Dewees: *Instrument choice in environmental policy*. *Economic Inquiry* 1983. XXI, 53-71. O., továbbá William J. Baumol - Wallace E. Oates: *The Theory of Environmental Policy* (2nd edition). Cambridge University Press, Cambridge 1988., valamint Robert W. Hahn: *Economic perspectives for environmental problems: how the patient followed the doctor's orders*. *Journal of Economic Perspectives*. 1989. 3. 95-114 o.

¹⁷⁹ Bartók László: *Válaszok a klímaváltozás kérdésére a fiskális és monetáris politikáról*. *Polgári Szemle: Gazdasági és Társadalmi Folyóirat*, 2019. 1 4-6. 85-99. o.

negatív pedig túltermelést idéz elő a társadalmilag kívánatos szinthez képest. Negatív externália esetén - például a környezetszennyezés üzemi tevékenysége miatt - a társadalmilag optimális szint alacsonyabb lenne az egyéni (vállalati) optimumnál. Az ellentmondás feloldását jelenti a korábban nem számszerűsített hatások monetizálása. Ez azt jelenti, hogy érdekelté kell tenni a negatív externáliát okozó felet a hatás csökkentésében, míg a pozitív externáliát okozó felet annak fokozásában.

A negatív externália minden olyan tevékenység következménye, amely kárt okoz a társadalomnak, de a költségviselő és a károkozó személye elválik egymástól. Ennek feloldása úgy történhet, hogy a károkozóval éreztetjük a nem szándékolt hatás költségét, tehát internalizáljuk az externáliát. Ez megvalósulhat a szennyező tevékenység állami szabályozásával, annak megadóztatásával, továbbá a tevékenységek kapcsolatos, negatív társadalmi tudat fokozásával. A negatív externália esetében el kell érni, hogy a költségek annak kibocsátóját is terheljék, vagyis egyéni érdekelté kell tenni a hatás mérséklésében, így a társadalmilag optimális szint felé történő elmozdulásban. Ezzel szemben a pozitív externáliák kibocsátási szintjét növelni kell ahhoz, hogy az erőforrások hatékony felhasználása megvalósuljon. Érdemes ezeket a tevékenységeket államilag ösztönözni, adókedvezmények, közvetlen támogatások, szabályok alkotása révén.¹⁸⁰

A zöld adók alkalmazásával az adóalanyok választhatnak, hogy befizetik-e az adót, amely a társadalmat kompenzálja az elszennvedett negatív következményekért. Választhatják azt is, hogy csökkentik a szennyezés mértékét, hogy elkerüljék a környezetvédelmi adók megfizetését. Ennek eredményeképpen az adórendszer befolyásolja a az adóalanyok magatartását és a szennyezés csökkentését célzó intézkedésekhez kapcsolódó közvetett költségeket eredményez.¹⁸¹

Az ökoadó elterjedésében fontos mozgatórugó volt, hogy felismerték az ún. kettős hozam, vagy kettős osztalék hatásukat, ami akkor jelentkezik, amikor a zöld adókat alapos és átgondolt adótervezéssel, az adórendszer egészére tekintettel vezetik be. Lényege, hogy a zöld adók kivetése egyrészt a környezetszennyezés mérséklése felé tereli a gazdasági szereplőket,

¹⁸⁰ William J. Baumol: On Taxation and the Control of Externalities. The American Economic Review 1972. Vol. 62. No. 3. 307-322. o., valamint Agnar Sandmo: Optimal Taxation in the Presence of Externalities. The Swedish Journal of Economics 1975. Vol. 77. No. 1. 86-98. o., Thomas H. Tietenberg: On Taxation and the Control of Externalities: Comment. The American Economic Review 1974. Vol. 64. No. 3. 462-466. o., <https://www.wolterskluwer.com/en/expert-insights/green-tax-environmentally-friendly-behavior> (2024.12.17.), továbbá <https://index.hu/gazdasag/geocompass/2023/08/24/externalia-ado-dohanyzas-oktatas-kornyezetvedelem-uzemanyag/> (2024.12.05.)

¹⁸¹ Alain Verbeke - Chris Coeck: Environmental Taxation: A Green Stick or a Green Carrot for Corporate Social Performance? Managerial and Decision Economics 1997. Vol. 18. No. 6. 507-516. 508. o.

miközben a környezetszennyezés adóztatása hozzájárul az adóbevételek növeléséhez. A megnövekedett adóbevételek elősegíthetik más adó csökkentését vagy esetleg kiváltását.¹⁸²

Az ökoadókat megfelelően alkalmazott rendszere a kormányzat bevételeinek növekedéséhez vezet, ami lehetővé teszi az általános költségvetési teljesítmény javítását, az adórendszer optimálisabbá tételét, továbbá több forrást biztosíthat környezetvédelmi célok proaktív megvalósítására.¹⁸³ Az ökoadókat tehát „dupla osztalékként”¹⁸⁴ egyszerre képesek a szennyezés szintjét csökkenteni és az adórendszer hatékonyságát emelni, redukálva a gazdaság működését torzító egyéb adózási formák mértékét.¹⁸⁵ A környezetvédelmi adók bevezetésével járó reform abban valósul meg, hogy az állami költségvetés számára bevétel teremthető elő a természeti erőforrások használatának és a környezeti szennyezésnek a megadóztatásával, továbbá környezeti javulás érhető el azáltal, hogy az erőforrások felhasználásának produktivitása javul.¹⁸⁶

A környezetvédelmi adó parafiskális eszköz, mert a bevételyszerzés másodlagos a magatartásszabályozáshoz képest. Szűk értelemben véve elégséges ugyan hivatkozni arra, hogy ez esetben a gazdasági magatartás környezetre gyakorolt negatív hatását kell adóztatni, ha azonban tágabb összefüggésben gondolkodunk, akkor parafiskális irányítási eszközökre, vagyis korrektív adókra kell utalnunk, és ez esetben a fogalomba bele kell foglalni a gazdasági magatartás környezetre nézve kedvező befolyásolásának célját is.¹⁸⁷ A környezetvédelmi adók segíthetnek egy holisztikus, mindenre kiterjedő politikai megközelítés előmozdításában.¹⁸⁸ Ezen túlmenően ezeknek az adóknak számos más előnye is van, így például nem torzítják annyira a gazdasági magatartást, mint a munka- vagy a társasági adók, az adminisztratív költségek alacsonyabbak, mint a jövedelemadók vagy a fogyasztási adók esetében, és az adóelkerülés mértéke is kisebb.¹⁸⁹ Az ökoadókat megnövekedett használata

¹⁸² David Pearce: The role of carbon taxes in adjusting to global warming. *Economic Journal* 1991. 101. 938-948. o., továbbá William Nordhaus: Optimal greenhouse gas reductions and tax policy in the 'DICE' model. *American Economic Review* 1993. 83. 313-317. o.

¹⁸³ Alain Verbeke - Chris Coeck: *Environmental Taxation...* i.m. 507. o.

¹⁸⁴ A dupla osztalék elméletekről lásd részletesebben Jaume Freire-González: Environmental taxation and the double dividend hypothesis in CGE modelling literature: A critical review. *Journal of Policy Modeling* 2018. Vol. 40. Issue 1. 194-223. o.

¹⁸⁵ Wallace E. Oates: Green Taxes: Can we protect the Environment and Improve the Tax System at the Same Time? *Southern Economic Journal*, 1995. Vol. 61. No. 4. 915-922. 915. o.

¹⁸⁶ Paul Ekins: Introduction to the Issues and the Book. Paul Ekins - Stefan Speck (eds.): *Environmental Tax Reform*. Oxford University Press, Oxford, 2011. 14-15. o.

¹⁸⁷ Federica Pitrone: Defining „Environmental Taxes”: Input from the Court of Justice of the European Union. *Bulletin for International Taxation* 2015/69. 61. o.

¹⁸⁸ <https://www.eea.europa.eu/publications/environmental-taxation-and-eu-environmental-policies> (2024.11.20.)

¹⁸⁹ Ian W.H. Parry - John Norregaard - Dirk Heine: *Environmental Tax Reform: Principles from Theory and Practice to Date*. IMF Working Papers, Washington D.C. 2012. 12. o., Don Fullerton - Andrew Leicester - Stephen Smith: *Environmental Taxes*. Oxford University Press, Oxford 2010. 423-547. o., Valeria Andreoni:

annak a meggyőződésnek is köszönhető, hogy az ilyen közterhek erősebb hatást fejtenek ki, mint például a soft law jellegű, diszpozitivitást megengedő környezetvédelmi előírások.

Az adóalap és az adó mérték meghatározása során figyelemmel kell lenni arra, hogy a környezetszennyező iparágak termelésére vagy nyereségére kivetett teher általában nem helyettesíti jól magára a jogsértő tevékenységre kivetett adót. A közgazdasági elmélet egyértelmű ebben a kérdésben, tehát az externáliákra kivetett adókat közvetlenül arra a tevékenységre kell kivetni, amely az externális költséget okozza. Ha valamilyen áru előállításának folyamata káros hulladékok kibocsátásával jár, akkor a hulladékok kibocsátását kell egységnyi adóval sújtani, nem pedig magát az árut. Természetesen vannak olyan esetek, amikor a hulladékkibocsátás nyomon követésének nehézségei miatt nincs más választásunk, mint megadóztatni egy olyan tevékenységet, amely szorosan kapcsolódik a károsanyag-kibocsátáshoz, de ahol csak lehetséges, az adót úgy kell megterveznünk, hogy közvetlenül a szennyező cselekményt célolja. Az ökoadó kialakításában a környezetvédelmi és a fiskális megfontolások vesznek részt, ezért - többek között - az adó mértékének megállapítása valamiféle kompromisszumot jelent majd, amely tükrözi a környezetvédelmi célkitűzéseket és az állami bevételi igényeket egyaránt. Az adó optimális mértéke alapvetően befolyásolja az adóztatás hatékonyságát. A mérték kivetésénél célszerű a környezetvédelmi célt szem előtt tartani, és arra tekintettel meghatározni azt a mértéket, amelyet folyamatos módosítással lehet „hangolni” az optimális szint elérésére. Az adóteherviselés kérdésénél probléma, hogy az adó terhét az adózó továbbháríthatja, azaz az adózó és az adó tényleges terhének a viselője több esetben különbözik.¹⁹⁰

Annak ellenére, hogy az ökoadó bevezetése vitathatatlan előnyökkel jár, számos kritika is éri őket. Pigou-val ellentétes álláspontra helyezkedve, Ronald Coase az 1960-as években kimutatta, hogy az adókra és a támogatásokra (szubvenciókra) nincs szükség, ha az externália által érintett emberek és az externáliát létrehozó szereplők összefognak és együttműködnek. Ennek hátránya az egyik fél kompromisszum készségének hiánya esetén mutatkozhat meg. Felhívta a figyelmet arra, hogy az adók és támogatások rossz megoldást jelenthetnek és az erőforrások helytelen elosztását eredményezhetik, ha az érintett felek között nincs párbeszéd és kompromisszum.¹⁹¹ James Buchanan szerint a Pigou féle adók és támogatások monopólium jelenlétében még fokozhatják is az erőforrások rossz elosztását. Amennyiben az

Environmental taxes: Drivers behind the revenue collected. Journal of Cleaner Production 2019. Vol. 221, 17-26. o.

¹⁹⁰ Nagy Zoltán: Környezeti Adózás Szabályozása a Környezetpolitika Rendszerében. Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Miskolc 2012. 89. o.

¹⁹¹ Ronald H. Coase: The Problem of Social Cost. The Journal of Law and Economics 1960. Volume 3. 1-44. o.

externáliát okozó árucikket monopolista állítja elő, úgy az adó valójában csökkentheti a hatékonyságot, ezért a Pigou féle adómegoldás csak ideális versenyfeltételek mellett alkalmazható.¹⁹² A negatív társadalmi hatások becslésével kapcsolatos nehézségekre Agnar Sandmo is felhívta a figyelmet.¹⁹³

A környezetvédelmi adó gyenge pontjaként értékelik, hogy két ellentétes célt szolgál, azaz egyszerre kellene visszaszorítania a negatív externáliákat, és költségvetési bevételeket generálni. *„Az externália és a költségvetési bevétel közötti átváltás (trade-off) működési mechanizmusa a következő: ha nem sikerül visszaszorítani az externáliát, akkor fenntartható lesz az adóbevétel, és persze nem szűnik meg a társadalmi költség. Ha viszont sikerül visszaszorítani az externáliát, akkor megszűnik az adóalap, így az erre épülő adóbevétel is. Utóbbi eset tompítható az adókulcsok növelésével, ami persze még hatékonyabban csökkentheti az adóalapot”.*¹⁹⁴ Figyelembe kell tehát venni az adótervezéskor, hogy amennyiben eredményes a kivetett zöld adó, abban az esetben idővel csökken az adóalapul is szolgáló környezetszennyező tevékenység, ezáltal a költségvetés bevétele.¹⁹⁵ Goulder szerint a dupla osztalék elérése nem lehetséges viszonylag egyszerű és „semleges” körülmények között. Ennek oka, hogy a környezetvédelmi adó szűkebb, mint az általa helyettesített adó. Amennyiben nem környezetvédelmi hozamra összpontosítunk, akkor nehéz lenne indokolni, hogy egy széles körű adót egy szűk körűvel váltsunk fel. Minél szűkebb az adó, annál nagyobbak a lehetőségek a viselkedés kiigazítására és az adó alóli kibújásra.¹⁹⁶

Hosszú távon a környezetvédelmi adózásnak két ellentétes hatása lehet a gazdasági növekedésre. Amikor az adókulcs magas, a vállalatok kevesebb szennyezést bocsátanak ki, ami magasabb minőségű környezetet eredményez a jövő generációi számára, ez pozitív jövedelmi hatást jelent. Ennek következtében az új generáció nagyobb részét fordíthatja erőforrásainak megtakarításra (és beruházásra) a szennyezéscsökkentési tevékenységek helyett, növelve a termelő tőke felhalmozását és így a gazdasági növekedést. Másrészt, a magasabb adó nagyobb terhet ró a vállalatokra, a munkavállalóknak fizetett bérek és a kormánynak fizetett adók csökkenni fognak. Ez a negatív jövedelmi hatás csökkenti a

¹⁹² James M. Buchanan: External Diseconomies, Corrective Taxes and Market Structure. American Economic Review 1969. 59. 174-177. o.

¹⁹³ Agnar Sandmo: Direct Versus Indirect Pigovian Taxation. European Economic Review 1976. 7. 337-349. 348. o.

¹⁹⁴ Kutasi Gábor - Perger Júlia: Adóösztönzőkkel az externáliák ellen: A népegészségügyi termékadó és a széndioxid-adó nemzetközi példái. Köz-Gazdaság 2014. 9. évf., 4. sz., 109-125. 114. o.

¹⁹⁵ Stefan Speck: Environmental tax reform and the potential implications of tax base erosions in the context of emission reduction targets and demographic change. Economia Politica: Journal of Analytical and Institutional Economics 2017. Vol. 34, issue 3. No 5. 407-423. o.

¹⁹⁶ Lawrence H. Goulder: Climate change policy's interactions with the tax system. Energy Economics 2013. 40. S3-S11.

megtakarításokat és a beruházásokat, lassítva a gazdasági növekedés ütemét. Ellenben az említett hatások megfordulnak alacsony szintű környezetvédelmi adókulcs esetén.¹⁹⁷ Wang és társai egy átfedő generációs modell alapján kimutatták, hogy a zöldadó csökkentheti a szennyezést, de torzítja a tőke megtérülési rátáját, és így károsítja a növekedést.¹⁹⁸ A forgalmi típusú zöld adók növelése inflációs hatással járhat, ami az adó által illetett tevékenység drágulásából és a drágább, környezetbarátabb termék növekvő fogyasztásából következhet.¹⁹⁹

IV.2 A környezetvédelmi adók rendszerezése

A környezetvédelmi adó, környezeti adó, ökoadó, illetve zöld adó kifejezéseket a hétköznapi nyelv és a szakirodalom is nagyvonalúan kezeli, így munkám során valamennyi megnevezést egymás szinonímájaként használtam. Ahogy a zöld adók megnevezésében, úgy a definíciójukat és a rendszerezésüket illetően sem találunk egységes álláspontot.

Az ENSZ Környezeti-gazdasági Számlák Rendszere - amely a környezet és a gazdaság közötti kapcsolatok mérésének nemzetközileg egységes, standardizált számviteli rendszerét alakítja ki - meghatározásában az ökoadó olyan adó, amelynek adóalapja egy fizikai egység (vagy annak helyettesítője) valamilyen bizonyítottan létező dolog, konkrét, negatív hatást gyakorol a természetre.

Az Európai Unió a környezetvédelmi vonatkozású adókat, olyan adóként definiálja, amelynek alapja a környezetre bizonyított, konkrét negatív hatást gyakorló dolog fizikai egysége (vagy egy fizikai egység helyettesítője) és amelyet az 1996. június 25-i 2223/96/EK tanácsi rendelet adóként azonosít.²⁰⁰

Az OECD a környezeti vonatkozású adó kifejezést alkalmazva egy olyan meghatározást választott, amelyben hangsúlyozza annak jellegét, hogy mit adóztatnak, és hogy az adóalany jut-e valamilyen előnyhöz cserébe. Környezeti vonatkozású adó minden olyan, az államháztartásnak fizetendő kötelező, viszonzatlan befizetés, amelyet a környezet szempontjából különösen fontosnak ítélt adóalapok után vetnek ki. Az adók abban az értelemben viszonzatlanok, hogy a kormányzat által a környezetre fordított összegek és azok hatása az adófizetőkre általában nem arányos a befizetéseikkel.²⁰¹

¹⁹⁷ Tetsuo Ono: Environmental tax policy and long-run economic growth. Japanese Economic Review 2003. 54 (2) 203-217. o.

¹⁹⁸ Min Wang - Jinhua Zhao - Joydeep Bhattacharya: Optimal health and environmental policies in a pollution-growth nexus. Journal of Environmental Economics and Management 2015. 71. 160-179. o.

¹⁹⁹ European Environment Agency: Environmental Taxes Implementation and Environmental Effectiveness. Copenhagen, 1996.

²⁰⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 691/2011/EU Rendelete (2011. július 6.) az európai környezeti-gazdasági számlákról 2. cikk 2. pont

²⁰¹ OECD: Environmentally Related Taxes in OECD countries: Issues and Strategies. France 2001. 15. o.

A környezetvédelmi adók rendszerezését érintően a szakirodalom egy része a környezeti oldalt és szempontokat kiemelve, míg mások az adóügyi jogviszony elemzésén keresztül közelítik meg a kérdéskört.

Előbbi osztályozásra jó példa az ökoadó ösztönző és bevételnövelő szerepe szerinti megkülönböztetése.²⁰² Ez alapján beszélhetünk ösztönző adók, költségfedező adók, díjak és bevételnövelő adók kategóriákról. A hármas megkülönböztetés nem zárja ki teljesen egymás jellemzőit, mert például a költségfedező díjnak is lehet ösztönző hatása. Két szempont alapján sorolja a szakirodalom ebbe a három csoportba a környezeti adókat és díjakat. Az egyik, hogy megkülönböztesse a különféle adókat és díjakat az általános környezeti céltól, a másik, hogy az adó kivetése mögötti szándék eléréséhez szükséges összeg meghatározza az adó mértékét.

A leírtakkal átfedésben az Európai Környezetvédelmi Ügynökség költségfedezeti díjak, ösztönző adók és fiskális környezetvédelmi adók között tesz különbséget. Az ökoadókkal kapcsolatos legkorábbi tapasztalatok a hagyományos szabályozási környezetpolitika végrehajtása során születtek. A talajba vagy vízbe történő károsanyagkibocsátások szabályozása pénzbe kerül. A „szennyező fizet” elvvel összhangban helyénvalónak tűnt, hogy a szabályozás költségeit a szabályozottak fizessék meg. A közgazdasági megközelítés alapján zöld adó a bevételnövelés célja nélkül, pusztán a környezetszennyezés megakadályozása céljából is kivethető.²⁰³ A környezetvédelmi adók első, ma is fontos kategóriája a költségfedezeti díjak voltak, amelyekkel a környezetet használók hozzájárulnak a környezethasználat felügyeletének vagy ellenőrzésének költségeihez, vagy fedezik azokat. Ezek az adók kétfélék lehetnek, egyrésről felhasználói díjak, mikor egy meghatározott környezetvédelmi szolgáltatásért fizetnek, mint szennyvízkezelés vagy hulladékártalmatlanítás, másrésről a célhoz kötött díjak, ahol a díjból származó bevételt a kapcsolódó környezetvédelmi célokra fordítják, de nem konkrét szolgáltatás formájában, az adóalany tehát csak közvetetten érezheti az ellenszolgáltatás. A második típus az ösztönző adók, melyek a termelők, illetve fogyasztók magatartásának megváltoztatására irányulnak. Ökoadót lehet kivetni pusztán a környezetkárosító magatartás megváltoztatásának szándékával, a költségvetési bevételt növelő hatás háttérbe helyezésével. A költségvetésbe befolyó összegeket gyakran arra használják, hogy az adóalanyoknak nyújtott támogatások vagy adókedvezmények révén tovább ösztönözzék a magatartásváltozást. Az ösztönző adó mértékét megállapíthatjuk az adott környezeti kár költsége vagy a környezetvédelmi célok,

²⁰² Paul Ekins: European environmental taxes and charges: recent experience, issues and trends. In: Paul Ekins: Ecological Economics, Elsevier, Staffordshire, UK, 1999. 39-43. o.

²⁰³ https://www.vmtt.org.rs/mtn2014/194_211_Nagy.pdf (2025.06.12.)

magatartás eléréséhez szükséges szint alapján. A harmadik típus a fiskális környezetvédelmi adók vagy bevételnövelő adók, amelyek célja elsősorban a költségvetési bevételek növelése. Az ilyen bevételeket fel lehet használni a költségvetési hiányok finanszírozására, vagy az adórendszer átszervezésére. Utóbbi esetben valósulhat meg a zöld adóreform, melynek keretében a terheket a hagyományos jövedelmet terhelő adókról a környezeti források fogyasztására, vagy a környezetszennyezésre kivetett adók felé tolja el a jogalkotó. A környezetvédelmi adók fejlődése az 1960-as és 1970-es évekbeli költségfedezeti díjaktól az 1980-as és 1990-es évekbeli ösztönző és fiskális környezetvédelmi adók kombinációjába fordult át, melyek végül részleges vagy teljes zöld adóreform kísérletekbe csúcsosodtak.²⁰⁴

A környezetvédelmi adókat a környezeti károk szempontjából is rendszerezhetjük, követve egyrészt azt az elvet, hogy a környezetszennyezés költségeit be kell építeni a termékek árába, valamint a költségeket a szennyezők között arányosan kell elosztani. Másrészt az osztályozás elvét képezi az egyes környezetpolitikai területek szerinti megkülönböztetés. A környezeti károk szerinti felosztás alapján megkülönböztetünk²⁰⁵ energia- és üzemanyag adókat, nitrogén-monoxid és kén-dioxid adókat, hulladékadót, szerves-tárgya-adót, CFC²⁰⁶ adót.

A hazai szakirodalomban a környezeti fizetési kötelezettségek fogalomhasználata is elterjedt, ennek rendszerét, a magyar szabályozás tekintetében két kategóriába sorolják. Az elsődleges környezeti fizetési kötelezettségek körébe tartoznak azok az adók, díjak, járadékok és egyéb fizetési kötelezettségek, amelyeket a környezetvédelem céljából vezettek be és közvetlen hatásuk érvényesül. Jellemzően ebbe a kategóriába tartozik az energiával, közlekedéssel, környezetszennyezéssel és környezethasználattal, erőforrásokkal kapcsolatos fizetési kötelezettségek. A kategória meghatározásánál a széleskörű értelmezés jellemző, tehát az adók kategóriájába nemcsak hagyományosan a hazai szakirodalom által környezeti adónak tekintett energiaadót sorolhatjuk be, hanem az üzemanyagok jövedéki adójától a regisztrációs adóig terjedő adónemeket is. Ugyanez igaz a díjak, járadékok és egyéb fizetési kötelezettségek területére is.

A másodlagos fizetési kötelezettségek körébe tartoznak azok a fizetési kötelezettségek, amelyeknek van környezeti hatásuk, de céljukat tekintve nem környezeti jellegű közbevételekről van szó. Ilyen például az általános forgalmi adó, amely az adó mértékével (például távhőszolgáltatás) képes befolyásolni a fogyasztást. Vannak olyan adónemek, ahol az adókedvezmények biztosításával segíti elő az adó a környezetvédelmi cél megvalósulását,

²⁰⁴ European Environment Agency: Environmental Taxes... i.m. 21-23. o.

²⁰⁵ Paul Ekins: European environmental... i.m. 44-45. o.

²⁰⁶ A CFC (chlorofluorocarbon) olyan halogénezett szénhidrogén, mely a szén mellett csak fluort és/vagy klórt tartalmaz (kemény freon).

mint például a társasági adó. Nyilvánvalóan ez a kategória bizonyos értelemben parttalan, ezért az ilyen jellegű fizetési kötelezettségek ismertetése nem taxatív, hanem csak példálódzó, lehetővé téve, hogy a rendszer részévé váljanak a jövőben a változtatásra vagy bevezetésre váró adók és egyéb fizetési kötelezettségek is.²⁰⁷

Adójogi szempontból vizsgálva, az adóügyi jogviszony alapján a környezetvédelmi adók sokféleképpen csoportosíthatóak, úgy mint az adóztató közhatalom jellege, területi hatály, az adó tárgya, alapja, alanya vagy a mérték megállapítás módja. Az adókat az adóztató közhatalom jellege és az államháztartásban betöltött működési szintje szerint központi és helyi adókra oszthatjuk. Ebben a tekintetben a környezetvédelmi adók, mind központi, mind helyi szinten megjelenhetnek. Területi hatályukat tekintve alkalmazhatják őket országhatárokon belül vagy nemzetközileg, akár egy regionális integráció vagy a nemzetközi közösség keretei között.

Az adóügyi jogviszony oldaláról megvizsgálva az ökoadókat közvetett tárgya, tehát a jogalkotó által elérni kívánt és az adóügyi jogviszony szereplőitől elvárt közpénzügyi magatartás eltér a hagyományos közterhektől. A zöld adók esetében elsődlegesen, illetve kizárólagosan nem az államháztartási bevételek növelése, hanem a környezeti szempontból fontosnak tartott gazdasági, társadalompolitikai célok megvalósítása érdekében, valamely tevékenység végzésére, támogatására, vagy attól való tartózkodásra kívánják ösztönözni az adózókat.

Az egyik legfontosabb csoportképző szempont az adó tárgyi feltételek szerinti megkülönböztetése, tehát aszerint teszünk különbséget, hogy az adót milyen közvetlen adótárgyra terheli rá a jogalkotó. Megkülönböztethetünk vagyont, fogyasztást vagy jövedelmet terhelő adókat. Az ökoadókat kivételük mindhárom formában elképzelhető, de jellemzően a fogyasztásra és a jövedelemre rakódnak. Közvetlen tárgynak nevezzük egyfelől a fizikailag megragadható dolgot, objektumot (gépjármű, ingó, ingatlan), készpénzt, másfelől azt a jogilag meghatározott tény, jogosultságot, jogviszonyt (szálláshely értékesítési tevékenységet, tulajdonjogot), amelyre az adóztatás irányul, és amelyet az adójogi norma pontosan meghatároz. A környezetvédelmi adók tárgyai széles spektrumot ölelnek fel, különböző tevékenységeket, termékeket és kibocsátásokat céloznak meg. Magukban foglalják a fosszilis tüzelőanyagokat, a szén-dioxid-kibocsátást, a vízhasználatot, a hulladékkezelést, valamint a különböző termékek, például műanyagok és peszticidek használatát. Az adótárgyak közé tartozhatnak a járművek, az üzemanyagok, az energiatermelés, szolgáltatás

²⁰⁷ Nagy Zoltán: A környezeti adózás helye és szerepe a környezetpolitikában. Agrár- és Környezetjog, 2016. 20. szám, 85-90. 88. o.

vagy felhasználás²⁰⁸, a víz, továbbá azon ipari termékek, amelyek környezeti hatásai jelentősek.

Adóalapnak nevezzük azt a rendszerint pénzben, de olykor az adótárgy fizikai jellegzetessége alapján meghatározott számítási egységet, amelyre vetítve az adó nominálisan meghatározott mértékének segítségével kiszámítható a fizetendő adó összege.²⁰⁹ A környezetvédelmi adók alapja általában a környezeti hatások mértéke, amelyet a kibocsátott szennyező anyagok mennyisége, a felhasznált erőforrások volumene, vagy a termékek környezeti lábnyoma határoz meg. Az adó mértéke gyakran a kibocsátott szén-dioxid mennyiségén, a felhasznált víz mennyiségén, vagy a keletkezett hulladék mennyiségén alapul. Az egyik leggyakoribb adótárgy a szén-dioxid kibocsátás, aminek az adóalapja lehet a kibocsátott CO₂ mennyisége tonnában, vagy a fosszilis tüzelőanyagok karbonintenzitása. Az adóalap lehet a kitermelt mennyiség (m³, tonna), vagy a kitermelés által érintett terület nagysága.

Lényeges különbségek találhatók az adóteher viselője és megfizetője szempontjából. Ez alapján megkülönböztethetünk közvetett (indirekt) és közvetlen vagy egyenes (direkt) adókat. Az adóalanyok kijelölése kulcsfontosságú a zöld adók hatékonyságának biztosításában, mivel ez határozza meg, hogy ki az a kör, akinek a magatartását a jogalkotó befolyásolni szeretné az egyes környezetre káros tevékenységek visszaszorítása, vagy éppen a fenntarthatóságot szolgáló innovációk, zöld technológiák ösztönzése céljából. A környezetvédelmi adók alanyai általában azok a gazdasági szereplők, akik valamilyen módon hozzájárulnak a környezetszennyezéshez vagy a természeti erőforrások kimerüléséhez. Ide tartozhatnak a vállalatok, ipari létesítmények, mezőgazdasági termelők, valamint a háztartások is. Az adók alanyai lehetnek továbbá a szolgáltatók, például a közlekedési vállalatok, amelyek szennyező anyagokat bocsátanak ki, vagy a turizmusban részt vevő szolgáltatók, akik a helyi környezetre gyakorolt hatásuk miatt adókötelezettséggel bírnak. Az adóalany típusa szerint megkülönböztethetünk a termelő vagy a fogyasztó által fizetett adókat. Termelő által fizetett zöld adótípus például a környezetterhelési díj, a karbonadó és a károsanyagkibocsátás-kereskedelmi rendszerek, valamint a hulladéklerakóba elhelyezett hulladékra és a szennyvíz kibocsátásra kivetett fizetési kötelezettségek. A fogyasztókra kivetett adónak minősülnek az

²⁰⁸ Lovas Dóra: Energiaadóra, mint ökadóra vonatkozó Uniós és hazai szabályok elemzése, összehasonlítása és a szabályozással kapcsolatos problémák feltárása. IURA, 2018/1., 320-328. o.

²⁰⁹ Szilovics Csaba: Pénzügyi jog... i.m. 150-163. o.

üzemanyagokra kivetett jövedéki adók, a gépjárműadó és az úthasználati díj környezeti szempontok szerinti kialakítása.²¹⁰

Az ökoadókat az adómérték megállapítása szempontjából is osztályozhatjuk. Az adó mértéke az a számszakilag meghatározott köztehermennyiség, amely az adó alapjára kiróva meghatározza a fizetendő adót. Az adómérték meghatározása történhet az adótárgy értékéből kiindulva, százalékosan kifejezve (ad valorem), vagy az adótárgy mennyiségi, fizikai egységére vonatkoztatva, harmadik megoldásként pedig az adó mértéke lehet egységesen megállapított fejadó jellegű.²¹¹ Az adó mértékének meghatározása különböző módszerekkel történhet. A kibocsátásalapú adók közvetlenül a környezetszennyező anyagok kibocsátásához kapcsolódnak, így a fizetési kötelezettség mértéke a kibocsátott szennyező anyagok mennyiségétől függ, mint például a szén-dioxid-kibocsátás után fizetendő adó mértéke a kibocsátott gáz mennyiségével arányos, tehát a magasabb kibocsátás magasabb adóterhet von maga után. A termék- vagy szolgáltatásalapú adók a környezetszennyező termékek vagy szolgáltatások előállításához vagy forgalmazásához kapcsolódnak. Az adó mértéke a termék vagy szolgáltatás környezeti hatásaitól függ, például a műanyag termékek, fosszilis tüzelőanyagok vagy vegyi anyagok esetében. Ezen adók célja, hogy a fogyasztók környezettudatosabb döntéseket hozva csökkentsék a környezetszennyező termékek iránti keresletet. Hasonló elven működnek a fogyasztásalapú adók, melyek a környezetszennyező termékek vagy szolgáltatások fogyasztásához kapcsolódnak. Az adó mértéke a fogyasztott mennyiségtől függ, így például a benzin vagy a dízel üzemanyag adója a felhasznált mennyiség alapján kerül meghatározásra. Egy külön csoportot képeznek a környezetszennyező tevékenységekhez kapcsolódó átalánydíjak, melyek függetlenek a kibocsátott szennyező anyagok mennyiségétől. Ezek az adók egyszerűsíthetik az adóztatási folyamatot, de nem feltétlenül ösztönzik a szennyezés csökkentését, mivel az adóalanyok nem érzik a közvetlen kapcsolatot a kibocsátás és az adó mértéke között. Végül a környezeti hatások súlyosságát figyelembe vevő, súlyozott megállapítással kiszabott adót is meg kell említeni, mely alapján a különböző típusú szennyező anyagok eltérő adókulcsokkal rendelkezhetnek. Az adókulcs továbbá differenciálható a felhasználás célja szerint, úgy mint háztartási vagy ipari, illetve az energiaforrás típusa szerint, például megújuló vagy fosszilis.

²¹⁰ Böggöthy Zoltán - Hausmann Róbert: Új, zöld és fenntartható adórendszer. In: Baksay Gergely - Matolcsy György - Virág Barnabás (szerk.): Új közgazdaságtan...i.m. 552-553. o.

²¹¹ Szilovics Csaba: Pénzügyi jog... i.m. 150-163. o.

Az Európai Unió a ökoadókat négy fő típusba különíti el, ezek az energiaadók, szennyezési adók, erőforrásadók és közlekedési adók.²¹² A tagállamokban az energiaadók és a szennyezési adók a leginkább használt típusok és ezekből is származnak a jelentősebb költségvetési bevételek.²¹³

Az energiaadó magában foglalja az energiatermelésre és az energia termékekre kivetett adókat, amelyeket mind közlekedési, mind helyhez kötött célokra használnak. A legfontosabb közlekedési célú energia termékek a benzin és a dízel. A helyhez kötött használatra szánt energia termékek közé tartoznak a tüzelőolajok, a földgáz, a szén és az elektromosság. Ide tartoznak a bioüzemanyagokra és bármilyen más megújuló energiaforrásból származó energiára, valamint az energia termékek készleteire kivetett közterhek is. Az Európai Unió már régóta alkalmaz a tagállamokra nézve kötelező egységes energiaadót²¹⁴, és valamennyi energiaterméket az energiaadó hatálya alá vont, bizonyos termékek után minimum adómértéke előírva, melytől a tagállamok csak felfelé térhetnek el. A rendszert differenciálja, hogy egyes termékek, mint a villamosenergia, földgáz és a szén adóztatása eltér az általános szabályoktól és külön közteherfizetési kötelezettségek merülhetnek fel az értékesítésük, felhasználásuk során.²¹⁵ Annak ellenére, hogy az Európai Unió környezetvédelmi adózásának 75%-a az energiaszektorból ered a szabályozottság meglehetősen alacsony fokú, némiképpen hiányos a harmonizáció. Az energiaadóztatás érzékelhető súlyára figyelemmel a direktíva felülvizsgálata van folyamatban, ennek keretében a hatály bővítése várható.²¹⁶

A szennyezési adók között a levegő- és vízkibocsátásra, valamint a szilárd hulladék kezelésére kivetett és a zajszinthez kapcsolódó terheket értjük elsősorban, de a szakirodalom még a kenőolajokkal kapcsolatos közterheket is ide sorolja.²¹⁷ Az urbanizáció és az iparosodás tovább haladásával, a légszennyezés egyre kritikusabb fenyegetést jelent az emberi egészségre és az életminőségre.²¹⁸ Kivételt képeznek a szén-dioxid-kibocsátásra vonatkozó adók, mivel

²¹² [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/646124/EPRS_BRI\(2020\)646124_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/646124/EPRS_BRI(2020)646124_EN.pdf) (2024.12.21.)

²¹³ Marina Anda Georgescu - Valina Pendolovska - Julio Cesar Cabeca: Distribution of environmental taxes in Europe by taxpayers in 2007. Eurostat 67/2010. 1-3. o.

²¹⁴ 2003/96/EK Tanácsi Irányelv

²¹⁵ European Commission, Evaluation of Council Directive 2003/96/EC of 27 October 2003 (2019), https://taxation-customs.ec.europa.eu/document/download/fc5110b6-6fd0-4e7c-b116e2eae1b851c6_en?filename=energy-tax-report-2019.pdf (2024.11.28.)

²¹⁶ https://taxation-customs.ec.europa.eu/green-taxation-0_en (2024.12.06.), továbbá https://taxation-customs.ec.europa.eu/green-taxation-0/revision-energy-taxation-directive_en (2024.12.05.)

²¹⁷ Brian Newson: Environmental taxes. A statistical guide. European Commission, European Union. Eurostat, 2013. 14. o.

²¹⁸ A WHO becslése szerint a légszennyezés vált az előrehozott halálozások vezető környezeti okává. Vannak elsődleges és másodlagos légszennyező anyagok. Az elsődleges szennyezőanyagok közvetlenül kerülnek a légkörbe, beleértve a részecskeszennyezőket (PM), a kén-dioxidokat (SO₂), a nitrogén-oxidokat (NO_x), az ammóniát (NH₃), a szén-monoxidot (CO) és a metánt (CH₄). Másrésről a másodlagos szennyezőanyagok a

ezek az energiaadók égisze alá tartoznak. A szennyezési adókhoz és díjakhoz kötődik az 1999/31/EK irányelv, amely a hulladéklerakásról rendelkezik, és a hulladéklerakó helyeken felhalmozott, de nem újrahasznosított hulladék csökkentésére és a tárolt hulladék környezetkárosító hatásainak minimalizálására törekszik.²¹⁹

Az erőforrásadók a kimeríthető természeti erőforrások, például a víz, az erdők, a növényvilág és a vadon élő állatok kitermelésére és felhasználására vonatkozó terheket foglalják magukban. Elsősorban a nyersanyag-kitermeléssel kapcsolatos adókat ölelik fel. Itt említhető meg a 2009/28/EK irányelv, amely a megújuló energiaforrások felhasználását elősegítő rendelkezéseket rögzít.²²⁰ Lényegében közös keretet hoz létre a megújuló energiaforrásokból kinyert energia felhasználására. Ez a direktíva előírja, hogy a tagállamoknak ügyelniük kell arra, hogy a megújuló energiaforrásokból származó villamos energiára és gázra nézve kiszabott szállítási és elosztási díjak ne jelentsenek hátrányos megkülönböztetést.²²¹ A földtulajdonra kivetett adók nem minősülnek erőforrásadónak, hanem inkább a vagyonadók kategóriájába tartoznak, de számos ország alkalmaz adót a táj átalakítására (például az erdőirtásra), és ezek is erőforrásadónak minősülnek.

A közlekedési adók azok az adók, amelyek bármilyen közlekedési eszköz tulajdonlásához és használatához kapcsolódnak. Ezek a közterhek a légi, vízi és vasúti közlekedésre egyaránt vonatkoznak, sőt az elektromos autókra is kiterjedhetnek. Ezenkívül közlekedési adóknak minősülnek azok az adók is, amelyeket egyes városok a járművek belvárosba való behajtásának korlátozására vezettek be. Konkrét rendelkezéseket a gépjárműadókról és használati díjakról az 1999/62/EK irányelv tartalmaz, amely meghatározza az egyes tagállamokban bevezetett gépjárműadók és más használati díjak megnevezéseit, valamint azt, hogy az egyes országok saját eljárásrendjük szerint állapíthatnak meg és szedhetnek be ilyen tárgyú fizetési kötelezettségeket, továbbá annak tényét, hogy ilyen díjakat csak a bejegyzés szerinti tagállam vethet ki. A mellékletek meghatározzák az egyes járműosztályokat és a minimum adómértékeket.²²² Fontos megjegyezni, hogy a közlekedési üzemanyagokra - például a benzinre és a gázolajra - kivetett adók a korábban már bemutatott energiaadókhoz tartoznak. Számos országban bevezettek adókat a járművek specifikus CO₂-kibocsátására, amelyek egyszeri regisztrációs vagy importadók, vagy éves járműadók. Ezek az adók nem

légkörben keletkeznek kémiai reakciók és mikrofizikai folyamatok során előgázokból, beleértve a PM-et, az ózont (O₃), a NO₂-t és több oxidált illékony szerves vegyületet (VOCs).

²¹⁹ 1999/31/EK irányelv a hulladéklerakókról 1. cikk.

²²⁰ 2009/28/EK irányelv a megújuló energiaforrásból előállított energia támogatásáról 1. cikk.

²²¹ 2009/28/EK irányelv a megújuló energiaforrásból előállított energia támogatásáról 16. cikk (7) bekezdés.

²²² 1999/62/EK irányelv a nehéz tehergépjárművekre egyes infrastruktúrák használatáért kivetett díjakról 3-5 cikk.

kapcsolódnak a járművek tényleges használatához vagy a tényleges kibocsátásokhoz. Az adó alapja a jármű egy technikai tulajdonsága, mint például az átlagos CO₂-kibocsátás 100 km-re vagy az átlagos üzemanyag-fogyasztás 100 km-re, gyakran más hasonló technikai tulajdonságokkal kombinálva, mint például a jármű súlya vagy a motor teljesítménye. Ezeket az adókat közlekedési adóknak kell tekinteni, és nem energiaadóknak.²²³

IV.3 A környezetvédelmi adók súlya az adórendszerekben és szerepük a zöld átmenetben

A fenntarthatósági célkitűzéseket a nemzeti kormányok, nemzetközi szervezetek különböző fiskális eszközökkel próbálják elérni, és törekvéseikkel egy rendkívül összetett, országonként eltérő szabályozási környezetet hoztak létre. Ez azt jelenti, hogy az adórendszerekben több ezer közteher fajtát azonosíthatunk, amelyek közvetve vagy közvetlenül érintik a környezetre káros tevékenységekből származó bevételeket.²²⁴ Első alkalmazásuk a XX. században valósult meg, annak ellenére, hogy természeti erőforrásokat terhelő adókat jóval korábban is kivetettek már.²²⁵ Ugyanakkor a zöldadók csak akkor jelentek meg, amikor a közteher kivetéséhez kifejezetten, ha nem is kizárólagosan környezetvédelmi célok kapcsolódtak.²²⁶ Felismerték, hogy az adók nem csak arra alkalmasak, hogy bevételt biztosítsanak a modern államok költségvetése számára, de képesek a gazdasági szereplők és a természetes személyek magatartását is befolyásolni. Ezt követően a környezetvédelmet támogató államok adórendszereiben a hagyományos gazdaságpolitikai célok mellett a fenntarthatósági aspektusok is megjelentek.²²⁷

Áttörést az 1990-es évektől kezdődően tapasztalhatunk, mikor több ország vezetett be - akár részben - környezetvédelmi adóreformot²²⁸, aminek hatására az OECD zónában a ökoadókból származó összbevétel 1994-ben 420,754 milliárd USD-ről 2013-ra 786,134 milliárd USD-re nőtt.²²⁹

²²³ Ioana-Laura Țibulcă: Debt Sustainability: Can EU Member States Use Environmental Taxes to Regain Fiscal Space? Sustainability 2021. 13. no. 11.

²²⁴ Az EY Green Tax Tracker szerint körülbelül globálisan 3600 fenntarthatósági ösztönző érhető el, több mint 80 szénárazásos rendszer van érvényben, és több mint 4300 egyéb környezeti adó, több mint 1000 mentességgel a megfelelő tevékenységek vagy adófizetők számára. Mindegyik program részletei és alkalmazása nagymértékben változnak a joghatóságtól függően, de több közös metszéspontjuk van. https://www.ey.com/en_gl/insights/law/why-keeping-pace-with-sustainability-tax-policy-is-imperative (2024.11.25.)

²²⁵ Ilyennek tekinthető a rómaiak által bevezetett szekér vagy hintó adó, illetve a XVII. századi Angliában kivetett szénadó.

²²⁶ Anil Markandya: Environmental Taxation: What Have We Learnt in the Last 30 Years? In: Laura Castellucci - Anil Markandya (eds.): Environmental Taxes and Fiscal Reform. Palgrave, Basingstoke, New York 2012. 10. o.

²²⁷ Böggöthy Zoltán - Hausmann Róbert: Új, zöld és fenntartható adórendszer... i.m. 526-527. o.

²²⁸ Svédország és Finnország már 1991-ben bevezette a szén-dioxid adót és ennek eredményeként 2020-ra 17%-al csökkentették a kibocsátásukat a 2005-ös szinthez képest.

²²⁹ Mahmoud Hassan - Walid Oueslati - Damien Rousselière: Environmental taxes, reforms and economic growth: an empirical analysis of panel data. Economic Systems 2020. Vol. 44. Issue 3.

Az OECD és az Európai Környezetvédelmi Ügynökség közös adatbázisa 2006-ig bezárólag 375 db környezetvédelmi adót és körülbelül 250 db környezetvédelmi díjat, illetéket tartott számon az OECD országaiban. A 375 db adóból 150 db energiával volt kapcsolatos, 125 db gépjárműveket terhelte, körülbelül 50 db hulladékhoz kötődött, a maradék adó alapja pedig országonként nagyon eltérő volt.²³⁰ Az azóta eltelt időben többszörösére növekedett a környezetvédelmi adó fajták száma. Ugyanakkor az ebből az adónemből származó bevételek az OECD országokban átlagosan csak a GDP 1,5%-nak felelnek meg, míg az összes adóbevétel mindössze 5,1%-át képezik.²³¹ A zöldadókból származó bevétel egyelőre a bruttó kibocsátás és a teljes adóbevétel töredékét teszi ki. A nagy gazdasággal rendelkező, világpiaci folyamatokat érdemben meghatározó és környezetszennyező országok a rangsor hátsó felében foglalnak helyet. Az USA költségvetésébe mindössze a GDP 0,7%-a folyik be környezetvédelmi adókból, Kínában pedig ez az arány még alacsonyabb, mindössze a GDP 0,6%-a.

Európában a környezetvédelmi adókból származó bevételek jelentősebb összeget képviselnek, mint a világ többi részén. Az első tíz ország európai állam. Az Európai Unióban a környezetvédelmi adókból származó teljes bevétel 317,2 milliárd eurót tett ki 2022-ben, ami a Közösség GDP-jének 2,0%-át, illetve az adókból és szociális hozzájárulásokból származó teljes uniós kormányzati bevétel 4,8%-át jelentette.²³² Az Európai Unió környezetvédelmi adóinak 2022-es értéke mintegy 115,1 milliárd euróval magasabb volt, mint 2002-ben, de a GDP-hez viszonyítva csökkenést figyelhetünk meg 2,6%-ról 2,0%-ra, csak úgy mint a teljes adóbevételt tekintve, ahol ugyanezt az időszakot vizsgálva a 2002-es 6,4%-ról 2022-ben 4,8%-ra esett vissza az arány. Megjegyzem, hogy a környezetvédelmi adókból származó bevételek nagysága nem feltétlenül azt tükrözi, hogy az adott ország mennyire környezettudatos, inkább az állami beavatkozás szükségességét jelenti. Másrészt arra is következtethetünk, hogy a magasabb ökoadó-bevétellel rendelkező tagállamokban is inkább a fiskális bevételek növekednek, melyek nem feltétlenül járulnak hozzá nagyobb mértékben a környezet állapotának javulásához.

Az adatokból kiderül, hogy továbbra is a hagyományos, fogyasztást, munkát, nyereséget és vagyont terhelő közteher fajták súlya a meghatározó az egyes országok adórendszerében. Ebből következően még nem valósult meg a környezeti adóreform, továbbá a zöld adókból származó bevételeket sem használják teljes mértékben a környezetvédelemre és az

²³⁰ <https://www.levego.hu/sites/default/files/kapcsolodo/oecd0704.pdf> (2024.08.15.)

²³¹ OECD: OECD Dataset. Environmentally related tax revenue. Paris, 2021.

²³² https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Environmental_tax_statistics (2024.04.07.)

éghajlatváltozás elleni küzdelemre. Egy tanulmány megállapította, hogy a meglévő szén-dioxid adók esetében a bevételek 44%-át visszaforgatták vagy a tarifák csökkentésére, vagy visszatérítések kiadására, míg 15% a tiszta energia támogatására, 28% pedig általános kormányzati programokra ment.²³³

Az ökoadókat hatékonyságával kapcsolatban megoszlik a szakértők véleménye és vannak kritikus álláspontok, melyek szerint a korábban bevezetett terhek nem voltak képesek szignifikáns változást elérni a klímaváltozás megfékezésében vagy a gazdaság ökológiai korlátok közötti tartásában.²³⁴ A zöld adóztatási kezdeményezések eredményességét, továbbá azok mérhetőségét, és egymással való összehasonlíthatóságát nagyban meghatározhatja, hogy a különböző kulturális, gazdasági és földrajzi adottságokkal rendelkező országok eltérő módon és időben vezetik be ezeket a közterheket.²³⁵

Ugyan a klímaváltozás elleni küzdelemben vitathatatlan eredményeket értünk el globálisan, a környezetvédelmi adók súlya és szerepe ebben a folyamatban még nem volt meghatározó.²³⁶ Az ökoadókat alacsony hatékonyságára jó példa lehet a turizmus területe, amely a globális szén-dioxid-kibocsátás több mint 5%-áért felelős. Ez a szám folyamatosan növekszik, és 2016-ban mintegy 1600 millió tonna CO₂-t tett ki.²³⁷ Ezt észlelve az országok különböző zöldadókat hívtak életre világszerte. Az idegenforgalmi adó mellett több ország vezetett be a tömegturizmust terhelő további fizetési kötelezettségeket. A Görögországba látogatók napi 8 eurós adót fizetnek. Az idegenforgalmi adón túl Görögországban ún. éghajlati rugalmassági adót is kivetnek, amelyet a bejelentkezéskor szednek be, és amely

²³³ Jeremy Carl - David Fedor: Tracking Global Carbon Revenues: A Survey of Carbon Taxes Versus Cap-and-Trade in the Real World. Energy Policy 96, 2016.

²³⁴ A hatékonyságról lásd Sebastián. J. Miller - Mauricio A. Vela: Are Environmentally Related Taxes Effective? IDB Working Paper Series; 467, 2013., Yemane Wolde-Rufael - Eyob Mulat-weldemeskel: Effectiveness of environmental taxes and environmental stringent policies on CO₂ emissions: the European experience. Environ Dev Sustain 25, 5211–5239 2023., továbbá Xavier Vence - Sugey de Jesus López Pérez: Taxation for a Circular Economy: New Instruments, Reforms, and Architectural Changes in the Fiscal System. Sustainability 2021. 13. (8).

²³⁵ Amíg néhány észak európai állam, mint Svédország és Finnország már 1991-ben bevezette a szén-dioxid adót és ennek eredményeként 2020-ra 17%-al csökkentették a kibocsátásukat a 2005-ös szinthez képest, addig Kína, mint a világ legnagyobb üvegházhatású gázkibocsátója csak 2016-ban fogadta el az első „Kínai Népköztársaság Környezetvédelmi Adó törvényét”. Az OECD által 2015-ben készített felmérés szerint a 34 OECD-tag és 7 partnerország átlagát tekintve a legnagyobb szén-dioxid kibocsátó Kína az 5. legalacsonyabb energiaadó-kulccsal rendelkezett. <https://www.oecd.org/tax/tax-policy/environmental-tax-profile-china.pdf> (2024.02.11.)

²³⁶ Vegyük figyelembe, hogy az ipari termelés és a mezőgazdaság kibocsátása is jelentős mértékben visszaesett. A mezőgazdaság, az ipari termelés és az építőipar részaránya csökkent, míg a szolgáltatásoké jelentősen nőtt. A termelés visszaesése és a szolgáltatási szektor bővülése nagyban hozzájárult az erőforrás-felhasználás és a levegő- és vízszennyezés számottevő csökkenéséhez, valamint a mezőgazdasági kemikáliák használatának hirtelen zuhanásához. A technológiai fejlődés önmagában eredményezte bizonyos környezetkárosító tevékenységek kiváltását, vagy a környezetkárosító hatásuk mérséklését. Lásd Szilágyi János Ede: A Közös Agrárpolitika 2003-as reformja - útban a teljes szétválasztás felé. Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, Miskolc University Press, Miskolc, Tomus: XXIII/2., 2005. 561-576. o.

²³⁷ <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416660> (2025.01.06.)

minden szállodára, villára, Airbnb-re és egyéb szálláshelyre vonatkozik. A költségek éjszakánként 1,50 eurótól 10 euróig terjednek. A szezonon kívüli időszakban, április és október között a környezetvédelmi adó napi 0,50 és 4 euró közötti összegre csökken. A tengerjáró hajók utasai szintén külön adót fizetnek, aa fizetendő összeg mértéke a desztinációtól függ. Szantorini vagy Mykonos meglátogatása 20 euróba kerül, míg más helyszíneké 5 euróba.²³⁸ Az olaszországi Velencében turistaadó bevezetésével szeretnék limitálni a városba érkezők számát. Az adó mértéke azoknak, akik éjszakai tartózkodás nélkül látogatják meg a várost napi 5-10 euró összeget jelent. A kezdeményezés célja, hogy minden látogató az turistaadó befizetésével hozzájárul a város infrastruktúrájának és szolgáltatásainak fenntartásához, továbbá Velence történelmének, művészetének és kulturális örökségének a megőrzéséhez is.²³⁹ Kifejezetten a nyári szezon idejére, az olaszországi Szardínia szigén külön turisztikai adót alkalmaznak. Az adó személyenként és eltöltött éjszakánként fizetendő a szállodákban, nyaralókban és kempingekben. Célja, hogy a közszolgáltatásokra, az infrastruktúrára és a turizmust segítő zöld projektekre fordíthassanak forrásokat. A szardíniai idegenforgalmi adó egy helyi adó, amelyet a szigetre látogatókra vetnek ki. Az adó célja, hogy hozzájáruljon a turisztikai létesítmények és szolgáltatások fenntartásához és fejlesztéséhez. Az adó mértéke a helytől, a szálláshely típusától és a tartózkodás időtartamától függően változik. Bizonyos csoportok, például a gyermekek és a hosszú távú látogatók mentesülnek az adó megfizetése alól. Svájc az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentésére irányuló erőfeszítések részeként környezetvédelmi adót vet ki a repülőjegyekre 2020-tól kezdődően. Japán 2019-től ún. „sayonara” adót kezdett szedni a látogatóktól. A 1000 jen (9,23 dollár) összegű díjat minden utasnak a repülő- és hajózási viteldíjra kell ráterhelni a foglaláskor, állampolgárságtól függetlenül. Ugyanakkor a kétévesnél fiatalabb gyermekeket nem sújtja a fizetési kötelezettség, ahogy azokat az utasokat sem, akik 24 óránál rövidebb ideig tartózkodnak Japánban, illetve azokat sem, akik „elkerülhetetlen körülmények” (értsd: járatátírányítás és rossz időjárás) miatt kénytelenek belépni az országba.²⁴⁰ A globális turisztikai adatok azonban arra engednek következtetni, hogy az imént részletezett adók nem bizonyultak hatékony megoldásnak. Európa, a Közel-Kelet és Afrika mind meghaladták a Covid járvány előtti turisztikai számokat 2024-ben, míg az amerikai kontinens közel került és már csak -3%-os lemaradásban van, Ázsia, valamint a Csendes-óceáni térség pedig 13%-kal

²³⁸ <https://www.euronews.com/travel/2025/02/04/europe-tourist-taxes-bans-restrictions-explained> (2025.03.12.)

²³⁹ <https://cda.ve.it/en/> (2025.03.18.)

²⁴⁰ <https://www.cntraveler.com/story/japan-sayonara-tax> (2025.03.18.)

maradt el a 2019-es szinttől a korlátozások lassabb feloldása miatt.²⁴¹ Az Európai Környezetpolitikai Intézet megállapítása szerint a légi közlekedés az egyik leggyorsabban növekvő közlekedési ágazat volt az elmúlt években, amelynek meghatározó jellemzője annak környezetre gyakorolt hatása. A Nemzetközi Polgári Repülési Szervezet előrejelzései szerint 2050-ben az ágazatból származó károsanyag-kibocsátás hét-tízszerese lesz az 1990-es szintnek. Az ágazat károsanyag-kibocsátásának korlátozására eddig bevezetett intézkedések nagyrészt hatástalanok voltak, annak ellenére, hogy a légi közlekedési ágazat az évek során számos adókedvezményben részesült más közlekedési módokhoz és iparágakhoz képest.²⁴² Levonva a következtetéseket, megállapíthatjuk, hogy a tömegturizmus csökkentése érdekében bevezetett környezetvédelmi adók, valamint az alternatív megoldásokat támogató adókedvezmények ellenére folyamatosan növekszik az utazók száma világszerte, így a kívánt hatást nem érték el, viszont költségvetési bevétel növelő szerepüket továbbra is megtartották.

A zöld adók hatékonyságának vizsgálata során más statisztikákat is említhetünk, hiszen annak ellenére, hogy a szén-dioxid kibocsátás korlátozását hivatott karbonadók már viszonylag korán, az első zöldadó reformok idején, azaz az 1990-es években jelentek és azóta széles körben elterjedtek, szignifikáns változást nem sikerült elérni velük. Sőt a legfrissebb kutatások kimutatták, hogy az elmúlt nyolc év volt a világ valaha mért legmelegebb nyolc éve, és az üvegházhatású gázok, például a szén-dioxid koncentrációja is új csúcsot ért el.²⁴³

V Adózás, ESG, greenwashing

V.1 Az ESG és az adózás interakciója

Az ESG szempontrendszert a globális környezetvédelmi és fenntarthatósági mozgalom egyik legígéretesebb kezdeményezéseként tartják számon, melynek segítségével a nagy szennyező vállalati szféra szereplőit lehetséges környezetbarátabb és felelősségteljesebb működésre orientálni. Az ESG elvek tehát egyre jelentősebb szerepet töltenek be a vállalatok működésében és a befektetési döntésekben. Az adózás, mint a gazdasági társaságok pénzügyi felelősségvállalásának kulcsfontosságú eleme, szoros összefüggésben áll az ESG céljaival. Az

²⁴¹ UN Tourism: World Tourism Barometer. World Tourism Organization, Vol. 23. Issue 1. Madrid, Spain, 2025.

²⁴² Jesus Urios - Thorfinn Stainforth: Can Polluter Pays principles in the aviation sector be progressive? Institute for European Environmental Policy, IEEP Publications 2022., továbbá Nagy Zoltán - Czirjárné Kispál Mónika: Légi Közlekedés (Zöld)Adóztatása. (Green) Taxation of Aviation. Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, Tomus XLII/2 2024., 79-98., 84. o.

²⁴³ <https://hu.euronews.com/2023/04/22/mar-megallithatatlan-a-gleccserek-olvadasa> (2024.12.26.)

adópolitika nem csupán a bevételek előteremtésének eszköze, hanem a társadalmi felelősségvállalás és a fenntarthatóság előmozdításának is lényeges része.²⁴⁴

Az elmúlt évtizedekben azt tapasztaltuk, hogy a világ vezető vállalatainak elsődleges érdeke a management bónuszainak és a részvényeseknek járó osztalék maximalizálása volt. Viszonylag csekély figyelmet fordítottak arra, hogy a profitmaximalizálási gyakorlatuk milyen hatással van a környezetre, valamint a társadalomra. A környezetvédők azzal vádolják a vállalatokat, hogy a környezet rombolásával kárt okoznak az embereknek, mert saját üzleti érdeküket a közérdek fölé helyezik. Ami a vállalatoknak profitot hoz, legalábbis rövid távon, az a társadalom egészének árthat. Ilyenkora a vállalat döntéshozó személyei és csoportjai mint gazdasági vezetők racionálisan tevékenykednek, mint a társadalom tagjai azonban káros döntéseket hoznak. A világ legnagyobb vállalatainak - Microsoft, Apple, Nvidia, Saudi Aramco, Tesla - értéke piaci kapitalizáció szerint több trillió USD-t jelent. A legnagyobb foglalkoztatók, mint a Walmart vagy az Amazon 1,5 - 2 millió embernek adnak munkát világszerte. Ezek a cégek 100 vagy annál is több országban fejtenek ki tevékenységet leányvállalataikon keresztül. Kérdés, hogy az állam mit tud tenni a multinacionális vállalatok környezetszennyező magatartásával szemben, milyen eszközei vannak és ezen eszközök milyen hatásokkal bírnak, milyen kényszerítő erővel rendelkeznek.

A Mitsubishi vállalatcsoportot komoly felelősség terheli a világ esőerdőinek eltűnése kapcsán. A társaság a világ egyik legnagyobb fakitermelőjévé nőtte ki magát, tevékenységét elsősorban a Fülöp-szigeteken, Malayziában, Indonéziában, Pápua Új Guineában végzi, de érdekeltségekkel rendelkezik burmai, thaiföldi, vietnami, kambodzsai, laoszi fakitermelésekben egyaránt. Leányvállalatai jelen vannak továbbá Brazíliában, Bolíviában és Chilében, valamint Szibériában és Kanadában. E mellett a multicég radioaktív anyagokkal szennyezte Malajziát a ritkaföldfémek termelése során keletkezett hulladék helytelen tárolása révén, valamint 14 atomerőművet épített Japánban, Kínában és Indonéziában.²⁴⁵

Az USA egyik legnagyobb veszélyeshulladék-termelője a DuPont vezető szerepet játszott az ózonréteg pusztításában. A vállalat találta ki a freonokat, és állította elő ezek világtermelésének 25%-át. A cég 1991-ben 120 ezer tonna veszélyes hulladékot termelt az USA-ban, többet, mint bármely más vállalat. 1991 márciusában a DuPont Quimica Flour nevű

²⁴⁴ Szívós Alexander: A fenntartható fejlődés és az ESG kritériumok vizsgálata. JURA 31 2025. 59-74. o.

²⁴⁵ Fidrich Róbert: Nemzetek feletti vállalatok a globalizáció korában. Miért nem szeretik a "zöldek" a nemzetek feletti vállalatokat? Magyar Természetvédők Szövetsége, Budapest, 2002.

mexikói gyára körül annyira elszennyeződött a környezet, hogy a kormány 30 ezer család kitelepítését rendelte el.²⁴⁶

A Shell a nigériai ogoni törzs földjén keresztül vezetett olajvezetékekkel, az azokból szivárgó olajjal tönkretette a termőtalajt, a mangrove mocsarakat. A projekt ellen tiltakozó tömeggel szemben a nigériai kormány a Shell támogatásával erőszakot vetett be, több embert meggyilkoltak, s tiltakozók szellemi vezérét, Ken-saro-Wiva költőt több társával együtt kivégezték.²⁴⁷

A másik nagy olaj óriás az ExxonMobil Exxon Valdez nevű tankhajója 1989. március 24-én Alaszka partjainál zátonyra futott, és a kiömlött 11 millió hordó nyersolaj ökológiai katasztrófát okozott. Az olajszennyezésnek becslések szerint mintegy 100-300 ezer madár lehetett az áldozata, továbbá több mint ezer fokozottan védett rozmár is elpusztult a baleset következtében. A partvidék pedig 1400 km hosszan szennyeződött.²⁴⁸

Bhopal indiai város, ahol a Union Carbide vegyiüzeméből kikerült mérgek megöltek 4000 és megbetegítettek további 200.000 embert. Exxon Valdez, Kutubu olajmező

Az említett vállalatokban nem csak az a közös, hogy magatartásukkal nagyban közrejátszanak a környezet tönkretételében és a káros éghajlatváltozás kiváltásában, hanem hogy az erőforrások kizsigerelése mellett a közös szükségletekhez történő hozzájárulásukat igyekeznek a minimumra csökkenteni, különböző adóoptimalizálási technikák használatával. Egyrészt a gazdasági tevékenységükbe, termékértékesítő és szolgáltatásnyújtó gyakorlatukba, az árképzésbe beépítik az egyes üzleti tevékenységeket érintő, büntető adóterheket, így végső soron a fogyasztó lesz, aki viseli a felelősséget és a termék árában beépítve, megfizeti a többletet. Ebből adódóan a fogyasztóra hárítják a megnövekedett adóterheket. Másrészt a határokon átívelő agresszív adótervezési és optimalizálási megoldások kihasználásával. Annak ellenére, hogy a javak igazságos elosztása már az ókori görög filozófusok óta foglalkoztatja az embert, az említett multicégek gyakorlata azt mutatja, hogy nem sikerült előre lépni a témát illetően, sőt odáig jutottunk, hogy a föld javainak teljes felélésének lehetünk szemtanúi az elkövetkező időszakban, ha nem történik radikális változás.

A 2008-as gazdasági válság valamelyest változtatott a helyzeten, mert a közérdeklődés figyelmét a multinacionális cégek káros tevékenységei felé fordította. Az üzleti gyakorlatuk

²⁴⁶ Fidrich Róbert: Nemzetek feletti... i. m.

²⁴⁷ Lásd részletesebben Richard Boele - Heike Fabig - David Wheeler: Shell, Nigeria and the Ogoni. A study in unsustainable development: I. The story of shell, Nigeria and the Ogoni people - Environment, economy relationships: Conflict and prospect for resolution. In: Sustainable Development. 2001; Vol. 9, No. 2. pp. 74-86.

²⁴⁸ Fidrich Róbert: Nemzetek feletti... i.m.

meghatározó elemét alkotja az adóoptimalizálás kérdésköre, hiszen ezek a társaságok határon átnyúló ügyleteik révén, globális működésük folytán folyamatosan a lehetőségeket keresik, hogy melyik országban tudnak a legkevesebb költséggel a legnagyobb hasznot realizálni. Az adókötelezettségeik minimalizálására irányuló törekvéseikkel óriási károkat okoznak a nemzeti költségvetéseknek, a bolygó nyújtotta erőforrások kíméletlen felhasználását nem kompenzálják, nem járulnak hozzá fair módon a közös szükségletek biztosításához. A Panama-iratok²⁴⁹, Paradise-papírok²⁵⁰, vagy a Luxemburg leaks²⁵¹ pénzügyi és offshore visszaélések megerősítik az iménti megállapításokat nem csak a cégekre, hanem a legvagyonosabb magánszemélyekre vonatkozóan is. A 2020 márciusában betört COVID-19 pandémia további nyomást helyezett a felelős társasági működés követésére, mivel a központi költségvetések kiadásainak emelkedésével párhuzamosan az adóbevételek csökkentek. Miközben a politikai döntéshozóknak az egészségügyi válság leküzdése érdekében növekvő állami kiadásokkal kellett szembenézniük, ez soha nem látott mértékű államadóssághoz és költségvetési hiányhoz vezetett. Az adósság fenntarthatóságát súlyosan érintette a költségvetési mozgástér csökkenése, és komoly aggodalmak merültek fel azzal kapcsolatban, hogy számos ország számára adósságválság fenyeget. A helyzetet mélyíti a 2022-ben kitört orosz-ukrán háború következtében fellépő energiaválság. A Tax Justice Network legfrissebb, 2023-ban kiadott jelentése, amely az OECD által közzétett, országonként összesített adatszolgáltatások adatai alapján készült, a globális adóvesztést éves szinten 472 milliárd dollárra becsüli. Az adóelkerülés legnagyobb hányada a vállalati nyereségből származó adóbevételeket érinti.²⁵² Bár az adóhiány becsült összege az agresszív adótervezés definíciójától függően változhat, az Európai Parlament egy nem rég közzétett kutatásában világosan megmutatja a probléma nagyságrendjét, ugyanis évente 60-190 milliárd euróra becsüli az Európai Unió tagállamainak az agresszív társasági adótervezés miatt kieső

²⁴⁹ Az úgynevezett Panama-akták vagy Panama-papírok az elnevezése annak a mintegy 11,5 millió kiszivárogtatott bizalmas dokumentumnak, melyet a panamai Mossack Fonseca vállalati jogi szolgáltató tett közzé, több mint 240 000 vállalat és részvénytulajdonosaik adataival 2016-ban. A listán szereplő személyek, cégek offshore vagyonát tartalmazó akták számos ország vezetőjét személyesen is említik.

²⁵⁰ A Paradise-iratok egy 13,4 millió dokumentumot tartalmazó adatbázis offshore-befektetésekről, amik 2017. november 5-én kerültek nyilvánosságra.

²⁵¹ Luxembourg Leaks a neve annak a pénzügyi botránynak, amelyet 2014 novemberében tárt fel az Oknyomozó Újságírók Nemzetközi Konzorciuma által végzett újságírói vizsgálat. Ez a PricewaterhouseCoopers által 2002 és 2010 között ügyfelei javára hozott luxemburgi adómegállapításokról szóló bizalmas információkon alapul. A vizsgálat eredményeként több mint háromszáz luxemburgi székhelyű multinacionális vállalat adózási határozatait váltak nyilvánossá. A LuxLeaks közzétételei nemzetközi figyelmet és kommentárokat váltottak ki a luxemburgi és más országokban működő adóelkerülési rendszerekkel kapcsolatban.

²⁵² <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20230728/brutalis-vagyon-aramlik-ki-magyarorszagrol-offshore-szamlakra-dermeszto-penzeket-mentenek-ki-a-vagyonosok-630391> (2024.02.15.)

adóbevételeit.²⁵³ Az USA-ban egy tanulmány szerint az államkincstár évente több mint 381 milliárd dollárt veszít az adóelkerülés és adócsalás miatt.²⁵⁴ Az agresszív adótervezés a fejlődő országok számára is hatalmas problémát jelent.²⁵⁵ A holland Dutch Centre for Research on Multinational Corporations kutatása szerint a holland adóegyezmények következtében a fejlődő országok évente 770 milliárd eurót veszítenek a kamatokra és osztalékokra kivetett forrásadóból.²⁵⁶ Más kutatások becslései szerint a multinacionális vállalatok nyereségük mintegy 40%-át helyezik át évente adóparadicsomokba.²⁵⁷

Míg az adótervezés hagyományosan a vállalatok üzleti stratégiai politikájának részét képezi,²⁵⁸ az adótervezés különösen agresszív típusai fenntarthatósági problémává váltak.²⁵⁹ Ahogy Angel Gurría, az OECD főtitkára megjegyezte, az adózás kulcsfontosságú az inkluzív növekedés és a fenntartható fejlődés szempontjából. A kormányok számára biztosítja a bevételeket az infrastruktúrába, az oktatásba, az egészségügybe, a szociális védelmi rendszerekbe, a környezetvédelembe és más fenntartható fejlődési célokba történő beruházásokhoz. Az agresszív adótervezés azonban aláássa ezeket a közjavakat olyan mértékben, hogy a kormányoknak kevesebb adóbevétellel kell számolniuk a létfontosságú beruházások támogatásakor. Ezzel szemben a fenntartható adózási stratégiákat alkalmazó vállalatok méltányos adóhányaddal kívánnak hozzájárulni ahhoz, hogy a kormányok megvalósítható adóbevételekhez jussanak.²⁶⁰

²⁵³ European Parliament. Bringing transparency, coordination and convergence to corporate tax policies in the European Union. I. In Assessment of the Magnitude of Aggressive Corporate Tax Planning; European Parliament: Brussels, Belgium, 2015.

²⁵⁴ Internal Revenue Service Research. Applied Analytics & Statistics Federal Tax Compliance Research: Tax Gap Estimates for Tax Years 2011-2013 Publication 1415 (Rev. 9-2019); Internal Revenue Service Research: Washington, DC, USA, 2019.

²⁵⁵ Linnea Mills: Barriers to improving tax capacity. In K4D Helpdesk Report; Institute of Development Studies: Brighton, UK, 2017. OECD. Two-Part Report to G20 Development Working Group on the Impact of BEPS in Low Income Countries; OECD Publishing: Paris, France, 2014; <https://www.oecd.org/ctp/tax-global/part-2-of-report-to-g20-dwg-on-the-impact-of-beps-in-low-income-countries.pdf>, Ludvig Wier: Tax-motivated transfer mispricing in South Africa: Direct evidence using transaction data. J. Public Econ. 2020, 184, 1-16., Cassandra Vet - Danny Cassimon - Anne Van de Vijver, A. Why Sub-Saharan African Countries Only Get to Tax the Crumbs of Corporate Synergy Profits. A Content Analysis of the Revised Transactional Profit Split Method Unravelling Unequal Power in Global Tax Governance, Institute of Development Policy, University of Antwerp, Working Paper, No. 2019.04. 2019.

²⁵⁶ Katrin McGauran: Should the Netherlands Sign Tax Treaties with Developing Countries? Centre for Research on Multinational Corporations: Amsterdam, The Netherlands, 2013.

²⁵⁷ Thomas R. Tørsløv - Ludvig S. Wier - Gabriel Zucman: The Missing Profit of Nations, NBER Working Paper No. w24701. 2018. <https://ssrn.com/abstract=3194743>

²⁵⁸ Szilovics Csaba: Pénzügyi Jog... i.m. 360. o., Mihir A. Desai - Dhammika Dharmapala: Corporate Tax Avoidance and High-Powered Incentives. J. Financ. Econ. 2006., 79, 145-179. o.

²⁵⁹ Robert Bird - Karie Davis-Nozemack: Tax Avoidance as a Sustainability Program. Journal of Business Ethics 2016.

²⁶⁰ Arne Friese - Simon Link - Stefan Mayer: Taxation and corporate governance—State of the art. In Tax and Corporate Governance; Schön, W., Ed.; Springer: New York, NY, USA, 2008; 357-425. o.

A klímavédelem égisze alatt a nemzeti és nemzetközi erőfeszítései a körforgásos gazdaság felé történő elmozdulásra irányultak, amiben az adózásnak is jelentős szerep jut.²⁶¹ A növekvő vagyoni egyenlőtlenség, valamint a COVID-19 pandémia és az ukrajnai háború következtében kialakult gazdasági- és energiaválságok miatt a nemzeti költségvetések iránti figyelem fokozódott, ami az adóbevételek iránti igényt, valamint a káros adótervezési struktúrákkal szembeni szigorúbb fellépést egyszerre növelte. A vállalatok működésében szélesebb körű érdekeltek ösztönzik a vezetőket, hogy felelősebb adópolitikát folytassanak. A közvélemény és a befektetők egyre inkább elvárják, hogy a társaságok átláthatóan és felelősen kezeljék az adóügyeiket is. A társadalmi felelősségvállalás keretében a cégeknek figyelembe kell venniük, hogy adózási döntéseik hogyan hatnak a közösségekre, ahol működnek.²⁶² A nemzeti kormányok és nemzetközi szervezetek, élükön az OECD, szigorúbb szabályokat vezettek be az adóelkerülés és az agresszív adótervezés ellen, ezzel ösztönözve a gazdasági szereplőket a felelős adózási gyakorlatok alkalmazására²⁶³. Az éghajlatváltozás fokozódó negatív tapasztalatai következtében a szabályozók, fogyasztók és dolgozók részéről egyre nagyobb az elvárás a vállalatok felé, hogy ne csak a pénzügyi-, hanem a természeti és társadalmi tőkének is jó gondozói legyenek és ennek fenntartásához biztosítsák a megfelelő vállalatirányítási feltételeket, aminek alapvető része a transzparens működés.²⁶⁴ A transzparenciába pedig beletartozik az vállalatok gazdasági döntései mögött meghúzódó adótervezési stratégia, ami az elmúlt évtizedekben igen káros, visszaélészerű módon alakult számos esetben.

Az adózás tehát az ESG-vel - többek között - a vállalati adózási gyakorlatok fokozott vizsgálatában is metszi egymást.²⁶⁵ A befizetett adó összege a cégek társadalmi felelősségvállalási mérőszámának tekinthető, amit a szakirodalom a CSR mozaikszóval, azaz a corporate social responsibility²⁶⁶ elnevezéssel illet, amely a társaságok folyamatos elkötelezettségét jelenti, hogy etikusan működjenek és hozzájáruljanak a gazdasági fejlődéshez, miközben javítják a munkavállalók és családjaik, valamint a helyi közösség és a

²⁶¹ Erdős Éva: Fenntarthatóság és adókikerülés kapcsolata az európai adóharmonizáció legújabb tendenciáinak tükrében. Miskolci Jogi Szemle 3. Különszám, 2021. 113-127. o.

²⁶² Ogachi Daniel - Zoltan Zeman: Corporate Social Responsibility and Firm Value Protection. International Journal of Financial Studies 8: 4 Paper: 72, 2020.

²⁶³ <https://www.internationaltaxreview.com/article/2a6a97rqjh5w57pnjs3k0/where-is-the-t-in-esg> (2025.01.10.)

²⁶⁴ <https://www2.deloitte.com/hu/hu/pages/energia-energiahordozok/articles/esg-explained-1-what-is-esg.html>

²⁶⁵ Manal Corwin - Matt McNeill - Brett Weaver: Convergence of Tax and ESG. In: Perspectives on Tax Law & Policy. 2(2), Canadian Tax Foundation, Canada 2021. 1-3. o. 2. o.

²⁶⁶ Daniel Ogachi - Zéman Zoltán: Corporate Social Responsibility and Firm Value Protection. International Journal of Financial Studies 8: 4 Paper: 72., 2020.

társadalom egészének életminőségét.²⁶⁷ A CSR különbözik a vállalatirányítástól²⁶⁸, mert a vállalatirányítás szabályai inkább a vállalat belső működésével foglalkoznak, míg a CSR a külső hatásokra fókuszál és inkább arról szól, hogy a vállalat a közösség jólétének érdekében miként használja fel az erőforrásait.²⁶⁹ A CSR az ESG társadalmi dimenziójához kapcsolódik, így a fenntarthatóság mérőszámaként szolgálhat, mivel elvárás, hogy a társaságok megfelelő módon viselkedjenek a vállalati politikák, például a vállalatirányítás, a magatartási kódex vagy az adóválasztásokat szabályozó elvek tekintetében. Erre figyelemmel a vállalkozások egyre sűrűbben és komplexebben fogalmaznak meg különböző adóügyi elveket, amelyek igazodnak a szélesebb körű ESG-menetrendjükhöz. Ez egy fajta kritikus elemmé vált a működésükhöz szükséges "társadalmi engedély" megszerzésében, ami egyre fontosabb a részvényesek, a befektetők és az érdekelt közösségek számára. A multinacionális vállalatok társadalmi elfogadottságát növelheti a transzparensabb adópolitika, amely magában foglalja az egyes országokban alkalmazott adókezelési struktúrák bemutatását, valamint a szennyező tevékenységek esetén az ökoadó megfizetését és ennek megfelelő becsatornázását a szélesebb körű érintettek irányába. Az ESG és az adózás közötti interakció a vállalatokkal szemben támasztott, egyre növekvő transzparencia kritériumokban egyértelműen tetten érhető. Ezen aspektusok az ESG szempontrendszer társadalmi és irányítási oldalához köthetők közvetlenül. Az ESG pillérek célja, hogy átfogó képet nyújtsanak a vállalatok fenntarthatósági és társadalmi felelősségvállalási teljesítményéről, és segítsék a befektetőket a felelős befektetési döntések meghozatalában. Az ESG jelentéstétel számos témakört érinthet, az egyes területek mélysége is szignifikáns, éppen ezért nehéz eldönteni, hogy mely információk élvezzenek prioritást a vállalatok értékelésében. A jelentéstételi keretrendszer választás és az az által előírt materialitási (lényegességi) vizsgálat elvégzésének éppen ez a célja, az említett számosság és mélység kezelhetővé tétele. Az ESG riportálások formai keretét több független nemzetközi szervezet, vagy kezdeményezés is hivatott biztosítani. Ezek közül kiemelkedik a Global Reporting Initiative (GRI) szervezet,²⁷⁰ amely a világ talán legelterjedtebb fenntarthatósági jelentéstételi standardját fejlesztette ki. A GRI célja, hogy támogassa a vállalatokat, szervezeteket és kormányokat abban, hogy átlátható módon számoljanak be környezeti, társadalmi és gazdasági hatásaikról, ezzel elősegítve a

²⁶⁷ Richard Holme - Phil Watts: Corporate social responsibility: making good business sense. Geneva: World Business Council for Sustainable Development. 2000. 8. o.

²⁶⁸ Kecskés András: Felelős Társaságirányítás (Corporate Governance). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 2011., továbbá Tóth Róbert - Zéman Zoltán - Túróczi Imre - Kása Richárd - Popp József - Oláh Judit: The system of relationships between sustainable corporate governance and corporate financial literacy. Polish Journal of Management Studies 23: 1 418-435. o. 2021.

²⁶⁹ https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=LEGISSUM:corporate_social_responsibility

²⁷⁰ <https://www.globalreporting.org/> (2025.01.12.)

fenntartható fejlődést. Hasonlóan népszerű keretrendszer a Sustainability Accounting Standards Board (SASB) által felállított standard²⁷¹, amely a pénzügyi materialitást - fenntarthatósággal kapcsolatos kockázatok, melyek a vállalat értékére lehetnek hatással - írja elő. Ezzel szemben a GRI szélesebb közönséget célozva dupla materialitást határoz meg és a társadalmi szempontokat is a figyelem középpontjába helyezi. A GRI207 szabvány rávilágít a vállalat adózási gyakorlatára különböző joghatóságokban. A jelentés érintheti a szervezet adóelveit, adótervezési módszereit, az adóparadicsomokkal való kapcsolattartást, a kockázatvállalás szintjét és az adóhatóságokkal való kapcsolattartás megközelítését. A GRI szabvány szoros kapcsolatban áll az EU által bevezetett irányelvekkel és szabványokkal.²⁷²

A legkézzelfoghatóbban átfedésben levő adótényezők a környezeti faktor terén érzékelhetők, mivel az államok a környezetkárosító tevékenységek csökkentését befolyásoló magatartásformák ösztönzésére vagy visszatartására egyre több környezetvédelmi- vagy ökoadó alkalmaznak.²⁷³ A nemzeti kormányok, nemzetközi szervezetek elkezdtek az adórendszereket úgy alakítani, hogy az emberi és planetáris jólét helyezzék előtérbe, ahelyett, hogy a legnagyobb és leggazdagabb szennyezők és kitermelők érdekeit szolgálnák.²⁷⁴ Ez az elképzelés az ESG elvekkel megegyező gondolatiságon alapul. Ahogy már említettem, az adófizetés mértéke a vállalat társadalmi felelősségvállalás iránti elkötelezettségének mércéjeként is értelmezhető, egy fenntarthatósági mérőszámként egyaránt alkalmazható. Éppen ezért a környezetvédelem irányában elköteleződő gazdasági társaságok egyre kifinomultabb és átfogóbb adózási irányelveket dolgoznak ki, amelyek összhangban állnak szélesebb ESG céljaikkal. Ez kulcsfontosságú tényezővé vált a működéshez szükséges „társadalmi engedély” megszerzésében, ami egyre fontosabbá válik a részvényesek, befektetők és egyéb érdekelt felek csoportjai számára. Éppen ezért fontos, hogy a környezetre káros, szennyező tevékenységek után megfizessék a rájuk kiszabott zöld közterheket. A fenntarthatósági célkitűzések fiskális eszközökkel történő elérése egy rendkívül összetett, országonként eltérő szabályozási környezetet eredményezett. Ez azt jelenti, hogy az

²⁷¹ Sustainability Accounting Standards, jelenleg 77féle iparág-specifikus standardot kínál. <https://sasb.org/about/> (2024.02.26.)

²⁷² <https://grantthornton.hu/fogalomtar/gri-global-reporting-initiative> (2024.06.12.)

²⁷³ <https://insightplus.bakermckenzie.com/bm/tax/international-unlocking-the-intersection-between-esg-and-tax>

²⁷⁴ A globális kezdeményezésekkel elsősorban arra koncentrálnunk, hogy miként szüntessük meg a multinacionális vállalatok által kihasznált adójogi hézagokat, és új nemzetközi adórendszer alapjait tegyük le a vállalati adóztatásban. Ugyanakkor a magánszemélyek adóelkerülési gyakorlatát ezek a kezdeményezések egyáltalán nem érintik. Lásd Giorgio Beretta: 'Fixing' The Social Contract: A Blueprint for Individual Tax Reform. *Annals FLB. - Belgrade Law Review*, 2019. No 4. 68-115. o.

adórendszerekben több ezer közteher fajtát azonosíthatunk, amelyek közvetve vagy közvetlenül érintik a környezetre káros tevékenységekből származó bevételeket.²⁷⁵

V.2 *A greenwashing jelenség*

A hiányos vagy diszfunkcionális jogi szabályozás következményeként jelentek meg azok a üzleti lépések vagy cselekvési formák, amelyek csak látszólag segítik a környezetvédelmet és ezek eszköztára rendkívül sokszínű. Úgy gondolom, hogy a fenntartható fejlődés és az adózás vizsgálata során fontos a greenwashing, azaz zöldre mosás vagy zöldre festés témakörét is érinteni, mert csak akkor tudunk ezzel a káros magatartással szemben fellépni, ha azonosítani tudjuk a jelenség minden fajtáját. Számos kutatás bizonyította, hogy sok esetben a tudatos fogyasztóknak szánt termékek és szolgáltatások csak látszólag szolgáltak környezetvédelmi célokat és a jól hangzó marketing állítások mögött nem voltak konkrét környezetvédelmi erőfeszítések, ez a fajta magatartás az adózás terén is megjelenhet.

Greenwashingnak nevezzük azt a gyakorlatot, amelyben egy profitorientált vállalkozás a termékeire, szolgáltatásaira vagy a vállalati működés környezeti hatására vonatkozó kommunikációban, olyan konkrétumokat vagy általánosságokat állít, sugall vagy hallgat el, amik alkalmasak lehetnek a vásárlói, befektetői vagy más érintett döntéseinek befolyásolására. A cég az általa megfogalmazott és ígért környezeti előnyöket, független, vizsgálattal igazolt és bárki számára nyilvánosan, közérthetően és egyszerűen hozzáférhető módon nem támasztja alá.²⁷⁶ Az EU egyszerűsített fogalom meghatározásában az a magatartás, ami egy termék környezeti hatásának vagy előnyeinek tekintetében olyan hamis benyomás keltésére alkalmas, amely félrevezetheti a fogyasztókat.²⁷⁷ A zöldre mosás az a gyakorlat, amikor a vállalatok környezetileg felelősnek mutatják magukat, anélkül, hogy vállalnák ennek a következményeit, ez a magatartás az 1960-as évek óta dokumentált.²⁷⁸ A greenwashing

²⁷⁵ Az EY Green Tax Tracker szerint körülbelül 3600 fenntarthatósági ösztönző érhető el, több mint 80 szénárazásos rendszer van érvényben, és több mint 4300 egyéb környezeti adó, több mint 1000 mentességgel a megfelelő tevékenységek vagy adófizetők számára. Mindegyik program részletei és alkalmazása nagymértékben változnak a joghatóságtól függően, de több közös metszéspontjuk van. https://www.ey.com/en_gl/insights/law/why-keeping-pace-with-sustainability-tax-policy-is-imperative (2024.11.25.)

²⁷⁶ Matthew Spaniol - Evita Danilova-Jensen - Martin Nielsen - Carl Rosdahl: Defining Greenwashing: A Concept Analysis. Sustainability 16(20):9055, 2024., Sebastião Netto - Marcos Sobral - Ana Ribeiro - Gleibson Soares: Concepts and forms of greenwashing: a systematic review. Environmental Sciences Europe, vol. 32, 2020.

²⁷⁷ <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20240111STO16722/stopping-greenwashing-how-the-eu-regulates-green-claims> (2025-03.26.)

²⁷⁸ Shi-Ming Huang - Shang-Heng Chung - Ching-Fang Huang - Kai-Qi Zhan: Discovering Greenwashing Behavior Patterns: A Systematic Literature Review Approach. International Journal of Computer Auditing, 6(1), 2024. 3-24. o.

jelenség globális felcímkezése az 1992-ben tartott ENSZ Earth Summit elnevezésű világkonferencián valósult meg. A multinacionális vállalatok felelősségét ekkor már felismerték a környezetkárosításban és azonosítottak azon magatartási formákat, melyek az éghajlatváltozás elleni küzdelem előtt akadályokat képeznek, így többek között az üzleti gyakorlatok, szolgáltatások zöldre festését.²⁷⁹

A környezetbarát termékek iránti kereslet az elmúlt évtizedben rendkívüli mértékben fellendült, folyamatosan nő azon cégek száma, akik valamilyen zöld vagy annak nevezett szolgáltatásokat kínálnak. Észlelve a piaci trendeket, a greenwashing jelensége egyre nagyobb méreteket ölt és egyre nehezebb kiszűrni és elválasztani a ténylegesen ökotudatos tevékenységeket a látszat megoldásoktól.²⁸⁰ Figyelemmel arra, hogy egy átlagos vevőnek nagyjából 7 másodperc alatt kell eldöntenie, hogy mi az, amit levesz a boltok polcairól, a greenwashing megtévesztés viszonylag könnyen megvalósítható. Elég csak a fenntarthatóságra, környezetvédelemre utaló jegyeket vizuálisan feltüntetni egy termék csomagolásán vagy a leírásban részletezni, hogy az áru fenntartható gazdaságból származik, azt fenntartható módon állították elő. A fogyasztóknak egyébként is nehéz értelmezniük a termékek és a vállalatok környezeti teljesítményére vonatkozó számos jelzést és kezdeményezést: csak az EU-ban több száz környezetvédelmi jelzést használnak, a széndioxid-kibocsátásra vonatkozóan pedig mintegy 80, széles körben használt címke létezik.²⁸¹

Amennyiben a greenwashing hatásait közgazdasági szempontból világítjuk meg, akkor olyan hamis marketing vagy PR-stratégiának nevezhetjük, amelyben a vállalkozást a környezetvédelemért felelősséget vállalónak tüntetik fel, miközben a vállalkozás tényleges működésében nem mutathatók ki érdemi lépések e célok elérése érdekében. Magatartásuk következtében a tisztességtelen vállalkozások a piacon olyan jogosulatlan előnyre tesznek szert, amellyel üzleti veszteséget okoznak azon gazdasági szereplőknek, amelyek investáltak a valóban zöld működésre vagy környezetbarát termékek fejlesztésébe, mert a zöld termékek árában megjelenő hasznot a hamis állításokat tevő "potyautas" vállalkozások is lefölözik, és így jogosulatlan versenyelőnyhöz jutnak. Ez azt eredményezi, hogy a tisztességes vállalkozások gazdasági és pénzügyi hátrányba kerülnek a csalókkal szemben és a greenwashing gátolja a valóban zöld innovációk terjedését.

²⁷⁹ Greenpeace: Book of Greenwash. Washington, 1992.
https://www.sourcewatch.org/images/5/59/GP_Book_of_Greenwash.pdf (2025.02.14.)

²⁸⁰ Ashley Reichheld - John Peto - Cory Ritthaler: Research: Consumers' Sustainability Demands Are Rising. Business and society, 2023.

²⁸¹ <https://jogaszvilag.hu/cegvilag/hatarozott-fellepes-a-greenwashing-jelenseggel-szemben/> (2025-03.26.)

Jogi értelemben vizsgálva a greenwashing olyan a fogyasztókat megtévesztő magatartás, ami alkalmas a fenntarthatósági normák kijátszására és így megvalósíthatja a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatot. Ennek lényegét a magyar jogszabály olyan magatartásként definiálja, amely érzékelhetően rontja azon fogyasztó lehetőségét a termékkel kapcsolatos, a szükséges információk birtokában meghozott tájékozott döntésre, akivel kapcsolatban alkalmazzák, illetve akihez eljut, vagy aki a címzettje, és ezáltal a fogyasztót olyan ügyleti döntés meghozatalára készteti, amelyet egyébként nem hozott volna meg, vagy erre alkalmas.²⁸² A hazai fogyasztóvédelmi törvény preambulumban védendő érdekként jelölte meg a jogalkotó a fogyasztók megfelelő tájékoztatásához való jogot.²⁸³

A zöldre mosás erkölcsi szempontból is elítélendő, mert a vállalati stratégia a jóhiszemű fogyasztó megtévesztésére épül, mert a jószándékú vásárlót rossz döntésekre bírják rá, miközben azok úgy hiszik jó döntést hoznak és támogatják a fenntartható és fair kereskedelmet és a bolygó élővilágát, de valójában áldozatává válnak a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatnak.

A greenwashing az elmúlt évtizedekben számos formát öltött, és csak a cégek kreativitása szab csak neki határt. A magatartással kapcsolatos csalások súlyossága és elkövetési módszerei széles skálán mozognak és igen összetettek. A közönséges greenwashing gyakori formája, hogy a vállalkozások a normális üzleti gyakorlatuk elemeit állítják be fenntarthatósági lépésnek. Így járt el az a Fiji szigeteki szálloda is, amelyben a greenwashing fogalmát egy amerikai környezetvédő először megfogalmazta 1986-ban. Az aktivistának feltűnt a szállodai fürdőszobájában elhelyezett felirat, hogy a korallzátonyok védelme érdekében több napon át használja ugyanazt a törölközőt. Rövid vizsgálódás után azt állapította meg, hogy a környezetvédelem csak álca, mert a hotel tényleges célja a kevesebb mosással a költségmegtakarítás volt.²⁸⁴ A vezetőség számára csak akkor volt fontos a fenntarthatóság, ha az számukra előnnyel szolgált.²⁸⁵ A zöldre festés nem kevésbé megtévesztő formájáról számolt be a magyar Circular Point vezetője, aki elmondta, hogy a nagyobb vállalatoknál a körforgásos termékeket úgy alkalmazzák, hogy ne kannibalizálják, tehát ne szorítsák ki a hagyományos termékeket, „inkább marketing funkciójuk van,

²⁸² 2008. évi XLVII. Törvény a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról 3. § (1) b)

²⁸³ 1997. évi CLV. törvény a fogyasztóvédelemről Preambuluma

²⁸⁴ Országgyűlés Hivatala: A “Greenwashing” jelenség. Közgyűjteményi és Közművelődési Igazgatóság, Infojegyzet 2021/40.

²⁸⁵ <https://blogs.dlapiper.com/advocatus/2021/10/greenwashing-a-szallodai-torolkozoktol-a-zold-finanszirozasiig/> (2025.02.05.)

miközben a legtöbb termék egy lineáris gazdasági modell szerint működik.”²⁸⁶ Az is gyakori, hogy a nagy vállalatok felvásárolnak kisebb, körforgásos modell szerint működő cégeket, hogy eleget tegyenek ennek a szemléletnek.²⁸⁷

A greenwashing sajátos fajtája a zöldtömörülés (greencrowding), vagy búj el a tömegbeneffektus kihasználása, amikor egy cég vagy nemzeti kormány csatlakozik egy hangzatos nevű csoporthoz és elbújva a tömegben a zöldpolitikákat a leglassabban alkalmazó tag sebességével mozog, ezzel magát a csoportot is lassítva.²⁸⁸ A Planet Tracker civil szervezet példaként a műanyag hulladék felszámolásáért küzdő Alliance to End Plastic Waste nevű szövetséget említette, amelyben hatvanöt vállalat tevékenységét fogták össze és a tagok közé felvették a legnagyobb, biztosan a környezetvédelmet támogató olajóriásokat az ExxonMobilt és a Shellt, valamint a piacvezető műanyag csomagolást gyártó cégeket és az olyan élelmiszeripari multikat, mint a Pepsi Cola. Megdöbbentő módon a húsz legnagyobb egyszer használatos műanyag-gyártó közül nyolc volt az AEPW tagja.²⁸⁹ Ezek a multinacionális vállalatok tehát nyíltan támogatták a saját tevékenységük elleni küzdelmet. Ez megmagyarázza a műanyag termékek felhasználása elleni küzdelem alacsony hatékonyságát és gyenge szankcióit.

A zöld reflektorfény (greenlighting) módszer alkalmazásával a vállalatok átfogó kommunikációs stratégiákban hangsúlyozzák a zöld törekvéseiket. A fókusz a társaság működésének vagy termékeinek egy különösen zöld jellemzőjére irányítják, elterelve a figyelmet a máshol kifejtett környezetkárosító tevékenységekről. Ez a megoldás különösen gyakori az autóiparban, ahol a gyártók az elektromos modellek előnyeit hangoztatják, miközben azok sokszor a gyártásuk csak nagyon kis részét teszik ki.²⁹⁰

Igen népszerű a gazdasági társaságok között a zöldhárítás (greenshifting), avagy told másra a felelősséget eljárás, amikor a vállalatok azt sugallják, hogy a fogyasztó a hibás és ezáltal rájuk hárítja a felelősséget. A zöldcímkézés (greenlabelling) egy olyan gyakorlat, amikor az adott cég marketing csoportja valamit zöldnek vagy fenntarthatónak nevez, de jobban

²⁸⁶ https://hvg.hu/zhvg/20220615_Sosem_lesz_korforgasos_a_gazdasag_jogi_szabalyozas_nelkul (2025.03.04.)

²⁸⁷ A GVH vizsgálta a Coca-Cola HBC Magyarország Kft tevékenységét és a magyarországi vállalkozásait, mert a gyanúja szerint 2020. december 10-től a Naturaqua márkanév alatt forgalmazott ásványvizek és üdítőitalok címkéin és kereskedelmi kommunikációjuk során a „Hasznosíts újra, 100%-ban újrahasznosítható PET palack vagyok”, a „100%-ban újrahasznosítható”, valamint az ehhez hasonló jelentéstartalmú állításokkal és a kereskedelmi kommunikáció képi megjelenítésével megtévesztették a fogyasztókat. Lásd https://hvg.hu/zhvg/20240812_Hazudhatott-a-PET-palackokrol-a-Szentkiralyi-a-Coca-Cola-es-a-Fonte-Viva-eljarast-inditott-a-GVH (2025.03.10.)

²⁸⁸ Shi-Ming Huang - Shang-Heng Chung - Ching-Fang Huang - Kai-Qi Zhan: Discovering Greenwashing... i.m. 3-24. o.

²⁸⁹ <https://planet-tracker.org/greenwashing-growing-increasingly-sophisticated-says-planet-tracker/> (2025.03.21.)

²⁹⁰ <https://forbes.hu/zold/greenwashing-6-tipus-vasarlas/> (2025.03.21.)

megvizsgálva kiderül, hogy a megnevezés félrevezető vagy teljesen alaptalan. Így például a termékeket zöld csomagolásban árulják vagy növényi szimbólumokkal „zöldítik ki” vagy esetleg megtévesztő megfogalmazást használnak, amely a fogyasztóban a környezettudatosság benyomását kelti.²⁹¹ A zöldelhallgatás (greenhushing), amikor az adott gazdasági szereplők szándékosan elhallgatják, eltitkolják, illetve minimális információt adnak a fenntarthatósági tevékenységükről, hogy elkerüljék a tüzetesebb ellenőrzést. Bár elsőre ártalmatlannak tűnhet, ez az egyik legszofisztikáltabb zöldre mosási taktika.²⁹²

Sok társaság alkalmazza a zöldre öblítést (greenrinsing), tehát azt, hogy az ESG, vagy klímacéljait rendszeresen megváltoztatja, mielőtt azokat elérné. A világ legnagyobb műanyag szennyezőinél, a Coca-Cola és a PepsiCo működése során jól megfigyelhető ez a taktika: az elmúlt 5 évben előbbi kétszer, utóbbi háromszor változtatta meg az újra hasznosításra vonatkozó célkitűzéseit, mert a kockázatok hosszú sorát azonosították be, amelyek meggátolhatják őket azok elérésében. Elterjedt gyakorlat, hogy a nyugati cégek többsége 2030-as vagy 2050-es időpontot tűzött ki a zéró kibocsátás elérésére, amit gyakran a karbon kompenzáció megvásárlásával teljesítenek.²⁹³

A politikailag zöldre mosás stratégiát is számos vállalat követi, amikor a közösségi médiákban úgy állítják be, hogy ők kifejezetten és elkötelezetten a klímaváltozás ellen lépnek fel, viszont a háttérben a termékeik és a gyártási folyamatok mind hozzájárulnak a környezetszennyezéshez. Sok esetben nem fenntartható és nem etikus az ellátási láncuk és az alkalmazottjaik egészségre káros anyagokkal dolgoznak. Ezeket a vállalatokat nem érdekli igazán a környezet, és az emberek és a munkavállalóik egészsége, nekik elsősorban a nyilvánosság a fontos. Csak és kizárólag a profitmaximalizálás érdekében hangsúlyozzák a klímaproblémákat, hogy majd az emberek beszéljenek róluk, jó véleményt alkossanak és tőlük vásároljanak.²⁹⁴ Gyakorlatilag csak egy ügy mellé állnak, de nem tesznek semmit ennek érdekében. Akkor működik ez a politikai zöldre mosás, amikor nem vagyunk tisztába a teljes képpel, nem tudjuk mi folyik a háttérben, hogyan működik a gyártás, milyen anyagokat használnak, kiket és hogyan foglalkoztatnak.²⁹⁵

²⁹¹ Khalil Feghali - Reine Najem - Beverly Metcalfe: Greenwashing in the era of sustainability: A systematic literature review. Corporate Governance and Sustainability Review. 9. 2025. 18-31. o.

²⁹² <https://earthwatch.org.uk/wp-content/uploads/2023/11/Greenhushing-Apr2023-Final.pdf> (2025.03.29.)

²⁹³ Zhi Yang - Thi Nguyen - Nam Nguyen - Thi Nguyen - Thi Cao: Greenwashing behaviours: Causes, taxonomy and consequences based on a systematic literature review. Journal of Business Economics and Management. 21. 2020. 1486-1507. o.

²⁹⁴ Dennis Kolcava: Greenwashing and public demand for government regulation. Journal of Public Policy. 43. 2022. 1-20. o.

²⁹⁵ <https://agotabiro.com/greenwashing-azaz-a-zoldre-mosas-jelentese-es-tipusai/>

Az ún.: green grabbing, vagy zöld(föld)rablás nem elszigetelt jelenség, kifejezetten gyakori, ráadásul agresszív módszer, amellyel a nap- és szélenergia-cégek biztosítják maguknak az energiatermelési infrastruktúrájukhoz szükséges földterületeket.²⁹⁶ Egyre növekvő aggodalomra ad okot, hogy a zöldrablási folyamatot a megújuló energiák terjedése serkenti, és e cégek lényegében a helyi lakosok kizárásával szerzik meg a földeket. A szélenergia-parkok jelentős része ráadásul jogilag kétes módon épült fel, figyelmeztetnek az UCL jelentésének készítői, mert a helyi közösségektől veszik el a földet. A privatizációnak álcázott zöldrablás, megfelelő felügyelet és átláthatóság hiányában, csak arra szolgál, hogy a földeket a hagyományos közösségektől nemzetközi vállalatokhoz juttassák. Ez a fajta kizárás gyakori Brazíliában a földtulajdonban lévő történelmi egyenlőtlenségek, a szabályozási hiányosságok és a gyenge szabályozás miatt.²⁹⁷

A greenwashing negatív gazdasági, erkölcsi, jogi, valamint társadalmi és környezeti hatásokat eredményez. A nemzeti kormányoknak és a cégeknek, valamint a társadalmi szervezeteknek és a fogyasztóknak közös érdeke és feladata, hogy fellépjenek ezen magatartás fentebb bemutatott megvalósulási formáival szemben. Észlelve a jelenségben rejlő veszélyeket, az EU jogalkotási lépéseket tett a szigorúbb szabályozás megvalósítására és a fogyasztói érdekvédelem növelésére, ami közvetetten a környezetvédelmi törekvéseket is hatékonyabbá teheti. Egy 2024-ben elfogadott irányelvben rögzíti, hogy a zöld átmenet előmozdítása érdekében elengedhetetlen, hogy a fogyasztók tájékozott vásárlási döntéseket hozhassanak, ezáltal hozzájárulva a fenntarthatóbb fogyasztási mintákhoz. Ez azt jelenti, hogy a kereskedők felelősséggel tartoznak a világos, releváns és megbízható információk megadásáért. Ezért konkrét szabályokat kell bevezetni az Unió fogyasztóvédelmi jogában, hogy kezeljék azokat a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokat, amelyek félrevezetik a fogyasztókat és megakadályozzák őket a fenntartható fogyasztási választások meghozatalában. Ilyenek például a termékek korai elavulásával kapcsolatos gyakorlatok, félrevezető környezeti állítások („zöldmosás”), a termékek vagy a kereskedők üzleti tevékenységeinek társadalmi jellemzőiről szóló félrevezető információk, vagy a nem átlátható és nem hiteles fenntarthatósági címkék.²⁹⁸

²⁹⁶ James Fairhead - Melissa Leach - Ian Scoones: Green Grabbing: A New Appropriation of Nature? *Journal of Peasant Studies*. 39. 2012. 237-261. o.

²⁹⁷ Michael Klingler - Nadia Ameli - Jamie Rickman - Johannes Schmidt: Large-scale green grabbing for wind and solar photovoltaic development in Brazil. *Nature Sustainability* volume 7, 2024. 747-757. o.

²⁹⁸ Directive (EU) 2024/825 of the European Parliament and of the Council of 28 February 2024 amending Directives 2005/29/EC and 2011/83/EU as regards empowering consumers for the green transition through better protection against unfair practices and through better information

Álláspontom szerint a piaci tisztulás első lépése az lenne, ha a cégek nem minősíthetnék önmagukat és a terméküket, szolgáltatásukat, mert egy árucikk környezetbarát vagy fenntartható mivolta összetett dolog, amibe számos részjellemező tartozik az összetételtől kezdve a csomagoláson át a funkcionális alkalmasságig és a gyártó vagy kereskedő, harmadik fél általi termék tanúsítvány nélkül nem állíthatná, hogy környezetbarát, fenntartható terméket akar értékesíteni. Külső minősítés nélkül nem mondhatná azt egyetlen vállalat sem, hogy terméke környezetbarát, fenntartható, klímasemleges. Ilyen jelzőket csak azok a termékek használhatnak és csak azokat nevezhetnek környezetbarátnak vagy fenntarthatónak, amelyek lényeges tulajdonságait független, a termék több lényeges tulajdonságát vizsgáló minősítő szervezetek ezt igazolnák, például olyan uniós öko címkével, mint az EU ecolabel²⁹⁹ vagy a német a Bio-Siegel³⁰⁰, ahol vannak kötelező érvényű szabványok, amelyeket rendszeresen ellenőriznek és szankciókat is alkalmaznak azok megsértése esetén. Az öko címke elnyerésének kritériumait az EU és a tagállamok az iparágakkal és a környezetvédelemmel foglalkozó civil szervezetekkel, illetve a fogyasztói szervezetekkel együttműködve határozzák meg, és négyévente felülvizsgálják, hogy az adott termék megfelel-e az elvárásoknak. Fontos továbbá, hogy a zöld állítás ne tartalmazzon inkorrekt vagy csak részben korrekt információkat és a reklámokban megfogalmazott tény, adat a releváns tulajdonságokra vonatkozzon. A környezeti előnynek lényegesnek és meghatározónak kell lennie és a környezeti hatás szempontjából lényegtelen dolgot a gyártó vagy kereskedő ne kommunikáljon. Első ránézésre meg lehessen különböztetni egy márka hitelesen tanúsított és nem minősített verzióját. Ne nézzen teljesen ugyanúgy ki, és ne használjon teljesen ugyanolyan szlogeneket, felhívásokat ugyanazon márkán belül a környezeti minősítéssel rendelkező és nem rendelkező termék. Ne emeljen ki olyan terméktulajdonságokat, amely az uniós piacon az érintett termékkategóriába tartozó valamennyi termékre vonatkozóan a törvény ír elő, mert emiatt az érintett termék nem rendelkezik környezeti előnnyel a többi termékhez képest.

Fontos azonosítani a greenwashing gyakorlatokat, mivel ezek a tevékenységek rontják a pénzügyi kultúrát és az adózói magatartásokban is előfordulhatnak. Sok kormány ösztönzi a fenntartható gyakorlatokat adókedvezményekkel vagy támogatásokkal. A vállalatok, amelyek valóban környezetbarát intézkedéseket hoznak, jogosultak lehetnek ezekre a kedvezményekre. Ugyanakkor egyes piaci szereplők megpróbálhatják kihasználni az említett előnyöket anélkül, hogy valódi környezetvédelmi intézkedéseket tennének, kihasználva a greenwashing

²⁹⁹ https://environment.ec.europa.eu/topics/circular-economy/eu-ecolabel_en (2025.01.14.)

³⁰⁰ <https://www.bmel.de/DE/themen/landwirtschaft/oekologischer-landbau/bio-siegel.html> (2025.01.15.)

technikákat. A fogyasztók is egyre tudatosabbak a fenntarthatóság és a vállalati felelősségvállalás terén. Ez a tudatosság befolyásolhatja a vállalatok adózási politikáit, mert figyelembe kell venniük a fogyasztói elvárásokat, hogy megőrizzék piaci pozíciójukat. Az adózási gyakorlatok átláthatósága segíthet a greenwashing elleni küzdelemben. Ha a cégeknek részletesen be kell számolniuk környezeti hatásaikról és fenntarthatósági intézkedéseikről, akkor nehezebb lesz számukra az imént bemutatott magartások alkalmazása. A greenwashing és az adózás közötti kapcsolat komplex témakör. Ugyan jelen értekezésben részletesebben nem vizsgálom, de megjegyzem, hogy a vállalatoknak felelősségteljesen kell kezelniük a fenntarthatóságot, hogy elkerüljék a greenwashing vádját, miközben kihasználják a jogszabályok biztosította adózási előnyöket.

VI A környezetvédelmi adózás globális tendenciái

A fejezetben a környezetvédelmi adózás globális tendenciáit vizsgálom, melynek keretében először a zöldítésben élen járó EU fenntartható fejlődés előmozdítása terén elért eredményeit, iránymutató kezdeményezéseit tekintem át. Az EU vezető szerepet játszik a fenntartható fejlődés előmozdításában, jogalkotási kezdeményezéseit éppen ezért érdemesnek tartom a mélyebb vizsgálatra. Ezt követően bemutatom a zöld adóreform hírnökeit, azaz a Skandináv államokat, az általul alkalmazott ökoadórendszerét. Úgy gondolom az EU egyik vezető tagállamának, Németországnak a zöldítésben való részvételét is érdemes nagyító alá helyezni. Végül, de nem utolsó sorban pedig a globális nagy szennyező USA és Kína jogalkotási törekvéseit elemzem.

VI.1 Környezetvédelmi adózás Európában

VI.1.1. Fenntarthatóság, ökoadó az Európai Unióban

Ahogy a fejezet bevezetőjében említettem, a Közösség tekintetében vizsgálataim nem csak a környezetvédelmi adózás kérdéseit, hanem szélesebb spektrumot ölelnek fel, melyben kitérek a fenntartható fejlődés gondolatának az Unió jogban való megszületésére és fejlődésére egyaránt.

VI.1.1.1 Az uniós környezetpolitika megjelenése és jogi alapjainak kialakulása

Annak ellenére, hogy az alapító atyák a római szerződésben még nem rendelkeztek az EU szerveinek környezetvédelmet érintő kompetenciájáról, ma a környezetvédelem az EU egyik zászlóshajó politikája. Ezzel egyidejűleg azonban megalakult az Európai Atomenergia Közösség (EURATOM), amit egyes szerzők azáltal, hogy a nukleáris energia békés

felhasználását irányozta elő, egyúttal a közösségi környezetpolitika előfutárának tekintenek.³⁰¹

Az 1970-es években történt globális elmozdulás az éghajlatváltozás kezelésére az EU-t is lépésekre készítette. Több tagállam képviselői már aktívan szerepeltek a környezettel kapcsolatos első, Stockholmban tartott ENSZ-konferencián, továbbá a Római Klub által közzétett „The Limits to Growth” jelentés - melyben az exponenciális gazdasági és népességnövekedés lehetőségét a véges erőforrások mellett vizsgálták - is cselekvésre sarkallta a szupranacionális szervezetet.³⁰² Az 1967-ben megalkotott "vizek európai chartájában" az Európa Tanács kijelentette, hogy a víz a legdrágább kincs és nincs élet víz nélkül.³⁰³ Az Európai Tanács 1972-es párizsi ülésén a résztvevők megfogalmazták, hogy szükség van a gazdaságpolitikákat kísérő közösségi környezetpolitikára, és cselekvési program kidolgozására. Ezt követően 1973-ban elfogadták az első akcióprogramot a környezettel kapcsolatban, azonban a jogi bázis ekkor még mindig bizonytalan volt. A tagállamok akcióprogramban megfogalmazott célja volt, hogy "javítsa az életkörülményeket és az életminőséget, valamint a közösség népeinek környezetét és lakókörülményeit. Segítenie kell abban, hogy a növekedést az ember szolgálatába állítsa azáltal, hogy számára a legjobb életfeltételeket biztosító környezetet teremtsen, és összeegyeztesse ezt a növekedést a természetes környezet megőrzésének egyre sürgetőbb szükségletével".³⁰⁴ Jelenleg a nyolcadik környezetvédelmi akcióprogram van érvényben, mely 2022 májusában hatályba lépett és egészen 2030 végéig fogalmaz meg célkitűzéseket. Kiemelendő, hogy az Európai Parlament kulcsfontosságú módon járult hozzá a környezetvédelmi politika felemelkedéséhez az 1970-es években, még egyértelmű szerződéses alap nélkül is.³⁰⁵ Míg nem volt egységes környezeti politika, addig a tagállamok az egyes természeti problémákra egymástól függetlenül, önállóan próbáltak megoldásokat találni. Ugyanakkor a környezetszennyezés határokat nem ismerő jellege, valamint az eltérő előírások okozta kereskedelem-korlátozó hatások egyre inkább egy közös fellépést sürgettek.

Az Egységes Európai Okmány mellett, hogy a Közösség továbbfejlesztése érdekében nagy szerepet tulajdonított a közösségi jogharmonizáció fejlesztésének, gyorsabbá és

³⁰¹ Pomázi István: Az Európai Unió környezetpolitikája és a szabályozás várható tendenciái. Magyarország az ezredfordulón - MTA Stratégiai Kutatások. Budapest, 1997.

³⁰² Donella Meadows - Jorgen Randers - Dennis Meadows: The Limits to Growth. Universe Books, New York 1972.

³⁰³ Tóth Dávid: A vízjog történelmi szemelvényei és a vízjog kodifikációjának újragondolása. JURA, 2019/1. 520-526. o. 520.

³⁰⁴ <https://cordis.europa.eu/programme/id/ENV-ENVAP-1C> (2025.01.11.)

³⁰⁵ European Parliamentary Research Service: The European Parliament and the Origins of Environmental Policy. Brussels, 2024. 26. o.

intenzívebbé tételének³⁰⁶, új „környezetvédelmi címet” (VII. cím) illesztett be a római szerződésbe, amely a közös környezetvédelmi politika első jogalapját képezte. Célként tűzte ki a környezet minőségének megőrzését, az emberi egészség védelmét és a természeti erőforrások racionális felhasználásának biztosítását. Ezt követően a szerződések szövegeit átdolgozva, megerősítették a Közösség környezetvédelem iránti elköteleződését, egyúttal az Európai Parlamentnek a környezetpolitika kialakításában vállalt szerepét.³⁰⁷ Koppenhágában 1990-ben megalapították az Európai Környezetvédelmi Ügynökséget, hogy támogassa a környezetvédelmi politika kidolgozását, végrehajtását és értékelését, valamint tájékoztassa a lakosságot a kérdéskörrel.³⁰⁸

A maastrichti szerződés 1993-ban a környezetvédelmet (XVI. cím) hivatalos uniós szakpolitikai területté alakította. Bevezette az együtdöntési eljárást, és általános szabállyá tette a Tanácsban a minősített többségi szavazást. Emellett sürgette a tagállamokat, hogy mérjék fel környezeti hatásukat, és tartsák tiszteletben a fenntartható növekedés elvét. Ezt követően 1999-ben hatályba lépett amszterdami szerződés 3c. cikke már azt is előírta, hogy a fenntartható fejlődés³⁰⁹ előmozdítása érdekében a környezetvédelmet valamennyi uniós ágazati politikába integrálni kell. A szerződés továbbá egyszerűsítette a környezetvédelmi aktusok döntéshozatali rendszerét. Az EU 2001-ben vezette be első fenntartható fejlődési stratégiáját, ezzel környezeti dimenzióval bővítve a lisszaboni stratégiáját.³¹⁰ A stratégia alapja az ún. Göteborgi Nyilatkozat volt, ami a fenntartható fejlődés alapelvét valamennyi uniós politikába beillesztette, illetve erre tekintettel kerültek kidolgozásra az egyes nemzeti fenntartható fejlődési stratégiák.³¹¹ Fontos lépés volt az EU 2004-ben kiadott irányelve, mellyel a környezeti felelősségre vonatkozó keretrendszer létrehozását célozta a szennyező fizet elv alapján.³¹² Definiálta a környezeti károk fogalmát, az alkalmazható intézkedések körét, a kapcsolódó költségek terjedelmét, továbbá a felelősségi rendszerben részt vevő

³⁰⁶ Kecskés László: A jogharmonizáció integráló erejének gyengülése. In: Halmai Péter (szerk.) Tagállami integrációs modellek: A gazdasági kormányzás új dimenziói az Európai Unióban. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2019. 209-228. 212. o.

³⁰⁷ Single European Act 1986. 25. cikk

³⁰⁸ Szívós Alexander: A fenntartható fejlődés és a környezetvédelem fejlődése az Európai Unió jogában. Európai Jog: Az Európai Jogakadémia Folyóirata 25: 2, 2025. 5-13. o.

³⁰⁹ A fenntartható fejlődés - ahogy az az Egyesült Nemzetek Szervezetének 1987-es Brundtland-jelentésében szerepelt - olyan fejlődési folyamat kielégíti a jelen szükségleteit anélkül, hogy csökkentené a jövő generációk képességét, hogy kielégítsék a saját szükségleteiket. <https://eionet.kormany.hu/a-fenntarthato-fejlodes-fogalma>, (2024.05.06.)

³¹⁰ <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/71/environment-policy-general-principles-and-basic-framework#:~:text=A.International%20declarations> (2025.01.12.)

³¹¹ Szilágyi János Ede: Környezetvédelem az európai uniós jogban. In: Nagy Zoltán - Olajos István - Raisz Anikó - Szilágyi János Ede (szerk.): Környezetjog II.: Tanulmányok a környezetjogi gondolkodás köréből. Novotni Alapítvány, Miskolc, 2010. 61. o.

³¹² Az irányelv célja a környezeti felelősségre vonatkozó keretrendszer létrehozása a "szennyező fizet" elvnek alapján, a környezeti károk megelőzése és felszámolása érdekében.

szereplőket, hatóságokat. Az uniós jogalkotó a környezeti kár alatt ért minden, a védett fajokban és természetes élőhelyekben okozott károkat, vagyis minden olyan kárt, amely jelentős kedvezőtlen hatást gyakorol az ilyen élőhelyek és fajok kedvező védeltségi állapotának elérésére vagy fenntartására. Az ilyen hatások jelentőségét az eredeti állapothoz képest kell felmérni.³¹³ A megújított Fenntartható Fejlődési Stratégiát 2006. június 16-án fogadta el az Európai Tanács. E szerint a fenntartható fejlődés a Közösségnek szerződésben foglalt célkitűzése, amely összes politikáját irányítja. Lényege a Föld azon képességének megőrzése, hogy az élet sokféleségét fenntartsa, továbbá a demokrácia, a nemek közötti egyenlőség, a szolidaritás, a jogállamiság elvein és az alapvető jogok tiszteletben tartásán alapul, beleértve a mindenki számára biztosított szabadságot és esélyegyenlőséget³¹⁴

A 2007-ben kihirdetett lisszaboni szerződés prioritássá tette az éghajlatváltozás elleni küzdelmet és a fenntartható fejlődést. A lisszaboni szerződés nyomán a magas fokú környezetvédelemhez való jog az európai polgárok alapjogának minősül. Az éghajlatváltozás fogalmát beemelte az Európai Unióról szóló Szerződésbe (EUSZ). Ezenkívül jogi személyiséggel ruházta fel az Uniót, hogy nemzetközi megállapodásokat tudjon kötni, többek között ezen a területen, további fontos kezdeményezéseknek megnyitva az utat.³¹⁵ A jogi alap megteremtése biztosította, hogy az EU napjainkra globális környezetvédelmi kulcsszereplővé avanszált, élen jár az éghajlatváltozás elleni küzdelemben. Nagyratörő szakpolitikái és intézkedései globális normaalkotóvá teszik.³¹⁶

Az EU környezetvédelmi jogának fő vonalait az elsődleges jogszabályokban meghatározott érdemi rendelkezések határozzák meg, amelyek kötelező érvényű elveket tartalmaznak a másodlagos közösségi jog fejlesztéséhez. A környezetvédelmi politika jogalapját az EU elsődleges jogforrásaiban, így az EUSZ és az Európai Unió Működéséről szóló Szerződésben (EUMSZ) találjuk. Az EUSZ szerint az EU Európa fenntartható fejlődéséért munkálkodik, amely olyan kiegyensúlyozott gazdasági növekedésen, árstabilitáson és magas versenyképességű, teljes foglalkoztatottságot és társadalmi haladást célul kitűző szociális piacgazdaságon alapul, amely a környezet minőségének magas fokú védelmével és javításával párosul.³¹⁷ Fontos hangsúlyozni ezen célok egyenlőségét. A célok és elvek meghatározása a szerződésben kettős jelentőséggel bír. Egyrészt kötelező érvényűek a

³¹³ Az Európai Parlament és a Tanács 2004/35/EK irányelve (2004. április 21.) a környezeti károk megelőzése és felszámolása tekintetében a környezeti felelősségről 1. a)

³¹⁴ Faragó Tibor: Az Európai Unió megújított fenntartható fejlődés stratégiája. Ma és Holnap, VI/5. szám, 2006. 7-9. o.

³¹⁵ <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/71/environment-policy-general-principlesand-basic-framework> (2025.01.12.)

³¹⁶ <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/climate-change/paris-agreement/#EU> (2024.11.07.)

³¹⁷ Az Európai Unióról szóló szerződés I. cím 3. cikk (3) bekezdés

közösség környezetpolitikájának területén, ezáltal korlátozva annak tevékenységeit ezen a területen. Másrészt ezek az elvek kötelezik a közösséget és a jogalkotásban részt vevő közösségi szerveket arra, hogy megtegyék a szükséges intézkedéseket a meghatározott rendelkezések és célok teljesítése érdekében. A világ többi részéhez fűződő kapcsolataiban az Unió védelmezi és érvényre juttatja értékeit, aminek keretében hozzájárul a Föld fenntartható fejlődéséhez.³¹⁸ Az Unió nemzetközi szintű fellépése keretében közreműködik olyan nemzetközi intézkedések kidolgozásához, amelyek a fenntartható fejlődés biztosítása érdekében a környezet minőségének és a világ természeti erőforrásaival való fenntartható gazdálkodásnak a megőrzésére és javítására irányulnak.³¹⁹

Az EUMSZ előírja, hogy a környezetvédelmi követelményeket - különösen a fenntartható fejlődés előmozdítására tekintettel - be kell illeszteni az uniós politikák és tevékenységek meghatározásába és végrehajtásába.³²⁰ Az EUMSZ XX. címe a környezet elnevezést viseli, melyben a jogalkotó a környezet minőségének megőrzése, védelme és javítása, az emberi egészség védelme, a természeti erőforrások körültekintő és ésszerű hasznosítása, a regionális vagy világméretű környezeti problémák leküzdése, és különösen az éghajlatváltozás elleni küzdelemre irányuló nemzetközi szintű intézkedések ösztönzése célkitűzéseket fogalmazza meg.³²¹ Az EU a környezetpolitika minden területén - a lég- és vízszennyezés, a hulladékgazdálkodás és az éghajlatváltozás terén is - rendelkezik hatáskörrel. Intézkedéseinek hatályát a szubszidiaritás elve, valamint az a követelmény korlátozza, hogy az adózás³²², a területrendezés, a földhasználat, a mennyiségi vízkészlet-gazdálkodás, az energiaforrások megválasztása és az energiaellátás szerkezete tekintetében a Tanácsnak egyhangúan kell döntenie. A Közösség környezetpolitikája a magas szintű védelemre törekszik, figyelembe véve ugyanakkor az Unió különböző régióinak helyzetében mutatkozó különbségeket. Ez a politika az elővigyázatosság és a megelőzés elvén, a környezeti károk elsődlegesen a forrásuknál történő elhárításának elvén, valamint a „szennyező fizet”-elven alapul.³²³

A közösségi környezetvédelmi politika másodlagos jogszabályai két fő részre oszthatók, vertikális és horizontális jogszabályokra.³²⁴ Míg a klasszikus környezetvédelmi jogszabályok célja egyetlen környezeti elem (talaj, levegő, víz, növényzet, állatvilág, hulladék, zaj) védelme

³¹⁸ Az Európai Unióról szóló szerződés I. cím 3. cikk (5) bekezdés

³¹⁹ Az Európai Unióról szóló szerződés 21. cikk f) pont

³²⁰ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés 11. cikk

³²¹ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés XX. cím 191. cikk (1) bekezdés

³²² Erről lásd részletesebben Ercsey Zsombor (szerk.) - Szilovics Csaba: Pénzügyi jog. Novissima Kiadó, Budapest, 2023.

³²³ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés XX. cím 191. cikk (2) bekezdés

³²⁴ Elsődleges és másodlagos jogforrásokról lásd részletesebben: Kecskés László: EU-jog és jogharmonizáció - Alapok: Ötödik kiadás. HVG-ORAC Budapest, 2020.

egy-egy szabályozás keretében, addig a környezetvédelmi jogszabályok integrált megközelítése új irányvonalnak számít, amely horizontális normák szükségességét teremtette meg. Ennek a megközelítésnek a lényege, hogy a jogalkotó a horizontális jogszabályi eszközökkel az összes környezeti elemet védeni kívánja, nem csak egy konkrétat. A környezetvédelmi jogszabályok integrált irányba történő kiterjesztését az a tény indokolja, hogy a vertikális jogszabályok nem tudták teljes mértékben elérni céljukat, mivel a specifikus környezeti elemekre irányuló vertikális jogszabályi eszközök néha ellentétes hatást értek el. A horizontális jogszabályi eszközök közé tartoznak a környezeti információk, a nyilvánosság részvétele és a jogorvoslati jog, a környezeti hatásvizsgálat, bizonyos projektek és tervek/programok környezeti hatásainak értékelése, környezetirányítási és auditálási rendszerek, környezetbarát termékek ökcímkézési rendszere, Európai Környezetvédelmi Ügynökség, pénzügyi eszközök, a környezetszennyezés integrált megelőzése és csökkentése, vagy éppen a környezeti felelősség.³²⁵

VI.1.1.2 Alapelvek

Ahogy az EUMSZ rögzíti, az uniós környezetpolitika az elővigyázatosság és a megelőzés elvén, a környezeti károk elsődlegesen a forrásuknál történő elhárításának elvén, valamint a „szennyező fizet”-elven, továbbá a fenntartható fejlődés elvén alapul. Ezek a speciális alapelveken túlmenően a magas szintű védelem, integráció, szubszidiaritás, arányosság, és hatékonyság elvei, habár nem kifejezetten 'környezetvédelmi' jellegűek, de kulcsfontosságúak a környezetvédelem hatékonysága szempontjából.³²⁶

A megelőzés elve az egyik volt a tizenegy célkitűzés és elv közül, amelyeket az első környezetvédelmi akcióprogram 1973-ban felsorolt. Később alkalmazták az EU hulladékpolitikájában (pl. égetés, hulladéklerakás és szennyvízkezelés), a vízgazdálkodási követelményekben, a biodiverzitás védelmében, a környezeti hatásvizsgálatban és más környezetvédelmi szabályozási területeken.³²⁷ Olyan eszköz, amelynek célja a környezeti károk megelőzése, nem pedig az azokra való reagálás. Ehhez a környezeti károk előrejelzésére és elkerülésére szolgáló, megelőző intézkedésekre van szükség. Ezen

³²⁵ Hottó István: The framework and objectives of the European Union's environmental law in terms of sustainability. In: Bujtár Zsolt - Szilovics Csaba - Halász Vendel - Gáspár Zsolt - Szívós Alexander Roland - Martin Márton - Szuchy Róbert - Kecskés András - Breszkovics Botond - Ázsoth Szilvia - Ferencz Barnabás - Kálmán Martin - Várallai Luca (szerk.): Fenntarthatóság, technológia, jog: Konferenciakötet - Válogatott tanulmányok

Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs 2024. 87-102. o.

³²⁶ Lásd erről Deák Dániel: Környezeti adóharmonizáció és versenykonform szabályozás az Európai Unió Bírósága gyakorlatának fényében. Pro Futuro, 2017/1., 95-117. o.

³²⁷ https://www.era-comm.eu/Introduction_EU_Environmental_Law/EN/module_2/module_2_9.html (2025.01.13.)

alapgondolatból kiindulva a megelőzés elvében két szintű jelentést lehet megkülönböztetni. Egyrészt a megelőzés elve lényegében korlátozódik a fent említett megelőző jellegre, de magában foglalja a környezeti érdekek hatékony elővigyázatosságát is. A környezeti károkat lehetőség szerint el kell kerülni, még akkor is, ha önmagukban nem okoznak tartós kárt és "elfogadhatók". Ezért kétség esetén a környezeti terheket el kell kerülni a környezet használata és védelme közötti hosszú távú összhang elérése érdekében. Az alapelvből levezethető a károk minimalizálásának elve. Másrészt mindig vizsgálni kell az arányosság elvét, biztosítva, hogy a választott megelőző intézkedéssel elérhető környezeti kárcsökkentés arányban álljon a beavatkozás mértékével. A megelőzés elve magában foglalja a veszélyek megszüntetését, a kockázatok csökkentését és elkerülését, valamint azt is, hogy a környezeti terheket lehetőség szerint el kell kerülni.

Az elővigyázatosság elvét világszerte alkalmazzák olyan kérdésekben, mint a vegyi anyagok és élelmiszerbiztonság, a levegőminőség vagy az éghajlatváltozás. Általánosan elfogadott, hogy az alapelv az uniós jogban szigorú előírásokra törekszik, és a „jobb félni, mint megijedni” megközelítést követi. Többek között az EU GMO-politikái az elővigyázatosság elvének szigorú alkalmazásán alapulnak.³²⁸ Amennyiben egy intézkedés vagy politika káros hatással lehet a környezetre vagy a közegészségre, és továbbra is fennáll a tudományos bizonytalanság annak hatásait illetően, az intézkedést mindaddig nem szabad végrehajtani, amíg további bizonyítékok nem állnak rendelkezésre. Az elővigyázatosság elvének fogalmát először egy 2000 februárjában elfogadott európai bizottsági közlemény határozta meg, amelyben a Bizottság - a fogalom meghatározása mellett - előírta annak alkalmazási módját. Az elv kizárólag valamely kockázat lehetséges fennállása esetén érvényesíthető, és nem használható önkényes döntések jogalapjaként.³²⁹ Az Európai Unió Bíróságának (EUB) ítélezési gyakorlata nagy hatással volt az elővigyázatosság elvének további fejlődésére, olyan mérföldkönek számító ügyekkel, mint például Sandoz és T-13/99 Pfizer Animal Health kontra Tanács ügy³³⁰, Bizottság kontra Dánia ügy³³¹, Monsanto Agricoltura Italia és Társai ügy³³², Codacons és Federconsumatori ügy³³³. A Natura 2000 területek védelme szintén az elővigyázatosság elvén alapul. Különösen a 6. cikk (3)

³²⁸ https://www.era-comm.eu/Introduction_EU_Environmental_Law/EN/module_2/module_2_9.html (2025.01.13.)

³²⁹ https://eur-lex.europa.eu/HU/legal-content/glossary/precautionary_principle.html#:~:text=The%20precautionary%20principle%20is%20an,should%20not%20be%20carried%20out. (2025.01.13.)

³³⁰ C-174/82 számú ügy

³³¹ C-192/01 számú ügy

³³² C-236/01 számú ügy

³³³ C-132/03 számú ügy

bekezdése az Élőhelyvédelmi Irányelvben előírja, hogy hatásvizsgálatokat kell végezni, ha egy terv vagy projekt valószínűsíthetően jelentős hatással van a kijelölt élőhelyi terület integritására.

A környezeti károk forrásuknál történő elhárításának elve szerint, ha a környezeti kár már bekövetkezett, a szennyezők kötelesek megfelelő intézkedéseket hozni a forrásnál történő helyreállítás érdekében. Az elv azon a kérdésem alapul, hogy mikor és hol lehet elsősorban kezelni a környezeti terheket. A környezeti terheket végső soron a lehető legközelebb kell kezelni a keletkezésük helyéhez, mind időben, mind földrajzi helyzetben. Ez az elv bizonyos kapcsolatot mutat a megelőzés és az elővigyázatosság elveivel, mivel ezek az alapelvek is megkövetelik a környezeti terhek lehető legkorábbi szakaszban történő kezelését. Ezenkívül itt is figyelembe kell venni az arányosság követelményét.³³⁴ A Bizottság kontra Belgium ügyben³³⁵ az Európai Unió Bírósága úgy ítélte meg, hogy az az elv, miszerint a környezeti károkat elsődlegesen a forrásnál kell orvosolni, azt jelenti, hogy minden régióknak, önkormányzatnak vagy más helyi hatóságnak megfelelő lépéseket kell tennie annak biztosítására, hogy saját hulladékát összegyűjtsék, kezeljék és ártalmatlanítsák, ennek megfelelően a hulladékot a lehető legközelebb kell ártalmatlanítani ahhoz a helyhez, ahol keletkezett, annak érdekében, hogy a hulladék szállítását a lehető legnagyobb mértékben korlátozzák.³³⁶

A szennyező fizet értelmében a szennyezők kötelesek megfelelő intézkedéseket hozni a bekövetkezett kár helyreállítása érdekében, valamint fedezniük kell a költségeket. Az elvet a környezetvédelmi felelősségről szóló irányelv révén kell végrehajtani, amelynek célja a védett fajok vagy természetes élőhelyek, valamint a víz és a talaj környezeti károsodásának elkerülése vagy orvoslása.³³⁷

A szennyező fizet elve kiterjed a költségek viselésére. Lényegében az, aki (potenciálisan) okozta a környezeti terhet, köteles viselni annak megszüntetésének, elkerülésének és csökkentésének költségeit. Végső soron ez az alapelv a piacgazdasági elveken alapul, bizonyos tevékenységek által okozott környezeti terhek és így a tényleges költségek viselése tekintetében. A szennyező fizet elvét a megelőzés elvével együtt kell vizsgálni, amikor megállapítják a szennyező kötelezettségét a környezeti terhek csökkentésének vagy

³³⁴ https://www.era-comm.eu/Introduction_EU_Environmental_Law/EN/module_2/module_2_9.html (2025.01.13.)

³³⁵ C-2/90 számú ügy

³³⁶ https://www.era-comm.eu/Introduction_EU_Environmental_Law/EN/module_2/module_2_12.html (2025.01.13.)

³³⁷ 2004/35/EK Irányelv (2004. április 21.) a környezeti károk megelőzése és felszámolása tekintetében a környezeti felelősségről

megelőzésének költségeinek viselésére. Ebből a szempontból a szennyező fizet elve mind a "jogszerű", mind a "jogellenes" környezeti károkra vonatkozik. A szennyezőt nemcsak a már bekövetkezett környezeti károk költségeinek viselésére lehet kötelezni, hanem a környezeti terhek elkerülésének költségeinek viselésére is, amelyek az általa okozott környezeti károkból erednek.³³⁸ A szennyező fizet elve ma már teljes mértékben elismert, de alkalmazásával kapcsolatban még mindig sok nyitott kérdés van, például a költségviselési kötelezettség mértéke, ezeknek a költségeknek a potenciális nagysága, valamint azok kiszámítása és elosztása. Szükséges utalni a szubszidiaritás elvére, amely azt jelenti, hogy nem mindig a közösségi jogalkotó felelőssége a szennyező fizet elvének végrehajtása. Azonban, ha a Közösség cselekszik, figyelembe kell vennie ezt az elvet. Az EUB joggyakorlatában is több nagy horderejű ügyben merült fel az elv alkalmazása, úgy mint a Fipa Group és Társai³³⁹, Azienda Municipale Ambiente³⁴⁰, Naturschutzbund Deutschland - Landesverband Schleswig-Holstein³⁴¹ ügyekben. A szennyező fizet elv nem abszolút szabályként alkalmazandó, inkább módszerként szolgál a pénzügyi teher hatékonyságának meghatározására, aminek tükröznie kell az arányosság elvét, ahogy ezt a Standley ügyben kimondta a Bíróság.³⁴²

Szűkebb értelemben az integráció elve az új projektek környezeti hatásainak figyelembevételére vonatkozik. A legjelentősebb példa erre az integrált szennyezés-megelőzési és ellenőrzési rendszer, amelyet az 1996-os IPPC irányelv vezetett be³⁴³, amelyet később módosítottak, kodifikáltak, és végül az Ipari Kibocsátási Irányelv³⁴⁴ váltotta fel. Tágabb értelemben a környezeti szempontokat a lehető legkorábbi szakaszban be kell építeni minden döntéshozatali folyamatba a kitűzött célok elérése érdekében, mivel az integráció (például az iparban, mezőgazdaságban, turizmusban stb.) a fenntarthatóság eszközei között a legnagyobb jelentőséggel bír. Ennek lényege, hogy a környezetvédelmi politikát nem lehet elkülönítve folytatni más politikáktól, azt össze kell hangolni más állami politikai célokkal. Így ez az elv lehetővé teszi a környezetvédelmi politikai követelmények beépítését más

³³⁸ Hottó István: The framework and objectives of the European Union's environmental law in terms of sustainability. In: Bujtár Zsolt - Szilovics Csaba - Halász Vendel - Gáspár Zsolt - Szívós Alexander Roland - Martin Márton - Szuchy Róbert - Kecskés András - Breszkovics Botond - Ázsoth Szilvia - Ferencz Barnabás - Kálmán Martin - Várallai Luca (szerk.): Fenntarthatóság, technológia, jog: Konferenciakötet - Válogatott tanulmányok

Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar 2024. 92-94. o.

³³⁹ C-534/13 számú ügy

³⁴⁰ C-15/19 számú ügy

³⁴¹ C-297/19 számú ügy

³⁴² C-293/97 számú Standley ügy

³⁴³ A Tanács 96/61/EK Irányelve (1996. szeptember 24.) a környezetszennyezés integrált megelőzéséről és csökkentéséről

³⁴⁴ 2010/75/EU Irányelv (2010. november 24.) az ipari kibocsátásokról (a környezetszennyezés integrált megelőzése és csökkentése)

közösségi politikák végrehajtásába is.³⁴⁵ A környezetvédelmi politika hatékonysága csak akkor biztosítható, ha a környezeti érdekeket figyelembe veszik más politikák kialakításakor, vagyis azt nem lehet elkülönítve folytatni más politikáktól. Az alapelv szerint a környezetvédelem kérdését nem szabad elkülöníteni más közösségi céloktól, hanem be kell építeni a közösségi politikák területeibe. Az amszterdami szerződéssel³⁴⁶ az integráció elve még fontosabbá vált, mivel bekerült az Európai Közösségi Szerződés első részébe, az általános elvek közé. Később ezt az elvet kiegészítették a fenntartható fejlődésre való hivatkozással. A környezetvédelem követelményei, különösen a "fenntartható fejlődés előmozdítása" érdekében,³⁴⁷ be kell építeni a közösségi intézkedésekbe, hogy az integráció elve végső soron a fenntartható fejlődés elvének megvalósítását szolgálja. Az integráció elve az EU Fenntartható Fejlődési Stratégiájának részévé vált, amely hosszú távú víziót nyújtva, egy dinamikus gazdaságot társadalmi kohézióval és magas környezeti normákkal ötvöz. Ez új hangsúlyt helyez a politikai koordinációra és integrációra. Az EU Fenntartható Fejlődési Stratégiájának³⁴⁷ végrehajtása részeként a Bizottság bevezette a kiterjesztett hatásvizsgálati rendszert minden jelentős szakpolitikai javaslatra. Továbbá az integráció elve a kohéziós politika részévé vált, amely - mint az EU fő beruházási politikája - különös felelősséggel tartozik a környezetvédelem beépítéséért programjaiba és projektjeibe.³⁴⁸ Az integráció elve tehát kötelező érvényű mandátum, amely magában foglalja azt a kötelezettséget, hogy a környezeti érdekeket be kell építeni minden közösségi politikába. Nyilvánvaló, hogy az integráció elve alapján a különböző politikák követelményei egyenrangúak, és a környezeti érdekek elsőbbsége nem vezethető le.³⁴⁹

A szubszidiaritás elve kezdetben környezeti kérdésekhez volt rendelve, majd ezt követően alkalmazták valamennyi megosztott közösségi kompetenciában.³⁵⁰ Az uniós hatáskörök gyakorlására a szubszidiaritás és az arányosság elve az irányadó. A szubszidiaritás elvének megfelelően azokon a területeken, amelyek nem tartoznak kizárólagos hatáskörébe, az Unió csak akkor és annyiban jár el, amikor és amennyiben a tervezett intézkedés céljait a tagállamok sem központi, sem regionális vagy helyi szinten nem tudják kielégítően

³⁴⁵ Gellén Klára - Farkas Csamangó Erika - Molnár Szabolcs: Nukleáris jogi ismeretek I. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Üzleti Jogi Intézet, Szeged 2021. 207. o.

³⁴⁶ <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/hu/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-amsterdam>, (2024.05.06.)

³⁴⁷ Communication from the Commission A Sustainable Europe for a Better World: A European Union Strategy for Sustainable Development (Commission's proposal to the Gothenburg European Council) COM/2001/0264 final

³⁴⁸ https://ec.europa.eu/regional_policy/2021-2027_en (2025.01.13.)

³⁴⁹ Gellén Klára - Farkas Csamangó Erika - Molnár Szabolcs: Nukleáris jogi ismeretek I. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Üzleti Jogi Intézet, Szeged 2021. 207. o.

³⁵⁰ Mauro Renna: I principi di tutela dell'ambiente. Rivista Quadrimestale di diritto dell'ambiente. n.1-2. 2012.

megvalósítani, így azok a tervezett intézkedés terjedelme vagy hatása miatt az Unió szintjén jobban megvalósíthatók.³⁵¹ Azokon a területeken, ahol az EU-nak nincs kizárólagos hatásköre, mint például a környezetvédelem, a szubszidiaritás elve határozza meg azokat a körülményeket, amelyek esetén előnyösebb, ha az EU lép fel a tagállamok helyett. Más szóval, a szubszidiaritás elve felhatalmazza az Uniót a beavatkozásra, amikor egy intézkedés céljait a tagállamok nem tudják kellőképpen elérni. A szubszidiaritás elsősorban politikai elv, egyfajta ésszerűségi szabály. Célja a hatáskörök gyakorlásának szabályozása és azok alkalmazásának igazolása egy adott esetben.³⁵² Az alapelv nem arra irányul, hogy korlátozza az EU hatáskörét egy adott tagállam helyzetének alapján, hanem csak azt követeli meg, hogy a javasolt intézkedést annak mérete vagy hatásai miatt az EU szintjén jobban lehessen megvalósítani, valamint a szerződésekben meghatározott, különböző területekre, beleértve a belső piacot is, vonatkozó rendelkezéseket figyelembe vegyék.³⁵³

A szubszidiaritás elve szorosan összefügg az arányosság elvével, amely megköveteli, hogy az EU bármely intézkedése ne haladja meg azt, ami a szerződések céljainak eléréséhez szükséges. Az intézkedés tartalmának és formájának összhangban kell lennie a kitűzött céllal, azaz alkalmasnak kell lennie egy legitim cél elérésére, szükségesnek kell lennie a cél eléréséhez, és nem lehet kevésbé korlátozó eszköz, továbbá az intézkedés nem gyakorolhat túlzott hatást más érdekekre. A jogalkotási tervezeteknek figyelembe kell venniük annak szükségességét, hogy bármilyen teher, legyen az pénzügyi vagy adminisztratív, amely az EU-ra, a nemzeti kormányokra, a regionális vagy helyi hatóságokra, gazdasági szereplőkre és polgárookra hárul, minimalizálva legyen, és arányos legyen az elérendő céllal.³⁵⁴ A Lengyelország kontra Parlament és Tanács ügyben³⁵⁵ az Európai Unió Bírósága megerősítette, hogy az EU jogosult megtiltani a mentolos cigaretták értékesítését az európai belső piacon. A Bíróság szerint a tilalom nem tekinthető nyilvánvalóan alkalmatlannak a dohány és kapcsolódó termékek belső piacának zavartalan működésének elősegítése céljának elérésére, miközben magas szintű védelmet biztosít az emberi egészség számára, különösen a fiatalok esetében. Bármely kevésbé korlátozó intézkedés nem tűnik egyformán alkalmasnak a kitűzött célok elérésére.

³⁵¹ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés 5. cikk (1); (3) bekezdés

³⁵² https://www.era-comm.eu/Introduction_EU_Environmental_Law/EN/module_2/module_2_6.html (2025.01.13.)

³⁵³ C-508/13 számú Észtország kontra Parlament és Tanács ügy, 53. pont

³⁵⁴ https://www.era-comm.eu/Introduction_EU_Environmental_Law/EN/module_2/module_2_7.html (2025.01.13.)

³⁵⁵ C-358/14 számú ügy

A hatékonyság elve alapján a Közösség akkor alkothat jogszabályt, ha egy intézkedés vagy szabályozás nemzeti szinten történő elfogadása nem biztosít elegendő hatékonyságot. A Közösség fokozott kötelezettség alatt áll, hogy igazolja az ezen elv alapján elfogadott normákat, ami azt jelenti, hogy az adott norma elfogadásának alapjául szolgáló hatásköröket igazolni kell. A tagállamoknak is kötelességük mindent megtenni annak érdekében, hogy elérjék a norma vagy intézkedés által kitűzött közösségi célt. Ez az általános követelmény tovább részleteződik az uniós másodlagos jogban. Számos uniós környezetvédelmi irányelv megköveteli a tagállamoktól, hogy hatékony szankciórendszert hozzanak létre, olyan különös szankciókkal és intézkedésekkel, mint például az engedély visszavonása, vagy olyan intézkedések, amelyek biztosítják a megfelelés helyreállítását a lehető legrövidebb időn belül. Ehhez kapcsolódóan a Wells ügyben³⁵⁶ az Európai Unió Bírósága úgy ítélte meg, hogy a tagállamok illetékes hatóságainak saját hatáskörükön belül meg kell tenniük minden általános vagy különös intézkedést annak biztosítása érdekében, hogy a projekteket megvizsgálják annak meghatározása céljából, hogy valószínűsíthetően jelentős hatással vannak-e a környezetre, és ha igen, biztosítaniuk kell, hogy azok hatásvizsgálat alá essenek. Az ilyen különös intézkedések magukban foglalják a tagállamok eljárási autonómiájának elve által meghatározott korlátok között, a már megadott engedély visszavonását vagy felfüggesztését annak érdekében, hogy a projekt környezeti hatásainak értékelését elvégezzék. A Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen ügyben³⁵⁷ az Európai Unió Bírósága szerint a környezetvédelmi civil szervezeteknek ugyanazokra a jogokra kell támaszkodniuk, mint az egyéneknek, és ellentétes lenne azzal a céllal, hogy az érintett nyilvánosság számára széles körű hozzáférést biztosítsanak az igazságszolgáltatáshoz, valamint a hatékonyság elvével is ellentétes lenne, ha az ilyen szervezetek nem hivatkozhatnának az uniós környezetvédelmi jogszabályok megsértésére pusztán azon az alapon, hogy ezek a szabályok a közérdeket védik.³⁵⁸ A hatékonyság elve azt is jelenti, hogy azok a részletes eljárási szabályok, amelyek az egyének uniós jogból származó jogainak védelmét szolgáló kereseteket szabályozzák, nem tehetik gyakorlatilag lehetetlenné vagy túlzottan nehézé ezen jogok gyakorlását.³⁵⁹

Az EU fenntartható fejlődés iránti elköteleződésének jogi formalizálását a lisszaboni szerződés fejezte be. A fenntartható fejlődés most már többször is említésre kerül a

³⁵⁶ C-201/02 számú ügy

³⁵⁷ C-115/09 számú ügy

³⁵⁸ lásd még a C-570/13 számú Gruber ügyet az egyének jogaira vonatkozóan

³⁵⁹ C-71/14 számú East Sussex County Council ügy, 54-55. pontok, valamint C-416/10 számú Križan ügy, 106. pont

szerződésekben. Az EUSZ preambuluma már a Közösség céljaként rögzíti, hogy a fenntartható fejlődés alapelveinek figyelembevételével és a belső piac megvalósításának, a megerősített kohéziónak és a környezetvédelemnek a keretében szükséges előmozdítani népeik gazdasági és társadalmi fejlődését, továbbá, hogy olyan politikákat hajtsanak végre, amelyek biztosítják, hogy a gazdasági integráció előrehaladása más területek párhuzamos fejlődésével járjon együtt.

Az Unió Európa fenntartható fejlődéséért munkálkodik, amely olyan kiegyensúlyozott gazdasági növekedésen, árstabilitáson és magas versenyképességű, teljes foglalkoztatottságot és társadalmi haladást célul kitűző szociális piacgazdaságon alapul, amely a környezet minőségének magas fokú védelmével és javításával párosul. Az Unió elősegíti a tudományos és műszaki haladást.³⁶⁰ Az EU most már jogilag elkötelezett a fenntartható fejlődés belső és külső szinten történő megvalósítása mellett, az EU-n kívüli országokkal és szervezetekkel fennálló kapcsolataiban is.³⁶¹ Továbbá, az Európai Bizottság minden jövőbeli uniós jogszabályra kiterjedő hatásvizsgálatot végez annak biztosítása érdekében, hogy azok megfeleljenek a fenntartható fejlődés elveinek, ahogyan azt az EU Fenntartható Fejlődési Stratégiája lefekteti. Ennek megfelelően a környezet megőrzésének és javításának követelménye az EU jogának minden területén alkalmazandó, például a nukleáris energia szektorban is.³⁶² A másodlagos jogszabályokban a fenntartható fejlődés keretként szolgál a környezetvédelem céljai mögött, akár konkrét jogszabályokban, akár más politikákba integrálva. A Madárvédelmi Irányelv³⁶³ alapján a tagállamok európai területén természetesen előforduló vadon élő madárfajok védelmét biztosítani kell a Közösség életkörülmények javítására és a fenntartható fejlődésre irányuló céljai megvalósítása érdekében.³⁶⁴ Ennek következtében többek között a madarak vadászata bizonyos fajokra korlátozódik, összhangban kell lennie ezen fajok populációjának kielégítő szinten tartásával, és figyelembe kell vennie más kielégítő megoldásokat.³⁶⁵

A közösségi környezetvédelmi politika alapját képező védelmi szintől az EUSZ tartalmaz egy alapvető elvárást, mely a környezet minőségének magas fokú védelmét írja elő.³⁶⁶ Az Unió környezetpolitikájának célja a magas szintű védelem, figyelembe véve ugyanakkor az

³⁶⁰ Az Európai Unióról szóló szerződés 3. cikk (3) bekezdés

³⁶¹ Az Európai Unióról szóló szerződés 21. cikk (2) d,

³⁶² C-594/18 P számú Ausztria kontra Bizottság ügy, 42. pont

³⁶³ 2009/147/EK Irányelv (2009. november 30.) a vadon élő madarak védelméről

³⁶⁴ 2009/147/EK Irányelv (2009. november 30.) a vadon élő madarak védelméről (5)

³⁶⁵ lásd a C-161/19 számú Bizottság kontra Ausztria ügyet

³⁶⁶ Az Európai Unióról szóló szerződés 3. cikk (3) bekezdés

Unió különböző régióinak helyzetében mutatkozó különbségeket.³⁶⁷ A magas szintű védelem elve is megjelenik alkalmanként az Európai Unió Bírósága ítélkezési gyakorlatában, amelyre kitűnő példát az ózonréteget pusztító anyagokkal kapcsolatos rendelethez fűződő jogértelmezési kérdések szolgáltatnak a bemutatott esetben két cég között felmerülő jogvitában adott anyagok használatára vonatkozó tilalmakkal kapcsolatban. A EUB megállapította, hogy "Ami a követelményi oldalt illeti, meg kell jegyezni, hogy a Rendelet a magas szintű védelmet biztosítja. [...] A részlegesen klórozott-fluorozott szénhidrogének használatának az 5. cikk (1) bekezdés szerinti megtiltásával tehát szigorúbb intézkedést vezetünk be, mint ami a nemzetközi kötelezettségekből adódik, és ezzel a Közösség nem sérti meg a magas szintű védelem elvét, amelyet a Szerződés 130r cikk (2) bekezdése fogalmaz meg. 49. Végezetül, amíg az vitathatatlan, hogy a Szerződés 130r cikkének (2) bekezdése megköveteli, hogy a Közösség környezeti politikája a magas szintű védelemre irányuljon, ez a védelmi szint, a kérdéses rendelkezéssel való összeegyeztethetőség érdekében nem jelenti a technikailag elérhető legmagasabb szintet." Ez tehát nem jelent mást, mint a magas szintű védelem negatív megközelítésének felső korlátját - a magas szintű védelem nem a legmagasabb szintű védelmet jelenti, mellette a gazdasági és politikai szempontokat is figyelembe kell venni. A Bíróság ítélkezési gyakorlata szerint az EUMSZ 191. cikk (1) bekezdése megengedi olyan intézkedések elfogadását, amelyek a környezetnek csak bizonyos aspektusát érintik, amennyiben ezek az intézkedések hozzájárulnak a környezet fenntartásához és védelméhez, valamint minőségének javításához.³⁶⁸ Noha nem vitatott, hogy az EUMSZ 191. cikk (2) bekezdése előírja, hogy az Unió környezetpolitikájának célja a magas szintű védelem, a védelem ilyen szintjének - ahhoz hogy e rendelkezéssel összhangban legyen - nem feltétlenül kell műszakilag a lehető legmagasabb szintűnek lennie. Az EUMSZ 193. cikk ugyanis lehetővé teszi a tagállamoknak a szigorúbb védintézkedések fenntartását vagy bevezetését.³⁶⁹ Ami ez utóbbi ítéletben hozzáadott szempontot jelent, az a legkisebb szigor klauzulájára történő hivatkozás, lehetőséget adva a tagállami szigorításra, amivel igazán nem kerülünk közelebb a tartalmi meghatározáshoz.³⁷⁰

³⁶⁷ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés 191 cikk (2) bekezdés

³⁶⁸ C-284/95 számú Safety Hi-Tech ítélet, 45. pont; C-341/95 számú Bettati-ítélet, 43. pont

³⁶⁹ C-284/95 számú Safety Hi-Tech ítélet, 49. pont; C-341/95 számú Bettati-ítélet, 47. pont

³⁷⁰ Bándi Gyula: Környezeti értékek, valamint a visszalépés tilalmának értelmezése. *Iustum Aequum Salutare* 2017/2., 159-181. o.

VI.1.1.3 Az ETS rendszer

A károsanyag kibocsátás visszaszorítása érdekében mind a tagállamok, mind az EU tett erőfeszítéseket, változó hatékonysággal. 1990-ben Finnország volt a világ első országa, amely szén-dioxid-adót vezetett be. Azóta 23 európai ország vezetett be szén-dioxid-adót, amely az ukrainai kevesebb mint 1 eurótól a svédországi, liechtensteini és svájci 100 eurót meghaladó összegig terjed. A szén-dioxid-adó kivethető az üvegházhatású gázok különböző típusaira, például a szén-dioxidra, a metánra, a dinitrogén-oxidra és a fluortartalmú gázokra. Az egyes országok szénadójának hatálya eltérő, ami azt eredményezi, hogy az üvegházhatású gázok kibocsátásának különböző hányadára terjed ki az adó. Több országban - például Észtországban, Finnországban, Lettországon és Norvégiában - a nemzeti szénadó alapja átfedésben van az EU ETS által is lefedett kibocsátási alappal, ami az átfedés káros kettős adóztatásához vezet. Ha a nemzeti szén-dioxid-adók a kibocsátáskereskedelmi rendszer hatálya alá tartozó kibocsátásokra vonatkoznak, akkor a kibocsátásokat általában az adóalapjukon kívüli forrásokba helyezik át, így a kibocsátáskereskedelmi rendszer kibocsátási egységei által lehatárolt teljes kibocsátás változatlan marad.³⁷¹

Az Európai Bizottság 1992 júniusában bemutatta a „Ripa de Menea” nevű irányelvjavaslatot, amely szerint a nemzeti adók a fosszilis tüzelőanyagokat az energia tartalmuk és a használatuk során kibocsátott CO₂-emissziók alapján adóztatták volna meg. Míg a nagyobb mentességeket az energiaigényes ipari szektorok számára tervezték, a harmonizált adókulcsok 1993-ban 3 USD-val, 2000-ben pedig 10 USD-val növelték volna a kőolaj hordónkénti árát, ami 22 USD adót jelentett volna tonnánként CO₂-re. Azonban a javaslatot elvetették néhány kormány ellenállása miatt. 1995 májusában az Európai Bizottság megismételte egy új irányelvjavaslatot, amely hasonló volt az előzőhöz, de nagyobb rugalmasságot biztosított. A tagállamok szabadon meghatározhatták az adókulcsokat egy átmeneti időszak alatt, azzal a céllal, hogy elérjék a 10 USD/hordó irányadó célt. Azonban néhány kormány ellenállása ismét a javaslat elutasításához vezetett.³⁷²

A sikertelen adóztatási javaslatokat követően az Európai Parlament és a Tanács 1600/2002/EK határozatával létrehozott hatodik közösségi környezetvédelmi cselekvési program az éghajlatváltozást cselekvési prioritásként határozta meg, és előírta a közösségi szintű kibocsátási kereskedelmi rendszer 2005-ig történő létrehozását. A program célja annak megerősítése volt, hogy a Közösség a 2008 és 2012 közötti időszakra az 1990-es szinthez

³⁷¹ <https://taxfoundation.org/data/all/eu/carbon-taxes-europe-2024/> (2025.03.09.)

³⁷²

https://www.iges.or.jp/en/publication_documents/pub/workingpaper/en/5983/The_Rise_of_Carbon_Taxation_in_France_Rocamora_May_2017.pdf (2025.02.21.)

képest 8 %-kal, hosszabb távon az üvegházhatású gázok globális kibocsátását az 1990-es szinthez képest körülbelül 70 %-kal csökkentse.³⁷³ Ezt követően az európai környezetpolitika meghatározó elemévé vált a kvótakereskedelmi rendszer, azaz ETS (Emission Trading System) rendszer, melyet az ETS direktíva vezetett be 2003-ban.³⁷⁴ Az ETS az EU klímaváltozás elleni küzdelem politikájának kulcseleme és fő eszköze a üvegházhatású gázok kibocsátásának költséghatékony csökkentésére.³⁷⁵ Az ETS irányelvet Magyarország is átültette a jogrendszerébe 2012-ben.³⁷⁶ A vonatkozó statisztikák azt mutatják, hogy az ETS rendszer bevezetése hozzájárult a szén-dioxid-kibocsátás csökkentéséhez, mivel a 2005 és 2012 közötti első két kereskedelmi szakaszban, körülbelül 10%-kal csökkenztette a károsanyag emissziót az Unióban.³⁷⁷ A szén-dioxid kvóták kiosztását, a létesítmények közötti egyenlő bánásmód elvét és az egyenlő versenyfeltételeket számos uniós jogszabály részletesen szabályozza.³⁷⁸

Az ETS meghatározza azon üvegházhatású gázok teljes mennyiségének felső határát, amelyeket a rendszer által lefedett üzemeltetők kibocsáthatnak. A felső határon belül az üzemeltetők vásárolhatnak vagy kapnak kibocsátási engedélyeket, amelyeket egymás között cserélhetnek. Korlátozott a rendelkezésre álló engedélyek teljes száma. Az üzemeltetőnek minden évben gondoskodnia kell arról, hogy elegendő engedéllyel rendelkezzen a kibocsátásai fedezésére, különben bírságot kap. Lehetősége van megtartani a maradék, fel nem használt kvótáit a jövőbeli szükségletek fedezésére vagy eladhatja azokat más üzemeltetőknek, akiknek szükségük van további kvótákra. Az ETS keretrendszere a bevezetése óta különböző felülvizsgálatokon esett át annak érdekében, hogy összhangban legyen az EU aktuális klímapolitikai célkitűzéseivel és előírásaival.

Az ETS rendszer kereskedelmi szakaszokban működik, jelenleg a negyedik kereskedelmi szakaszban vagyunk, ami 2021-2030-ig tart. Az ún. Nemzeti kiosztási terv értelmében minden egyes időszak vonatkozásában, minden tagállam kidolgozza saját nemzeti tervét, hogy

³⁷³ Az Európai Parlament és a Tanács 2003/87/EK Irányelve az üvegházhatást okozó gázok kibocsátási egységei Közösségen belüli kereskedelmi rendszerének létrehozásáról és a 96/61/EK tanácsi irányelv módosításáról (2)

³⁷⁴ Council Directive (EU) 2003/87/EC.

³⁷⁵ Bizottság 2019/1842 végrehajtási rendeletének preambuluma (1) „A 2003/87/EK irányelv [ETS irányelv] az üvegházhatású gáz-kibocsátás költséghatékony és gazdaságos módon történő csökkentésének előmozdítása érdekében létrehozza az uniós kibocsátáskereskedelmi rendszert.”

³⁷⁶ 2012. évi CCXVII. törvény az üvegházhatású gázok közösségi kereskedelmi rendszerében és az erőfeszítés-megosztási határozat végrehajtásában történő részvételről 42. § (1) bekezdés f) pont

³⁷⁷ Antoine Dechezleprêtre - Daniel Nachtigall - Frank Venmans: The joint impact of the European Union emissions trading system on carbon emissions and economic performance. *Journal of Environmental Economics and Management*, 2023. p. 118. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0095069622001115>

³⁷⁸ Az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés, az ETS irányelv, A Bizottság (EU) 2019/1842 végrehajtási rendelete, A Bizottság (EU) 2019/331 felhatalmazáson alapuló rendelete, A Bizottság (EU) 2019/1122 végrehajtási rendelete, A Bizottság 2022/C 77/03 határozata, A Bizottság 2019/708/EU felhatalmazáson alapuló határozata.

összesen hány egységet kíván az adott időszakra kiosztani és azokat miként kívánja kiosztani. A tervet tényszerű és átlátható követelményrendszerre kell alapozni. A negyedik szakasz jogi keretrendszerét először 2018-ban vizsgálták felül. A Zöld Megállapodás bevezetésével és a benne megerősített célkitűzésekkel, 2021 júliusában az Európai Bizottság javaslatot tett az ETS rendszer kiterjesztésére olyan új eddig nem érintett szektorokra, mint a tengeri szektor, és egy új, különálló kibocsátáskereskedelmi rendszer létrehozására a közúti közlekedésben és az épületekben használt alapanyagokból származó kibocsátások lefedésére.

Az Európai Parlament és Tanács 2023-as rendeletében életre hívta az importárúk karbonintenzitását ellensúlyozó mechanizmust (CBAM), melynek célja a kibocsátásáthelyezési kockázat megelőzése azáltal, hogy az ETS rendszer keretében felmerültekkel egyenértékű szén-dioxid-kibocsátási költségeket fog alkalmazni a harmadik országokból származó importárúkra.³⁷⁹ A CBAM kulcsfontosságú eszköz abban, hogy az EU hogyan fogja elérni az Európai Zöld Megállapodásban foglalt célkitűzéseit, és hogyan fogja teljesíteni az üvegházhatást okozó gázok kibocsátásának csökkentésére vonatkozó előírásokat. A CBAM értelmében azok a vállalkozások, amelyek bizonyos kibocsátás-intenzív árukat importálnak az EU-ba, kötelesek lesznek fizetni egy díjat az árukba beágyazott üvegházhatást okozó gázok kibocsátása alapján.³⁸⁰ A CBAM keretében érintett termékek körét a vámtevékenységi kódok határozzák meg, olyan fő kategóriákba sorolva, mint cement, alumínium, vas, acél, hidrogén, műtrágya, elektromosság. Az átmeneti jelentéstételi időszakot 2023. októberétől vezették be. A CBAM negyedéves jelentések benyújtását írja elő, amelyekben részletezni szükséges az adott negyedév során importált árukban rejlő beágyazott kibocsátásokat. A jelentések tartalmazzák a közvetlen és közvetett kibocsátásokat, valamint minden olyan szén-dioxid árat, amelyet megfizettek egy harmadik országban. Azon vállalkozások, melyek CBAM alá eső termékeket importálnak 2026-tól kezdődően évente kötelesek megvásárolni és beadni a CBAM tanúsítványokat, amelyek megfelelnek az importált termékekbe beágyazott közvetlen ÜHG-kibocsátások mennyiségének. A CBAM tanúsítványok ára az ETS rendszer áraihoz igazodik.³⁸¹

³⁷⁹ Regulation (EU) 2023/956 of the European Parliament and of the Council of 10 May 2023 establishing a carbon border adjustment mechanism.

³⁸⁰ <https://nkvh.kormany.hu/cbam-az-importaruk-karbonintenzitasat-ellensulyozo-mechanizmus#:~:text=Az%20Eur%C3%B3pai%20Parlament%20%C3%A9s%20Tan%C3%A1cs%202023.%20m%C3%A1jus%2010-i,%C3%B6lts%C3%A9geket%20fog%20alkalmazni%20a%20harmadik%20orsz%C3%A1gokb%C3%B3l%20sz%C3%A1rmaz%C3%B3%20import%C3%A1rukra.>

³⁸¹ https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/en_gl/topics/tax/tax-pdfs/ey-green-tax-tracker-oct-2023-edition-7.pdf (2025.01.14.)

VI.1.1.4 Legújabb jogalkotási aktusok

Az EU környezetvédelmi politikája új szintre lépett, miután a tagállamok 2016. október 5-én elfogadták a Párizsi Megállapodást és elkötelezték magukat annak végrehajtása, továbbá amellet, hogy az EU-t olyan pályára állítják, amely lehetővé teszi, hogy a Közösség a világon elsőként klímasemleges gazdasággá és társadalommá váljon. Ennek értelmében az EU 2020-ban benyújtotta hosszú távú kibocsátáscsökkentési stratégiáját és aktualizált éghajlat-politikai terveit, valamint vállalta, hogy az uniós kibocsátásokat 2030-ra az 1990-es szinthez képest legalább 55%-kal csökkenti.³⁸² Az EU a klímasemlegesség érdekében már korábban megkezdte a gazdaság korszerűsítését és átalakítását. Ezt bizonyítja, hogy már 2003-ban létrehozták az európai környezetpolitika egyik meghatározó elemét a kvótakereskedelmi rendszert, azaz ETS (Emission Trading System) rendszert.³⁸³ Az ETS az EU klímaváltozás elleni küzdelem politikájának kulcseleme és fő eszköze az üvegházhatású gázok kibocsátásának költséghatékony csökkentésére.³⁸⁴ A leírt eredményeknek köszönhetően az EU 1990 és 2018 között 23%-kal csökkentette az üvegházhatású gázkibocsátást, és eközben a gazdaság mérete 61%-kal nőtt.³⁸⁵ E mellett már 2003-ban az EU az energiaszektor adóztatásának egységesítése érdekében³⁸⁶ irányelvet fogadott el.³⁸⁷

A vitathatatlan pozitívumok ellenére, az uniós jogalkotó belátta, hogy további erőfeszítésekre van szükség a kitűzött célok elérése érdekében, mivel a jelenlegi szakpolitikákkal 2050-ig csak 60 %-kal csökkenthető az üvegházhatású gáz-kibocsátás és a Közösség továbbra is a világ harmadik legnagyobb kibocsátója Kína és az USA után.³⁸⁸ A felismerés következtében született meg a European Green Deal, vagyis az európai zöld megállapodás³⁸⁹. A dokumentumban megfogalmazták, hogy a nemzeti költségvetések

³⁸² <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement> (2024.10.14.)

³⁸³ Az ETS rendszer kereskedelmi szakaszokban működik, jelenleg a negyedik kereskedelmi szakaszban vagyunk, ami 2021-2030-ig tart. Jogszabályi háttérrel lásd (EU) 2003/87/EC Tanács irányelve

³⁸⁴ Európai Bizottság 2019/1842 végrehajtási rendeletének preambuluma (1)

³⁸⁵ Európai Bizottság: Az európai zöld megállapodás. COM(2019) 640 final. Brüsszel 2019. 5. o.

³⁸⁶ Erről lásd bővebben: Lovas Dóra: Energiaadó mint ökadóra vonatkozó Uniós és hazai szabályok elemzése, összehasonlítása és a szabályozással kapcsolatos problémák feltárása. In. IURA, 2018/1., 320-328. o.

³⁸⁷ A Tanács 2003/96/EK irányelve (2003. október 27.) az energiatermékek és a villamos energia közösségi adóztatási keretének átszervezéséről

³⁸⁸ <https://www.europarl.europa.eu/topics/hu/article/20180301STO98928/uveghazhatasu-gazok-kibocsatasa-az-eu-ban-infografika> (2024.11.25.), Csak az EU közlekedési ágazata a globális szén-dioxid-kibocsátás közel 25%-ért felelős. Lásd <https://www.eea.europa.eu/publications/trends-and-projections-in-europe-2023> (2024.11.14.), Az OECD becslése szerint 2022-ben a hajózási ágazatból származó szén-dioxid-kibocsátás 858 millió tonna volt, szemben a légi közlekedésből származó 739 millió tonnás szén-dioxid-kibocsátással; a globális hajózásból származó kibocsátás 63%-a pedig az OECD-országokban székhellyel rendelkező vállalatok által üzemeltetett hajókból származott. lásd <https://oecdstatistics.blog/2023/06/15/new-estimates-provide-insights-on-co2-emissions-from-global-shipping/> (2024.11.05.), <http://www.unep.org/explore-topics/extractives/why-does-extractives-matter> (2024.12.06.)

³⁸⁹ COM (2019) 640 final Az Európai Zöld Megállapodásról

kulcsszerepet játszanak az átállásban. A környezetbarát költségvetés eszközeinek szélesebb körű alkalmazása segíteni fog abban, hogy a közberuházásokat, a fogyasztást és az adópolitikát a káros támogatásoktól a zöld prioritások felé irányítsák. A jól megtervezett adóreform fellendítheti a gazdasági növekedést és javíthatja az éghajlati sokkhatásokkal szembeni ellenálló képességet, valamint hozzájárulhat egy méltányosabb társadalom kialakulásához és a méltányos átálláshoz.³⁹⁰

Az európai zöld megállapodás egy olyan szakpolitikai intézkedéscsomag, amely a zöld átállás folyamatának az Unióban való beindítását és végső soron a 2050-re kitűzött klímasemlegességi cél megvalósítását hivatott biztosítani. Az európai zöld megállapodást a Bizottság 2019. decemberben indította el. Az „Irány az 55%!” intézkedéscsomag jogi formába önti a zöld megállapodásban megfogalmazott éghajlatvédelmi törekvéseket. A csomag tehát nem más, mint egy sor jogalkotási javaslat, amelyek - egyrészt különböző, az éghajlatpolitika, az energiaügy és a közlekedés területéhez tartozó jogszabályok módosítása, másrészt pedig új jogalkotási kezdeményezések révén - az uniós jognak az EU éghajlat-politikai céljaihoz való hozzáigazítását célozzák.³⁹¹ A 2021 júliusától hatályos európai klímarendelet³⁹² uniós jogi kötelezettséggé alakította az európai zöld megállapodást, tehát a klímasemlegesség 2050-re való elérésével kapcsolatos politikai törekvést. E rendelet elfogadásával az EU és tagállamai jogi kötelezettséget vállaltak arra, hogy az 1990-es szinthez képest 2030-ig legalább 55%-kal csökkentik az EU nettó üvegházhatású gáz-kibocsátását. A tagállamokat így most már jogszabály kötelezi, hogy a 2030-as és a 2050-es klímacélokat egyaránt teljesítsék.³⁹³ Az EU - többek között - műanyagadót vezetett be annak érdekében, hogy megfelelő forrásokat biztosítson a szakpolitikák rendezett fejlesztéséhez, és hogy finanszírozási eszközeit jobban összhangba lehessen hozni a szakpolitikai prioritásaival, jobban tükrözve a költségvetés célitűzéseit.³⁹⁴ Az uniós műanyagadó a nem újrafeldolgozott műanyag csomagolási hulladék mennyisége alapján kiszámított nemzeti hozzájáruláson alapul. A műanyagokkal kapcsolatos uniós stratégiával összhangban az uniós költségvetés hozzájárulhat a műanyag csomagolási hulladék okozta szennyezés csökkentéséhez. Egy olyan saját forrás, amely az egyes tagállamokban nem újrafeldolgozott műanyag csomagolási hulladék mennyiségével arányos nemzeti hozzájáruláson alapul, ösztönzi az egyszer

³⁹⁰ COM (2019) 640 final Az Európai Zöld Megállapodásról

³⁹¹ COM (2019) 640 final Az Európai Zöld Megállapodásról

³⁹² Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2021/1119 rendelete (2021. június 30.) a klímasemlegesség elérését célzó keret létrehozásáról és a 401/2009/EK rendelet, valamint az (EU) 2018/1999 rendelet módosításáról

³⁹³ https://climate.ec.europa.eu/eu-action/european-climate-law_hu#:~:text=Eur%C3%B3pai%20kl%C3%ADmarendelet%20The%20European%20Climate%20Law%20writes%20into,least%2055%25%20by%202030%2C%20compared%20to%201990%20levels. (2025.01.05.)

³⁹⁴ 2020. december 14-i 2020/2053/EU tanácsi határozat Preambuluma (1)

használatos műanyagtermékek fogyasztásának csökkentését, az újrafeldolgozást és a körforgásos gazdaság térnyerését. Ugyanakkor a tagállamok a szubszidiaritás elvével összhangban szabadon választhatják meg a legmegfelelőbb intézkedéseket e célok eléréséhez. A nemzeti hozzájárulásokat érintő túlzottan regresszív hatás elkerülése érdekében éves egyösszegű csökkentést kell alkalmazni azon tagállamok hozzájárulásaira, amelyek egy főre jutó GNI-je 2017- ben az uniós átlag alatt maradt. Indokolt, hogy a csökkentés mértéke a 3,8 kilogrammnak az érintett tagállamok 2017. évi népességével való szorzata legyen.³⁹⁵

A leírtakkal párhuzamosan a Bizottság 2020 márciusában egy új cselekvési tervet³⁹⁶ terjesztett elő a körforgásos gazdaságra³⁹⁷ vonatkozóan, a Tanács pedig 2020 decemberében következtetéseket fogadott el a tervről. A Bizottság szerint a körforgásos gazdaságnak az előfutárokról a fő gazdasági szereplőkre való kiterjesztése döntő mértékben hozzá fog járulni a klímasemlegesség 2050-ig történő megvalósításához és a gazdasági növekedésnek az erőforrás-felhasználástól való elválasztásához, ezzel párhuzamosan biztosítva az EU hosszú távú versenyképességét. A terv egymással összefüggő kezdeményezéseket tartalmaz egy olyan erős és egységes termékpolitikai keret létrehozása érdekében, amely általános érvényre juttatja a fenntartható termékeket, szolgáltatásokat és üzleti modelleket, és átalakítja a fogyasztási mintákat, hogy eleve ne keletkezzen hulladék.³⁹⁸ A terv több mint 30 intézkedésből áll a fenntartható termékek kifejlesztésének és a termelési folyamatokban megvalósuló körforgásnak a biztosítását, a fogyasztók szerepvállalásának növelését, a legfontosabb ágazatok célkeresztbe helyezését és hulladékcsökkentést célozva. Ez alapján az EU számos ágazati jogszabály módosítását kezdeményezte már, többek között a hulladékszállítás, vegyipari termékek, másodlagos nyersanyagok, műanyagok, szennyvíz

³⁹⁵ 2020. december 14-i 2020/2053/EU tanácsi határozat (7)

³⁹⁶ A tisztább és versenyképesebb Európát szolgáló, körforgásos gazdaságra vonatkozó új cselekvési terv. Brüsszel 2020.3.11. COM(2020) 98 final

³⁹⁷ A körforgásos gazdaság koncepciója a lineáris gazdasággal szemben alakult ki, ami egy túlnyomórészt erőforrás- és energiaigényes ipari modell. A lineáris gazdaság a kapitalista gazdaságra épít, tehát a termelés és a fogyasztás korlátlan növekedésének logikájára, amely az elmúlt két évszázadban mindkettő kényszeres bővülését eredményezte. A lineáris gazdaság úgy működik, mintha a bolygónak nem lennének ökológiai korlátai, sem az erőforrások, sem a hatások tekintetében, de ez a modell végül is fenntarthatatlan a bioszféra és a társadalom számára. Ezzel szemben a körforgásos gazdaság előnyei lennének az anyag-és energiamegtakarítás, a nyersanyagok árának csökkentése és az ellátás kiszámíthatóságának javítása, új munkahelyek teremtése, az innováció serkentése, a gazdaság nemzetközi versenyképességének növelése és egy fenntartható gazdaság. A körforgásos gazdaságban a hulladék gyakorlatilag megszűnik, mert ami nem tud biztonságosan lebomlani a környezetben, azt hasznosítják valamilyen módon. A lényeg, hogy ne keletkezzen hulladék, de ha már keletkezik, akkor az legyen újrahasznosítható vagy újra feldolgozható. Mivel a klímavédelemben is nagyon fontos a körforgásosság megteremtése, globális és lokális szinten egyaránt érvényes, hogy a lakhatásra, a mobilitásra, és az élelmiszertermelésre vonatkozó megoldások a szükséges kibocsátáscsökkentés 70%-át is biztosíthatják.

³⁹⁸ A tisztább és versenyképesebb Európát szolgáló, körforgásos gazdaságra vonatkozó új cselekvési terv. Brüsszel 2020.3.11. COM(2020) 98 final 2. o.

kezelés, gyártói felelősség, elemek, akkumulátorok, ipari kibocsátások területén.³⁹⁹ Az Európai Bizottság az ideiglenes válság- és átállási keret elfogadásával (Temporary Crisis and Transition Framework, TCTF)⁴⁰⁰ biztosítani kívánja az európai zöld megállapodás céljainak elérését. A támogatási rezsim megalkotása mögött az ukrajnai háború következtében fellépő nyersanyag hiány következményei húzódtak meg elsősorban. E mellett a TCTF célja az európai zöld megállapodáshoz kapcsolódó ipari tervvel összhangban nulla nettó kibocsátási célt szolgáló gazdaságra való áttérés szempontjából kulcsfontosságú ágazatokban az állami támogatási intézkedések előmozdítása.⁴⁰¹

A klíma- és energiacélok⁴⁰² teljesítése érdekében 2021-ben életbe lépett a Taxonómia rendelet.⁴⁰³ A jogszabályban ismételten megerősítést nyert, hogy az uniós gazdaság hosszú távú versenyképességének biztosításához döntő fontosságú a fenntarthatóság, valamint az átállás a biztonságos, klímasemleges, az éghajlatváltozás hatásaival szemben reziliens, nagyobb erőforrás-hatékonyságú és körforgásos gazdaságra.⁴⁰⁴ Ezzel összefüggésben 6 darab környezetvédelmi célkitűzést határoztak meg, melyek az az éghajlatváltozás mérséklése, az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás, a vízi és tengeri erőforrások fenntartható használata és védelme, a körforgásos gazdaságra való átállás, a szennyezés megelőzése és csökkentése, a biológiai sokféleség és az ökoszisztémák védelme és helyreállítása.⁴⁰⁵ A rendelettel létrehozott az EU egy közös nyelvet, ami minden tagállamban egységesíti, mi minősül fenntartható gazdasági tevékenységnek és mi nem, ezzel egy egységes osztályozási rendszert alkotva a fenntartható és klímasemleges átállást támogató gazdasági tevékenységek meghatározására. A rendelet célja, hogy azonos szempontrendszer mentén iránymutatást adjon, mind a vállalatok, mind a befektetők számára az éghajlatvédelmi gazdasági átállás finanszírozásához, növelve a zöld beruházási projektek transzparenciáját. Valamely befektetés környezeti szempontból fenntartható mértékének megállapítása céljából egy gazdasági tevékenység környezeti

³⁹⁹ <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/circular-economy/> (2025.01.17.)

⁴⁰⁰ A Bizottság 2022/C 426/01 közleménye az állami támogatásokra vonatkozó, az Ukrajna elleni orosz invázióval összefüggésben a gazdaság támogatását célzó ideiglenes válságkeretről

⁴⁰¹ <https://hipa.hu/hir/uj-tamogatasi-program-bevezetese-a-zold-atallas-felgyorsitasara-tctf-tamogatas/> (2025.01.19.), https://competition-policy.ec.europa.eu/state-aid/temporary-crisis-and-transition-framework_en, <https://tvi.kormany.hu/tctf-magyar-intezkedesek>, https://www.spglobal.com/esg/solutions/tcfd-reporting?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=Sustainability_Reporting_Search&utm_term=task%20force%20on%20climate%20related%20financial%20disclosures&utm_content=698044903392&gclid=CjwKCAiAyJS7BhBiEiwAyS9uNQ2LaX1Ft2MRHPan07lpfVmfWp_f3KzluuEYk-N7Sn73akid5zGf_hoCai0QAvD_BwE&gad_source=1

⁴⁰² https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/hu/qanda_21_3662/QANDA_21_3662_HU.pdf - energiaadó (2025.01.03.)

⁴⁰³ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2020/852 Rendelete (2020. június 18.) a fenntartható befektetések előmozdítását célzó keret létrehozásáról, valamint az (EU) 2019/2088 rendelet módosításáról

⁴⁰⁴ 2020/852 Rendelet Preambulum (4)

⁴⁰⁵ 2020/852 Rendelet 9. cikk

szempontból akkor minősül fenntarthatónak, ha ezen gazdasági tevékenység lényegesen hozzájárul bizonyos, meghatározott környezeti célkitűzésekhez, nem sérti jelentősen egyik ilyen környezeti célkitűzést sem, továbbá végrehajtása összhangban van bizonyos minimum szociális biztosítékokkal, megfelel bizonyos emberi jogi egyezményekben lefektetett elvekkel.⁴⁰⁶

Az első kötelező jelentéstételi év, tehát 2022 tapasztalatai alapján látható, hogy a vállalatok valamennyi kulcsfontosságú gazdasági ágazatban elkezdtek tevékenységeiket az EU Taxonómia elvárásaihoz igazítani, megfelelően a jogszabályi és finanszírozói követelményeknek, valamint támogatva átállási erőfeszítéseiket.⁴⁰⁷ Ugyanakkor látható, hogy a cégek számára sokszor még nem állnak rendelkezésre a legújabb műszaki, technológiai feltételek, a megfelelően kialakított mérési és adatszolgáltatási struktúra, valamint a nemzeti jogi és piaci gyakorlatok értelmezési keretei. A Taxonómia rendelet új és komplex elvárásrendszerének harmonizálása a vállalat-specifikus működési feltételekkel és befektetési lehetőségekkel szakértői bevonást igényelhet. A rendelet közérthetőbbé tétele, valamint a megfelelő gyakorlatok kialakítása és széleskörű alkalmazása érdekében a Bizottság 2023. június 27-én új intézkedéscsomagot⁴⁰⁸ fogadott el a Közösség fenntartható finanszírozási keretrendszerének továbbfejlesztésére és megerősítésére. A csomag célja, hogy az európai Green Deal keretében meghatározott fenntarthatósági célkitűzések eléréséhez további támogatást nyújtson a vállalatok és a pénzügyi szektor szereplői számára, ösztönözve az átállási projektek és technológiák magántőkéből történő finanszírozását. Ennek keretében a Bizottság további tevékenységekkel egészítette ki az EU Taxonómiát, szélesítve ezzel a környezeti fenntarthatósági kritériumrendszernek megfeleltethető gazdasági tevékenységek és iparágak körét.⁴⁰⁹

A vállalati jelentéstétel körében szükséges megemlíteni, hogy a fenntarthatósági szempontok gazdasági életbe történő megjelenésének egyik fő katalizátoraként működő

⁴⁰⁶ 2020/852 Rendelet 3. cikk

⁴⁰⁷ Az EY 2023-ban elkészítette EU Taxonomy Barometer tanulmányát, amely Európa-szerte vizsgálja az EU Taxonómia rendelet által érintett vállalatok 2022-es pénzügyi évre vonatkozó eredményeit, áttekintve az európai uniós országok és a releváns iparágak jelentéstételi gyakorlatát és a taxonómiai közzétételeket érintő legjelentősebb trendeket. A jelentésben 17 ország főbb tőzsdéin jegyzett vállalatait elemezte. Érdekesség, hogy 2022-re vonatkozóan a tőzsdén jegyzett és köteles magyar vállalatoknak mindössze az 55%-a tett közzé EU taxonómia szerinti jelentést. Bár a vállalatok árbevételeinek átlagosan negyede potenciálisan fenntartható tevékenységből származik, a ténylegesen fenntartható árbevétel aránya csupán 1%. lásd https://www.ey.com/hu_hu/insights/climate-change-sustainability-services/ey-elemzes-eu-taxonomia (2025.01.18.)

⁴⁰⁸ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_3192 (2025.01.17.)

⁴⁰⁹ <https://blog.kpmg.hu/2023/07/egyre-tobb-szektorban-hataroz-meg-zold-tevekenysegeket-az-unios-taxonomia-rendelet-eu-fenntarthato-penzugyi-csomag/> (2025.01.18.)

ESG⁴¹⁰ szempontok jogi formába öntése először a nem pénzügyi közzétételről szóló NFRD irányelvében szerepelt.⁴¹¹ Ezt továbbfejlesztve, 2021. április 21-én az Európai Bizottság elfogadta a fenntartható finanszírozás csomagot, melynek eredményeként 2023. január 5-én hatályba lépett a fenntarthatósággal kapcsolatos vállalati beszámolás irányelv a CSRD direktíva,⁴¹² amely a NFRD irányelvet módosította, jelentősen kiszélesítve a jelentéstételben érintettek körét.⁴¹³ A folyamat részeként az Európai Bizottság 2023. július 31-én elfogadta az Európai Fenntarthatósági Jelentési Szabványok (ESRS) első sorozatát is.⁴¹⁴ Az ESRS a CSRD keretében került bevezetésre, és kötelezővé teszi a nagyvállalatok számára, hogy átfogó jelentéseket készítsenek fenntarthatósági erőfeszítéseikről. Az EU szabályozásának a célja egy homogén vállalati fenntarthatósági beszámolási (jelentéstételi) követelmények létrehozása és a Taxonómia rendelet⁴¹⁵ által meghatározott beszámolási követelmények és a vállalati fenntarthatósági jelentéstételi követelmények között koherencia kialakítása.⁴¹⁶

Annak ellenére, hogy az EU az alapításakor nem rendelkezett környezetvédelmi kompetenciákkal és célkitűzésekkel, az 1970-es évektől kezdődően folyamatosan bővülő jogalkotási eredményeket ért el az éghajlatváltozás elleni küzdelem és a fenntartható fejlődés biztosításának szabályozásában. A Közösség legújabb stratégiai pedig globális szinten is példamutató elképzeléseket foglalnak magukban. Megállapítható, hogy a közösségi környezetpolitika egy szerves fejlődésen ment keresztül, melyben az uniós intézményeknek és az Európai Unió Bíróságának egyaránt kiemelt szerep jutott. Nem hanyagolható el a tagállamok hozzájárulása sem, akik szintén felismerték az éghajlatváltozás elleni küzdelem szükségességét és belső jogi aktusaikba átültetve támogatják az uniós jogalkotó ez irányú törekvéseit. Úgy gondolom, hogy a bemutatott környezetpolitikai alapelvek részletes kidolgozása és integrálása az uniós jogba megfelelő elméleti háttérrel biztosított az említett eredmények eléréséhez, és közös nevezőként szolgálhat a jövőbeni jogi keretek kibővítése során, melyre minden bizonnyal szükség lesz.

⁴¹⁰ ESG mozaikszó az Environmental, Social, Governance, azaz környezeti, társadalmi és vállalatirányítási szempontokat jelöli. Az ESG a vállalatok társadalmi és fenntarthatósági értékelésére szolgáló keretrendszerként funkcionál.

⁴¹¹ 2014/95/EU irányelv a 2013/34/EU irányelvnek a nem pénzügyi és a sokszínűséggel kapcsolatos információknak bizonyos nagyvállalkozások és vállalatcsoportok általi közzététele tekintetében történő módosításáról

⁴¹² (EU) 2022/2464 irányelv a 537/2014/EU rendeletnek, a 2004/109/EK irányelvnek, a 2006/43/EK irányelvnek és 2013/34/EU irányelvnek a fenntarthatósággal kapcsolatos vállalati beszámolás tekintetében történő módosításáról

⁴¹³ <https://arsboni.hu/aszteroidakent-csapodik-a-vallalatokra-az-esg-torveny/> (2024.12.21.)

⁴¹⁴ <https://hellononprofit.hu/a-kornyezeti-esrs-szabvanyok-e1-e5-diohejban/> (2024.12.30.)

⁴¹⁵ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2020/852 rendelete (2020. június 18.) a fenntartható befektetések előmozdítását célzó keret létrehozásáról, valamint az (EU) 2019/2088 rendelet módosításáról

⁴¹⁶ Bujtár Zsolt: Az ESG szabályozás hatása a KKV-kra Magyarországon. Pécsi Munkajogi Közlemények online különszám 2024. 17: 2. 6-20. 7-8. o.

Az Európai Unió egyedülállóan jó helyzetben van ahhoz, hogy gazdasági és politikai befolyását kihasználva, mint a multilateralizmus megtestesítője, ösztönözni tudja a nemzetközi partnereit a fenntarthatósági szempontok érvényesítése érdekében és felgyorsítsa az előrehaladást a fenntartható fejlődés és a környezetvédelem biztosításában.⁴¹⁷ Ugyanakkor a Közösség környezetvédelmi politikájának hatékonyságát nagyban meghatározza annak nemzeti, regionális és helyi szintű végrehajtása, és a hiányos alkalmazás és végrehajtás továbbra is fontos probléma. Ahhoz, hogy az Európai Unió adópolitikájában erősítse a környezetvédelmi adózás szerepét, az egyes tagállamoknak engedniük kellene adójogi szuverenitásukból a környezeti célok megvalósítása érdekében. Van már erre példa, hiszen az energiaadó egységes harmonizált terület, de további lépéseket kellene tenni és újabb ökoadókat bevonni az adóharmonizáció körébe. Ezzel csökkenteni lehetne az ökoadó tagállamok szintjén jelentkező hátrányos hatását, úgy mint például a versenyhátrány, vagy a gazdasági tevékenységek országok közötti áthelyezése.⁴¹⁸ A következőkben egyes európai államok környezetvédelmi adózási rendszerét tekintem át.

VI.1.2. Skandinávia, mint a környezetvédelmi adózás uttörője

VI.1.2.1 Svédország

Svédországot gyakran a környezetvédelem és klímakormányzás egyik minta országaként említik.⁴¹⁹ A svéd tudós, Svante Arrhenius volt az első, aki 1896-ban kiszámította, hogy a légkör szén-dioxid növekedése hogyan emelheti a Föld felszínének hőmérsékletét az üvegházhatás révén.⁴²⁰ Az országnak hosszú története van az energia termékekre kivetett adók terén, ezt bizonyítja, hogy a benzinre 1924 óta, a dízelre 1937 óta, a szénre, olajra és a fűtési célokra használt elektromosságra az 1950-es évek óta alkalmaznak adót, és ezeket egységesen

⁴¹⁷ Pánovics Attila: Az Európai Unió szerepe az ENSZ Fenntartható Fejlődési Menetrendjének Végrehajtásában. Pólusok, Zöld különszám 2023. 16-30. 22. o.

⁴¹⁸ Don Fullerton - Andrew Leicester - Stephen Smith: Environmental taxes, NBER Working Paper, No. 14/97, 2008. 6-20. o.

⁴¹⁹ Lennart J. Lundqvist: Sweden and ecological governance: Straddling the fence. Manchester: Manchester University Press. 2004., Jan Burck - Ursula Hagen - Niklas Höhne - Leonardo Nascimento -Christoph Bals - Tasneem Essop: The climate change performance index 2021: Results. Germanwatch. 2020. <https://www.germanwatch.org/en/19552>

⁴²⁰ Henning Rodhe - Robert Charlson - Elisabeth Crawford: Svante Arrhenius and the Greenhouse Effect. Ambio Vol. 26, No. 1, 1997. 2-5.

energiadóként tartják számon.⁴²¹ A cseppfolyósított petroleumgázt 1964-ben a földgázt pedig 1985-ben szintén adóköteles termékekké tették.⁴²²

Az éghajlatváltozási politikában Svédország az egyik legfontosabb politikai eszközt, a szén-dioxid-adót az elsők között támogatta, amely a maga nemében úttörő volt a skandináv párhuzamokkal együtt. A széndioxid adót 1991-ben vezették be a svédek, a világon ezzel az elsők között, akik ilyen tisztán ökoadó építenek be az adórendszerükbe. Svédországot és Norvégiát egyedül Finnország előzte meg a sorban a karbonadó 1990-es életre hívásával. A szén-dioxid adó bevezetése egy nagyobb adóreform része volt 1990-1991-ben, ami a "grön skatteväxling", azaz "zöld adóváltás" égisze alatt ment végbe, ennek keretében 1,8 milliárd eurós adóátcsoportosítási programot hajtottak végre.⁴²³ A svéd szén-dioxid adót kettős célból hívták életre, az egyik a klímaváltozás elleni küzdelem, a másik, hogy sürgősen reformálni kellett az egész svéd adórendszert, amelynek keretében az egyszerűsített és csökkentett jövedelemadózást alternatív adóbevételi forrásokkal kompenzálták.⁴²⁴ Ugyanakkor, az általános energiaadót csökkentették és inkább kiegészítő, semmint különálló környezetvédelmi adónak tekintették az új szén-dioxid adóhoz képest. Számos termék esetében mind a szénadót, mind az energiaadót meg kell fizetni. Például a fogyasztók által fizetett benzinár a szénadót, az energiaadót, valamint az áfát tartalmazza, a gyártási költségek és a nyereség mellett. Az energiaadót, a szénadótól eltérően, gyakran elsősorban bevételszerző adónak tekintik, nem pedig olyan adónak, amely megváltoztatná a fogyasztói magatartást. A finomítók és az acél- és fémipar jelentős mentességeket kapott, továbbá lehetőség nyílt adókedvezmények igénybevételére a nagyon energiaigényes iparágak számára, mint például cement, lignit és üveg.⁴²⁵

⁴²¹ Henrik Hammar - Susanne Åkerfeldt: CO2 taxation in Sweden: 20 years of experience and looking ahead. Global Utmaning, 2011, https://www.globalutmaning.se/wp-content/uploads/sites/8/2011/10/Swedish_Carbon_Tax_Akerfeldt-Hammar.pdf.

⁴²² Stefan Speck - Mikael Skou Andersen - Helle Ørsted Nielsen - Anders Ryelund - Carey Smith: The Use of Economic Instruments in Nordic and Baltic Environmental Policy 2001-2005. National Environmental Research Institute, Denmark 2006. 192. o

⁴²³ Stefan Speck - Mikael Skou Andersen - Helle Ørsted Nielsen - Anders Ryelund - Carey Smith: The Use of Economic... i.m. 191. o.

⁴²⁴ Roger Hildingsson - Åsa Knaggård: The Swedish Carbon Tax. A Resilient Success. The Swedish Carbon Tax. In: Caroline de la Porte et al.: Successful Public Policy in the Nordic Countries. Oxford University Press, 2022. 239. o.

⁴²⁵ Carsten Daugbjerg - Anders Branth Pedersen: New Policy Ideas and Old Policy Networks: Implementing Green Taxation in Scandinavia. Jnl Publ. Pol., 24, 2, 219-249. o., Cambridge University Press, 2004. 229-230. o., valamint Samuel Jonsson - Anders Ydstedt - Elke Asen: Looking Back on 30 Years of Carbon Taxes in Sweden. Fiscal Fact no. 727. Tax Foundation, Washington DC. 2020. 1. o.

Az 1991-es bevezetése óta Svédország szén-dioxid adóját többször módosították.⁴²⁶ Más államok szén-dioxid adóihoz képest, magas adómérték jellemzi 122 EUR/tonna kibocsátási mértékkel, amely főként a motorüzemanyagként és fűtési célokra használt fosszilis tüzelőanyagokra vonatkozik, melyet égetéskor keletkező becsült CO₂-kibocsátás alapján számítanak ki. A közteher bevezetése óta mentesít bizonyos tevékenységeket, ezek közül az ipari szektor képezi a legjelentősebb kivételt. Szektorkivételek közé tartozik a bányászat, a mezőgazdaság és az erdőgazdálkodás. Ezeken túlmenően, az üzemanyag felhasználásától függően is vannak mentességek, például azok az üzemanyagok, amelyeket nem motorokhoz vagy fűtéshez használnak, nem esnek a fizetési kötelezettség hatálya alá. A kereskedelmi célú tengeri vagy légi közlekedésben használt üzemanyagok szintén mentesülnek.⁴²⁷ Annak ellenére, hogy a potenciális adóalanyoknak az importőrök, forgalmazók és nagyfogyasztók számítanak, a közvetett adó jellegéből adódóan a költségek valószínűleg teljesen vagy részben továbbhárításra kerülnek a fogyasztókra és az ellátási láncban alattuk lévő vállalkozásokra. A gáz esetében például az adót végül a forgalmazók vagy a benzinkutak tulajdonosai viselik, valamint a végső fogyasztó magasabb gázárak formájában.⁴²⁸ Az szén-dioxid adó nagyságrendileg a 40%-át fedi le a kibocsátott üvegházhatású gázoknak, ezért a svéd kormány az európai unió ETS rendszeréhez is csatlakozott.⁴²⁹

Az adó bevezetését követő több mint 30 év alatt Svédország képes volt szignifikánsan csökkenteni a szén-dioxid-kibocsátást, miközben stabil GDP-növekedést tartott fenn. Az egy

⁴²⁶ 1991-ben javaslatot fogalmaztak meg a szén-dioxid adó gyártóiparra és a kereskedelmi üvegházi kertészetre történő korlátozására, hogy javítsák a versenyképességet. A regnáló kormány követte a javaslatot és jelentősen csökkentette az adót a gyártóiparra. A gyártóipar energia- és szén-dioxid adóból származó bevétele 3,6 milliárd koronáról 1992-ben 0,5 milliárd koronára csökkent 1993-ra, míg a háztartásoktól és a szolgáltatóipartól származó bevétel növekedett. A reform után a szolgáltatóipar és a háztartások által fizetett adómértékek négyszer nagyobbak voltak, mint a gyártóipar által fizetettek. A szociáldemokrata párt visszatérését követően gyártóiparra kivetett karbonadót megduplázták 1997-ben. Az adómérték a 2000-es évek elején éles emelkedést mutatott, amikor 2000-ben körülbelül 300 svéd koronáról, 2004-re körülbelül 900 svéd koronára emelték, jelenleg 122 euró a mértéke tonnánként. <https://government.se/government-policy/swedens-carbon-tax/swedens-carbon-tax/> Az éves bevételek 2019-re 22,2 milliárd svéd korona (2,3 milliárd dollár), 18 vagy körülbelül az összes adóbevétel 1%-a. A bevétel ingadozásai egy fokozatosan emelkedő szénadó mértékének, egy csökkenő adóalapnak (a szén-dioxid-kibocsátás fokozatosan csökkent), valamint bizonyos szektorok mentességeinek és adókedvezményeinek módosításainak köszönhetőek. A bevétel gyors növekedése 2000 és 2004 között egy éles szénadó mérték emelkedésnek köszönhető, amely megtriplázódott, körülbelül 300 svéd koronáról (32 dollár) 2000-ben körülbelül 900 svéd koronára (95 dollár) 2004-re.

Svédország szénadóbevételei nincsenek céljára lekötve, így azok az általános kormányzati költségvetésbe kerülnek. Más országokban, amint azt egy későbbi fejezetben tárgyaljuk, céljára lekötik a szénadóbevételeiket. Government Offices of Sweden (Regeringskansliet), "Sweden's carbon tax."

⁴²⁷ Tax and Customs Department (Skatte och tullavdelningen), "Höjd energiskatt och koldioxidskatt på bränslen vid viss användning samt höjd skatt på kemikalier i viss elektronik," 2019, <https://www.regeringen.se/490aef/contentassets/e9aac44d7310494da86ab1b49b5bc1ba/hojd-energiskatt-och-koldioxidskatt-pa-branslen-vid-viss-anvandning-samt-hojd-skatt-pa-kemikalier-i-viss-elektronik.pdf>

⁴²⁸ <http://www.enveco.se/wp-content/uploads/2018/03/AnthesisEnveco-rapport-2018-3.-The-Swedish-CO2-tax-an-overview.pdf>. (2025.02.21.)

⁴²⁹ Patrick Criqui - Mark Jaccard - Thomas Sterner: Carbon taxation: A tale of three countries. Sustainability, 11(22), 6280. 2019.

főre lebontott GDP mértéke 50 százalékkal nőtt 1990 és 2019 között. Eközben 1990 és 2018 között Svédország 27%-al csökkentette az üvegházhatású gázok kibocsátását.⁴³⁰ A svéd környezetvédelmi ügynökség szerint a legnagyobb eredményt a lakóházak és ipari létesítmények fűtése terén érték el. Az elmúlt években az ipari szektorban és a belföldi közlekedésben történt alacsonyabb kibocsátások is jelentősen hozzájárultak az összes kibocsátás csökkenéséhez. Más intézkedések mellett a szénadó, valamint a CO₂-mentes villamosenergia-termelés iránti törekvés - például vízerőművek, nap- és atomenergia segítségével - is elősegítette a kibocsátások redukálását.⁴³¹

Svédország szénadóját azonban nem fogadták kritika nélkül, különösen az utóbbi években. 2019-ben a Stockholmi Közgazdaságtudományi Egyetem egy szakértői csoportja arra a következtetésre jutott, hogy a karbonadó hatása a kibocsátás csökkentésére elmarad a potenciáljától. A tanulmány a svéd vállalatok által kibocsátott CO₂-re összpontosított 1990-2008 között, és azt találta, hogy bár sok vállalat csökkentette kibocsátását, a nagy szennyező szektorok (acélipar, cementipar), amelyek a Svédország kibocsátásának 70-75%-ért felelősek voltak, valójában nem csökkentették, hanem potenciálisan még növelték is az emissziójukat. Per Strömberg professzor, az egyetem oktatója és a jelentés társszerzője szerint a kudarc egyik fő oka a plafon - egy adózó által fizetendő szénadó maximális összege -, amely sok nagy szennyezőre vonatkozott, mielőtt azok az EU ETS rendszer hatálya alá kerültek. A plafont eredetileg azért vezették be, hogy enyhítsék a nagyon nagy szennyezők adóterhét, amelyek esetleg tönkremehettek volna, ha a teljes kibocsátásuk után kellene adót fizetniük. Azonban azoknak a nagy szennyezőknek, amelyek meghaladták a plafont, a marginális kibocsátásuk nem volt adóköteles, így ezeknek a vállalkozásoknak nem volt ösztönzőjük a kibocsátás csökkentésére. A plafonon kívül a svéd acélipar is nagymértékben mentesült a szénadózás alól az EU ETS bevezetéséig. Ennek oka az volt, hogy az acélipart nemzeti érdeknek tekintették, és valóságosan nem volt képes rövid időn belül csökkenteni kibocsátását. A szakértői csoport arra a következtetésre jut, hogy az adó hatékonyabb lenne, ha alacsonyabb adókulcsot alkalmaznának minden kibocsátóra, különféle mentességekkel kiegészítve, mivel ez

⁴³⁰ A karbonadó hatékonysága és a GDP emelkedés közötti kapcsolatot nehéz szétválasztani. Gilbert Metcalf közgazdász által készített kutatásban a kanadai Brit Columbia szénadójának a régió GDP-jére gyakorolt hatásait vizsgálta 1990 és 2016 között. A tanulmányban közölt eredményei azt sugallják, hogy a szénadók akár enyhén pozitív hatással is lehetnek az ország GDP-jére. Ez részben annak köszönhető, hogy a szénadóból származó bevételeket más típusú adók csökkentésére használták fel, ahogy ez Svédországban is történt. erről lásd bővebben Gilbert E. Metcalf: On the Economics of a Carbon Tax for the United States. Brookings Institution, Mar. 7, 2019., továbbá Gilbert E. Metcalf - James H. Stock: Measuring the Macroeconomic Impact of Carbon Taxes. AEA Papers and Proceedings 110. 2020. 101-106. o.

⁴³¹ <http://www.naturvardsverket.se/Sa-mar-miljon/Statistik-A-O/Vaxthusgaser-territoriella-utslapp-och-upptag/> (2025.02.07.)

ösztönözné az összes szennyezőt a kibocsátás csökkentésére.⁴³² Egy 2014-es jelentés szerint a svéd szénadó mértéke ésszerűtlenül magas. Különböző modellek összehasonlításával, amelyek az optimális szénadó mértékét számítják ki, arra a következtetésre jut, hogy a szénadó mértéke nem haladhatja meg a 300-400 svéd koronát (kb. 32-42 dollár) tonnánként - ami jelentős különbség a jelenlegi 1,190 svéd koronás (kb. 126 dollár) mértékhez képest.⁴³³

Svédország a már említett energiadó és karbonadó mellett egyéb környezetvédelmi adókat is alkalmaz, többek között a légi közlekedésre, gépjárművek használatára, peszticidekre, a műanyag zacskókra, vagy éppen a természetes kavics felhasználásra.⁴³⁴ Tekintettel arra, hogy a chicagói egyezmény megtiltja az országoknak, hogy adót vessenek ki a nemzetközi járatokhoz használt repülőgép-üzemanyagra, sem a szén-dioxid adó, sem az energiadó nem vonatkozik a repülési ágazatra. Ezt helyettesítve a svédek úgynevezett légiközlekedési adót vetettek ki 2018-ban, amely rögzített díjtételt szab meg minden repülőjegyre. A díjtétel a célállomástól függően változik 77-323 svéd koronáig terjedően⁴³⁵, alacsonyabb díjakat alkalmazva a rövidebb távolságokra, valamint a belföldi és európai úti célokra. A 2 év alatti gyermekek mentességet élveznek. A légiközlekedési adó és a szénadó együttes léte nem vezet kettős adóztatáshoz, hanem a légiközlekedési adó kiegészíti a szén-dioxid adót olyan területeken, ahol azt a jogi korlátozások miatt nem lehet alkalmazni. A svéd parlament úgy döntött, hogy 2025. július 1-jén eltörli a légi közlekedésre kivetett adóról szóló törvényt.⁴³⁶

A gépjárművek használata szintén adóköteles tevékenység, míg korábban tisztán fiskális megfontolásokból, a modern adórendszerben már környezetvédelmi okokból kifolyólag is. A svéd kormány 2018-ban bevezetett egy "bonus-malus rendszert", ami egy skálán rangsorolja a járműveket azok átlagos szén-dioxid-kibocsátása alapján. Minél alacsonyabb egy gépjármű szén-dioxid-kibocsátása, annál alacsonyabb az adó mértéke.⁴³⁷ Továbbá, bizonyos nagyvárosokban, mint Stockholm és Göteborg a járművezetés dugódíj megfizetését is maga után vonja. Stockholm központjába belépő és onnan kilépő gépjárművenként 105 svéd

⁴³² Boqiang Lin - Xuehui Li: The effect of carbon tax on per capita CO2 emissions. Energy Policy 39:9 2011. 5137-5146

⁴³³ Jacob Lundberg: Rätt pris på koldioxid. Timbro, 2014.

⁴³⁴ Samuel Jonsson - Anders Ydstedt - Elke Asen: Looking Back on 30 Years of Carbon Taxes in Sweden. Fiscal Fact no. 727. Tax Foundation, Washington DC. 2020. p.1., továbbá Roger Hildingsson - Åsa Knaggård: The Swedish Carbon Tax: A Resilient Success. in Caroline de la Porte, and others (eds): Successful Public Policy in the Nordic Countries: Cases, Lessons, Challenges. Oxford, Oxford Academic, 2022. 239-262. o.

⁴³⁵

<https://skatteverket.se/servicelankar/otherlanguages/inenglishengelska/businessesandemployers/startingandrunningaswedishbusiness/payingtaxesbusinesses/taxonairtravel/taxratepercountry.441f1c61d16193087d7f5472.html>

⁴³⁶ Tax on air travel in Sweden | Skatteverket (2025.01.16.)

⁴³⁷ <https://theicct.org/swedens-new-bonus-malus-scheme-from-rocky-roads-to-rounded-fells/> (2025.01.28.)

korona, meghatározott csúcsidőszakokban 135 svéd korona, míg Göteborgban 60 svéd korona összeget.⁴³⁸

Svédországban a növényvédő szerekre kivetett adót a gyártóknak, nagykereskedőknek és importőröknek kell megfizetniük. A növényvédő szerek kulcsfontosságú megoldást jelentenek a mezőgazdasági termelékenység javítására. Ugyanakkor egyre nagyobb aggodalomra adnak okot, különösen környezeti hatásuk miatt. Bár a terméshozamok növeléséhez és az élelmezésbiztonság biztosításához elengedhetetlenek, ellenőrizetlen alkalmazásuk környezetvédelmi és egészségügyi aggályokat vet fel. A kártevők elleni védekezésre szolgáló különféle kategóriába tartozó peszticidek forradalmasították a mezőgazdaságot, de olyan nem szándékolt következményekhez vezettek, mint a talajromlás és a vízszennyezés. Az adót 2015-ben kilogrammonként 30 svéd korona értékről 34 svéd koronára emelték.⁴³⁹ A 2021-ben generált teljes bevétel körülbelül 150 millió svéd korona volt (körülbelül 13 millió EUR).⁴⁴⁰ Külön van egy regisztrációs díj és egy éves díj az értékesítés alapján azon vállalatok számára, amelyek a növényvédelmi termékek piacra hozatalának jóváhagyását kérik.⁴⁴¹ Az adóbevételek közvetlenül az állam költségvetésébe kerülnek. A peszticidek abszolút értékesítése több mint 50%-kal csökkent az adó 1984-es bevezetése óta.⁴⁴²

A műanyag zacskókra 2020-ban vetettek ki adót a svédek. A fizetési kötelezettség mértéke 30 öre műanyag zacskónként, ha a műanyag zacskó falvastagsága kevesebb, mint 15 mikrométer, és térfogata legfeljebb 7 liter, ilyenek például a gyümölcs- és zöldségtáskák az élelmiszerboltban. Egyéb esetben az adó mértéke műanyag zacskónként 3 svéd korona. A közteher bevezetését követő két éven belül személyenként évi 20 zacskó alá csökkent a fogyasztás, azaz a 40 zacskós uniós fogyasztási célérték fele alá. Mostanra azonban a fogyasztói viselkedés megváltozott, és az adminisztratív terhekkel járó adó kivetése nettó költséget jelenthet a kormány számára, ezért a folyamatban van az adó eltörlése.⁴⁴³

Az erőforrások védelme érdekében 1996 óta a kitermelt természetes kavicsra tonnánként 22 svéd korona adót kell fizetni. A közteher életre hívása mögött környezetvédelmi ok húzódtak meg, mint az erőforrások szűkössége, a vízminőség és a táj megőrzése. Minden

⁴³⁸ <https://www.transportstyrelsen.se/en/road/road-tolls/Congestion-taxes-in-Stockholm-and-Goteborg/congestion-tax-in-stockholm/hours-and-amounts-in-stockholm/> (2025.01.26.)

⁴³⁹ Thomas Böcker - Robert Finger: European Pesticide Tax Schemes in Comparison: An Analysis of Experiences and Developments. Sustainability 2016, 8(4), 378.

⁴⁴⁰ https://ec.europa.eu/taxation_customs/tedb/#!/home (2025.01.05.)

⁴⁴¹ Andrius Plepys - Eva Heiskanen - Oksana Mont: European policy approaches to promote servicing. Environmental Science, Business, Political Science, Journal of Cleaner Production, 97, 2015. 117-123. o.

⁴⁴² Thomas Böcker - Robert Finger: European Pesticide Tax... i.m.

⁴⁴³ <https://www.skatteverket.se/foretag/skatterochavdrag/punktskatter/plastbarkassar.4.7eada0316ed67d72824444.html>, Lag (2020:32) om skatt på plastbarkassar (2025.02.20.)

olyan vállalatnak vagy szervezetnek meg kell fizetnie az adót, amely a svéd környezetvédelmi törvény értelmében engedélyt kapott egy területen kavics kitermelésére. A kavicsbányákban végzett tevékenységek és a területek utógondozása mentesül.⁴⁴⁴

VI.1.2.2 Finnország

Finnország erősen támaszkodik a természeti erőforrásokra és néhány energiaigényes iparágra, mint például a cellulóz- és papíripar, fémipar. Ebből adódóan az alacsony népsűrűsége ellenére, viszonylag nagy nyomást gyakorolt a környezetre mind az erőforrások felhasználása, mind a szennyezés tekintetében. Ezt észelve az 1980-as évek végén és az 1990-es évek első felében jelentős változásokat eszközöltek a környezetpolitikájukban, amelyet az Európai Unióhoz történő csatlakozás is megerősített.⁴⁴⁵ Ennek egyik oka a skandináv villamosenergia-piac megnyitása és a villamosenergia-tőzsde fejlődése volt. Finnországban az adó a primerenergia-termelésre irányult, míg más skandináv országokban a fogyasztáson alapult. Ez gyengítette a finn villamosenergia-termelés versenyképességét, és az adóstruktúra az uniós szabályozással is ellentétesnek minősült.⁴⁴⁶

A fenntarthatósági szempontok jól beépültek a finn adórendszerbe, számos környezetvédelmi adó és díj van érvényben, továbbá különféle pénzügyi ösztönzők, energia- és beruházási támogatások révén igyekeznek megvalósítani a zöld átmenetet. Figyelemmel az Unió tagságra, az energia- és környezetvédelmi adókat harmonizálták a közösségi szabályokkal. Az ökoadó központi és helyi szinten is megjelennek. Finnország része az EU ETS rendszerének, sőt ennek mintájára egy nemzeti ETS rendszer létrehozása is felmerült már, főleg a közlekedésben használt fosszilis tüzelőanyagokra vonatkozóan.

Az ország 2035-re tűzte ki célul a karbonsemlegesség elérését, ezzel a világon - Bhután, Suriname és Uruguay után - a negyedik legkorábbi időpontot határozta meg, mutatva elköteleződését a fenntartható fejlődés irányában.⁴⁴⁷ Már 1997-ben törvényt fogadtak el a fenntartható erdőgazdálkodásra vonatkozóan. A jogszabály alapján az állam közvetlen támogatással vagy kölcsönökkel finanszírozhat olyan intézkedéseket, amelyek célja a fakitermelés fenntarthatóságának védelme, az erdők biológiai sokféleségének fenntartása, valamint az erdő természetét kezelő projektek és egyéb támogató intézkedések megvalósítása.

⁴⁴⁴

<https://www.skatteverket.se/foretag/skatterochavdrag/punktskatter/naturgrusskatt.4.18e1b10334ebe8bc80005337.html>, Regeringens proposition 1995/96:87 Lag om skatt på naturgrus (2025.01.29.)

⁴⁴⁵ <https://www.oecd.org/env/country-reviews/2447776.pdf> (2025.01.24.)

⁴⁴⁶ Government proposal (225/1996). The Act on Excise Duty on Electricity and Certain Fuels (1260/1996)

⁴⁴⁷ <https://www.iea.org/reports/finland-2023/executive-summary> (2025.02.13.)

A közvetlen támogatás maximális összege a kiadások 70%-a.⁴⁴⁸ A finn statisztikai hivatal becslései szerint a környezetvédelmi alapú adók és díjak a központi és helyi önkormányzatok teljes adóbevételének 6,6%-át tették ki 2001-ben. Az önkormányzati víz- és szennyvízdíjakat és a hulladékgazdálkodási díjakat is beleszámítva, ez az arány 7,9%-nak felelt meg.⁴⁴⁹ Ebben az időszakban számos európai országban még csak ismerkedtek a környezetvédelmi adókkal.

Finnország a világon elsőként vezette be a szén-dioxid adót 1990 januárjában. Az adót a fosszilis tüzelőanyagok szén-tartalma alapján számították ki, és tonnánként 1,12 euró összegben határozták meg. A környezetvédelmi megfontolások mellett a közteher életre hívásának másik célja a személyi jövedelemadó kulcsok csökkentése miatt kieső költségvetési bevételek pótlása volt. 1990 és 1994 között Finnország minden fosszilis tüzelőanyagot megadóztatott, beleértve a benzint, a dízelt, a fűtőolajat, a szenet, a földgázt, néhány tüzelőanyagot azonban alacsonyabb adókulccsal sújtottak a tonnánkénti szén-dioxid kibocsátás alapján. Az agrárium védelme érdekében növényvédőszer-adót alkalmaztak 2007-ig, valamint műtrágyaadót is egészen 1994-ig.⁴⁵⁰ 1994 és 1997 között áttértek egy kombinált szén-dioxid és energiaadóra, majd 1997-ben visszatértek a szén-dioxid adóhoz.⁴⁵¹ Az adóalap 1997 óta főként a motor- és fűtőanyagokat foglalja magában. A 2011-es reformat követően ismételten egy kombinált szén- és energiaadóvá alakították át, amelyre tonnánként 66,2 eurót állapítottak meg, majd az évek folyamán tovább emelték ezt az értéket, egészen 93,19 euróig.⁴⁵²

A finnek 2011-ben vezették be az energiaegység-alapú adózást, mint az energiaadózás reformjának egyik sarokkövét.⁴⁵³ Ezzel az elsők között voltak, akik környezetpolitikai eszközzé alakították energiaadózásukat, támogatva a zöld technológiák elterjedését, kiválta a szennyező fosszilis tüzelőanyagok használatát. A végső energiaadó mértékét két összetevő alapján határozzák meg, ezek a szén-dioxid és az energia összetevő. A szén-dioxid összetevőt az 1990 óta érvényben levő szén-dioxid adózási rendszer alapján állapítják meg. Ebben az értelemben a jövedéki adó és a szén-dioxid adó összehangolt. Más szóval, a szén-dioxid

⁴⁴⁸ Act on the Funding of Sustainable Forestry (1094/1996)

⁴⁴⁹ Marjukka Hiltunen: Economic environmental policy instruments in Finland. Finnish Environment Institute, Helsinki 2004. 7. o.

⁴⁵⁰ 10 FI 591 Environmental taxes by economic activities.pdf (europa.eu) (2025.01.24.)

⁴⁵¹ Gilbert E. Metcalf - James H. Stock: Measuring... i.m.

⁴⁵² <https://www.statista.com/statistics/483590/prices-of-implemented-carbon-pricing-instruments-worldwide-by-select-country/> (2025.01.18.)

⁴⁵³ Finnish Ministry of Finance, Report of the working group on energy taxation reform: A proposal for implementing the intentions and goals of the Government Programme and for further development of energy taxation (2021). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-367-508-7> (2025.01.27.)

adózás integrálva van a szélesebb energiaadóztatás keretrendszerébe.⁴⁵⁴ Ez a megoldás iránymutatásként szolgálhat a fejlődő országok számára, amelyek már rendelkeznek szén-dioxid adózási rendszerrel vagy tervezik annak bevezetését. Az energia összetevő mértékei harmonizált energiaegységekben vannak kifejezve fizikai egységek helyett. Gyakorlati értelemben ez azt jelenti, hogy az arányokat EUR/Gigajoule egységekben fejezik ki, nem pedig különböző egységekben, mint például EUR/liter vagy EUR/köbméter.

A reform előtt Finnországban, és még ma is a világ legtöbb országában, a bioüzemanyagok hátrányos helyzetben voltak, vannak a fizikai egység-alapú adóztatás miatt. Ez annak köszönhető, hogy a bioüzemanyagok tipikusan alacsonyabb energiatartalommal rendelkeznek literenként, mint a fosszilis tüzelőanyag, amit helyettesítenek. Ez azt jelenti, hogy egy liter bioüzemanyaggal ugyanaz az a gépjármű rövidebb távolságot tenne meg, mint fosszilis tüzelőanyaggal. Mégis, ugyanaz az adó vonatkozik literenként mindkét üzemanyagra. Finnország energiaadó rendszere megszünteti a bioüzemanyagok hátrányos adókezelését. Ez fontos, mivel a bioüzemanyagok meghatározó szerepet játszhatnak a fejlődő országok importfüggőségének csökkentésében. Az importfüggőség alacsonyabb ellátásbiztonságot és nagyobb sebezhetőséget jelent a változékony világpiaci üzemanyagárak esetén. Míg néhány fejlődő ország olajexportőr, mások importált üzemanyagoktól függenek.⁴⁵⁵ 2022 januárjától a fűtésre felhasznált biogázt a földgázzal azonos mértékű energiatartalomadó (10,33 EUR/MWh) terheli. Mint minden más tüzelőanyag esetében, a bioüzemanyagok és a biogáz esetében is a szén-dioxid-adó alapja az élettartamuk alatt kibocsátott CO₂ kibocsátáson alapul, ami a fosszilis tüzelőanyagokénál 50-100%-al alacsonyabb szénadó-kulcsokat eredményez. A fűtésre használt szilárd bioüzemanyagok mentesülnek minden energiaadó alól. Az energiaadó átállási célokkal összhangban 2022 elején valamennyi adózott fűtőanyag adómértékét megemelték.⁴⁵⁶

⁴⁵⁴ Umer Shahzad: Environmental taxes, energy consumption, and environmental quality: Theoretical survey with policy implications. *Environmental Science and Pollution Research* 27, 24848-24862 2020.

⁴⁵⁵ Thaiföld, Pakisztán, Vietnam azok az országok közé tartoznak, amelyeket a leginkább érintettek a globális olajárak közelmúltbeli emelkedései. A belföldi bioüzemanyag-termelés csökkentheti ezt a függőséget és mérsékelheti a sebezhetőséget a változékony nemzetközi árak esetén. Brazília például, kezdetben az importált üzemanyagoktól való függőségének csökkentésére törekedve, az egyik legnagyobb piaccá és vezető bioüzemanyag-termelővé vált a világon. Ezt egy hosszú távú bioüzemanyag-támogatási politikán keresztül érték el, amely magában foglalja az alacsonyabb adókat a bioüzemanyagokra a fosszilis alternatívákkal összehasonlítva. A bioüzemanyagok elősegíthetik a közlekedési szektor decarbonizációját egy belföldön elérhető energiaforrások által, és munkalehetőségeket teremthetnek a vidéki területeken. Azonban fontos, hogy a bioüzemanyagok fenntartható módon legyenek előállítva és ne növeljék az élelmiszerbiztonság hiányát a fejlődő országokban. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-03-17/energy-shock-hitting-poorer-nations-reliant-on-imports-hardest?embedded-checkout=true#xj4y7vzkg>

⁴⁵⁶ International Energy Agency: Finland 2023. *Energy Policy Review*, 2023. 30. o.

A finnek az adópolitikát az energiaátállást támogató beruházások ösztönzésére is használják, ezért energiafajtától, terméktől, ágazattól, továbbá végfelhasználó típusától függően vannak kedvezmények és mentességek a rendszerben. A magánháztartások számára jövedelemadó-kedvezményt biztosítanak, ha beruháznak az energiaágazatba, így a fűtési rendszerek javításába és az energiaigényt csökkentő lakásfelújításokba fektetnek. A kormány 2021-ben 50%-os társasági adókedvezményt vezetett be a kutatás-fejlesztési (K+F) tevékenységekbe beruházó vállalatok számára, amit 2022-ben tovább bővített.⁴⁵⁷ A levonás csak a K+F alvállalkozásba adása esetén alkalmazható, olyan kiadásokra, amelyeket egy üzleti vagy mezőgazdasági szervezet fizet egy arra jogosult kutatási és információterjesztő szervezetnek. A támogatható kiadásoknak legalább évi 5 000 EUR-t kell elérniük, és az adókedvezmény maximális összege évi 500 000 EUR.⁴⁵⁸

Finnország energiaadó rendszere több olyan rendelkezést is tartalmaz, amely felgyorsítja az elektromosítást. A fűtés (helyiség és vízfűtés) egy nehezen dekarbonizálható szektor a világon. Míg Finnország viszonylag magas díjakat alkalmaz az általános elektromos energiafogyasztásra, bizonyos hőszivattyúk által használt elektromosság adómentes.⁴⁵⁹ Az adómentesség vonatkozik a vasúti közlekedésben használt elektromosságra is, és adócsökkentések vonatkoznak az energiaigényes iparágak elektromos energiafogyasztására. Egy csökkentett elektromos díj alkalmazandó bizonyos korlátozott ipari felhasználások területére, mint például a bányászat, adatközpontok és mezőgazdaság.

Az energia tárolása egy másik sarokköve a tiszta energiaátmenetnek és a szektorok összekapcsolásának. A nagy mértékű energia tárolás lehetővé teszi a megújuló elektromos energia többlet tárolását, amikor bőséges a napsütés vagy a szél. A kereskedelmi energia tároláson túl, még az egyes elektromos járművek is szerepet játszhatnak az energia rendszerek kiegyensúlyozásában a jövőben. A felszerelt elektromos elosztó rendszerek esetén az elektromos járművek vissza tudják táplálni az akkumulátorukban tárolt elektromosságot a rendszerbe. Ezért legyen szó nagy vagy kis mértékű tárolásról, fontos elkerülni a tárolt energia kettős adóztatását. A finn rendszer ezt úgy teszi, hogy a tárolást az elosztó rendszer részének definiálja. Míg az adóköteles esemény a "fogyasztásra bocsátás", ezáltal kizárva az elosztó rendszert.

⁴⁵⁷ International Energy Agency: Finland 2023. Energy Policy Review, 2023. 31. o.

⁴⁵⁸ Finnish Tax Administration (2022), Additional deduction for R&D in tax years 2021 to 2027, <https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/90739/tutkimus--jakehitt%C3%A4mistoiminnan-lis%C3%A4v%C3%A4hennys-verovuosina-2021-2027> (2025.01.26.)

⁴⁵⁹ Council Implementing Decision (EU) 2022/1004 of 17 June 2022 authorising Finland to apply a reduced rate of taxation to electricity supplied to certain heat pumps, electric boilers and recirculating water pumps, in accordance with Article 19 of Directive 2003/96/EC

A hulladékok égetését is adófizetési kötelezettség terheli, elsősorban azzal a cézzal, hogy a társadalmat az újrafelhasználásra, újrahasznosításra ösztönözzék. Az adó mértéke folyamatosan növekszik, jelenleg tonnánként 30 EUR, e mellett érvényben van egy szemétdíj is, ami pedig tonnánként 70 EUR-t jelent.⁴⁶⁰

Finnország területének 34 millió hektárjából több, mint 9 millió hektár tőzegmező. A kitermelés többnyire energetikai célú. Az éves energiatermelésének mintegy 6,2 %-át a tőzeg adja.⁴⁶¹ A tőzeg jelentős és egyben ellentmondásos szerepet játszik az ország energia politikájában. A tőzeg kitermelésével és felhasználásával kapcsolatos, az éghajlatra, a biológiai sokféleségre és a vízkészletre gyakorolt negatív hatásokat széles körben elismerték. Ugyanakkor a nemzeti energiabiztonsággal és a tőzeggel kapcsolatos megfontolások és a foglalkoztatási szempontok, valamint az erdészeti ágazattal való összefonódások miatt a tőzegkitermelés továbbra is különleges szabályozás fenntartását indokolja az energiaadó-rendszerben. Miközben Finnország volt a világon az első ország, amely 1990-ben CO₂-adót vezetett be, a tőzeget kezdetben mentesítette, mivel fenntartható energiaforrásnak tekintették.⁴⁶² A tőzeg csak négy évvel később vált az energia- és kibocsátási adó keretének részévé, azonban az energiabiztonsággal és a foglalkoztatással kapcsolatos megfontolások miatt a kivetett adót szándékosan alacsonyan tartották, az 1990-es években 0,35 EUR/MWh-ról indult, és a 2000-es években 1,59 EUR/MWh-ra emelkedett.⁴⁶³ Az adót a végfelhasználók fizetik meg, akiknek a tőzefogyasztása hőtermelésre szolgál és a tőzeg előállítása meghaladja az 5000 MWh/év mennyiséget. A környezetkárosító támogatások kezelését célzó politikai kezdeményezés részeként az adókulcsot 2012-ben 4,9 EUR/MWh-ra emelték, majd 2013-ban, és 2015-ben további emelést irányoztak elő 5,9 EUR/MWh-ra. Azonban ezek döntések sem hozták összhangba a tőzeget az általános energiaadó-rendszerrel, azaz a tőzeg adóztatásának alapját politikai döntésen, nem pedig a tőzeg energiatartalma és kibocsátásának figyelembevétele alapján határozzák meg. Ennek következtében 2016-ban visszavonták a korábbi adóemeléseket, és a közteher mértékét 1,9 EUR/MWh-ra állították vissza.⁴⁶⁴ Az adó nagy részét a kormány támogatta, így a tőzeg adója a támogatás nélkül 30 Eur/MWh körül lenne. A kormány költségvetésében a tőzegre számított adótámogatás évi 180 millió eurót tesz ki. 2021-ben az energetikai célra felhasznált tőzeg adója 3,0 EUR/MWh-ról 5,7 EUR/MWh-ra

⁴⁶⁰ European Commission: Ensuring that polluters pay Finland. European Union, Luxembourg 2021.

⁴⁶¹ https://environment.ec.europa.eu/document/download/50b47255-64ff-4faf-bc9d-bd27d73189a4_en?filename=Finland.pdf (2025.01.12.)

⁴⁶² Skou Andersen, M. - Dengsøe, N. and Branth Pedersen, A. (2000) An Evaluation of the Impact of Green Taxes in the Nordic Countries, Nordic Council of Ministers, TemaNord 2000:561

⁴⁶³ Statistics Finland (2016) Energy price and taxation statistics
http://www.stat.fi/til/ehi/index_en.html, accessed 8 November 2016

⁴⁶⁴ <https://ieep.eu/wp-content/uploads/2022/12/FI-Peatland-Tax-final.pdf>

emelkedett (összhangban az összes fűtőanyag energiaadójának 2,7 EUR/MWh-s emelkedésével). 2021 előtt az 5 000 MWh/évnél kevesebb tőzeget felhasználó kisüzemi létesítmények teljes mértékben mentesültek a tőzegrre kivetett energiaadó alól. 2021-ben ezt az adómentességet méretüktől függetlenül minden tőzeget energetikai célra felhasználó létesítményre kiterjesztették, a tőzeg energetikai célú adómentes felhasználásának mértékét 2022 és 2026 között 10 000 MWh/évig, 2027 és 2029 között pedig 8 000 MWh/évig állapították meg. 2030-tól kezdődően csak az 5 000 MWh/évnél kevesebbet felhasználó kis létesítmények lesznek adómentesek a tőzegrre kivetett energiaadó alól.⁴⁶⁵ Oroszország ukrajnai invázióját követően a Nemzeti Vészhelyzeti Ellátási Ügynökség úgy döntött, hogy vésztartalékot hoz létre a tőzeg számára, amely megegyezik 2021-ben az éves tőzefogyasztás mintegy 20%-ának megfelelő tőzegmennyiséget.⁴⁶⁶

Vizsgálva a finn környezetvédelmi adók rendszerét, megállapítható, hogy az ökoadó nemcsak a kormány bevételeit szolgálják, hanem különböző környezetpolitikai célok előmozdítására is felhasználják őket. Az energiaadóknak van a legmehatározóbb szerepe, de a sokszor módosított rendszer kezelése bonyolultnak és nehéznek bizonyul, ami köszönhető részben az adókedvezményeknek, részben pedig a kombinált hő- és villamosenergia-termeléshez kapcsolódó eljárásoknak.

Az OECD 2014-es adatai szerint GDP arányában Finnország a 7. legmagasabb környezetvédelmi adóbevétellel rendelkezett a vizsgált 34 OECD és 5 partnergazdaság között. 2014-ben a környezetvédelmi adóbevételek a GDP 2,85%-át tették ki, szemben a vizsgált 39 ország átlagával, ami 2,0% volt. Finnországban az energiaadók a teljes környezetvédelmi adóbevétel 67%-át képviselték, míg az átlag 70% volt. Egy 2019-es felmérés szerint a GDP 2,8%-át tették ki a környezetvédelmi adóbevételek, mellyel az EU-s átlag - 2,37% - felett voltak a finnek.⁴⁶⁷ A környezetvédelmi adókból 2008-ban 4,99 milliárd EUR, majd folyamatosan emelkedő tendenciát megtartva 6,56 milliárd EUR bevétel folyt be 2022-ben, amely körülbelül a teljes adóbevétel 6%-nak felel meg. A közlekedést és a háztartásokat terhelő adóbevételek csökkentek, de így is háztartásokat terhelő közvetve, vagy közvetlenül a legnagyobb részben, mivel az általuk befizetett környezetvédelmi adók a teljes adóbevétel összegének 43%-át tették ki. Az energiaadók beszedése az előző évhez képest 5%-al nőtt, 4,9 milliárd euróra. A növekedés különösen az energiaellátó és gyártó cégek által fizetett

⁴⁶⁵ <https://pledgetimes.com/energy-the-energy-useof-peat-is-declining-rapidly-50-million-money-returns-but-then-we-are-a-cleaner-plan> (2025.02.16.)

⁴⁶⁶ International Energy Agency: Finland 2023. Energy Policy Review, 2023. 48-49.

⁴⁶⁷ https://www.oecd.org/en/publications/oecd-environmental-performance-reviews-finland-2021_d73547b7-en.html (2024.11.26.)

energiaadókból volt tapasztalható. A környezetvédelmi adók 75%-a energiaadók voltak, 1,6 milliárd euró közlekedési adók, 19 millió euró kibocsátási adók és 26 millió euró erőforrásadók.⁴⁶⁸

VI.1.2.3 Norvégia

Norvégia Svédországhoz és Dániához hasonlóan az élen jár a környezetvédelmi adózás bevezetésében.⁴⁶⁹ A norvég kormány elkötelezett a Párizsi Megállapodás mellett annak bevezetése óta, olyannyira, hogy már amúgy is ambíciózus klímacéljait frissítve, azt tervezi, hogy 2050-re az 1990-es szinthez képest 90-95%-kal csökkenti az üvegházhatású gázok kibocsátását, a szén-dioxid elnyelők kivételével.⁴⁷⁰ Norvégia az elsők között vezette be a nemzeti szén-dioxid adót 1991-ben, csatlakozva Finnországhoz, Dániához, Lengyelországhoz és Svédországhoz. A világ egyik legmagasabb adómértékével a közteher a nemzeti szén-dioxid kibocsátás körülbelül 65%-át fedi le.⁴⁷¹ E mellett Norvégia részt vesz az EU ETS rendszerében és követi az Unió fenntarthatósági adózási trendjeit, gyakran összehangolva a nemzeti intézkedéseket a közösségi kezdeményezésekkel. Ennek eredményeként az ország üvegházhatású gázkibocsátásának majdnem teljes része valamilyen díj- vagy kvótakötelezettség alá esik.⁴⁷² A norvég kormány 2021-ben bejelentette, hogy 2025-ig évente 5%-kal növeli az egységes CO₂-adó mértékét minden olyan gazdasági szektorban, amely nem tartozik az EU ETS rendszer hatálya alá. Továbbmenve, 2021-ben a norvég kormány új klímastratégiai tervet indított a 2021-2030 közötti időszakra. Ennek a stratégiának a célja egy olyan politika, amely 2030 előtt 45%-kal csökkenti a nem kvótás kibocsátásokat a közlekedési és mezőgazdasági szektorban.⁴⁷³

Az eredeti szén-dioxid adó mértéke 1991-ben⁴⁷⁴ 437,87 norvég koronát tett ki a tonnánkénti CO₂ kibocsátásra. Jelentős emelés történt azóta, mivel a mostani fizetési kötelezettség mértéke

⁴⁶⁸ <https://stat.fi/en/statistics/yev> (2025.01.14.)

⁴⁶⁹ Érdekesség, hogy a 2000-es évektől kezdődően csökkenés volt megfigyelhető az ökoadókból származó bevételekben. Norvégia és az EU15 összehasonlítása az 1991-2001 közötti időszakban azt mutatja, hogy Norvégia környezetvédelmi adóinak aránya a legtöbb időszakban jóval meghaladta az EU15 átlagát. Viszont ez a 2000-es évekre kiegyenlítődött, 2001-ben a különbség mindössze 0,5% volt már. Az EU15 átlaga az egész időszak alatt 6-7% között maradt. Norvégia esetében viszont az időszak elején elérte a 9%-ot. <https://www.ssb.no/en/offentlig-sektor/artikler-og-publikasjoner/environmental-taxes-in-norway-1991-2004>.

⁴⁷⁰ International Energy Agency: Norway Policy Review 2022.Paris, 2022. 3. o.

⁴⁷¹ Alex Mengden: Carbon Taxes: Europe 2024. Tax Foundation, 2024.

⁴⁷² <https://energifaktanorge.no/en/et-baerekraftig-og-sikkert-energisystem/avgifter-og-kvoteplikt/> (2025.01.03.)

⁴⁷³ Norwegian Ministry of Climate and Environment: Meld. St. 13 (2020 - 2021) Report to the Storting (white paper) Norway's Climate Action Plan for 2021-2030. Norwegian Ministry of Climate and Environment, 2022.

⁴⁷⁴ Már 1991-ben bevezették mind az ásványolajtermékek adóját, mind a kontinentális talapzaton végzett kőolajtevékenységek CO₂-kibocsátási adóját. LOV-1990-12-21-72 om avgift på utslipp av CO₂ i petroleumsvirksomhet på kontinentalsokkelen

tonnánként 1176 norvég koronában van meghatározva. E mellett alkalmaznak még literenként 2,72 norvég korona adót a benzinre, literenként 3,17 norvég korona adót az ásványolajra, továbbá köbméterenként 2,534 norvég korona fizetési kötelezettség terheli a földgáz kibocsátást és kilogrammonként 3,53 norvég korona a cseppfolyósított propán-bután gáz kibocsátást. Norvégia jelenlegi szén-dioxid adó mértéke a negyedik legmagasabb, Svájc, Liechtenstein és Svédország után.⁴⁷⁵

A kőolajkészletek kitermeléséből származó rendkívüli hozam miatt az olajipari vállalatok további különadó hatálya alá tartoznak. A rendes társasági adókulcs 22%. A semleges adórendszer biztosítása érdekében a megfizetett társasági adót a különadó-alap kiszámításakor leírják. Ezért 71,8 %-os különadóalap után kell az érintett vállalatnak nettó nyeresége alapján fizetni. A törvény bizonyos tételeket levonhatóvá tesz az adóalapból, így minden releváns költségét, beleértve a feltárással, kutatással és fejlesztéssel, finanszírozással, üzemeltetéssel és leszereléssel kapcsolatos ráfordításokat.⁴⁷⁶

A norvég példa utat mutathat azon fejlődő országok számára, akik már rendelkeznek, vagy tervezik bevezetni a karbonadózást, és céljuk, hogy a hulladékégetést is beillesszék a szénadó rendszerükbe. Norvégiában a kommunális szilárd hulladék körülbelül 50%-át égetik el. Az adóköteles összeget úgy számítják ki, hogy a hulladékégető létesítménybe szállított hulladék mennyiségét tonnában megszorozzák egy 0,5498 tonna fosszilis CO₂ faktorral tonna hulladékonként. Az egyes létesítmények azonban kérelmezhetik a Norvég Környezetvédelmi Ügynökségnél, hogy egy létesítmény-specifikus faktort használjanak az adó kiszámításához a 0,5498-as faktor helyett. Az adó összhangban van Norvégia szén-dioxid adó rendszerével és az EU ETS rendszerével. 2023-ra két díjat állapítottak meg: egy díjat a kvóták alá eső kibocsátásokra, és egy díjat a kvóták alá nem eső kibocsátásokra. A kvóták alá eső kibocsátásokra vonatkozó díjat 50%-al csökkentették a 2022-es évhez képest, míg a kvóták alá nem eső kibocsátásokra vonatkozó díjat 141%-kal növelték, így 95 norvég korona és 476 norvég korona lett megállapítva a tonnánkénti CO₂-re.

Jövedéki adót vetettek ki egyes meghatározott forrásokból történő energiatermelésből származó levegő nitrogén-oxidok (NO_x) kibocsátására is. Az adó mértéke a NO_x kibocsátásának kilogrammja után 26.36 norvég koronát tesz ki. A jövedéki adó Norvégiában és a Norvég Kontinentális Talapzaton történő kibocsátásokra vonatkozik. A norvég

⁴⁷⁵ <https://www.sdg16.plus/policies/carbon-tax-norway/#policy-reference-4> (2025.01.03.)

⁴⁷⁶ <https://www.norskpetroleum.no/en/economy/petroleum-tax/> (2025.01.04.)

felségvizeken és a belföldi hajózás során keletkező kibocsátások is beleértendők, bár a hajózás egy része a norvég felségvizeken kívül történik.⁴⁷⁷

A norvégok már 1951-ben bevezették a villamosenergia-fogyasztási adót azzal a céllal, hogy finanszírozzák a hálózati beruházásokat, és egészen 1971-ig az ország villamosenergia-ellátásának fejlesztését támogatták vele. A díjszerkezet 2004 óta változatlan maradt, és az adó ma elsősorban fiskális jellegű, de nagyban hozzájárul az energiafogyasztás korlátozásához. Az általános díjszabás a háztartásokra, a szolgáltatóiparra, a közszektorra és a gyártási adminisztrációs épületekre vonatkozik.⁴⁷⁸ 2018-ban a díj 16,58 øre volt kWh-ként, amely 2021-re 16,69 øre kWh-ra emelkedett. 2019-ben a norvég kormány úgy döntött, hogy a kriptovaluta-műveleteket üzemeltető adatközpontok számára biztosított villamos energia nem részesülhet a csökkentett adómértékben, valamint azok az adatközpontok sem, amelyek több mint 0,5 MW-ot fogyasztanak.⁴⁷⁹ A 2025-ös évben január - március időszakra vonatkozóan 9.79 øre kWh-ként, április - december közötti időszakra 16.93 øre kWh-ként az adó mértéke. A kedvezményes díj az egész évben egységesen 0.60 øre kWh-ként.⁴⁸⁰

A fűtőolajra 1970-ben szintén jövedéki adót vezettek be, amit 1993-ban eltöröltek, majd 2000-ben újra alkalmazták azzal az indokkal, hogy a villamosenergia-adó párhuzamosan végbement emelése ne vezessen a környezetre káros fűtőolaj iránti kereslet növekedéséhez. Néhány szektor mentesül a fizetési kötelezettség alól, mint például a nemzetközi hajózás, a belföldi és közeli tengerekben történő halászat, a halolaj- és hallisztipar, a kontinentális talapzaton történő kőolajkitermelés.⁴⁸¹ Az általános adómérték hosszú időn keresztül stabil maradt, 2021-től literenként 1,74 øre, a csökkentett adómérték pedig literenként 0,227 øre volt, jelenleg literenként 3.79 øre.⁴⁸²

Már 1931-ben életre hívtak egy adót a petroleum-fogyasztásra, amelyből származó bevételeket egészen 1964-ig az útépitésre különítették el. Ez volt az első energiafogyasztással kapcsolatos közteher az országban. A jelenlegi úthasználati díjat 1993-ban vezették be. A fizetési kötelezettség célja, hogy biztosítsa az olyan extern költségeket, mint például a levegőszennyezés kezelése. Az évek során többször módosították, például 2010-ben a

⁴⁷⁷ <https://www.skatteetaten.no/en/business-and-organisation/vat-and-duties/excise-duties/about-the-excise-duties/nox/> (2025.01.08.)

⁴⁷⁸ <https://www.taxand.com/wp-content/uploads/2024/06/Taxand-Energy-and-Tax-Overview-Publication-Norway.pdf> (2025.01.04.)

⁴⁷⁹ <https://pub.norden.org/temanord2023-520/5-norway.html> (2025.01.03.)

⁴⁸⁰ <https://www.skatteetaten.no/en/business-and-organisation/vat-and-duties/excise-duties/about-the-excise-duties/electrical-power-tax/> (2025.01.04.)

⁴⁸¹ <https://www.skatteetaten.no/globalassets/rettskilder/avgiftsrundskriv/mineralske-produkter-mv.-2024.pdf> (2025.01.05.)

⁴⁸² <https://www.skatteetaten.no/en/rates/mineral-product-tax/> (2025.01.04.)

biodízel, 2016-ban pedig a földgáz és az LPG bevezetésével. A közlekedési célokra használt hidrogén továbbra is teljes mértékben mentes az adó alól.⁴⁸³ A személygépjárművekre és más járművekre külön bevezettek egy vásárlási adót 1955-ben. Ez az adó elsősorban fiskális jellegű volt, de az évek során egyre inkább környezetvédelmi fókuszúvá vált. Jelenleg regisztrációs adó elnevezéssel használják, melynek mértékét az adott jármű tömege, CO₂-kibocsátása, NO_x-kibocsátása, teljesítménye és hengerűrtartalma alapján határozzák meg.⁴⁸⁴ Svédország mellett Norvégia is alkalmaz torlódási vagy útdíjat az egyes városokban.⁴⁸⁵ A 2005-ben életre hívott útdíjak célja egyrészt a közlekedési infrastruktúra projektek finanszírozása, másrészt az autóforgalom csökkentése. Először a nagyobb városokban, mint Oslo, Bergen, Trondheim és Nord-Jæren vezették be, majd fokozatosan más önkormányzatokban is elterjedt, 2021-re összesen 13 önkormányzat vezette be ezt a fizetési kötelezettséget. Az adó mértéke a jármű típusától és a napszaktól függ, a csúcsidőszak áthaladásai a legdrágábbak. 2018-tól az elektromos autók is alá hatálya alá kerültek, de egy alacsonyabb mértékű adóval.⁴⁸⁶ Az elmúlt években nagy hangsúlyt fektettek a gépjárművek károsanyag-kibocsátására, ezért a Norvég kormány adókedvezményeket és mentességet biztosított az elektromos autók vásárlásával és használatával összefüggésben. Ennek eredményeként 2021-ben Norvégiában az újonnan vásárolt autók 64%-a elektromos volt. A 2023-an végbement változások azonban korlátozták az ÁFA-mentességet 500 000 norvég korona alatti értékhatárig meghúzva a határt.⁴⁸⁷

Minden norvég repülőtérrel induló járat légiutas adó köteles 2016-tól. Az adót 2019-ben ideiglenesen felfüggesztették, majd 2022-ben újra bevezették. Kivételt képeznek a norvég kontinentális talapzatról és a Svalbard, Jan Mayen és a norvég függőségek repülőtereiről induló járatok, katonai repülések, mentési, sürgősségi vagy mentőszolgálatok, üzleti úton lévő légitársasági alkalmazottak, két év alatti gyermekek, tranzit és átszálló utasok, valamint a NATO. Az adó mértéke európai vagy Európán kívüli úticéltól függően utasonként 60 és 342 norvég korona közé esik.⁴⁸⁸

⁴⁸³ <https://pub.norden.org/temanord2023-520/5-norway.html> (2025.01.03.),

<https://www.skatteetaten.no/en/person/duties/cars-and-other-vehicles/> (2025.01.03.)

⁴⁸⁴ <https://www.skatteetaten.no/en/person/duties/cars-and-other-vehicles/importing/which-duties-do-you-have-to-pay/one-off-registration-tax/what-is-the-one-off-registration-tax/> (2025.01.06.)

⁴⁸⁵ The Nordic Council of Ministers: The use of economic instruments in Nordic environmental policy 1990-2017. Denmark, 2018. 7. o.

⁴⁸⁶ Gunnar S. Eskeland - Shiyu Yan: The Norwegian CO₂-differentiated motor vehicle registration tax: An extended Cost-Benefit Analysis. OECD, 2021.

⁴⁸⁷ EY: Green tax tracker. United Kingdom 2024. 58. o.

⁴⁸⁸ <https://www.skatteetaten.no/en/rates/air-passenger-tax/> (2025.01.08.)

A norvég növényvédőszer adót először 1988-ban fogadták el. A peszticideket hét osztályba sorolják egészségügyi és környezeti kockázatuk alapján, és az adót ennek a rendszernek megfelelően, valamint a felhasznált földterület nagysága alapján fizetik, összhangban a szennyező fizet elvvel. Az emberi egészségre vonatkozó kritériumok a növényvédőszer belső tulajdonságain és a keverés során történő expozíción alapulnak, míg a környezeti kritériumok többek között figyelembe veszik a növényvédőszer akváriumokban és szárazföldi ökoszisztémákban mutatott toxicitását és a kimosódási potenciált.⁴⁸⁹ Az alapadó rátája hektáronként fix 25 norvég korona, amit ezután egy olyan faktorral szoroznak meg, amely a kategóriától függően változik, arányosan növekszik a termék által jelentett kockázattal. Ez eljárás szolgálja azt a célt, hogy az emberi egészségre legnagyobb kockázatot jelentő növényvédő szerek használatát csökkentsék vele.⁴⁹⁰ A sávos adórendszer nem csak a peszticidek óvatosabb használatát támogatja, hanem az egészségre és a környezetre kevésbé káros anyagok alkalmazását is is ösztönzi.⁴⁹¹

VI.1.2.4 Dánia

Annak ellenére, hogy az 1973-as első Nemzeti Környezetvédelmi Törvényben implementálták a "szennyező fizet" elvet, az államban nem volt különösebb hagyománya a környezetvédelmi adóztatásnak. Tény, hogy már 1917 óta létezett benzinadó, továbbá energiafogyasztási adók, és az 1970-es évek végén ezeket bővítették például az áramra, olajra és gázra, de elsősorban a nemzeti fizetési mérleg növekvő hiányának csökkentése érdekében, fiskális célzattal tették mindezt.⁴⁹² Ugyanakkor fordulat következett be a környezeti- és adópolitikában, aminek köszönhetően Dánia az 1980-as évek végén és az 1990-es évek elején már azon országok között szerepelt, amelyek az "első hullám" részeként átfogóan kezdték alkalmazni a környezetvédelmi adókat és az ökológiai adóreformot.

Az ország aktívan dolgozik a Párizsi Megállapodás céljának megvalósításán, amely a globális hőmérséklet-emelkedés 1,5 Celsius-fokra történő korlátozását tűzi ki célul.⁴⁹³ A hatályos klímátörvény előírja, hogy Dánia 2025-re 50-54%-kal, 2030-ra pedig 70%-kal csökkentse az üvegházhatású gázok kibocsátását az 1990-es szinthez képest. Legalább

⁴⁸⁹ Carsten Daugbjerg: A Comparison of Green Taxation in Scandinavian Agriculture. Scandinavian Political Studies, Power and Policy Design Bind 21. 3, 1998.

⁴⁹⁰ Withana Sirini - Ten Brink Patrick - Illes Andrea - Nanni Silvia - Watkins Emma - Lopez Ana - Dijn Elizabeth - Kretschmer Bettina - Mazza Leonardo - Newman Stephanie - Russi Daniela: Annexes to Final Report - Environmental tax reform in Europe: Opportunities for the future. 2014.

⁴⁹¹ Thomas Böcker - Robert Finger: European Pesticide Tax Schemes in Comparison: An Analysis of Experiences and Developments. Sustainability 2016, 8(4), 378.

⁴⁹² Jacob Klok - Anders Larsen - Anja Dahlc - Kirsten Hansen: Ecological Tax Reform in Denmark: history and social acceptability. Energy Policy 34. 2006. 905-916. o.

⁴⁹³ Danish Energy Agency: Denmark's Climate Status and outlook Copenhagen, 2023.

ötévente egyszer a Klíma-, Energia- és Közműügyi Miniszternek nemzeti klímacélt kell kitűznie tízéves perspektívával. Az új klímacél nem lehet kevésbé ambiciózus, mint a legutóbb kitűzött.⁴⁹⁴ Az 1990-es évekig elejéig vizsgálva habár Dánia különféle környezetvédelmi adókat alkalmazott, melyek a gazdasági szereplők széles körét érintették, a termelő szektorok számos zöld adó alól mentesültek, így a közvetlen adóterhek többsége a háztartásokra hárult.⁴⁹⁵

A 1993-ban elfogadott jelentős adóreform egyik lényeges eleme volt az adók átcsoportosítása a munkaerőről a természeti erőforrásokra és a szennyezésre. Az adóreform - többek között - a háztartási energia- és hulladékadók emelését, a vízszennyezés, a műanyag zacskók és a benzin használata tekintetében új fajta közterheket beiktatását foglalta magában.⁴⁹⁶ Ezzel párhuzamosan előírták bizonyos jövedelemadók 8-10%-os csökkentését 1994-1998 között. A következő évek megnövekedett ökoadó bevételeket eredményeztek, melyek nagy részét a megemelt benzin- és energiaadók, továbbá a hulladék- és vízellátási díjak adták.⁴⁹⁷

Fontos lépés volt továbbá, hogy 1992-ben életre hívták a CO₂-adót, melyet a már meglévő energiaadók (szén, olaj, gáz és villamosenergia-fogyasztás) felül vetettek ki, egy tonna CO₂-ra vonatkozó 100 dán korona standard adómértékben. Az adót 1992 januárjától először a háztartásokra alkalmazták, majd 1993 januárjától pedig a vállalkozásokra is kiterjesztették.⁴⁹⁸ Azonban a versenyképesség megőrzése érdekében minden vállalkozás visszatérítést kapott a standard adómérték 50%-ával és további adóvisszatérítéseket is adtak az egyes vállalatok energiatartozása alapján. Az első öt évben Dánia szén-dioxid-energia adóztatásából származó bevételek 20%-át energiahatékonysági intézkedések támogatására és a termelési technológiák fejlesztésére különítették el.⁴⁹⁹ A befolyó összegek egy részét üzleti energiahatékonysági projektekre fordították, a decentralizált áram/hőtermelés előmozdítására és a bioüzemanyagok használatára. Egy további nagy részt a távfűtési rendszer országos kiépítésének befejezésére irányuló beruházási támogatásokra használták fel és földgázszektóban is fokozták a kiadásokat. Míg a földgáz mentesült az adó alól, a

⁴⁹⁴ Act. No 965 of 26 June 2020 1-2. §

⁴⁹⁵ Henrik Klinge Jacobsen - Mette Wier: Environmental taxation in Denmark and its distributional impact. Working paper, Denmark 2001.

⁴⁹⁶ Jacob Klocka - Anders Larsen - Anja Dahle - Kirsten Hansen: i.m. 906-907. o.

⁴⁹⁷ Mikael Skou Andersen: The green tax reform in Denmark: Shifting the focus of tax liability. Journal of Environmental Liability, 2:2, 1994. 47-50. o.

⁴⁹⁸ Paul Ekins - Simon Dresner: The carbon taxes in practice. Energy Policy, 32(6), 2004. 799-810. o.

⁴⁹⁹ Thomas Björner - Mikael Togeby: Industrial companies' demand for energy based on a micro panel database: effects of CO₂ taxation and agreements on energy savings. ACEE Summer Study, New York: American Council for an Energy-efficient Economy. 1999.

földgázvállalatok megengedhették maguknak, hogy olyan árakat számítsanak fel, mintha az új CO₂-adót őket is terhelné.⁵⁰⁰ A vállalkozások és iparágak kezdeti kedvezményes adóalanyi pozícióját később felülvizsgálták és 1996-tól kezdődően az adót jelentősen megemelték, kiterjesztették.⁵⁰¹

Dánia csatlakozott az EU ETS rendszeréhez, annak 2005-ös bevezetésekor, ami azt jelentette, hogy a károsanyag kibocsátások meghatározó része vagy karbonadó, vagy pedig a kvótarendszer hatálya alá került. Az EU ETS által lefedett kibocsátások Dánia CO₂ kibocsátásának hozzávetőlegesen 30%-át teszik ki.⁵⁰² 2025-től kezdődően termékenként és mérőegységenként (liter, kilogramm, tonna, kwh, GJ) differenciáltan az adó mértéke 5,7 és 2586 dán korona között mozog.⁵⁰³ A mezőgazdasági szektor jelentős mértékben hozzájárul az üvegházhatású gázok kibocsátásához Dániában, mert az ország Európa egyik legintenzívebben művelt országa. A mezőgazdasági területek jelenleg a dán földterület körülbelül 60%-át fedik le. A Dán Energiaügynökség előrejelzései szerint a mezőgazdasági kibocsátások 2030-ban a teljes dán üvegházhatású gázkibocsátás 40%-át fogják kitenni a jelenlegi politika alapján.⁵⁰⁴ Ezt felismerve a világon elsőként az ország kiterjeszti a karbonadó kötelezettséget a mezőgazdasági létesítményekre is tonnánként 300 dán korona mértékben kezdetben, amit egészen 750 dán koronára terveznek emelni 2035-re.⁵⁰⁵

Éves szinten közel 36 ezer forintos (672 dán korona) adót fizethetnek teheneik után a dán tejtermelők az üvegházhatású gáz kibocsátásuk miatt - írja a CNN. A dán koalíciós kormány a héten állapodott meg a világ első, mezőgazdaságot érintő károsanyag-kibocsátási adójáról. A dán parlament várhatóan még idén elfogadja azt az adót, ami szerint 2030-tól az állattenyésztésből származó szén-dioxid-kibocsátás után tonnánként 300 koronát kell fizetniük a gazdáknak, ez 2035-től 750 koronára emelkedhet. A CNN szerint ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a dán farmereknek egy metán gázt kibocsátó, vagyis bőfűgő és fűgő tehén után 672 koronát kell adózniuk, ami 2035-re akár 1680 koronára emelkedhet.⁵⁰⁶

A mezőgazdaságban használt növényvédő szerek adóztatása hosszú múltra tekint vissza Dániában, egészen 1996-ra nyúlik vissza. Az évek során néhány reformot hajtottak végre,

⁵⁰⁰ Jacob Kloka - Anders Larsen - Anja Dahlc - Kirsten Hansen: i.m. 907-909. o.

⁵⁰¹ European Environment Agency: Environmental Taxes... i.m. 27. o.

⁵⁰² <https://pub.norden.org/temanord2023-520/2-denmark.html> (2025.01.04.)

⁵⁰³ ACT No 683 of 11/06/2024

⁵⁰⁴ Klimaradet: Adaptation of the Danish Farm Sector to a Tax on Greenhouse Gas Emissions. Danish Council on Climate Change, 2023. 3-4. o.

⁵⁰⁵ https://www.ey.com/en_gl/technical/tax-alerts/danish-government-plans-to-introduce-a-new-agriculture-co2-tax (2025.01.09.)

⁵⁰⁶ <https://skm.dk/aktuelt/presse-nyheder/pressemeddelelser/regeringen-og-parterne-i-groen-trepart-indgaar-historisk-aftale-om-et-groent-danmark> (2025.01.22.)

amelyek közül a legutóbbi 2012-ben történt. Ezen adópolitikai reform nyomán az adókulcsot az egyes növényvédő szerek hatóanyagainak jellemzői alapján differenciálták. Így a tényleges adókulcs a termék felhasználása szerint 3-40% között változik ad valorem. A rendszerben megkülönböztetünk egészségügyi adót, melynek mértéke kilogrammonként vagy literenként a növényvédő szer egészségügyi terhelésének szorzata, valamint környezeti hatás adót, a hatóanyag környezeti hatásának kilogrammonkénti vagy literenkénti szorzata alapján. E mellett alapilleték kötelesek bizonyos termékek a hatóanyaguk mennyisége szerint.⁵⁰⁷

Dánia volt az első északi ország, amely környezetvédelmi célból vízádot vezetett be az 1990-es évek végén. Mind a vízhasználat, mind a vízgazdálkodás adóköteles tevékenységek.⁵⁰⁸ Vezetékes víz díjat kötelesek fizetni azok a vállalatok és intézmények, amelyek az általános forgalmi adó hatálya alá tartozó árukat és szolgáltatásokat nyújtanak, és amelyek ezen áruk és szolgáltatások nyújtása során nem közüzemi vízellátásból származó vezetékes vizet fogyasztanak, ha az említett vízfogyasztás éves szinten meghaladja az 1000 köbmétert. Az adót a regisztrált vállalatok fizetik, de az adott ingatlan tulajdonosa is köteles, amennyiben az ingatlan vezetékes vízzel van ellátva, de nem közüzemi vízellátásból származik a víz. A díj köbméterenként 6,37 dán korona.⁵⁰⁹ Adót kell fizetni a tavakba, patakokba vagy a tengerbe kibocsátott szennyvíz után. Ezenkívül adóköteles a beszivárgás céljából mezőkbe és hasonló területekre beszivárgó vagy kibocsátott szennyvíz is. A közteher mértéke differenciált például a szennyvíz foszfor, vagy nitrogén tartalom alapján 33-tól egészen 183,65 dán koronáig terjedően.⁵¹⁰

A dánok a gépjárművekre regisztrációs adót, üzemanyag-hatékonyság és bizonyos esetekben súly alapján meghatározott járműadót, valamint közlekedési üzemanyagokra kivetett adókat is alkalmaznak. A regisztrációs adót 2021-ben három szintre osztották, azzal a céllal, hogy elősegítsék a magas energiahatékonyságú zöld járművek elterjedését. Ennek értelmében a regisztrációs adó mértéke 25% 72,900 dán korona értékig, 85% 72,900 és 226,500 dán korona közötti sávban, továbbá 150% 226,500 dán korona feletti részre. Az elektromos autók és az alacsony kibocsátású gépjárművek esetében a regisztrációs adó csökkentett. Ezek az adókedvezmények fokozatosan redukálódnak és az elkövetkező évek során megszűnnek, aminek köszönhetően az elektromos autókra 2035-re teljes regisztrációs

⁵⁰⁷

<https://skm.dk/tal-og-metode/satser/satser-og-beloebsgraenser-i-lovgivningen/bekaempelsesmiddelfgiftsloven> (2025.01.05.), LBK nr 595 af 29/04/2020

⁵⁰⁸ <https://pub.norden.org/temanord2023-520/2-denmark.html> (2025.01.04.)

⁵⁰⁹ LBK nr 13 of 09/01/2023 1-3. §

⁵¹⁰ <https://skm.dk/tal-og-metode/satser/satser-og-beloebsgraenser-i-lovgivningen/spildevandsafgiftsloven> (2025.01.04.)

adót kell majd fizetni.⁵¹¹A gépjárműadó keretében, a személygépkocsi-tulajdonosokat időszakos díj terheli, amely különböző szempontok alapján kerül meghatározásra attól függően, hogy mikor regisztrálták először a járművet. Az időszakos díj lehet súlyalapú, „zöld tulajdonosi díj” vagy tulajdonosi díj. Az utóbbi a CO₂-kibocsátás szintje szerint differenciált. Az 1997. július 1. előtt regisztrált autók, a 2008. március 18. előtt regisztrált szállító furgonok és minden motorkerékpár súlyalapú adó alá esik. A zöld járműadó az ezután, de 2021. június 30-ig regisztrált autókra és szállító furgonokra érvényes, és a jármű üzemanyag-hatékonyságán alapul, km/liter üzemanyagban kifejezve, minél több km, annál alacsonyabb díj elven. A dízelautók kiegészítő adót fizetnek, ha nincs jóváhagyott finomrészezske-szűrő rendszerük.⁵¹²

A légifuvarozó vállalatokat havi rendszerességgel légiutas adót terheli⁵¹³ a dán repülőterekről induló utazások végső célállomása alapján, kivéve a Feröer-szigeteket és Grönlandot. A fizetési kötelezettség mértéke 2025 január 1-től utasonként, országcsoportok alapján 30, 255 vagy 300 dán korona, azzal, hogy az összegeket évente igazítják a nettó árindex alakulása szerint, amelyet a Dán Statisztikai Hivatal tesz közzé.⁵¹⁴

Annak érdekében, hogy eleget tegyen nemzetközi és egyoldalú környezetvédelmi kötelezettségeinek, Dánia 1996-ban kénadót vezetett be. A kénadó elsősorban a háztartási és ipari szektorokban szén- és olajtüzelésű kazánokra vonatkozik, azzal a céllal, hogy ösztönözze az alacsony kén tartalmú tüzelőanyagok használatát. Mentessülnek azok az üzemanyagok, amelyek kén tartalma kevesebb, mint 0,05%, ez kizárja a benzint, a petróleumot és a könnyű dízelt. A dán kénadó program két lehetőséget kínál az adóköteles kazántulajdonosoknak, nevezetesen vagy a tüzelőanyag kén tartalmán alapuló adózást (a kén-dioxid (SO₂) tényleges kibocsátása), vagy a tüzelőanyag használatán alapuló adózást (hasonlóan az üzemanyagadóhoz). A jogalkotó szándéka az, hogy lehetőségeket biztosítva a szennyezőknek, motiválja őket a kén-dioxid eltávolítására a füstgázból, mielőtt azt a légkörbe juttatnák. Azonban a közvetlen kibocsátáson alapuló adó kevésbé relevánssá vált a valóságban, mivel ez az emisszió mérésére szolgáló berendezések telepítését igényli. Az adó mértékeket annak

⁵¹¹ LBK nr 785 of 24/05/2022

⁵¹² <https://skm.dk/tal-og-metode/satser/satser-og-beloebsgraenser-i-lovgivningen/alt-om-bilbeskatning> (2025.01.05.)

⁵¹³ <https://skm.dk/tal-og-metode/satser/satser-og-beloebsgraenser-i-lovgivningen/passagerafgift> (2025.01.07.)

⁵¹⁴ ACT No 620 of 11/06/2024 3-

bevezetése óta időről időre felülvizsgálták⁵¹⁵, 2025-től 6,9-97 dán korona között mozog az egyes ként tartalmazó anyagok szerint differenciáltan.⁵¹⁶

Adót kell fizetni a NO₂-ekvivalensek égés során levegőbe történő kibocsátása után. Az adófizetési kötelezettség többek között ipari létesítmények, hulladékégető üzemek, energia létesítmények NO₂ kibocsátásaira terjed ki. Az adóalanyok havi rendszerességgel kötelesek a közterhet megfizetni. A levegőbe kibocsátott nitrogén-oxid hatályos adókulcsa kilogrammonként 6 dán korona, míg az üzemanyag-fogyasztás adókulcsai 1 dán korona per liter, kilogramm, vagy GJ az adott üzemanyag mérőegységére figyelemmel.⁵¹⁷

A dán kormány 2020 júniusában új stratégiai tervet dolgozott ki a körforgásos gazdaságra vonatkozóan, mely tartalmazza azt a víziót, hogy a hulladékszektornak 2030-ra klímasemlegesnek kell lennie. Nagyobb hangsúlyt fektetnek a hulladék keletkezésének megelőzésére és csökkentésére, a természeti erőforrások jobb felhasználására, magasabb fokú újrahasznosítás elérésére, valamint a dán műanyag égetés 80%-nak fokozatos megszüntetésére 2030-ra. Ennek keretében különböző hulladékkezelési és felhasználási adók, továbbá egyes, specifikus termékekre kivetett adók vannak érvényben.⁵¹⁸ Az ország az elemek, PVC-k, elektromos és elektronikus hulladékok, italos konténerek mellett a műanyag termékeket is adóztatja, elsősorban a gyártókra összpontosítva, a műanyag csomagolás felső ellátási láncára koncentrálva. A jövedéki adó kivetésével az egyszer használatos műanyag zacskók használatát sikeresen visszafogták, ezzel csökkentve a hulladéklerakókba és égetőművekbe kerülő műanyag hulladék mennyiségét. Az EU vonatkozó adatai szerint a műanyag zacskók fogyasztásának száma a dániai műanyag adó bevezetése óta 800 millióról 400 millióra feleződött. Az adó mértéke 2024-től kezdődően kilogrammonként 73,46 dán koronában lett meghatározva.⁵¹⁹ A műanyag zacskók gyártásával vagy importálásával foglalkozó vállalkozások felelősek az adó megfizetéséért, és kötelesek betartani a meghatározott regisztrációs és jelentési kötelezettségeket. Havi rendszerességgel kötelesek regisztrálni és jelenteni a műanyag zacskók adóköteles mennyiségét. Ezenkívül a műanyag

⁵¹⁵ Other Environmental Measures other than Carbon Taxes Draft paper from the Subcommittee on Environmental Taxation for discussion and first consideration by the Tax Committee in March 2024 ANNEX E-1 to E/C.18/2024/CRP.7 8. o.

⁵¹⁶ <https://skm.dk/tal-og-metode/satser/satser-og-beloebsgraenser-i-lovgivningen/svovlafgiftsloven> (2025.01.04.) , LBK nr 479 of 22/04/2020

⁵¹⁷ LBK nr 1214 of 10/08/2020

⁵¹⁸ <https://pub.norden.org/temanord2023-520/2-denmark.html> (2025.01.04.)

⁵¹⁹ <https://skm.dk/tal-og-metode/satser/satser-og-beloebsgraenser-i-lovgivningen/emballageafgiftsloven> (2025.01.04.)

hordozó zacskók nagykereskedelmével foglalkozó vállalkozásoknak lehetőségük van önkéntes alapon is eleget tenni ennek a fizetési kötelezettségnek.⁵²⁰

VI.1.3. Németország

Németországban egészen az 1960-as évek közepéig sem a környezet, sem az energiaellátás területe - amely ma már szorosan összefügg a klímaváltozással kapcsolatos kérdésekkel - nem került fel a közpolitikai agendára. A német energiarendszer szervezése inkább a gazdaságpolitika alapvető részét képezte, és kezdetben a háború utáni Németország makrogazdasági szükségleteit szolgálta. A fő cél a német energiainfrastruktúra újjáépítése volt, ezzel megszüntetve a fennálló energiahiányokat. A környezeti problémákra, mint például a talaj, a vízforrások és a levegő szennyeződése a hőerőművekből és ipari létesítményekből származó kibocsátások miatt, viszonylag kevés figyelmet fordítottak. Az ipar mozgatórugójának számító szénfelhasználás a hetvenes években kihívóra talált a kőolaj előtérbe kerülésével. A szén ágazat versenyképességének megőrzése érdekében adókat vetettek ki a kőolaj termékekre, azonban ezek a közterheket alapvetően nem a környezeti hatások ellensúlyozása miatt hívták életre, tehát klasszikus ökoadóknak nem tekinthetjük őket. Németország az első európai országok között volt, aki 1971-ben a gázolajra adót vetett ki.⁵²¹ Az 1970-es évek olajválságát követően pedig az alternatív energiafelhasználás szerepe elkezdett növekedni. A szövetségi kormány első „energia programja”, amelyet még az olajválság idején dolgoztak ki, a nukleáris energiát tette az energiaellátás középpontjába, azzal, hogy nem helyettesítheti az olajat, mint fő energiaforrást.⁵²² Egy olyan ösztönző rendszer vezettek be 1977-ben, amely 25%-os szövetségi beruházási támogatást biztosított a napkollektorok és hőszivattyúk számára. Ugyanakkor az ökoadózási törekvéseket hátráltatta a hiányzó politikai konszenzus, mivel a hulladékkezelés, levegő- és vízszennyezés⁵²³, valamint az üzemanyag kibocsátás csökkentését előmozdító jogszabályi javaslatok a nehezebb gazdasági periódusok idején háttérbe szorultak. Az olajválság idején, illetve azt követően a környezetvédelmi intézkedésekre a gazdasági növekedés fékezőjeként tekintették.⁵²⁴

⁵²⁰ Other Environmental Measures other than Carbon Taxes Draft paper from the Subcommittee on Environmental Taxation for discussion and first consideration by the Tax Committee in March 2024 ANNEX E-1 to E/C.18/2024/CRP.7 12. o.

⁵²¹ Charlotte Hagner: Historical review of European gasoline lead content regulations and their impact on German industrial markets. GKSS, Geesthacht 1999. 4-6. o.

⁵²² https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=57153b6c-1ac9-6dd4-4048-b7e8732ba709&groupId=252038 (2025.03.05.)

⁵²³ Erről lásd részletesebben Kramer Alf: The Effectiveness and Efficiency of Water Effluent Charge Systems: Case Study on Germany, ENV/EPOC/GEEI(95)12, Paris: OECD 1995.

⁵²⁴ https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=57153b6c-1ac9-6dd4-4048-b7e8732ba709&groupId=252038 (2025.03.05.)

A német ökológia adóreform 1999-ben következett be, célja a várható többletbevételek állami nyugdíjrendszerhez való hozzájárulásra fordítása, a béren kívüli munkaerőköltségek csökkentése révén a foglalkoztatás növelése, valamint a nagyobb energiahatékonyság biztosítása volt. Az ökológiai adóreform gazdasági és társadalmi megvalósíthatóságát, gazdasági ésszerűségét Németországban megkérdőjelezték. Ellenzői azt követelték, hogy halasszák el vagy akár töröljék el, mert a gazdasági fejlődésre gyakorolt negatív hatásoktól tartottak, és úgy vélték, hogy a reform szociálisan igazságtalan.⁵²⁵ Az ökológiai adóreform 1999-es bevezetése a környezetvédelmi adókból származó bevételek jelentős növekedéséhez vezetett. Alapvetően az üzemanyag- és energiaadók fokozatos emelését eredményezte.⁵²⁶ A reform az energiára kivetett adók öt évenkénti lépcsőzetes emeléséből állt, és 1999-től 2003-ig tartott. Többnyire a meglévő adók mértékét emelték meg - az egyetlen új adó a villamosenergia-adó volt. Az ökológiai adóreform az energia és a villamos energia takarékosabb felhasználásához vezetett, ebből következően 2010-ra az ezekből származó közteher bevételek csökkentek.⁵²⁷ A reform egyik legpozitívabb aspektusaként a rendkívül alacsony adminisztrációs költségeket emelik ki. Ebben az időszakban a német adózás átlagos adminisztratív költsége a teljes bevétel százalékában kifejezve 1,6%-át, ami például a társasági adó esetében 5%-ot is elérte, míg az ökoadó teljes bevételeinek mindössze 0,1%-át tette ki. A ökológiai adóreform pénzügyi hatása Németországban jelentős volt, összességében az energiaadó bevételek 55%-al nőttek, az 1998-as 34,1 milliárd euróról 2003-ra mintegy 52,7 milliárd euróra.⁵²⁸ A számítások szerint az ökológiai adóreform 2010-ig 250.000 új munkahelyet hozott létre.⁵²⁹

A hatályos jogot tekintve az adózásban generális jelleggel is megjelent a környezetvédelem kérdésköre, mivel a német adókodex 52. szakaszában megfogalmazott közérdekű célkitűzések között szerepel a természetvédelem és a tájgazdálkodás előmozdítása a Szövetségi Természetvédelmi Törvény és a tartományok természetvédelmi törvényei, a környezetvédelem, a parti védelem és az árvízvédelem értelmében.⁵³⁰

⁵²⁵ https://www.diw.de/documents/publikationen/73/diw_01.c.360061.de/diw_eb_2001-05-5.pdf (2025.01.17.)

⁵²⁶ <https://www.ecologic.eu/1156> (2025.03.11.)

⁵²⁷ Stefan Speck - Jim McNicholas - Marina Markovic: Environmental Taxes in an Enlarged Europe An Analysis and Database of Environmental Taxes and Charges in Central and Eastern Europe The Regional Environmental Center for Central and Eastern Europe, Szentendre 2001.

⁵²⁸ Anselm Görrer: Germany's Ecotax Reform 1999 - 2003. Applied Environmental Economics Conference, London, 2005. <https://foes.de/pdf/GBG-GreenEssay-2005-03-Goerres-Germanys-ecotax-reform-1999-2003.pdf> (2025.03.15.)

⁵²⁹ https://www.diw.de/documents/publikationen/73/diw_01.c.360061.de/diw_eb_2001-05-5.pdf (2025.01.17.)

⁵³⁰ Fiscal Code of Germany 52 § (1) - (2) 8. pont https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_ao/englisch_ao.html

Németországban a környezetvédelmi adó bevételek 2005 és 2022 között mintegy 20,5 %-al emelkedtek, míg az általános adó bevételek 98,1%-al nőttek. A környezetvédelmi adók részesedése az összes adóbevételből mindössze 7,4 %. Ez az arány 2005-ben még 12,2%-ot tett ki. A környezetvédelmi adóbevételek 2021-ben összesen 57,2 milliárd eurót jelentettek a költségvetésnek.⁵³¹ Ez a szám 2022-ben 66,5 milliárd euró volt. A legnagyobb arányban, 33,3 milliárd euró az energiaadóból származik, ezt követi a gépjárműadó 9,5 milliárd euró mértékben és a nemzeti kibocsátás-kereskedelemből származó bevétel 8,7 milliárd euróval.⁵³² Az imént bemutatott mérsékelt növekvő környezetvédelmi adóbevételi tendenciák ellenére az ország az elmúlt évtizedben folyamatosan javította környezetvédelmi teljesítményét. Ambiciózus éghajlati célokat tűzött ki,⁵³³ azzal hogy 2045-re klímasemlegességet, 2050 után pedig negatív kibocsátást érjen el.⁵³⁴ A német kormány természetes éghajlatvédelmi akcióprogramot is életre hívott (ANK), amelynek célja az ökoszisztémák védelme, megerősítése és helyreállítása, hogy azok természetes éghajlatvédők maradhassanak.⁵³⁵

A klímavédelmi akcióprogramok több szektoron és adónemen keresztül igyekeznek előmozdítani a fenntartható fejlődést és a zöldítést. A legfontosabb pillérek⁵³⁶ között megtaláljuk a közlekedési szektort, vagy a CO₂ kibocsátásban résztvevő ágazatokat. A német kormány a gépjárműadót szorosabban a jármű CO₂-kibocsátásához igazítja, és ennek érdekében a 2021. január 1-jétől először forgalomba helyezett járművek esetében az adót elsősorban a kilométerenkénti CO₂-kibocsátás alapján számítják majd ki, és a 95 gCO₂/km szint felett fokozatosan emelik. A tömegközlekedést használók pedig pénzügyi könnyítésekben részesülnek. Azok, akik hosszabb távolságokra vonattal utaznak, a jövőben olcsóbban tehetik ezt meg, mivel az áfát 19% helyett 7%-al kell majd megfizetni. Az elektromos, hibrid és üzemanyagcellás járműveket vásárlóknak szánt prémiumprogramot folytatják, és kiterjesztik a 40 000 eurónál olcsóbb járművek vásárlására. A német kormány célja, hogy 2030-ra 7-10 millió elektromos járművet helyezzenek forgalomba Németországban. Az első alkalommal forgalomba helyezett és az utólagosan beszerelt elektromos járművek kezdetben nem fizetnek gépjárműadót. Ezt a szabályozást 2025.

⁵³¹ <https://www.destatis.de/EN/Themes/Society-Environment/Environment/Environmental-Economic-Accounting/taxes-other-duties/environment-related-tax-revenue.html> (2025.03.12.)

⁵³² <https://www.umweltbundesamt.de/en/data/environmental-indicators/indicator-environmental-taxation#assessing-the-development> (2025.02.21.)

⁵³³ Federal Climate Action Act of 12 December 2019 (Federal Law Gazette I, p. 2513)

⁵³⁴ https://www.oecd.org/en/publications/oecd-environmental-performance-reviews-germany-2023_f26da7da-en.html (2025.03.06.)

⁵³⁵ <https://www.bmu.de/en/publication/federal-action-plan-on-nature-based-solution-for-climate-and-biodiversity> (2025.03.16.)

⁵³⁶ <https://www.destatis.de/EN/Themes/Society-Environment/Environment/Water-Management/Tables/liste-charges-tarif-type-waste-water-disposal.html> (2025.03.11.)

december 31-ig meghosszabbítják. Az elektromos céges gépjárművekre vonatkozó adókedvezmények is megmaradnak, különösen kedvező feltételekkel a tisztán elektromos járművek esetében (40 000 eurós vételárig).⁵³⁷ Az állam a légiközlekedést is adóztatja. Az „Luftverkehrssteuer” adó 2010-ben került bevezetésre, aminek keretében Németországon belül vagy egy másik uniós tagállamba történő repülés esetében utasonként 15,53 EUR összeg a fizetési kötelezettség. A távolabbi, 6.000 kilométernél hosszabb utak esetében a jegyek után utasonként 58,06 EUR díj a közteher mértéke.⁵³⁸ Az adó megfizetésére a légitársaság kötelezett. Mentesség alkalmazható többek között a 2 évet be nem töltött gyermekek, a kizárólag orvosi célt szolgáló járatok utasai, valamint azok után, akik a jogszabályban meghatározott rendkívüli okból (például más reptérről való átirányítás miatt) indulnak az adott reptérről.⁵³⁹

Németország üvegházhatású gáz-kibocsátásának közel 90%-a árazva van, de az OECD szerint a szén-dioxid-árak alacsonyok a nem közúti közlekedési ágazatokban.⁵⁴⁰ A németek 2021-ben karbonadót vezettek be, aminek alanyai a fosszilis tüzelőanyagokat és éghető anyagokat forgalomba hozó vállalatok, akik nem vesznek részt az EU-s kvótakereskedelmi rendszerében. Az adó mértéke kibocsátási egységekenként, kvótánként 45 euró.⁵⁴¹ Középtávon a német kormány az új CO₂-árképzés ellensúlyozására csökkenteni fogja a villamosenergia-árakat. Az elv az, hogy minél jobban emelkedik a CO₂-árképzésből származó bevétel, annál alacsonyabbak lesznek az áramárak. Az ingázók 2021-től magasabb összeget tudnak kompenzálni, ha távolabb laknak a munkahelyüktől. A 21 kilométeres távolságtól kezdve kilométerenként 35 centet kompenzálhatnak. Ez a szabály 2026 végén hatályát veszti. Azok az emberek, akiknek a legnagyobb többletköltségük van, mert nagyobb távolságot tesznek meg, így nagyobb mértékben részesülnek majd a pénzügyi könnyítésekből. A lakhatási támogatásban részesülőket is segítik az emelkedő energiaárak miatt. A szociális nehézségek elkerülése érdekében a német kormány 10%-al százalékkal növelte a lakhatási támogatást.⁵⁴²

⁵³⁷ [https://www.bundesregierung.de/breg-en/issues/climate-action/klimaschutzprogramm-2030-1674080#:~:text=By%20putting%20a%20price%20on%20climate-damaging%20CO2%20emissions%2C,by%2055%20per%20cent%20of%20the%201990%20level.\(2025.03.16.\)](https://www.bundesregierung.de/breg-en/issues/climate-action/klimaschutzprogramm-2030-1674080#:~:text=By%20putting%20a%20price%20on%20climate-damaging%20CO2%20emissions%2C,by%2055%20per%20cent%20of%20the%201990%20level.(2025.03.16.))

⁵³⁸ https://www.zoll.de/EN/Businesses/Aviation-tax/Taxation-principles/taxation-principles_node.html (2025.03.12.)

⁵³⁹ Bacsó-Győry Anna: Légitársaságok hozzájárulása. Adóvilág 2022/8., 2-4. o.

⁵⁴⁰ https://www.oecd.org/en/publications/oecd-environmental-performance-reviews-germany-2023_f26da7da-en.html (2025.03.06.)

⁵⁴¹ 2023 Carbon Taxes in Europe | Carbon Tax Rates in Europe (taxfoundation.org) (2025.03.17.)

⁵⁴² <https://www.bundesregierung.de/breg-en/issues/climate-action/klimaschutzprogramm-2030-1674080#:~:text=By%20putting%20a%20price%20on%20climate->

A németek nem csak az EU-s kvótakereskedelmi rendszer megfelelő alkalmazásával, hanem például az EU-s műanyagadó tekintetében⁵⁴³ az EWKFondsG bevezetésével is igyekeznek élen járni a tagállami intézkedésekben és eleget tenni a közösségi klímaelvárásoknak. Az EU-s joganyagra, valamint a kiterjesztett gyártói felelősség rendszerére figyelemmel⁵⁴⁴ az EWKFondsG célja, hogy megelőzze és minimalizálja bizonyos egyszer használatos műanyag termékek környezetre és emberi egészségre gyakorolt hatását, valamint előmozdítsa az innovatív és fenntartható üzleti modelleket, termékeket és anyagokat. Ennek érdekében olyan különadót vezettek be, mely egy elkülönített alapba folyik, amelyből a hulladékgazdálkodási közszolgáltatók a jövőben megtérítik az egyes egyszer használatos műanyag termékek ártalmatlanításával és csökkentésével kapcsolatban felmerült költségeket. A visszatérítés magában foglalja a gyűjtési, tisztítási, érzékenyítési, adatgyűjtési és továbbítási költségeket, valamint az adminisztratív költségeket. Az adó alkalmazási köre egyes egyszer használatos műanyag termékek első ízben történő forgalmazására terjed ki a német piacon. Ezek olyan termékek, amelyek teljesen vagy részben műanyagból, azaz mesterségesen előállított polimerekből állnak, ilyenek például az élelmiszerekhez való fedeles és fedő nélküli dobozok, a legfeljebb három literes élelmiszer- vagy italtartályokkal vagy italos poharakkal ellátott fóliacsomagolások, 2026-tól a könnyű műanyag hordtáskák, valamint bizonyos nedves törülközők, léggömbök, dohánytermékek szűrői is ide kerülnek majd. A németországi CO₂-kibocsátás 14%-a (120 millió tonna) az építőiparból származik. Ezt a számot 2030-ra évi 72 millió tonnára szeretnék csökkenteni. A németországi építkezést és életvitelt több ösztönző, CO₂-árképzés és szabályozási intézkedések kombinációjával szeretnék éghajlatbarátabbá tenni.⁵⁴⁵

VI.2 Környezetvédelmi adózás az USA-ban és Kínában

Az országok eltérő kulturális és gazdasági adottságai a klímapolitikában is megjelennek, a megfogalmazott célok és a cselekvések sok esetben nincsenek összhangban egymással, ezt jól mutatja Kína vagy az USA gyakorlata. Az Európai Unióval, Indiával és Kínával együtt az USA a teljes globális károsanyag-kibocsátás több mint 56%-áért volt felelős 2022-ben.⁵⁴⁶ Az USA a világ második legnagyobb CO₂ szennyezője Kína után, az összes szén-dioxid kibocsátás 13%-ával, a műanyag szennyezésben szintén ezt a helyet foglalja el a

damaging%20CO₂%20emissions%2C,by%2055%20per%20cent%20of%20the%201990%20level.
(2025.03.16.)

⁵⁴³ 2020/2053/EU tanácsi határozat, 2019/904/EK irányelv

⁵⁴⁴ EU Parlament és az EU Tanács 2022/0396 (COD) rendelete

⁵⁴⁵ <https://www.bdo.de/en-gb/insights/publications/tax-legal/plastics-tax-in-germany-the-single-use-plastic-fund-act> (2025.03.15.)

⁵⁴⁶ <https://edition.cnn.com/interactive/2023/12/us/countries-climate-change-emissions-cop28/> (2025.03.05.)

rangsorban.⁵⁴⁷ A szennyezés mértékét egy főre lebontva viszont már abszolút világelsőnek számít, mivel egy amerikai polgár közel kétszer annyi klímaszennyezésért felelős, mint egy átlagos kínai polgár.

A zöldítésben élen járó EU-val szemben az USA erőfeszítései nem egyértelműek a klímaváltozás elleni küzdelemben, a szennyezés csökkentésében, a káros gazdasági magatartások visszaszorításában. Az USA klímapolitikája mindig rendkívül diszfunkcionális, bonyolult és súlyosan elégtelen volt.⁵⁴⁸ Az éghajlatváltozás elleni fellépés iránya kormányzati ciklusonként változik, ami a zöldítési folyamatokat jelentős mértékben megnehezíti és lelassítja. Ezt jól példázza, hogy idősebb Bush alatt az USA volt az egyetlen iparosodott ország, amely ellenállt a kötelező kibocsátási célok ENSZ Éghajlat-változási Keretegyezményébe történő beépítésébe 1992-ben.⁵⁴⁹ Ezt követően Clinton alatt az USA vezető szerepet játszott a Kiotói Jegyzőkönyv 1997-es megtervezésében, különösen a piaci alapú mechanizmusok, mint a kibocsátáskereskedelem, a közös végrehajtás beillesztésében, a legtöbb más ország ellenállása ellenére.⁵⁵⁰ Annak ellenére, hogy a jegyzőkönyv kialakításában kulcsszerepet játszott, Bush elnök kiléptette az országot az egyezményből, utat engedve az EU-nak, hogy a globális klímapolitika élharcosává avanzsáljon.⁵⁵¹

Az amerikaiak globális párizsi klímaegyezménnyel való viszonya is ellentmondásos. Barack Obama alatt 2016-ban csatlakoztak az egyezményhez és több mint 3 milliárd USD forrással járultak hozzá az ENSZ által létrehozott Green Climate Fund alap költségvetéséhez. Ezt követően Donald Trump 2017-ben kiléptette - effektíve ez 2020-ban valósult meg - az országot a párizsi megállapodásból és leállította az anyagi támogatást, hivatkozva arra, hogy az amerikai gazdasági növekedést korlátozza az USA részvétele az említett kezdeményezésekben.⁵⁵² Joe Biden elnök alatt ismételten ellentétes irányt vett a klímapolitika és formálisan 2021-ben ismételten csatlakoztak az egyezményhez. Joe Biden elnök 14057. számú rendelete az amerikai tiszta energiaipar és a munkahelyteremtés ösztönzéséről a szövetségi fenntarthatóság révén, valamint az azt kísérő szövetségi fenntarthatósági terv (Federal Sustainability Plan) ambiciózus célokat tűzött ki a kibocsátáscsökkentés

⁵⁴⁷ <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/plastic-pollution-by-country> (2025.03.17.)

⁵⁴⁸ Robert MacNeil - Matthew Paterson: Trump, US climate politics, and the evolving pattern of global climate governance. *Global Change, Peace and Security*, 1-18., 2019.

⁵⁴⁹ Matthew Paterson: *Global Warming and Global Politics*. London: Routledge, 1996.

⁵⁵⁰ Alexander Ovoidenko - Robert O. Keohane: Institutional diffusion in international environmental affairs. *International Affairs* 88, no. 3. 2012. 523-541. o.

⁵⁵¹ Jon Hovi - Tora Skodvin - Steinar Andresen: The Persistence of the Kyoto Protocol: Why Other Annex I Countries Move on Without the United States. *Global Environmental Politics* 3, no. 4 2003. 1-23. o.

⁵⁵² Jan Selby: The Trump presidency, climate change, and the prospect of a disorderly energy transition. *Review of International Studies*. 45(3): 2019. 471-490. o.

megvalósítása érdekében, amelyek összhangban voltak a korábbi elnök azon céljával, hogy 2030-ig a 2005-ös szinthez képest 50-52%-al csökkenjen az USA üvegházhatású gázkibocsátása, és a globális felmelegedés 1,5 Celsius-fokra korlátozódjon.⁵⁵³ Ugyanakkor a második regnálását 2025-ben megkezdő Donald Trump Párizsi egyezményből ismét kilépteti az USA-t, megváltoztatva ezzel az elődje által lefektetett klímapolitikai elképzeléseket.

A klímapolitikai ellentmondásokból kiindulva, az adózási kérdésekben sem találunk egységes irányt. Metcalf szerint „a környezetvédelmi adók az USA-ban olyanok, mint az erény: sokat beszélnek róla, de keveset gyakorolják.”⁵⁵⁴ A környezetvédelmi adók számbavétele nehézkes köszönhetően egyrészt az egyes államokban alkalmazott eltérő fogalomrendszernek.⁵⁵⁵ Másrészt annak, hogy a környezetvédelmi adóztatási eszközök alkalmazását az USA-ban elkerülhetetlenül a különböző szövetségi és tagállami szintű adórendszerek jellege határozza meg. Így számos ellentmondással találkozhatunk az egyes tagállamok által alkalmazott zöld adókat vizsgálva. Általánosságban elmondható, hogy az USA-ban a környezeti adózás jelenlegi szintje nagyon alacsony, akár a más országokban alkalmazott környezeti adókhoz képest, akár ahhoz a szinthez képest, amely hatékonyan korrigálná a főbb szennyezési externáliákat.

A leírtak ellenére a környezetvédelmi adózás gondolata USA-ban hosszú múltra tekint vissza. Az USA a környezetvédelem kérdését, az első országok között már az 1960-as évek végén és az 1970-es évek elején a politikai napirendjére tette, és az amerikai tudósok és politikai elemzők globális vezetők voltak abban, hogy hogyan lehetne Pigou elméletét olyan adókká alakítani, amelyek célja a konkrét környezeti problémák kezelése.⁵⁵⁶ Az 1970-es évek elején Nixon elnök adókat javasolt a benzinhez adott ólomkiegészítők és a kén-dioxid kibocsátására, és bár ezek az erőfeszítések nem bizonyultak sikeresnek, mégis azon korai kísérletek közé tartoztak, amelyek az adórendszer környezetvédelem szolgálatába állítását célozták.⁵⁵⁷ Szövetségi szinten 1978-ban adót vetettek ki a nagy üzemanyag-fogyasztású autókra, majd két évvel később adót vetettek ki a vegyi anyagokra, melyből származó bevételek egy elkülönített alap az ún. Superfund finanszírozását szolgáltatták⁵⁵⁸. Az alap

⁵⁵³ <https://www.sustainability.gov/federalsustainabilityplan/> (2025.03.22.)

⁵⁵⁴ Gilbert E. Metcalf: Environmental taxation: What have we learned in this decade? In: Alan D. Viard (ed.): Tax policy lessons from the 2000s. Washington, DC: AEI Press, 2009.

⁵⁵⁵ Robertson C. Williams III.: A response to Gilbert E. Metcalf. In: Alan D. Viard (ed.): Tax policy lessons from the 2000s. Washington, DC: AEI Press, 2009.

⁵⁵⁶ Tax Recommendations of the President: Hearings Before the H. Comm. on Ways and Means. 91st Cong. 369-79. o. 1970.

⁵⁵⁷ William A. Irwin - Richard A. Liroff: Economic Disincentives for Pollution Control: Legal, Political and Administrative Dimensions. Environmental Protection Agency, EPA-600/5-74-026, 126-39. o. 1974.

⁵⁵⁸ Energy Tax Act of 1978, Pub. L. No. 95-618, § 201, 92 Stat. 3174, 3180 (codified at I.R.C. § 4064 (2006))

céljával a veszélyes hulladék helyek megtisztítását határozták meg. A Montreal-i Jegyzőkönyv 1980-as évek végén történő elfogadását követően szövetségi adót vetettek ki az ózonréteget lebontó vegyi anyagokra⁵⁵⁹, és felmerült a széleskörű energiaadó gondolata is. Az adóalap 20 olyan vegyi anyagot tartalmaz, amelyekről ismert, hogy ózonréteg-csökkentő tulajdonságokkal bírnak. Ugyanakkor az adóalap helyesen kizárja azokat a vegyi anyagokat, amelyeket teljesen felhasználnak egy másik vegyi anyag előállításához (nyersanyagok), és ezért soha nem kerülnek a légkörbe. Az adókulcs a különböző vegyi anyagok ózonréteg-csökkentő potenciálja szerint változik. Az évente növekvő alapadókulcsot minden vegyi anyag ózonréteg-csökkentő tényezőjével szorozzák meg, a Montreali Jegyzőkönyvben meghatározott tényezők alapján. Az adót a vegyi anyagok gyártóira, előállítóira és importőreire vetették ki az értékesítés vagy felhasználás időpontjában.⁵⁶⁰ Az adó előre nem látható, nem kívánt következményt generált. Ösztönzést teremtett az ózonréteg-csökkentő vegyi anyagok USA-ba való „csempészésére” olyan országokból, ahol liberálisabb a szabályozás és nincs ezen termékekre szabva semmilyen adófizetési kötelezettség.⁵⁶¹ Bill Clinton elnök 1993-ban egy ún. BTU-adót javasolt, ami egyfajta energiaadó. A közteher minden üzemanyagforrást a hőértéke alapján adóztatott volna meg, kivéve a szél-, nap- és geotermikus energiát. Annak ellenére, hogy a Képviselőház elfogadta a javaslatot, az energiaadó bevezetése ellen irányuló lobbizási erőfeszítések olyan erősek voltak, hogy a Szenátus végül elutasította a kezdeményezést.⁵⁶²

Az USA úttörő szerepet játszott a kibocsátáskereskedelmi rendszerekben, amelyeket a benzin ólomtartalmának szabályozására használtak az 1980-as évek elején, az ózonréteget lebontó vegyi anyagok esetében 1988-ban, valamint a kén-dioxid szabályozására 1990-ben.⁵⁶³ A biztató kezdeményezések ellenére, az európai példákkal ellentétben zöld adóreform nem ment végbe az USA-ban.⁵⁶⁴ Jól mutatja, hogy a legnagyobb a 2000-es évek közepéig a legfontosabb környezetvédelmi adó a motorüzemanyagokra kivetett jövedéki adó volt, melyet mind állami, mind szövetségi szinten alkalmaztak és az ebből befolyt kumulált bevételek

⁵⁵⁹ Hazardous Substance Response Revenue Act of 1980, Pub. L. No. 96-510, § 201, 94 Stat. 2767, 2796 (codified at I.R.C. §§ 4661-4662 (2006)).

⁵⁶⁰ §§ 4681(b), 4682(b); Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer, supra note 38, at 10 annex A.

⁵⁶¹ Beth Daley - Ellen Barry: Five Indicted in Coolant Smuggling Scheme Ring Evaded \$20M in Excise Taxes, US Says, Boston Globe, 2001.

⁵⁶² Roger C. Dower - Richard D. Morgenstern: Energy taxation in the United States: A case study of the BTU tax proposal. International Journal of Global Energy Issues Vol. 10, No. 2-4 180-190. o. 2014.

⁵⁶³ David Harrison, Jr.: Tradable Permits for Air Pollution Control: The US Experience, in OECD, Implementing Domestic Tradable Permits for Environmental Protection, 28-37. o. 1999.

⁵⁶⁴ Janet E. Milne: Environmental Taxation in the United States: Retrospective and Prospective. Cullen Richard - Jefferson VanderWolk - Yan Xu (eds): Green Taxation in East Asia. Edward Elgar Publishing, 2011.

2005-ben körülbelül 70 milliárd dollárt tettek ki, ami hozzávetőlegesen az összes amerikai környezetvédelmi adóbevétel 94%-át jelentette.⁵⁶⁵

Ezzel szemben a környezetkárosítást támogató adókedvezmények rendszerének felülvizsgálata nagyobb hatásfokkal történt. Az 1992-es Energiaügyi Törvény bevezette az alternatív üzemanyagú járművekhez kapcsolódó adókedvezményeket és a megújuló forrásokból, elsősorban szélenergiaiből származó villamos energia termeléséhez kapcsolódó adójóváírást.⁵⁶⁶ Az adókiadások használata jelentősen megnőtt George W. Bush elnöksége alatt, amely nem támogatta az adóemeléseket, és az adókedvezményeket az energia célok elérésének eszközeként látta, beleértve a fosszilis tüzelőanyagok iránti függőség csökkentését is.⁵⁶⁷ A 2005-ös átfogó energiaügyi jogszabály adókedvezményeket biztosított a tiszta szén, az energiahatékony épületek és berendezések, valamint az alternatív motorjárművek és üzemanyagok számára.⁵⁶⁸ A 2008 végén Bush elnök alatt⁵⁶⁹, valamint 2009 elején Obama elnök alatt elfogadott gazdasági ösztönző jogszabályok körülbelül 38 milliárd dollárnyi adókedvezményt tartalmaztak a megújuló energia, az energiahatékony és az alacsony szén-dioxid-kibocsátású technológiák számára.⁵⁷⁰ A 2005-ös Energiaügyi Törvény előtt az energiahoz kapcsolódó adókedvezmények évente körülbelül 5 milliárd dollárt tettek ki. A 2005-ös törvény után ezek az adókiadások éles emelkedésnek indultak, különösen 2009 és 2013 között, 2012-ben elérve a csúcst 25,4 milliárd dollárral, majd 2015-re 15,8 milliárd dollárra csökkentek. 2018-ban a fosszilis tüzelőanyagok ösztönzői csupán 3,2 milliárd dollárt (17,5%) tettek ki a 18,3 milliárd dolláros energiához kapcsolódó adókedvezmények összegéből, míg a megújuló energiaforrások és megújuló üzemanyagok 9,8 milliárd dollárt (53,6 %) és 3,4 milliárd dollárt (18,6%) képviseltek.⁵⁷¹

Az USA-nak számos törvénye van, amelyek az üvegházhatású gázok kibocsátásával foglalkoznak, de nincs átfogó, integrált, országos jogi rendszere a globális szén-dioxid vagy más üvegházhatású gázok csökkentésére. Míg a szövetségi szén-dioxid adó javaslatok viszonylag kevés politikai figyelmet kaptak, a tagállami kormányzati szervek szén-dioxidhoz

⁵⁶⁵ Gilbert E. Metcalf: Environmental taxation: What have we learned in this decade? In: Alan D. Viard (ed.), Tax policy lessons from the 2000s. Washington, DC: AEI Press. 2009.

⁵⁶⁶ Pub. L. No. 102-486, 106 Stat. 2776.

⁵⁶⁷ National Energy Policy Development Group: Reliable, Affordable, and Environmentally Sound Energy for America's Future. U.S Government Printing Office, Washington 6-7. 2001.

⁵⁶⁸ Energy Policy Act of 2005, Pub. L. No. 109-58, §§ 1300-1364, 119 Stat. 594, 986-1060.

⁵⁶⁹ Emergency Economic Stabilization Act of 2008, Pub. L. No. 110-343, 122 Stat. 3765.

⁵⁷⁰ American Recovery and Reinvestment Act of 2009, Pub. L. No. 111-5, 123 Stat. 115.

⁵⁷¹ CBO Report 50980, "Federal Support for the Development, Production, and Use of Fuels and Energy Technologies," by Philip Webre, Terry Dinan, et al.

kapcsolódó adóalapokat használnak bevétel generálására, a klímavédelmi programok finanszírozására. A kaliforniai San Francisco körüli régióban olyan díjat vezettek be, amely inkább a hagyományos szén-dioxid adó jellemzőivel bír. Az adóalap kifejezetten a kibocsátások alapján van meghatározva, de a szén-dioxidon túlmenően más üvegházhatású gázok kibocsátását is lefedi. 2008-tól kezdődően az ipari létesítményeknek és vállalkozásoknak, amelyek légszennyezési engedély követelményeinek vannak alávetve, 4,4 centet kell fizetniük tonnánként az üvegházhatású gázok kibocsátása után.⁵⁷² Az egységes, szövetségi karbonadó bevezetésének gondolata már régóta napirenden van, de csak politikai és tudományos vita folyik róla, hogy milyen mértékben és módon lehetne az üvegházhatású gázkibocsátást egy ilyen ökoadóval korlátozni, hasonlóan az EU-s példákhoz.⁵⁷³ A dekarbonizáció folyamata egy másik vonalon halad erőteljesen. Az amerikai vállalati szektor a megoldást úgy tűnik a környezetvédelmi, társadalmi és irányítási, azaz ESG faktorok beépítésében látja.⁵⁷⁴ Az USA-ban a nyilvános társaságokra vonatkozóan az ESG szempontok figyelembevételére vonatkozó információk közzététele tekintetében a jogi szabályozás a soft-law keretei között valósulnak meg. Ezek az önkéntesen közzétett információk részben a hitelminősítő, részben a vagyonkezelő társaságok által meghatározott ajánlások elfogadásával és az ott meghatározott információk önkéntes közzétételével valósulnak meg. Az így alkalmazott sztenderdek azonban már számosságukban is 100 feletti szabályrendszert⁵⁷⁵ foglalnak magukba. Az USA vizsgálatát követően térjünk át Kínára.

Az 1970-es évektől kezdődő ipari boom és fejlődés következtében, nagyon rövid idő alatt Kína lett a föld legnagyobb károsanyag kibocsátó országa. A globális légszennyezés 30%-át a kínai emisszió teszi ki,⁵⁷⁶ aminek egy súlyos hatása, hogy az országban évente egymillió fölé teszik a kifejezetten a rossz levegő minőség miatti halálozások számát.⁵⁷⁷ A légszennyezés mellett a vízszennyezés is hatalmas probléma, mivel az ország felszín alatti vízkészletének akár 90%-a is szennyezett lehet a toxikus emberi és ipari hulladéklerakás, valamint

⁵⁷² James E. Milne: Carbon Taxes in the United States: The Context for the Future. Vermont Law School Legal Studies Research Paper Series, No. 09-20, 2009. 21. o.

⁵⁷³ Alex Muresianu - Huaqun Li: Carbon Taxes and the Future of Green Tax Reform. Fiscal Fact, No. 794 2022., vagy Jason Bordoff - Noah Kaufman: A Federal US Carbon Tax: Major Design Decisions and Implications. Joule 2, 2487-2510. o. 2018.

⁵⁷⁴ <https://kpmg.com/us/en/articles/2023/us-federal-tax-policy-decarbonization.html> (2025.03.23.)

⁵⁷⁵ A legfontosabbak közülük a Sustainability Accounting Standards Board (SASB) és a Climate Disclosure Standards Board (CDSB), melyek közösen létrehozták a Task Force on Climate-Related Financial Disclosure-t (TCFD), valamint még érdemes megemlíteni a Global Reporting Initiative-t (GRI) és a Carbon Disclosure Projectet (CDP). Javier El-Hage: Fixing ESG: Are mandatory ESG disclosures the solution to misleading ESG ratings? Fordham Journal of Corporate and Financial Law, 26. évf. 2. szám, 2021. 364. o.

⁵⁷⁶ <https://edition.cnn.com/interactive/2023/12/us/countries-climate-change-emissions-cop28/> (2025.03.05.), továbbá <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/plastic-pollution-by-country> (2025.03.17.)

⁵⁷⁷ <https://earth.org/environmental-issues-in-china/> (2025.03.24.)

mezőgazdasági műtrágyák miatt. Ezt azt eredményezi, hogy a folyók és tavak körülbelül 70%-a nem biztonságos emberi használatra. A lakosság közel fele nem fér hozzá emberi fogyasztásra alkalmas vízhez, míg a vidéki lakosság kétharmadának szennyezett vízre kell támaszkodnia a szennyvízkezeléshez szükséges megfelelő rendszerek hiánya miatt.⁵⁷⁸

A műanyag szennyezés szintén az egyik legégetőbb környezeti probléma Kínában. Köszönhető ez annak, hogy az ország a világ legnagyobb műanyaggyártója és fogyasztója. A világ egyharmadának egyszer használatos műanyaggyártó létesítményei Kínában találhatók, 2020-ban pedig az ország körülbelül 60 millió tonna műanyag hulladékot termelt. Azonban átlagosan csak körülbelül 17%-át hasznosítják újra valamilyen formában. Ezen kívül, India és Brazília mellett, a gazdasági szuperhatalom körülbelül 20%-át birtokolja a globális szinten rosszul kezelt műanyag hulladéknak, ami nemcsak a lerakók metánkibocsátásának növekedéséhez járul hozzá, hanem végül a belső víziutakon vagy a szél és árapály révén az óceánba is eljut.⁵⁷⁹

A természeti degradáció és az emberi tevékenységekből származó szennyezés növekedésének következményeként az ország több ezer állat- és növényfaj túlélését veszélyezteti. A Természetvédelmi Világszövetség (IUCN) Vörös Listája szerint Kínában jelenleg 1,078 ismert faj van kritikus veszélyeztetettség, veszélyeztetettség vagy sebezhetőség kategóriájába sorolva, ami a gazdasági szuperhatalmat a világ legnagyobb fajveszélyeztetett országai közé helyezi. Ezen kívül, egy WWF-jelentés szerint 1970 óta Kína szárazföldi gerinces állatfajainak fele eltűnt, miközben a nemzet ökológiai lábnyoma több mint megduplázódott.⁵⁸⁰

A leírt problémák ellenére az ország környezetre gyakorolt hatását a politikai döntéshozók nem vették figyelembe, a gazdasági fejlődést helyezték inkább előtérbe. Ezt jól példázza, hogy az OECD 2015-ös kutatásai alapján Kína, a legnagyobb szén-dioxid kibocsátóként az 5. legalacsonyabb energiaadó kulccsal rendelkezett a vizsgált 34 OECD tag és 7 partner ország között.⁵⁸¹ Kína az adózás terén nem tett drasztikus lépéseket az éghajlatváltozás elleni

⁵⁷⁸ Chunyi Wang - Hans W Linderholm - Yanling Song - Fang Wang - Yanju Liu - Jinfeng Tian - Jinxia Xu - Yingbo Song - Guoyu Ren: Impacts of Drought on Maize and Soybean Production in Northeast China During the Past Five Decades. International Journal of Environmental Research and Public Health. 2020 Apr 3;17(7):2459.

⁵⁷⁹ Khalida Jabeen - Lei Su - Jiana Li - Dongqi Yang - Chunfu Tong - Jingli Mu - Huahong Shi: Microplastics and mesoplastics in fish from coastal and fresh waters of China. Environmental Pollution Volume 221, 2017. 141-149. o., <https://earth.org/environmental-issues-in-china/> (2025.03.24.)

⁵⁸⁰

https://wwf.panda.org/wwf_news/?256230/Chinas%2Dbiodiversity%2Ddeclines%2Das%2Dhuman%2Dfootprint%2Dgrows (2025.03.23.)

⁵⁸¹ OECD: Environmental Tax Profile China <https://www.oecd.org/tax/tax-policy/environmental-tax-profile-china.pdf>

küzdelem érdekében, de olyan közterhek, mint az erőforrásadó, a fogyasztási adó, a jármű (és hajó) adók, a városi építési és karbantartási adó, valamint a földhasználati adók közvetlen vagy közvetett kapcsolatban álltak/állnak a környezetvédelemmel.

Az erőforrásadó, amely széles körben vonatkozik a só- és ásványi erőforrásokra, 1984-ben került bevezetésre, és 1994-ben megreformálták.⁵⁸² Az adóköteles ásványi termékek közé tartozik a nyersolaj, a földgáz, a szén, a fém ásványi termékek és egyéb nem fém ásványi termékek. Egy adott adófizető, például egy szénbányász üzemeltető által fizetendő adó mértéke főként az erőforrás típusától függ, de független a források felhasználásának környezeti hatásaitól, például a magas kén-tartalmú szén elégetése által okozott légszennyezéstől. Az offshore olajvállalatoktól beszedett erőforrásadó bevételeit a központi költségvetésbe szedik be, míg minden más erőforrásadó bevétel a helyi kormányzatokhoz tartozik. Környezetvédelmi szempontból a legnagyobb problémák ezzel az adóval az, hogy az adóalap túl szűk, az adókulcsok túl alacsonyak, az adók többségére vonatkozó mennyiségi alapú számítási módszer túl egyszerű, és az adómegosztási megállapodás nem megfelelő.⁵⁸³

A fogyasztási adót Kínában, a hozzáadottérték-adóval együtt, 1994-ben vezették be, és 2008 végén módosították, amikor a hozzáadottérték-adót azért módosították, hogy bizonyos áruk fogyasztását korlátozzák, a fogyasztói viselkedést megváltoztassák, valamint az adóbevételek növeljék. Az adót 14 féle fogyasztási árura vetik ki.⁵⁸⁴ A környezettel kapcsolatos adóköteles tételek közé tartozik a benzin, a gázolaj, a repülőgép-üzemanyag, az autógumik, a motorkerékpárok, az autók, a jachtok, az eldobható fa evőpálcikák, valamint a dohány, a bor és a szeszes italok. Ezek közül a tüzelőanyagokra és a járművekre kivetett fogyasztási adó közvetlen hatással van az energiafogyasztásra és a járműhasználatra, amelyek szorosan összefonódnak Kína légszennyezési problémájával.⁵⁸⁵ Az adótörvény szerint a fogyasztási adót és a hozzáadottérték-adó egyaránt vonatkoznak a benzinre, a gázolajra és a járművekre. Bár a tüzelőanyag-termékekre vonatkozó módosított adókulcsokat emelték, és eltérő adókulcsot alkalmaztak a ólmozott és ólommentes benzinre, ezek még mindig alacsonyak más országokhoz képest.⁵⁸⁶

⁵⁸² Provisional Regulations on Resource Tax (promulgated by the State Council, Dec. 25, 1993, effective Jan. 1, 1994) (China)

⁵⁸³ Liu Zhang: Improvement Measures on the Resource Tax Law System (in Chinese). 1 Commercial Times, 76-77. o. 2010.

⁵⁸⁴ Zuo Liu: Taxation in China. Thomson Learning, 148, 169. o. 2006.

⁵⁸⁵ CT Regulations, Schedule of Consumption Tax Items and Tax Rates, item 7; PRC State Council, Notice of Implementing the Reform on Fuel Taxation and Pricing

⁵⁸⁶ VAT Regulations, arts. 2 and 12; CT Regulations, Schedule of Consumption Tax Items and Tax Rates, item 9

A fogyasztási adók mellett külön járműadó is hatályban van. A járműadók a járműbeszerzési adóból és a jármű (és hajó) adóból állnak. Az előbbi a vásárolt járművekre vonatkozik, amelyeket adóköteles járművekként határoznak meg. Ezt az adót a Kínai Állami Adóhatóság kezeli, így az adóbevételek a központi költségvetéshez tartoznak, amelyeket kifejezetten az utépítési és forgalomkezelési munkákra használnak. Az alkalmazandó adókulcs a jármű értékének 10%-a, és az adót egy összegben kell megfizetni.⁵⁸⁷ Ez az adó azonban úgy tűnik, hogy alig gyakorolt hatást a magánautók gyors növekedésére Kínában. A jármű (és hajó) adó egy éves adó, amelyet helyi adóhivatalok kezelnek. Fő célja, hogy forrást biztosítson a helyi kormányzatok számára a helyi közutak korszerűsítésére és az infrastruktúra karbantartására. A személygépkocsik és motorkerékpárok adója a jármű konkrét mérete alapján kerül kiszabásra, míg a teherautók és motorkerékpárok adója a nettó kapacitás tonnánként kerül megállapításra.⁵⁸⁸ Ide kapcsolódóan még érdemes szót ejteni a motorüzemanyag-adókról, amelyeket egységesen, literenként vetnek ki, 2015 óta nem változtak. Az adót 1994-ben vezették be a Kínai Népköztársaság Jövedéki Adóról szóló Ideiglenes Szabályozása alapján. Az adó a termelés, a megbízott feldolgozás és az import szakaszában kerül kivetésre, nem pedig a felhasználás szakaszában.⁵⁸⁹

A városi építési és karbantartási adó 1985 óta van érvényben. Ezt az adót azzal a céllal vetik ki, hogy bővítsék és stabilizálják a városi infrastruktúrához, például lakásokhoz, utak és hidak karbantartásához, valamint környezeti higiéniai munkákhoz szükséges forrásokat. Az adókulcsok a megfizetett fogyasztási adók, hozzáadottérték-adó, és a vállalati adók összegén alapulnak, változnak attól függően, hogy az adófizetők városokban (7%), megyékben és falvakban (5%) vagy egyéb területeken (1%) találhatók. Ez az adó egyfajta „zöld” adónak számít, mivel az adóból származó bevételek fontos forrássá váltak a környezetvédelemben történő befektetésekhez, különösen a helyi hatóságok által végzett városi levegő- és vízminőség javításához.⁵⁹⁰

A földhasználati adók közé tartozik a városi és a községi földhasználati adó, valamint a mezőgazdasági földfoglalási adó. Ezen adók bevételei a helyi önkormányzatokat illetik meg. Az adó mértéke a ténylegesen az adófizetők által elfoglalt földterület vagy mezőgazdasági

⁵⁸⁷ Provisional Regulations on Vehicle Acquisition Tax (promulgated by the State Council, Oct. 22, 2000 effective Jan. 1, 2001) (China)

⁵⁸⁸ Law on Vehicle and Vessel Tax (promulgated by the NPCSC, Feb. 25, 2011, effective Jan. 1, 2012)

⁵⁸⁹ Yan Xu: Environmental Taxation in China: The Greening of an Emerging Economy. Handbook of research on environmental taxation, Australia 2012.

⁵⁹⁰ Provisional Regulations on Urban Construction and Maintenance Tax (promulgated by the State Council, Feb. 8, 1985, effective Jan. 1, 1985) China

terület nagyságán, valamint az egységre vonatkozó alkalmazandó adókulcson alapul.⁵⁹¹ A városi és községi földhasználati adó célja a városi földforrások hatékony felhasználásának elősegítése és a városi földek eltérő bérleti díjainak kiigazítása. Az adófizetők azok a vállalkozások és magánszemélyek, akik földet használnak városokban, megyékben, falvakban és ipari, valamint bányászati területeken. Ezt az adót éves alapon számítják ki és részletekben kell megfizetni, a fizetési határidőt pedig a helyi önkormányzatok határozzák meg tartományi szinten. Az adó bevezetése óta a teljes adóbevétele kevesebb mint 1%-át jelenti.⁵⁹²

Kína az elmúlt években tudatosan több drasztikus lépést is tett a zöld átmenetért, és világvezetővé is vált a zöldtechnológiákban, de közben a gazdasága továbbra is dominánsan szénalapú. Az ország világvezető az akkumulátor technológiában, az 5G hálózatban, szolárban, gyorsvasútban, mesterséges intelligenciában, ráadásul az Kínában található a kulcsfontosságú ásványkincsek és ritkaföldfémek java. Kína nélkül a globális zöld átmenet nehezen valósulhat meg.⁵⁹³

Pozitívumként értékelendő, hogy 2018. január 1-én a kínai kormány egy új környezetvédelmi adópolitikát tett közzé, és eltörölte a szennyező-anyag kibocsátási díjakat, amelyek 40 éven keresztül hatályban voltak, viszonylag alacsony határfokkal.⁵⁹⁴ A kínai kormány különböző környezetvédelmi politikákat fogalmazott meg alacsony hatékonyságú ökoadó probléma megoldására, de kevés eredménnyel, majd 2016-ban elfogadták az első "Környezetvédelmi Adójogi törvényt",⁵⁹⁵ amely 2018-ban lépett hatályba.⁵⁹⁶ A jogszabály arra tesz kísérletet, hogy az erősen szennyező cégek legyenek a legnagyobb adófizetők. Kínában három évtizeddel korábban már bevezették a szennyezés-kibocsátási díj politikát, amely az új törvény elődje volt. Bár ezt a politikát kétszer felülvizsgálták, olyan problémákkal küzdött, mint az alacsony adókulcsok, a részletes adótételek hiánya és az elégtelen végrehajtás, alacsony jogkövetés.⁵⁹⁷ Az új szabályozás ugyanarra a négy kategóriára vonatkozik, mint a

⁵⁹¹ Provisional Regulations on Farmland Occupation Tax (promulgated by the State Council, Apr. 1, 1987, reformed Dec. 1, 2007, effective Jan. 1, 2008)

⁵⁹² Yan Xu: Environmental Taxation in China: The Greening of an Emerging Economy. Handbook of research on environmental taxation, Australia 2012.

⁵⁹³ Ugyanakkor az EU éppen egy tudatos gazdasági leválást igyekszik végrehajtani Kínával szemben.

⁵⁹⁴ Qiao-Mei Liang - Qian Wang - Yi-Ming Wei: Assessing the Distributional Impacts of Carbon Tax Among Households Across Different Income Groups: The Case of China. Energy & Environment 24 (7-8): 1323-46. 2013.

⁵⁹⁵ Yu He- Xiaoling Zhao - Huan Zheng: How does the environmental protection tax law affect firm ESG? Evidence from the Chinese stock markets. In.: Energy Economics, Volume 127, Part A, 2023.

⁵⁹⁶ Report on institutional and legal implications of the use of 'soft law' instruments 28.6.2007 - (2007/2028(INI)) European Parliament

⁵⁹⁷ A szennyezés mérséklése érdekében Kína 2003-ban elkezdte bevezetni a szennyezőanyag-kibocsátási díjakat. Az ilyen díjalapú politika később helyi protekcionizmus, alacsony szennyezőanyag-kibocsátási díjak és nem szabványos beszédések miatt kompromittálódott. Az adótörvény lehetővé teszi, hogy minden tartomány saját

korábbi szennyezőanyag-kibocsátási díjak, amelyeket a vízszennyezésre, a levegőszennyezésre, a zajszennyezésre és a szilárd hulladéokra vetettek ki. Eltér a korábbi díjaktól, hogy az abból származó bevétel helyi szinten marad, míg korábban a beszedett összegek 10%-a a központi költségvetésbe folyt be.⁵⁹⁸ Az új törvény azonban nem növeli sem az adók mértékét, sem az adóalanyok körét, így a környezetszennyező tevékenységeket továbbra sem büntetik szigorúbban.

VII Fenntarthatóság és környezetvédelmi adózás Magyarországon

Magyarország a globális-nemzetközi, az európai uniós, valamint a hazai lakosság által támasztott elvárásoknak egyaránt igyekszik megfelelni és szinergáit teremteni a dekarbonizáció előmozdítása érdekében. Az elkövetkező évtized nagy kihívása, hogy miként lehetséges az eddig elért eredmények minimum azonos, vagy jobb színvonalon történő megismétlése, továbbá az újonnan támasztott kihívások leküzdése. A nemzeti klímapolitikának igazodnia kell a klímavédelmet szolgáló nemzetközi és európai uniós vállalásainkhoz, az egész Kárpát-medencét érintően érvényes válaszokat kell adnia. A fejezetben áttekintem, hogy a fenntartható fejlődés modern kori gondolata miként jelent meg a magyar jogszabályokban, ezt követően az ESG törvény szabályait helyezem a nagyítóm alá, mint a környezeti jog és a pénzügyi jog kapcsolódását. A jogszabály vizsgálata után pedig a magyar környezetvédelmi adók bemutatása következik.

VII.1 Környezetvédelem és fenntarthatóság megjelenése Magyarországon

A környezetvédelmi mozgalmak eredményeképpen az 1970-es évekre robbanásszerű változások következtek be, amelynek hatásai Magyarországon is megmutatkoztak. Hatályba lépett az emberi környezet védelméről szóló 1976. évi II. törvény, amely kimondta, hogy minden állampolgárnak joga van ahhoz, hogy emberhez méltó környezetben éljen.⁵⁹⁹ Egyrészt a környezetvédelmi jog folyamatos bővülése és komplexebbé válása, másrészt az 1990-es években megváltozott társadalmi, gazdasági viszonyok miatt az 1976. évi II. törvényt 1995-ben új jogszabály váltotta fel, melyben a jogalkotó rögzítette, hogy a természeti örökség és a környezeti értékek a nemzeti vagyon részei, amelyeknek megőrzése és védelme, minőségének javítása alapfeltétel az élővilág, az ember egészsége, életminősége szempontjából, mely

adókulcsot állapítson meg. Általánosságban elmondható, hogy a gazdagabb tartományok hajlamosak magasabb adókulcsokat megállapítani. Az adót a gyár által kibocsátott szennyezőanyag mennyisége alapján számítják ki.

⁵⁹⁸ China Briefing: China's Environmental Protection Tax. 2018. <https://www.china-briefing.com/news/china-environmental-protection-tax/> (2024.04.12.)

⁵⁹⁹ Görgényi Ilona - Udvarhelyi Bence: A környezeti bűncselekmények megítélésének változásai a hazai büntetőjogban. In.: Miskolci Jogi Szemle, 2. Különszám, 2/1. szám, 2019. 316-336. o.

nélkül nem tartható fenn az emberi tevékenység és a természet közötti harmónia, elmulasztása veszélyezteti a jelen generációk egészségét, a jövő generációk létét és számos faj fennmaradását.⁶⁰⁰ A környezet védelmének általános szabályairól szóló törvény célja az ember és környezete harmonikus kapcsolatának kialakítása, a környezet elemeinek és folyamatainak védelme, a fenntartható fejlődés környezeti feltételeinek biztosítása.⁶⁰¹ Erre épülve azóta számos szakterületi törvény és alacsonyabb szintű norma született. A törvény kerettörvény, nem tartalmazza a környezetjog részleteit, csak azokat az elveket, általános követelményeket, szervezeti, intézményi és eljárásjogi kérdéseket, amelyek a környezetjog további fejlődése szempontjából lényegesek lehetnek.⁶⁰²

A kétezres évektől kezdődően a nemzetközi éghajlatvédelmi törekvések a magyar jogba is egyre szélesebb körben épültek be. Ezt segítette többek között, hogy 2007-ben az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezménye és annak Kiotói Jegyzőkönyve hazai végrehajtási keretrendszeréről hoztak törvényt, mely elsősorban az az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentését tűzte ki célul. Az Országgyűlés az éghajlatváltozással kapcsolatos célok, eszközök, prioritások, így különösen az éghajlatváltozással, az azt kiváltó folyamatokkal és a hatásokkal kapcsolatos hazai kutatásokkal, az üvegházhatású gázok hazai kibocsátásainak csökkentésével és az alkalmazkodással, valamint a hazai hatásokra való felkészüléssel kapcsolatos feladatok, és ezen célok végrehajtásához szükséges eszközök meghatározása érdekében Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégiát fogadott el. Az Éghajlatváltozási Stratégiát első alkalommal a 2008-2025-ig tartó időszakra dolgozták ki a nemzetközi kötelezettségvállalásoknak megfelelően. A Kormány az Éghajlatváltozási Stratégiát annak elfogadásától számítva legkésőbb ötévente felülvizsgálja. A felülvizsgálat előkészítéséről az energiapolitikaért felelős miniszter gondoskodik.⁶⁰³ A fenntarthatóságról való gondolkodás az oktatásban is kezd megjelenni, azonban ennek üteme még messze a kívánt szint alatt marad.⁶⁰⁴

⁶⁰⁰ 1995. évi LIII. törvény a környezet védelmének általános szabályairól Preambulum 1995.VI.22. közlönyállapot

⁶⁰¹ 1995. évi LIII. törvény a környezet védelmének általános szabályairól 1. § (1) 1995.VI.22. közlönyállapot

⁶⁰² Farkas Csamangó Erika: A föld- és vízvédelem hatályos jogi Szabályozása. In: Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica: publicationes doctorandorum juridicorum, (2) 1-10. 85-100. 2003. 86. o.

⁶⁰³ 2007. évi LX. törvény az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezménye és annak Kiotói Jegyzőkönyve végrehajtási keretrendszeréről 3. § (1)-(2) bekezdés

⁶⁰⁴ Erről lásd például Orbán Zoltán: Iskolán kívüli környezeti nevelés. In: Vásárhelyi Judit (szerk.): Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia. Magyar Környezeti Nevelési Egyesület. 2010. 253.-258. o., Paksi László: A környezeti problémák iránti érzékenyítés a köznevelésben. Iskolakultúra, 13 (12). 2013. 161-169. o., Sumi Ildikó: A környezeti nevelés főbb fejlesztési területei és lehetőségei a hazai közoktatásban. EDU 6. évfolyam 3. szám. 2016. 167-175. o., Vitályos Gábor Áron (szerk.): Fenntarthatóságra nevelés a nevelési-oktatási intézményekben. Tanulmánykötet. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó 2014.

A klímaváltozás és a mind gyakoribbá, intenzívebbé váló szélsőséges időjárási jelenségek napjaink legfontosabb kihívásai közé tartoznak. Ezek megelőzése, hatásainak csökkentése, továbbá következményeihez való alkalmazkodás hatékony és megvalósítható beavatkozásokat igényel. Az Országgyűlés a környezeti örökségünk védelme, a magyar emberek és nemzedékek együttes erőfeszítései eredményének megőrzése, valamint a magyar nemzet Kárpát-medencében való megmaradásának biztosítása érdekében 2020-ban kihirdette a klímavédelmi törvényt. A jogalkotó rögzítette, hogy az üvegházhatású gázok kibocsátását legalább 40%-kal csökkenti 2030-ig az 1990. évhez képest. A vállalások teljesítése több fronton valósítható meg az elkövetkező évtizedben.⁶⁰⁵

A fenntarthatóság és a környezetvédelem számos hazai jogterületre épült be⁶⁰⁶, továbbá alkotmányos elismerést nyerve, az Alaptörvényben több helyen kap szerepet.⁶⁰⁷ A Nemzeti Hitvallás szerint [...] Felelősséget viselünk utódainkért, ezért anyagi, szellemi és természeti erőforrásaink gondos használatával védelmezzük az utánunk jövő nemzedékek életfeltételeit. A P) cikk értelmében a természeti erőforrások, különösen a termőföld, az erdők és a vízkészlet, a biológiai sokféleség, különösen a honos növény- és állatfajok, valamint a kulturális értékek a nemzet közös örökségét képezik, amelynek védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára való megőrzése az állam és mindenki kötelessége.⁶⁰⁸ Magyarország a béke és a biztonság megteremtése és megőrzése, valamint az emberiség fenntartható fejlődése érdekében együttműködésre törekszik a világ valamennyi népével és országával. Magyarország nemzetközi jogi kötelezettségeinek teljesítése érdekében biztosítja a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját. Magyarország elfogadja a nemzetközi jog

⁶⁰⁵ 2020. évi XLIV. törvény a klímavédelemről Preambulus és 3. § (1) bekezdés, a vállalások megvalósítása terén lásd például a vállalati szférában egyre népszerűsödő Körforgásos Gazdaság platformot, melynek célja a körforgásos gazdasági modellre történő átállás felgyorsítása tudásmegosztással, közös projektek, együttműködések létrehozásával. <https://bcsdh.hu/szakmai-programok/korforgasos-gazdasag-platform/#:~:text=A%20magyarorsz%C3%A1gi%20K%C3%B6rforg%C3%A1sos%20Gazdas%C3%A1g%20Platform%2C%20a%20Magyarorsz%C3%A1gi%20%C3%9Czleti,szervezet%20csatlakozott%20a%20Platformhoz%2C%20melynek%20c%C3%A9lja%20a%20k%C3%B6rforg> (2025.04.02.)

⁶⁰⁶ A környezeti kár okozása büntetőjogi következményekkel is járhat. A törvény A Környezet és a Természet elleni bűncselekmények részben önálló tényállásként definiálja és szankcionálja a környezetkárosítást, természetkárosítást, ózonréteget lebontó anyaggal visszaélést. Lásd 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről. XXIII. Fejezet

A földforgalmi törvény preambuluma rögzíti, hogy a jogszabály megalkotása mögötti jogalkotói szándék volt, hogy fokozottabban előtérbe kerülhessenek a fenntartható földhasználattal való gazdálkodás feltételei, a termelés természeti feltételeinek (talaj, víz, élőhelyi közösségek) és a kultúrtáj védelmének szempontjai. A hatályos földforgalmi törvény célja, hogy fokozottabban előtérbe kerülhessenek a fenntartható földhasználattal való gazdálkodás feltételei, az agrártársadalom szervezése. Nagy kihívást fog jelenteni, hogy a gazdaságátadások miként mennek végbe, hiszen a tudás átörökítés, valamint a folytonosság megléte elengedhetetlen feltétele a hazai mezőgazdaság jövőjének. Az innovatív eszközök és technológia megértése és beépítése az agrárgazdálkodásba az előttünk álló évek, évtized feladata. lásd 2013. évi CXXII. törvény a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról Preambulum

⁶⁰⁷ <https://jesz.ajk.elte.hu/csink56.pdf> (2025.01.20.)

⁶⁰⁸ Alaptörvény P) cikk (1)

általánosan elismert szabályait. A nemzetközi jog más forrásai jogszabályban történő kihirdetésükkel válnak a magyar jogrendszer részévé.⁶⁰⁹ A testi és lelki egészséghez való alapjog érvényesülését Magyarország többek között a környezet védelmének biztosításával segíti elő.⁶¹⁰ Aki a környezetben kárt okoz, köteles azt - törvényben meghatározottak szerint - helyreállítani vagy a helyreállítás költségét viselni.⁶¹¹

A fenntarthatóság gondolata a közpénzfelhasználás területén is elvárásként fogalmazódik meg. A közbeszerzési törvény előírja, hogy közbeszerzések során a környezetvédelem elősegítése is célkitűzésként szerepel.⁶¹² Ezt biztosítandó az ajánlatkérőnek már a közbeszerzési eljárás előkészítése során törekednie kell a magas minőségű teljesítés feltételeinek biztosítására, a környezet - beszerzés tárgyára tekintettel biztosítható - védelmére és a fenntarthatósági szempontok figyelembevételére.⁶¹³ A költségvetés területén általános alapelveként az Alaptörvény a következőket fogalmazza meg “Magyarország a kiegyensúlyozott, átlátható és fenntartható költségvetési gazdálkodás elvét érvényesíti”. Az alapelv azért tekinthető általánosnak - ahogy az indokolás is utal rá -, mivel az alapvető jogok érvényesülése, az állam hatékony működése csak akkor garantálható, ha az ország társadalmi, gazdasági egyensúlyát államháztartási problémák nem veszélyeztetik. Ezért a költségvetési gazdálkodás, a költségvetési tervezés alapvető általános elve, hogy Magyarország kiegyensúlyozott, átlátható és fenntartható költségvetési gazdálkodás elvét kívánja érvényesíteni, amelyet az államháztartás mindkét alrendszerében működő valamennyi szerv köteles tiszteletben tartani. A kiegyensúlyozottság a kiszámítható állami működést, az átláthatóság a tájékozott és felelős polgárok részvételével zajló demokratikus közéletet, a fenntarthatóság a jövő nemzedékek sorsáért való felelősségvállalást szolgálja. A fenntartható államháztartási gazdálkodás többféle pénzügyi elvet ölel fel.⁶¹⁴

A fenntarthatóság másik aspektusaként a környezetvédelem kérdései egyre inkább fontos szerepet játszanak az államháztartás rendszerében. A kérdéskör egyrészt önálló közfeladatellátást és finanszírozást igényel az államháztartási gazdálkodásban, másrészt az egyes közfeladatok környezetvédelmi vonatkozásai egyre nagyobb jelentőséggel bírnak. A környezetvédelem jelentőségére utal, hogy a környezetvédelmi finanszírozás alapját az egyes törvények mellett az Alaptörvény is megteremti. Az államháztartási gazdálkodás mind a

⁶⁰⁹ Alaptörvény Q) cikk (1)-(3)

⁶¹⁰ Alaptörvény XX. cikk (1)-(2) bekezdés

⁶¹¹ Alaptörvény XXI. cikk (2)

⁶¹² 2015. évi CXLI. törvény a közbeszerzésekről Preambulum

⁶¹³ 2015. évi CXLI. törvény a közbeszerzésekről 28. § (1)

⁶¹⁴ Csák Csilla - Nagy Zoltán: A környezeti és pénzügyi fenntarthatóság - avagy a környezetjog és a pénzügyi jog egyes kapcsolódási pontjai. Miskolci Jogi Szemle 15. évfolyam (2020) 1. különszám 38-50., 47. o.

közbevételek területén - környezetvédelmi adók, egyéb díjak, bírságok - , mind a közkiadások területén - szakigazgatás, támogatások - befolyásolja a környezetvédelmi gazdálkodást.⁶¹⁵

VII.2 Az ESG törvény

Az Európai Unió jogának való megfelelés biztosítása érdekében Magyarország 2024. január 1. hatállyal a CSRD által megfogalmazott jelentéstételi kötelezettséget a számviteli törvény módosításával implementálta⁶¹⁶, valamint létrehozta a külön jelentéstételi kötelezettséggel rendelkező ESG törvényt⁶¹⁷, amit a jogalkotó 2023. december 22. napján hirdetett ki és 2024. év január 7. napján lépett hatályba. A két beszámoló nem azonos, mivel a gazdálkodóknak a számviteli törvény szerinti fenntarthatósági jelentésüket az éves pénzügyi beszámolóval együtt, az üzleti jelentés részeként kell elkészíteniük⁶¹⁸, az ESG beszámolót viszont egy külön beszámolóban kell közzétenniük. Az ESG törvény a fenntartható befektetések előmozdítását célzó keret létrehozásáról, valamint az (EU) 2019/2088 rendelet (SFDR) módosításáról szóló, 2020. június 18-i 2020/852 számú európai parlamenti és tanácsi rendelet végrehajtásához szükséges rendelkezéseket állapít meg. E törvény az 537/2014/EU rendeletnek, a 2004/109/EK irányelvnek, a 2006/43/EK irányelvnek és 2013/34/EU irányelvnek a fenntarthatósággal kapcsolatos vállalati beszámolás tekintetében történő módosításáról szóló, 2022. december 14-i (EU) 2022/2464 európai parlamenti és tanácsi irányelvnek való megfelelést szolgálja (CSRD).⁶¹⁹

Az EU jogának való megfelelés mellett az ESG törvény célja, hogy a vállalatok megfelelő információkat hozzanak nyilvánosságra a náluk felmerülő fenntarthatósági kockázatokról és lehetőségekről, továbbá az emberekre és a környezetre gyakorolt hatásukról, és átfogó információkkal rendelkezessenek a gazdasági szereplők a fenntarthatóság és az egységes vállalati felelősségvállalás helyzetéről és jövőbeli irányairól.⁶²⁰ Az elvárást a jogalkotó alapelvei szinten is rögzítette, hiszen a kettős lényegesség elve biztosítja, hogy a vállalkozások megfelelő információkat hozzanak nyilvánosságra a náluk felmerülő

⁶¹⁵ Nagy Zoltán: A környezetvédelem pénzügyi jogi kérdései. In: Nagy Zoltán - Olajos István - Raisz Anikó - Szilágyi János Ede (szerk.): Környezetjog II.: Tanulmányok a környezetjogi gondolkodás köréből. Novotni Alapítvány, Miskolc, 2010. 73. o.

⁶¹⁶ 2000. évi C. törvény a számvitelről 1. §; 8. § (5); III/A. Fejezet

⁶¹⁷ 2023. évi CVIII. törvény a fenntartható finanszírozás és az egységes vállalati felelősségvállalás ösztönzését szolgáló környezettudatos, társadalmi és szociális szempontokat is figyelembe vevő, vállalati társadalmi felelősségvállalás szabályairól és azzal összefüggő egyéb törvények módosításáról

⁶¹⁸ A gazdálkodó az üzleti jelentésének részeként, a fenntarthatósági jelentésében feltünteti a működése fenntarthatósági kérdésekre gyakorolt hatásainak megértéséhez szükséges információkat, valamint az annak megértéséhez szükséges információkat, hogy a fenntarthatósági kérdések hogyan befolyásolják a vállalkozó fejlődését, teljesítményét és helyzetét.

⁶¹⁹ 2023. évi CVIII. törvény 56. §

⁶²⁰ 2023. évi CVIII. törvény Preambulum

fenntarthatósági kockázatokról és lehetőségekről, továbbá az emberekre és a környezetre gyakorolt hatásukról.⁶²¹

A jogszabály megfogalmazásában az ESG egy olyan fenntarthatósági kérdésekre vonatkozó szempontrendszer, amely egy adott vállalkozásnál a környezetre, a társadalomra és az irányításra vonatkozó hatásokat és faktorokat értékeli fenntarthatósági szempontból.⁶²² A fenntarthatósági kérdések tekintetében a számviteli törvényre hivatkozik a jogalkotó. Ebbe a körbe tartoznak a környezeti és a társadalmi kérdések, az emberi jogok, valamint az irányítási kérdések, valamint a vonatkozó EU rendeletben⁶²³ meghatározott kérdések.

A törvény alanyi körét a jogalkotó az éves nettó árbevétel, a mérlegfőösszeg, valamint az éves átlagos foglalkoztatotti létszámhoz rendelt referenciaértékekhez köti, azzal, hogy az értékek közül az üzleti évet megelőző üzleti évben háromból kettőnek szükséges teljesülnie.⁶²⁴ Az alanyi kör hatálya alá tartozó vállalkozás évente ESG beszámolót készít az előző üzleti év fenntarthatósági célú átvilágítási kötelezettségeinek teljesítéséről, amelyet köteles ESG tanúsítóval auditáltatni. A beszámolót a vállalkozás ügyvezető szerve hagyja jóvá, és azt a vállalkozás az üzleti év végét követő hat hónapon belül köteles ingyenesen és nyilvánosan hozzáférhetővé tenni a honlapján.⁶²⁵ A beszámolóképzítés mellett a vállalkozás fenntarthatósági célú átvilágítási kötelezettsége keretében köteles - többek között - kockázatkezelési rendszert létrehozni, belső felelősségvállalási stratégiát és rendszert kialakítani, megelőzési és korrekciós intézkedések megállapítani a vállalkozás saját üzleti hatáskörében és a közvetlen szállítóival szemben, a közvetlen szállítókat nyilatkoztatni a felmerülő kockázatok tekintetében.⁶²⁶ Megelőzési intézkedések keretében a vállalkozás a közvetlen szállítói és leányvállalatai tekintetében gondoskodnia kell arról, hogy a kiválasztásakor a társadalmi felelősségvállalási és környezetvédelmi elvárások is érvényesüljenek, valamint a közvetlen szállítót nyilatkoztatni, hogy megfelel a vállalkozás vezetése által megkövetelt emberi jogi és környezetvédelmi elvárásoknak, és azokat megfelelően kezeli az ellátási lánc mentén.⁶²⁷

A jogalkotó a Szabályozott Tevékenységek Felügyeleti Hatóságát rendeli felügyeleti hatóságként a vállalkozások fenntarthatósági célú átvilágítási kötelezettségei teljesítésének

⁶²¹ 2023. évi CVIII. törvény 2-6 §

⁶²² 2023. évi CVIII. törvény 7.§ 4. pont

⁶²³ 2019/2088 rendelet 2. cikk 24. pont

⁶²⁴ 2023. évi CVIII. törvény 1.§

⁶²⁵ 2023. évi CVIII. törvény 23.§ (1)-(3) bekezdés

⁶²⁶ 2023. évi CVIII. törvény 13.§

⁶²⁷ 2023. évi CVIII. törvény 19. § (1) bekezdés

megfelelőségével, az ESG adatszolgáltatási folyamatok átláthatóságával kapcsolatban.⁶²⁸ A területért felelős miniszter a gazdaságfejlesztésért felelős miniszter lesz, aki Nemzeti ESG Tanácsot hoz létre és működtet segítve a Hatóság feladatait. Új szereplőként jelennek meg az ESG tanácsadók, ESG minősítők és ESG tanúsítók, akiknek jogállására is részletesen kitér jogszabály. Ehhez kapcsolódóan a 276/2025. (VIII. 21.) Kormányrendelet a fenntartható finanszírozás és az egységes vállalati felelősségvállalás ösztönzését szolgáló környezettudatos, társadalmi és szociális szempontokat is figyelembe vevő, vállalati társadalmi felelősségvállalás szabályainak megsértése esetén kiszabható bírság szabályait állapítja meg, melynek legmagasabb összege akár 50 millió forint is lehet.

Összefoglalva, úgy tűnhet, hogy az ESG törvény első körben a nagyvállalati szféra résztvevőit érinti, a kis- és középvállalkozások tevékenységét csak marginálisan szabályozva. Jól látható azonban, hogy a közvetlen szállítói körre vonatkozó előírások miatt a kkv szektor szereplői is a jogszabály hatálya alá kerülnek, azáltal, hogy működésükkel kapcsolatban a törvény alanyai kockázatfelmérési, kockázatkezelési és a korrekciós intézkedéseket kötelesek elvégezni a megfelelés érdekében.⁶²⁹ Az érintett gazdasági szereplőknek többlet adminisztratív és pénzügyi terhet fog jelenteni az ESG megfelelés és a megnövekedett költségek csak közép- hosszú távon térülhetnek meg a környezeti tudatosság növekedésével.

VII.3 Környezetvédelmi adók

A szakirodalom a hazai ökoadó rendszert három fő egységre bontja, ezek a környezetvédelmi termékdíjak, a környezetterhelési díjak és az energiaadók. A környezetvédelmi termékdíjak - egyezően a jogszabály szövegével - célja a termékek által okozott környezeti veszélyeztetések, károk megelőzése, csökkentése érdekében források gyűjtése, a takarékos gazdálkodásra való ösztönzés, továbbá a magyar és az európai hulladékgazdálkodási előírásoknak való megfelelés. A termékdíjköteles termékeket két csoportra bontva közvetlenül szennyező és hulladékká váló termékekről beszélhetünk. A második halmazt a környezetterhelési díjak alkotják, ezen belül a levegőterhelés, vízterhelés és talajterhelés díjai. Céljuk egységesen az anyag és energiakibocsátás csökkentésén keresztül a környezetvédelem előmozdítása, valamint az arányos teherviselés biztosítása. Az adó alanyok a környezetterhelő anyagokat kibocsátók. A harmadik csoportot az energiaadók alkotják. Ezek jellemzően a villamos energia, a földgáz- és a szénenergia kitermelése,

⁶²⁸ 2023. évi CVIII. törvény 11.§ (1) bekezdés

⁶²⁹ Bujtár Zsolt: Az ESG-szabályozás hatása a kis- és középvállalkozásokra Magyarországon és az Európai Unióban. Európai Jog, 2024/5., 13-21. o., továbbá Hatályban az ESG törvény - Az első átfogó és egységes fenntarthatósági szabályozás legfontosabb rendelkezései! - Jogi Fórum (2024.11.24.)

kereskedelme és felhasználása köré épülnek. Az előző három szegmensbe be nem sorolható terhek, pedig az egyéb járulékok, bírságok, fizetési kötelezettségek közé tartoznak.⁶³⁰

Érdekesnek tartom megjegyezni, hogy a környezetvédelmi törvényünk a környezet használata után fizetendő díjakat határoz meg.⁶³¹ Ezek a díjakat a jogszabály a környezet terhelését, igénybevételét csökkentő intézkedések fedezetéül szolgáló forrásnak tekinti. A négy díjkategória (környezetterhelési díj, igénybevételi járulék, termékdíj, betétdíj) részletszabályait a környezetvédelmi törvény nem fejti ki, a jogszabály nem foglalkozik a az adókkal és illetékekkel, így az ökoadókkal sem. Az elnevezések használata sem konzekvens, hiszen egyes díjak az adó jellemzőit hordozzák, így például a környezetterhelési díjat ökoadónak tekinti a pénzügyi szabályozás.⁶³² Adójogi szempontból is felmerül a kérdés, hogy milyen fizetési kötelezettségeket sorolhatunk a környezeti adók, illetve a környezeti fizetési kötelezettségek körébe.

A leírtak fényében vizsgáljuk meg az egyes szűkebb vagy tágabb értelemben vett környezetvédelmi adók jellegzetességeit. Az 1991-ben életre hívott gépjárműadó törvény még kifejezetten költségvetési bevétel növelési célzattal⁶³³ jött létre,⁶³⁴ annak ellenére, hogy a közteher közvetetten hatással lehet a környezet védelmére. Hozzáteve, hogy sem a korábbi sem a hatályos adómérték valószínűleg nem tartja vissza fogyasztókat a gépjármű használatától, de a bevételek felhasználása akár környezetvédelmi célokat is szolgálhatna. Ugyanakkor a regisztrációs adó 2003-as bevezetése már a költségvetési bevételek biztosítása mellett környezeti szempontokat is szolgált. Ahogy ezt a törvény preambuluma is írja, a jogszabály célja, az államháztartás feladatainak ellátásához szükséges bevételek biztosítása érdekében, figyelemmel az állam intézményvédelmi kötelezettségére a környezetvédelem terén, a személygépkocsik és a lakóautók után fizetendő fogyasztási adó ellentételezésére.⁶³⁵ Adókötelezettséget keletkeztet a gépjármű forgalomba helyezése, importálása, Közösségen belüli beszerzése, átalakítása feltéve, hogy annak közvetlen következményeként a gépjárművet forgalomba helyezik, a flotta-üzemeltető személygépkocsijának belföldi illetőségű személy részére történő bérbeadása.⁶³⁶ Az adót a gépjárművek törvényben

⁶³⁰ Herich György: Adótan. Penta Unió, Budapest, 2023. 339-349. o.

⁶³¹ Bándi Gyula: Környezetjog. Budapest, Szent István Társulat, 2011. 287-294. o.

⁶³² Darák Péter: Környezetvédelmi adóztatás, in: Simon István (szerk.): Pénzügyi Jog II. Budapest, Osiris Kiadó, 2012. 459-460. o.

⁶³³ <https://foes.de/pdf/2010-07%20Ferenc%20Batho%20-%20The%20Hungarian%20State%20Budget%20and%20Environmental%20Fiscal%20Measures.pdf> (2025.01.23.)

⁶³⁴ 1991. évi LXXXII. törvény a gépjárműadóról

⁶³⁵ 2003. évi CX. törvény a regisztrációs adóról

⁶³⁶ 2003. évi CX. törvény a regisztrációs adóról 3. § (1) - (3) bekezdése

meghatározott kategóriái és környezetvédelmi osztályba sorolásuk alapján határozza meg a vámhatóság kivetéses adózás keretében.⁶³⁷

A légitözlekedést érintően több EU-s országban (pl. Németország, Olaszország, Ausztria, Franciaország, Hollandia, Svédország) is alkalmaznak tipikusan zöld adóként funkcionáló közterheket, melyek általában közvetlenül a repülőjegy árában jelennek meg. Magyarország 2022 nyarán légiforgalmi adót vezetett be, amit a légitársaságokra vetettek ki.⁶³⁸ A hozzájárulás alanya és eljárási kötelezettje a légitözlekedési törvény⁶³⁹ szerinti földi kiszolgálást végző gazdálkodó szervezet, amely az utas- és poggyászkiszolgálási tevékenységet látja le. Az adó alapját a kiszolgált légi jármű belföldről induló utasainak száma képezte, a tranzit utasokat kivéve.⁶⁴⁰ Kétféle „régiónkénti” adómérték volt megállapítva 2022. december 31-ig, az Európai Unió és taxatív felsorolt tovább államok területére való utazás (végső úticél) esetén 3 900 Ft/utas, míg minden egyéb állam területre történő utazás (végső úticél) esetén 9 750 Ft/utas. 2023. január 1-jétől a hozzájárulás mértéke már nem csak a végső úticéltól, hanem az adott légi jármű egy ülésre jutó szén-dioxid kibocsátásától is függött, így a két „régio”ba” való utazáshoz 3-3 db adómérték kapcsolódott. 10,50 kg-nál alacsonyabb egy ülésre jutó kibocsátási értékkel rendelkező légi jármű esetén utasonként 2 700 Ft, illetve 6 800 Ft, - 10,50 kg vagy annál magasabb és 17,50 kg-nál alacsonyabb egy ülésre jutó kibocsátási értékkel rendelkező légi jármű esetén utasonként 3 900 Ft, illetve 9 750 Ft, - 17,50 kg vagy annál magasabb egy ülésre jutó kibocsátási értékkel rendelkező légi jármű esetén utasonként 5 100 Ft, illetve 12 700 Ft. Az adóalanyoknak a hozzájárulás-kötelezettségét önadózással a tárgy hónapot követő hónap 20. napjáig kellett teljesíteni.⁶⁴¹ 2024. január 1-től hatályon kívül helyezték a fizetési kötelezettséget.⁶⁴²

A légi közlekedést érintően a XVIII. kerületi önkormányzat Pestszentlőrinc-Pestszentimre képviselő-testülete települési adókról szóló 26/2022. (XI. 3.) önkormányzati rendelethez értelmében a XVIII. kerületi önkormányzat ezer forintot szedett volna be a 18 évnél nem fiatalabb és a nem kerületi lakos reptéri utasoktól. Az utazásonként ezerforintos légiutas-adót, mint települési adót a reptérrel induló és oda érkező vagy az ott átszálló utasok fizették volna, kivéve a 18 év alattiakat és a kerületi lakosokat. A rendelet a helyieket azért mentesítette volna, mert ők elszenvedik a légi közlekedés okozta zaj- és környezetszennyezést. A települési adórendelet szerint az adó beszedése a légitársaságok és a földi kiszolgálók

⁶³⁷ 2003. évi CX. törvény a regisztrációs adóról 8. §; 15. §

⁶³⁸ 97/2022. VI. 6. Korm. rendelet az extraprofit adókról

⁶³⁹ 1995. évi XCVII. törvény a légitözlekedésről

⁶⁴⁰ 97/2022. VI. 6. Korm. rendelet az extraprofit adókról 5. § (3)

⁶⁴¹ Herich György: Adótan. Penta Unió, 2023. 281-282. o.

⁶⁴² Hatályon kívül helyezte a 2023. évi LXXXIII. törvény 187-188. §

egyetemleges felelőssége lenne. Az adófizetésre kötelezettek kettős adóztatás miatt léptek fel a helyi rendelet ellen. Az önkormányzat érvrendszerében a helyi rendelet szerinti adózás azért más, mert az extraprofitadó az utazással kapcsolatban a légitársaságokat, míg az utasokra kivetett adó a magánszemélyeket adóztatja, igaz, utóbbi esetében is a légitársaságok szedik be az adót.⁶⁴³ Az adófizetésre kötelezett légitársaság a kormányhivatalhoz fordult azonnali jogvédelemben részesítés iránti kérelem útján. A Kúria Önkormányzati Tanácsa a Fővárosi Kormányhivatal indítványára eljárva megállapította, hogy Budapest Főváros XVIII. kerület Pestszentlőrinc-Pestszentimre Önkormányzat Képviselő-testülete települési adókról szóló 26/2022. (XI. 3.) önkormányzati rendeletének a légiutas-adóról rendelkező 11-18. §-ai más jogszabályba ütköznek, ezért e rendelkezéseket 2023. január 1. napjára visszamenőleges hatállyal megsemmisítette. A kúriai döntés értelmében a megsemmisített rendelkezések a jogbiztonság részét képező normavilágosság követelményét több szempontból sértő adójogi szabályozást tartalmaztak. A több önkormányzat illetékességi területéhez tartozó repülőtér esetében a rendelet nem határozta meg, hogy az adóalany adókötelezettséget keletkeztető utazása (érkezése, indulása, transzfere, tranzitja) hol tekintendő végrehajtottnak. Emellett az adófizetési kötelezettség teljesítésének módját, esedékességét, az adómentesség igazolásának módját, a beszedett adó és az adómentességi jogcímek nyilvántartásának és bizonylatolásának szabályait, valamint az adó külföldi pénznemben történő megállapításnak szabályait nélkülöző önkormányzati rendelettel az adóalanyok és az adó beszedésre kötelezettek körében jogbizonytalanságot eredményezett.⁶⁴⁴

A környezetbe történő anyag- vagy energiakibocsátás csökkentését célozva 2003-ban a jogalkotó különböző környezetterhelési díjakat, termékdíjat és igénybevételi járulékot külön jogszabállyal és az 1995. évi LIII. törvény módosításával vezetett be. A befolyó összegeket pedig a környezet- és természetvédelem költségvetési forrásainak biztosítására használják fel.⁶⁴⁵ A törvény levegőterhelési, vízterhelési és talajterhelési díjakat állapít meg. A levegőterhelési díj fizetési kötelezettség azt a kibocsátót terheli, akinek a helyhez kötött légszennyező pontforrása külön jogszabály szerint bejelentésköteles. A fizetési kötelezettség a levegőterhelő anyag - kén-dioxid, nitrogén-oxidok, szilárd anyag (nem toxikus) - kibocsátása után kell fizetni kilogrammonkénti érték szerint meghatározva.⁶⁴⁶ Talajterhelési díjfizetési kötelezettség azt a kibocsátót terheli, aki a műszakilag rendelkezésre álló közcsatornára nem

⁶⁴³ Nagy Zoltán - Czirjárné Kispál Mónika: Légi Közlekedés (Zöld)Adóztatása. (Green) Taxation of Aviation. Publications Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, Tomus XLII/2 2024., 79-98., 92-93. o.

⁶⁴⁴ <https://kuria-birosag.hu/hu/sajto/tajekoztato-budapest-fovaros-xviii-keruleti-onkormanyzat-telepulesi-adorendeletenek-legiutas> (2025.07.10.)

⁶⁴⁵ 2003. évi LXXXIX. törvény a környezetterhelési díjról Preambulum

⁶⁴⁶ 2003. évi LXXXIX. törvény a környezetterhelési díjról 4. § (1) - (2)

köt rá és helyi vízgazdálkodási hatósági, illetve vízjogi engedélyezés hatálya alá tartozó szennyvízelhelyezést, ideértve az egyedi zárt szennyvíztározót is, alkalmaz. A talajterhelési díj egységszámának mértéke 1 200 Ft/m³.⁶⁴⁷ Vízterhelési díj fizetési kötelezettség terheli azt a kibocsátót, aki vízjogi engedélyezés alá tartozó tevékenységet végez, a felszíni vizeket terhelő, meghatározott vízterhelő anyagok kibocsátása után.⁶⁴⁸

A vízkészletek védelme kiemelt prioritása a Magyar Államnak, ezért a vízterhelési díj mellett, bizonyos feltételek teljesülése esetén járulékfizetési kötelezettséget is alkalmaz. A vízgazdálkodási törvényt az Országgyűlés a vizek hasznosításával, hasznosítási lehetőségeinek megőrzésével és kártételeinek elhárításával összefüggő alapvető jogok és kötelezettségek meghatározására - a környezet- és természetvédelmi követelményekre figyelemmel alkotta meg.⁶⁴⁹ Járulékfizetési kötelezettség terheli a vízhasználót a vízjogi létesítési, üzemeltetési engedélyben lekötött vagy a termásvíz kitermeléssel történő geotermikus energia kinyerésére és hasznosítására vonatkozó hatósági szerződésben (a továbbiakban: bányafelügyeleti szerződés) engedélyezett vagy engedély nélkül felhasznált, az üzemi fogyasztó a ténylegesen igénybe vett vízmennyiség után, 9,00 forint/m³ alapjáráruk összeget meghatározva, azzal hogy meghatározott vízmennyiség túllépése után további fizetési kötelezettség merülhet fel.⁶⁵⁰

Adókötelezettség terheli a föld más erőforrásainak kihasználását is, így az ásványi nyersanyag és geotermikus energia kitermelése után bányajáradék kell fizetni.⁶⁵¹ Az adó alanya a bányavállalkozó, a geotermikus energiát kitermelő jogalany. A bányajáradék mértéke a hatósági engedély alapján kitermelt ásványi nyersanyag mennyisége után keletkező értéknek törvényben meghatározott egységek szerinti százaléka.⁶⁵² A gazdaság újrarendezése érdekében a korábbi adómértéket a jogalkotó rendkívüli módon megemelte. A kormányrendelettel meghatározott termékcsoporthoz tartozó termék - többek között cement, kavics, homok - bizonyos mértékű, áron felüli értékesítése esetén a tényleges árbevétel, az értékesített mennyiség és egy meghatározott ár alapján megállapított árbevétel különbségének 90%-át kiegészítő bányajáradék sújtotta az Állam.⁶⁵³

⁶⁴⁷ 2003. évi LXXXIX. törvény a környezetterhelési díjról 11. § (1) és 12. § (3)

⁶⁴⁸ 2003. évi LXXXIX. törvény a környezetterhelési díjról 7. § (1) - (2)

⁶⁴⁹ 1995. évi LVII. törvény a vízgazdálkodásról Preambulum

⁶⁵⁰ 1995. évi LVII. törvény a vízgazdálkodásról 15/A. § (1)

⁶⁵¹ 1993. évi XLVIII. törvény a bányászatról 20. § (1)

⁶⁵² 1993. évi XLVIII. törvény a bányászatról 20. § (2) - (3), továbbá 54/2008. Korm. rendelet az ásványi nyersanyagok és a geotermikus energia fajlagos értékének, valamint az értékszámítás módjának meghatározásáról

⁶⁵³ 404/2021. (VII. 8.) Korm. Rendelet a gazdaság újrarendezése érdekében fizetendő kiegészítő bányajáradékról 1. §

Az energiagazdálkodás és a környezetvédelem céljainak figyelembevételével, az externális környezeti károk energiaárakba történő beépítése, az energiatakarékossági szempontok érvényre juttatása, valamint a villamos energia, a földgáz és a szén e szempontokat érvényre juttató adóztatásához szükséges feltételek megteremtése érdekében az Országgyűlés 2003-ban több termékre energiaadót vezetett be,⁶⁵⁴ majd 2017-ben az energiaadó törvény rendelkezéseit a jövedéki törvénybe illesztette.⁶⁵⁵ Ennek elsődleges oka az egységes uniós szabályozásnak való megfelelés volt. A hatályos rendelkezések értelmében adóköteles a földgáz, a villamos energia és a szén saját felhasználásra történő előállítása, termelése, továbbá annak vásárlása, értékesítése és felhasználása. Az adó alanya az energiakereskedő, az energiafelhasználó, az előállító, a távhőszolgáltató, a töltőállomás üzemeltetője részére értékesítő energiakereskedő.⁶⁵⁶ Kiemelendő az alternatív energiafelhasználási gyakorlat, amelyben már most is kiugró eredmény, hogy az Európai Unióban Magyarországon kívül csak Hollandiában és Görögországban nagyobb a napenergiával megtermelt áram részaránya a teljes villamos energián belül. A geotermikus energia kiaknázása terén hatalmas előrelépés történt az elmúlt évben, mivel a Szegeden eddig véghezvitt és folyamatban levő projekteknek köszönhetően Szeged Európa második legnagyobb geotermikus energiával legjobban ellátott városává válik Reykjavík után.

A jogalkotó 1995-ben környezetvédelmi termékdíjat vezetett be annak érdekében, hogy bizonyos termék előállítása, felhasználása során, vagy azt követően a környezetet vagy annak valamely elemét közvetlenül, illetve közvetve terhelő vagy veszélyeztető termék által okozott környezeti károk csökkentéséhez és megelőzéséhez szükséges pénzügyi forrásokat teremtsen, valamint járuljon hozzá a környezetszennyezés csökkentéséhez, a természeti erőforrásokkal való takarékos gazdálkodásra irányuló tevékenységek ösztönzéséhez.⁶⁵⁷ A 2011. évi LXXXV. törvény a környezetvédelmi termékdíjról a jogalkotó teljes mértékben újraszabályozta a területet. A jogszabály célja az iparág tevékenységének teljes megújítása, a többször felhasználható termékek szélesebb körű elterjedésének előmozdítása (újrahasználat), valamint a hulladékhasznosítás mértékének jelentős megnövelése, összhangban az EU elvárásaival.⁶⁵⁸

A környezetvédelmi termékdíj egy olyan adó, amely fizetési kötelezettséget ró a gazdálkodókra a termékdíjköteles termékek értékesítése vagy felhasználása, valamint a

⁶⁵⁴ 2003. évi LXXXVIII. törvény az energiaadóról Preambulum

⁶⁵⁵ 2016. évi LXVIII. törvény - a jövedéki adóról 174. § (2) Hatályát veszti az energiaadóról szóló 2003. évi LXXXVIII. törvény.

⁶⁵⁶ 2016. évi LXVIII. törvény - a jövedéki adóról 111. §

⁶⁵⁷ 1995. évi LVI. törvény a környezetvédelmi termékdíjról, továbbá egyes termékek környezetvédelmi termékdíjáról 1. §

⁶⁵⁸ 2011. évi LXXXV. törvény a környezetvédelmi termékdíjról

termékdíjköteles termékekkel kapcsolatos tevékenységek végzése esetében. A törvény vonatkozásában termékdíjköteles terméknek minősülnek többek között az akkumulátor, csomagolószer, egyéb hőolajtermék, az elektromos, elektronikus berendezés, gumiabroncs, reklámhordozó papír, egyéb műanyag termék, egyéb vegyipari termék, irodai papír. A kötelezettség keletkezés három esetben történhet meg, ezek a termékdíjköteles termék első belföldi forgalomba hozatala, első saját célú felhasználása, vagy készletre vétele. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy amennyiben a törvényben meghatározott terméket belföldön első alkalommal forgalomba hoz egy gazdálkodó (pl. egy külföldről behozott akkumulátort értékesít egy magyar adóalany részére), vagy pedig első alkalommal belföldön felhasznál (pl. külföldről behozott akkumulátort beépít egy eszközbe), létrejön a termékdíj fizetési kötelezettség. Hasonló a helyzet a készletre vétel esetében is, amikor egy gazdálkodó készletre veszi a termékdíjköteles termékeit, meg kell fizetnie a termékdíjat. Ez jelentős adminisztratív könnyebbség a gyors forgási sebességgel rendelkező termékek esetében, hiszen a cash-flowt érintő negatív hatás ebben az esetben alacsony, és az adminisztrációs terhek jelentősen csökkennek.⁶⁵⁹ A fizetési kötelezettség mértékének tekintetében annak alapját képező termékmennyiséget (kg) kell megszorozni a termékkörhöz tartozó díjtétellel, mely díjtételeket részletesen tartalmazza a jogszabály.⁶⁶⁰

A hatalmas mennyiségű feldolgozatlan ipari és háztartási hulladék jelentette környezeti terhelés kezelésére a jogalkotó, igazodva az EU-s jogszabályokhoz⁶⁶¹, a 80/2023 (III. 14.) Kormány rendelettel (a továbbiakban: „EPR rendelet”) bevezette a kiterjesztett gyártói felelősségi rendszert Magyarországon, létrehozva a gyártókat érintő EPR (Extended Producer Responsibility) díjfizetési kötelezettséget, melynek adózási vonzata sem elhanyagolható. Az EPR rendszer megjelenéséig ez a környezetvédelmi termékdíj volt releváns a gazdálkodók többségére. Azonban, ezt a rendszert szabályozó EPR rendelet teljes mértékben megváltoztatta. Annak ellenére, hogy a termékdíj és a kiterjesztett gyártói felelősségi díj által érintett termékek köre részben megegyezik (pl. csomagolószer - csomagolás), a kiterjesztett gyártói felelősségi díj a termékdíj által nem érintett termékeket is bevonja a díjfizetési kötelezettségbe, mint például a textilipari termékeket. A kiterjesztett gyártói felelősségi díjjal összefüggésben új kötelezettségek - nyilvántartásba vételi, adatszolgáltatási, nyilvántartásvezetési, és számla szövegezési - is bevezetésre kerültek, melyek természetesen a gazdálkodók számára megnövekedett adminisztrációs terheket jelentenek. Hasonlóan a

⁶⁵⁹ erről lásd még <https://jogaszvilag.hu/cegvilag/epr-dij-meg-mindig-nagy-a-bizonytalansag/> (2024.04.15.)

⁶⁶⁰ 2011. évi LXXXV. törvény a környezetvédelmi termékdíjról 3. §; 5. §; 7. § és 2. melléklet

⁶⁶¹ lásd 2020. december 14-i 2020/2053/EU tanácsi határozat

termékdíjhoz, jelen esetben is akként történik az „EPR díj” meghatározása, hogy az érintett termékek mennyisége (kg) kerül felszorzásra az adott termékkörhöz tartozó díjtétellel, melyeket a 8/2023. (VI. 2.) EM rendelet tartalmazza. A díjtételekről elmondható, hogy általánosságban jóval magasabbak, mint a környezetvédelmi termékdíj esetében.

Látszólag közel azonos a termékek köre és mindkét kötelezettség célja a Magyarországon keletkező hulladék mennyiségének csökkentése, illetve újrahasznosítása, „adózás” szempontjából lényeges különbség van köztük. Fontos tényező, hogy azokban az esetekben, amikor a termékek köre mind az EPR rendelet, mint a Ktdt. hatálya alá tartozna, kizárólag az EPR díj fizetendő, ideértve a csomagolószer-csomagolás közötti különbséget, mely esetben a termék ugyanaz, csupán a felhasználás módja eltérő.

Az alapvető különbség a két kötelezettség között abból eredeztethető, hogy míg a környezetvédelmi termékdíj egy adó, amely direkt módon járul hozzá az állami költségvetéshez, az EPR díj egy szolgáltatásért fizetendő ellenérték. Ezt a szolgáltatást, amely a hulladékgazdálkodási tevékenység alá tartozik, az állam koncessziós rendszerben látja el, a koncessziós jog nyertese a MOL Nyrt., végrehajtója a MOHU MOL Zrt. A hulladékgazdálkodási tevékenységről a belföldi gazdálkodók áfával növelt számlát kapnak kézhez, akárcsak egy hagyományos szolgáltatás igénybevételének esetében. Abból kifolyólag, hogy az EPR díj nem egy adó, az ellenőrzés és bevallás tekintetében nem a Nemzeti Adó- és Vámhivatal lesz a hatáskörrel rendelkező, tevékenységek elvégzéséért felelős szerv, hanem az Országos Hulladékgazdálkodási Hatóság.

Egyrészt az áfával növelt számla, másrészt amiatt, hogy a MOHU MOL Zrt. tulajdoni struktúrájában szerepet kap a Magyar Állam is, összességében nem, vagy minimális mértékben sérülhet az eddigi környezetvédelmi termékdíj által generált adóbevétel, hiszen a befizetett EPR díj egy része áfa „formájában” a Magyar Államhoz kerül, a koncessziós társaságot és a helyi önkormányzatot megillető díjakon felül. Megjegyzem, hogy a díjtételek is magasabbak az EPR esetében.

Az EPR rendszer az Európai Unió irányelvek alapján került implementálásra Magyarországon. Az alkalmazása egy jelentős és időszerű lépés a fenntartható fejlődés irányába történő elmozduláshoz. A bemutatott struktúra, valamint az „új zöld-adók”, vagy ehhez hasonló szolgáltatási díjak legnagyobb kihívása abban rejlik, hogy a gazdálkodók díjfizetési és kötelezettség teljesítési hajlandóságát miként tudja növelni a jogalkotó és a jogalkalmazó. A rendszer kiforratlan kérdéseket tartalmaz, amelyekre a gyakorlatnak a

gazdálkodók számára érthető, követhető és következetes értelmezéseket szükséges adni ahhoz, hogy az elérni kívánt cél/célok hosszú távon fenntarthatóak legyenek.⁶⁶²

Az üvegházhatású gáz-kibocsátás csökkentés érdekében 2022-ben jelentős összegű új adó- és díjterherrel sújtotta a Magyar Állam az egyes térítésmentes kibocsátási egység-kiosztásban részesülő létesítmények üzemeltetőit.⁶⁶³ Adóalany a jelentős térítésmentes kibocsátási egység-kiosztásban részesülő létesítmény üzemeltetője, akinek a létesítménye a tárgyévet megelőző évben és az azt megelőző három évben hitelesített szén-dioxid-összkibocsátása átlagának legalább 50%-ával megegyező mértékű térítésmentes kibocsátási egység-kiosztásban részesült, és a tárgyévet megelőző három évben a hitelesített szén-dioxid-kibocsátásának éves átlaga meghaladta a 10 000 tonnát. Az adó alapja a jelentős térítésmentes kibocsátási egység-kiosztásban részesülő létesítmény üzemeltetője 2012. évi CCVII. törvény szerinti kibocsátásának tCO₂-ben számított mennyisége. A szén-dioxid kvóta adó mértéke 36 EUR/tCO₂-vel egyenértékű magyar forintnak megfelelő összeg.⁶⁶⁴ Az adó alkalmazása első alkalommal a 2022. december 31-ét követően kezdődő adóévtől kötelező.⁶⁶⁵ Az adózónak negyedévente adóelőleget kell fizetnie - melynek összege az adóalap tárgynegyedévre számított összege -, amelyről bevallást is be kell nyújtania.

A Kormányrendelet emellett bevezette a tranzakciós díjat is, ami az ingyenes kvóták értékesítését terheli adóval, ugyanis tranzakciós díjat kell fizetnie a jelentős térítésmentes kibocsátási egység-kiosztásban részesülő létesítmény üzemeltetőjének, ha térítésmentes szén-dioxid-kvótáját átruházza. A tranzakciós díj mértéke 15%, az ebből származó bevétel a Klímavédelmi Hatóság bevétele.⁶⁶⁶

Az említett fizetési kötelezettségek mellett érdemes röviden kitérni arra, hogy a környezetvédelmi adók a vagyon adóztatásán keresztül is megjelenhetnek. Erre magyarországi kezdeményezést is találunk a vagyonadóztatás új eszközének szánt a 2009. évi LXXVIII. törvény képeben, ami vagyonarányos közteherviselés elvének fokozottabb érvényre juttatását tűzte céljául. Megjegyzem a jogalkotó az adó bevezetése mögött elsősorban költségvetési szempontokat vett figyelembe, de közvetett hatásában alkalmas lehetett volna környezetvédelmi törekvések támogatására is, azáltal, hogy a fogyasztást csökkenti. A jogszabály az egyes nagy értékű vagyontárgyakat terhelő adókról szólt. A törvénnyel

⁶⁶² Fenntarthatóság és fiskális politika - Az EPR kapcsolata a magyar adórendszerrel - Jogászvilág (2025.03.13.)

⁶⁶³ https://www.pwc.com/hu/hu/sajtoszoba/2023/uj_zoldadok.html (2025.01.13.)

⁶⁶⁴ 320/2023. (VII. 17.) Korm. rendelet a jelentős térítésmentes kibocsátási egység-kiosztásban részesülő létesítmény üzemeltetőjét érintő egyes veszélyhelyzeti szabályokról 3. § (3)

⁶⁶⁵ 320/2023. (VII. 17.) Korm. rendelet a jelentős térítésmentes kibocsátási egység-kiosztásban részesülő létesítmény üzemeltetőjét érintő egyes veszélyhelyzeti szabályokról 5. § (2)

⁶⁶⁶ 320/2023. (VII. 17.) Korm. rendelet a jelentős térítésmentes kibocsátási egység-kiosztásban részesülő létesítmény üzemeltetőjét érintő egyes veszélyhelyzeti szabályokról 2. §

bevezetni kívánt adó hatálya a 30 millió forintot meghaladó értékű lakóingatlanokra, a vízi és légi járművekre, valamint a nagyteljesítményű személygépkocsikra terjedt volna ki. A számított érték volt az adó alapja úgy, hogy az ingatlanoknál az önkormányzatok kijelölhettek értékővezeteket és figyelembe vehettek a norma által meghatározott korrekciós tételeket. Az adóalanyokra ebben rá kívánták terhelni a forgalmi érték meghatározásának kötelezettségét oly módon, hogy ha az adóalany az adótárgy értékét az önkormányzat által meghatározott értéknél alacsonyabban határozta meg, akkor attól az önkormányzat eltérhetett, és azt hivatalosan állapította meg. Az erről szóló határozatot azonban az adóalany vitathatta és harminc napon belül bíróságon megtámadhatta. Az Alkotmánybíróság 8/2010. (I.28.) határozata azonban ezt alkotmányellenesnek találta. A testület nem azt kifogásolta, hogy a törvény szerint az adófizetés alapját a forgalmi érték képezte, hanem azt, hogy az önadózás módszerét alkalmazták, tehát az adó kiszámolásának módját véleményezték negatívan. Az Alkotmánybíróság úgy látta, hogy jelentős bizonytalanságot okozott volna az adóalanyok körében az, hogy a számítás pontatlanságai miatt az általuk és a hatóság által meghatározott értékkülönbség jelentős eltérése esetén e különbséget az adóhatóság szankcionálhatta volna. Az a megoldás pedig az Alkotmánybíróság számára is elfogadhatatlan volt, hogy az értékkülönbség adójogi szankciót vonhatott maga után. Ez a helyzet sértette a jogállamiság elvét, úgy hogy az Alkotmánybíróság kimondta, hogy nem a vagyonadóztatás általános lehetősége a problémás, hanem ennek az itt alkalmazott módja. Ugyan az Alkotmánybíróság határozata a vízi, a légi járművek és a személygépkocsi adóját nem érintette és az ebben a csonka formájában is hatályba lépett, rövid életűre sikeredett, mivel 2010-ben a kormányváltás után hatályon kívül helyezték.⁶⁶⁷

VII.4 Adókedvezmények

A fenntartható fejlődés előmozdításában az adópolitika alakítói főként az egyes környezetvédelmi adók bevezetésére helyezték a hangsúlyt. Elsősorban arra koncentrálva, hogy a zöld adóként bevezetett közterhek visszatartó erővel bírhatnak a környezetre káros tevékenységek folytatásában, ezzel párhuzamosan ösztönző hatással lehetnek a körforgásos gazdasági magatartások gyakorlására. Viszonylag kevesebb figyelmet fordítottak az adókedvezmények⁶⁶⁸, adómentességek szerepére, továbbá azok zöld adókkal való

⁶⁶⁷ Szilovics Csaba: Az ingatlan- és vagyonadóztatás magyarországi helyzete. In. Miskolci Jogi Szemle, 2012/2., 37-52. o.

⁶⁶⁸ Az állami allokációs funkció megnyilvánulásának tekintik egyes szerzők az adókedvezmények rendszerét. Adókedvezmény alkalmazása esetén az adóalany számára létrejön az adófizetési kötelezettség, de a fizetendő adó mértéke adópolitikai okok miatt, alacsonyabb lesz, mint az általánosan fizetendő adóteher. Az adókedvezmény tehát a fizetendő adót csökkenti. Az adókedvezmény lehet egy összegben megállapított, illetve

összhangjára. Előfordulhat, hogy bizonyos adókedvezmények lehetővé teszik a környezetre káros ágazatokban működő entitások prosperálását, ami szöges ellentétben áll a szennyező fizet elvvel. Az ezekben az ágazatokban működő vállalatok hatása romboló a környezetre nézve. Egyes adókedvezmények gyakran nem kötődnek valós üzleti tevékenységhez, a vállalatok a világ bármely pontján élhetnek egy ország adókedvezményeivel és kevés ellenszolgáltatásért cserébe, aránytalan gazdasági előnyökhöz juthatnak.⁶⁶⁹

Az adókedvezmények, adómentességek kiegészíthetik a szennyező fizet elv logikáját, azzal, hogy aki társadalmi jót nyújt, az kevesebbet fizet. A kormányzat azért mond le az adóbevételekről, mert cserébe a társadalom nagyobb és szélesebb körű előnyökhöz jut. A vállalatok a gazdasági jutalomért cserébe nagyobb, szélesebb körű társadalmi javakat nyújtanak.

A fenntarthatósági ösztönzők általában három kategóriába sorolhatók. Azok, amelyek az innovációt ösztönzik például új, alacsony szén-dioxid-kibocsátású termékek és gyártási folyamatok támogatásával, azok, amelyek a természeti erőforrások felhasználásának csökkentésére buzdítanak, továbbá azok, amelyek a megújuló vagy alternatív energiaforrásokra való átállást támogatják. Az adókedvezmények két típusba sorolhatók, ezek a nyereségalapúak és a költségalapúak. Megjelenhetnek adóalap csökkentő tételként, kedvezményes adókulcsok formájában vagy az adófizetési kötelezettség meghatározott százalékban történő visszatartásaként.⁶⁷⁰

A következőkben a magyar társasági adózás rendszerében elérhető, fenntarthatósághoz és környezetvédelem előmozdításához közvetetten kapcsolódó egyes adókedvezményeket tekintem át. A hazai társasági adószabályozásban jelenleg több beruházásösztönző adókedvezmény van jelen, amelyek megfelelő felhasználásával a vállalatok jelentős adómegtakarítást érhetnek el. Az adózó adókedvezményt vehet igénybe energiahatékonysági célokat szolgáló beruházás, felújítás üzembe helyezése és üzemeltetése esetén a beruházás, felújítás üzembe helyezését követő adóévben - vagy döntése szerint a beruházás, felújítás üzembe helyezésének adóévében - és az azt követő öt adóévben.⁶⁷¹ Az energiahatékonyságról

százalékos mértékű. Az adókedvezményt el kell különítenünk az adó-visszatérítés kedvezményétől, amely mögött az adóalany túlfizetése áll. Nem azonos továbbá az adóelengedés és az adómérséklés jogintézményével sem, ezek ugyanis az adóhatóság egyedi döntésein alapulnak és kérelem alapján engedélyezhetők jogszabály által meghatározott feltételek mellett. Az adókedvezmények elméletileg közvetett módon befolyásolják a más adófizetői csoportok adómentességét, hiszen minden adókedvezmény és mentesség azzal a költségvetési kedvezménnyel jár, hogy a kieső bevételeket másnak kell befizetniük. Szilovics Csaba: Pénzügyi Jog... i.m.

⁶⁶⁹ Erről lásd bővebben Franziska Mager - Markus Meinzer - Lucas Millán: How corporate tax incentives undermine climate justice. Tax Justice Network, 2024.

⁶⁷⁰ https://www.ey.com/en_gl/insights/tax/how-global-minimum-tax-affects-sustainability-tax-incentives (2025.01.03.)

⁶⁷¹ 1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról 22/E. § (1)

szóló 2015. évi LXXVII. törvény szerinti energiahatékonyság növekedését eredményező beruházásnak minősül, amely révén a végsőenergia-fogyasztás csökkenését eredményező energiamegtakarításra kerül sor.⁶⁷² Az energiahatékonysági célokat szolgáló beruházási minőség igazolását (a továbbiakban: igazolás) az energiahatékonysági törvény alapján a Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal által vezetett névjegyzékben szereplő energetikai auditor vagy energetikai auditáló szervezet állítja ki az adózó kérelmére.⁶⁷³ Elszámolható költségnek minősül az energiahatékonysági beruházás, felújítás célját szolgáló, a kizárólag a magasabb energiahatékonysági szint elérését elősegítő tárgyi eszköz, immateriális jószág bekerülési értéke, értékének növekedése, amennyiben ezen beruházás, felújítás egyértelműen beazonosítható és nincs olyan kevésbé energiahatékony a 4. § 2a. pont a) alpontja szerinti alternatív beruházás, felújítás, amely az adókedvezmény vagy más állami támogatás hiányában megvalósulna, vagy a magasabb energiahatékonysági szint eléréséhez szükséges beruházás, felújítás elszámolható költsége és az alternatív beruházás, felújítás költsége közötti különbség.⁶⁷⁴ Az adózó adókedvezményt vehet igénybe energiahatékonysági célokat szolgáló, épületre irányuló beruházás, felújítás üzembe helyezése és üzemeltetése esetén a beruházás, felújítás üzembe helyezését követő adóévben - vagy döntése szerint a beruházás, felújítás üzembe helyezésének adóévében - és az azt követő öt adóévben.⁶⁷⁵ Az adókedvezmény igénybevételének feltétele, hogy az épület primerenergiában mért energiahatékonyságának meglévő épületekre vonatkozó beruházás, felújítás esetén legalább 20%-os javulását eredményezi a beruházást, felújítást megelőző állapothoz képest, új épületek esetén legalább 10 százalékos javulását eredményezi a közel nulla energiaigényű épületekre vonatkozó küszöbértékhez képest.⁶⁷⁶

Az adózó fejlesztési adókedvezményt vehet igénybe jelenértéken legalább 100 millió forint értékű önálló környezetvédelmi beruházás, a nulla nettó kibocsátási célt szolgáló gazdaságra való átállás szempontjából stratégiai jelentőségű beruházás üzembe helyezése és a kormányrendeletben foglaltak szerinti üzemeltetése esetén.⁶⁷⁷ Az adókedvezmény a környezeti elemek védelme, valamint a környezetet veszélyeztető hatások elleni védelem érdekében, a beruházás üzembe helyezését követő 5 év során abban az adóévben nem vehető igénybe, amelyben az adózó a jogszabályban vagy hatósági határozatban megállapított

⁶⁷² 1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról 4. § 11a. pont

⁶⁷³ 176/2017. (VII. 4.) Korm. rendelet az energiahatékonysági célokat szolgáló beruházás adókedvezményének végrehajtási szabályairól 3. § (1)

⁶⁷⁴ 1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról 22/E. § (4) a) b)

⁶⁷⁵ 1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról 22/E. § (12)

⁶⁷⁶ 1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról 22/E. § (15) a), c)

⁶⁷⁷ 1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról 22/B. § (1) d), k)

kibocsátási határértéket jogerős határozattal megállapított módon túllépi.⁶⁷⁸ Kiemelendő, hogy a fejlesztési adókedvezmény (és így az önálló környezetvédelmi beruházáshoz kapcsolódó kedvezmény) révén a számított társasági adó adóévenként akár 80%-al, míg az energiahatékonysági célokat szolgáló beruházás, felújítás adókedvezménye esetén (adott esetben már a fejlesztési adókedvezménnyel történő csökkentés után) 70%-kal csökkenthető.⁶⁷⁹

A kutatás-fejlesztés támogatásán keresztül a jogalkotó az innovatív zöld megoldásokat is serkenti. Ennek keretében adóalap csökkentés, valamint adókedvezmény formájában is ösztönzi a vállalatokat a K+F tevékenységekre.⁶⁸⁰ Az adózó saját tevékenységi körében végzett alapkutatás, alkalmazott kutatás, kísérleti fejlesztés közvetlen költsége a felmerülés adóévében, vagy legfeljebb az elszámolt értékcsökkenés összegéig az értékcsökkenés elszámolásának adóévében adóalap csökkentő tételként vehető figyelembe.⁶⁸¹ A megtakarítás a közvetlen K+F költségek akár 11,3%-a is lehet, mivel az elszámolható költségek társasági, helyi iparüzési adó és innovációs járulék szempontból is érvényesíthetőek. Az adózóknak lehetősége van önellenőrzéssel akár visszamenőlegesen is igényelni ezt a kedvezményt. Az adózó választása szerint az alapkutatás, alkalmazott (ipari) kutatás, kísérleti fejlesztés tevékenységére tekintettel kutatás-fejlesztési projektenként adókedvezményt vehet igénybe az elszámolható költség felmerülésének adóévében és az azt követő három adóévben.⁶⁸² Az adókedvezmény mértéke az elszámolható költség 10%-a. Ráadásul, ha magasabb összegben merül fel K+F költség, mint amennyi a fizetendő adó, a 4. adóév végén a különbözet visszatérítés formájában igényelhető. Így a fel nem használt kedvezmény lényegében készpénz támogatással alakul - a pályázatokhoz képest egyszerűbb feltételekkel. Fontos szabály, hogy a K+F adókedvezmény és adóalap-kedvezmény együttesen nem lesz igénybe vehető a választással érintett 5 éves időszakban.⁶⁸³

A környezetre gyakorolt káros tevékenységek adóztatása mellett a káros adókedvezmények és mentességek felülvizsgálata további lehetőséget kínálhat a szennyező fizet elv hatékonyabb érvényesítésére, a környezeti veszteségek és károk csökkentésére és megelőzésére. Az olyan

⁶⁷⁸ 1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról 22/B. § (5)

⁶⁷⁹ 165/2014. (VII. 17.) Kormányrendelet

⁶⁸⁰ <https://ado.hu/ado/kutatas-fejlesztési-tevékenység-adokedvezménye-a-társasági-adóban-2024-tól-1-resz/> (2025.01.12.)

⁶⁸¹ 1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról 7. § (1) bekezdés t)

⁶⁸² 1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról 22/G. § (1)

⁶⁸³ <https://hu.andersen.com/hu/hirek/uj-kutatas-fejlesztési-adokedvezmény-a-társasági-adóban/#:~:text=A%202024.%20ad%C3%B3%C3%A9vt%C5%91l%20%E2%80%93%20az%20ad%C3%B3z%C3%B3%20v%C3%A1laszt%C3%A1sa%20szerint,k%C3%B6lts%C3%A9gek.%20Az%20ad%C3%B3kedvez%C3%A9ny%20m%C3%A9rt%C3%A9ke%20az%20elsz%C3%A1molhat%C3%B3%20k%C3%B6lts%C3%A9g%2010%25-a.> (2025.01.15.)

adókedvezmények, melyek a cégautók használatával, a munkába járással és különböző energiaadókkal kapcsolatosak, mind hozzájárulhatnak a környezetszennyezés növekedéséhez. A cégautók esetében az ÁFA-levonás és a SZJA-kedvezmény jelentős hatással vannak a munkavállalók autóhasználati szokásaira. Egyrészt a vállalatoknak a vásárolt autók után levonható ÁFA pénzügyi előnyt jelent, másrészt a munkavállalók számára biztosított kedvezmények, így a munkába járási költségterítés, különösen a kilométeralapú jövedelemadó levonás szintén ösztönzőleg hatnak. Az említettek miatt mind a cégek autoflottája, mind a munkavállalók autóhasználatuk növekedhet, ez pedig a közlekedésből származó kibocsátás emelkedéséhez vezethet, ami ellentétes a környezetvédelmi célokkal, mivel több autó több káros anyag kibocsátását jelenti. Az energiaadó-kedvezmények különböző szektorokban, mint például a mezőgazdaság, ipar és fűtés, jelentős hatással vannak a fenntarthatóságra. Mezőgazdaság területén nyújtott kedvezmények segíthetnek a termelőknek alacsonyabb költségekkel működni, de ez a lehetőség torzíthatja a versenyt a zöldebb megoldásokkal szemben. Ugyanez a helyzet az ipari szektorban, ahol az energiaadó-kedvezmények szintén hozzájárulhatnak a termelési költségek csökkentéséhez, ami a hagyományos, környezetszennyező technológiák alkalmazását ösztönözheti. A fűtési költségek csökkentése érdekében nyújtott kedvezmények szintén segítenek a fosszilis tüzelőanyagok használatának növekedésében. A leírtak eredménye, hogy a fenntarthatóbb energiaforrások használata nem válik vonzóbbá, ami hosszú távon hátráltathatja a környezetvédelmi célok elérését. A leírtak fényében a kedvezmények átgondolt felülvizsgálata és a fenntarthatóbb alternatívák bevezetése javasolt a környezeti hatások csökkentése érdekében.

VIII A környezetvédelmi adók gyakorlati alkalmazásának problémái

A környezetvédelmi adók gyakorlati alkalmazásának problematikáját azok hatékonyságán, a felmerülő jogi ellentmondásokon, valamint a társadalmi támogatottságuk oldaláról közelítve vizsgálom meg.

A környezetvédelmi adók hatékonyságának fontos kérdése lehet az adóteher áthárításának lehetősége, amelynek érvényesülése rombolja a jogalkotásba vetett közbizalmat és jogi ellentmondásokhoz is vezethet, csökkentve a hatékonyságot. A valóságban a gazdasági szereplők mindaddig át tudják hárítani a fogyasztókra a környezetvédelem miatt megnövekedett költségeiket, amíg van piaci igény a szolgáltatásaikra. Az alapvető társadalmi szükségleteket kielégítő szolgáltatók adóterheiket gond nélkül beépíthetik az árazásba. Látnunk kell, hogy gazdasági nézőpontból tekintve minden termeléshez kapcsolódó költséget a végső fogyasztó, tehát a lakosság fizet meg. Ez a hatás működik még az üzemanyag

adóknál is, mert a jövedéki adók emelése csak átmenetileg tudja visszafogni a fogyasztást, majd pedig a megnövelt szállítási költségek beépülnek minden termék árába, amit ismét a vevők fizetnek meg. Az adóteher áthárítása számos jogi problémát is felvet, például elmosódhat az adóalanyiség köre továbbá megkérdőjelezésre kerülhet, hogy egyes gazdasági szereplők milyen szempontok alapján kerültek kiválasztásra, miért fizetnek többet a közösbe. A leírtak fényében érdemes a magyar Ryanair ügyet megemlíteni. Annak ellenére, hogy a Magyar Kormány 2022-ben felszólította az azóta már megszüntetett légitársasági hozzájárulásra kötelezett adóalanyokat, hogy az adót ne hárítsák át a fogyasztókra, a Ryanair ír légitársaság mégis megtette és az általános szerződési feltételeiben rögzítette ezt a lépést. A járatra vonatkozó adót utasonként 3900 forintban határozták meg, amit egy az egyben az utasokra hárított az ír légitársaság, azzal a kitétellel, hogy azok, akik nem kívánták elfogadni ezt a plusz fizetési kötelezettséget, lemondhatták foglalásukat, és ebben az esetben teljes visszatérítést kaptak. A fogyasztóvédelmi hatóság a légitársasággal szemben 300.000.000 Ft bírságot szabott ki, a bírságon kívül kötelezte, hogy a fogyasztóknak nyújtott tájékoztatásai során - különös tekintettel a jegyáremelés indokairól szóló tájékoztatásra - tartózkodjon a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlattól. A Ryanair bírósághoz fordult és az ügy megjárta a Fővárosi Törvényszéket, az Alkotmánybíróságot és a Kúriát is. A Kúria ítéletében megállapította, hogy a fogyasztóvédelmi hatóság felülvizsgálati kérelme megalapozatlan. A Kúria - az alperes ez irányú kérése ellenében - nem látott lehetőséget a tárgyban született Alkotmánybírósági végzéstől⁶⁸⁴ való eltérésre, az Alkotmánybírósággal összhangban megállapította, hogy a felperes Ryanair az adó alanya és nem pedig - ahogy a Hatóság állítja - a földi kiszolgálást végző gazdálkodó szervezet. A Kormányrendelet vonatkozó fejezetének is az a címe, hogy „A légitársaságok hozzájárulása”. Mivel a felperes (mint adóalany) az általános szerződési feltételek szerint járt el, ezért nem valósult meg a fogyasztók megtévesztése sem. A Kúria végül utalt arra, hogy eljárásának nem volt tárgya az általános szerződési feltételek azon rendelkezése jogszerűségének vizsgálata, amely alapján a légitársaság az adót az utasokra áthárította.⁶⁸⁵ A Ryanair az ügyben alkotmányjogi panasszal élt, azzal, hogy az adó sérti az arányos közteherviseléshez való jogot, de az Alkotmánybíróság megállapította, hogy nincs hatásköre az ügyben dönteni. Konklúzióként levonható, hogy a nagy sajtóvisszhangot kavart ügy ugyan a fogyasztói érdekeket érintette, de nem a fogyasztók

⁶⁸⁴ 3214/2023. (V.5.) AB végzés

⁶⁸⁵ <https://kuria-birosag.hu/hu/sajto/kuria-tajekoztatoja-ryanair-legitarsasag-es-budapest-fovaros-kormanyhivatala-mint> (2025.03.10.)

anyagi érdekeit, mivel a plusz adót következmények nélkül beépítette a cég a repülőjegy árakba, ezzel áthárítva a közterhet az utasokra.

Magyarországon 2023-ban bevezetett Co2 kvóta adó tekintetében több érintett adóalany is kezdeményezett már bírósági eljárást a közteher Uniós joggal való ellentmondásossága miatt, annak ellenére, hogy a magyar szabályozás nem a szabadon allokált kvótákat adóztatja, hanem a teljes CO2 kibocsátást. Ezért a CO2 kvótaadó az EU klímaintézkedéseit szolgálja. A fizetésre kötelezettekben felmerült a kérdés, hogy a bevezetett karbonadó nem ellentétes-e az ETS irányelvben lefektetett fundamentális célokkal, különösen az ETS rendszer ingyenes Co2 kvóta kiosztást kimondó elvével azáltal, hogy adót vet ki a kibocsátott Co2 után. Magyarországon kívül 14 másik EU tagállam is vezette már be valamilyen közvetlen széndioxid adót.⁶⁸⁶ Több ügyben, köztük az Európai Unió Bírósága előtt folyamatban levő C-519/24. számú eljárásban⁶⁸⁷ is felmerült a kvótaadó uniós joggal való összeegyeztethetlensége.

A kiinduló gondolat, hogy amennyiben az uniós szabályok ingyenesen juttatnak Co2 kvótát meghatározott vállalkozásoknak, akkor minden olyan tagállami intézkedés, amely végső soron megszünteti ezt az ingyenességet, ellentétes lehet az uniós joggal. Uniós szinten az ingyenes Co2 kvóta juttatás lényege az, hogy a veszélyeztetett ágazatok Co2 kibocsátása csökkenjen. Ezt úgy éri el az EU, hogy fokozatosan egyre kevesebb ingyenes kvótát ad az érintett iparágaknak. Ezzel hosszú távon csökken az uniós Co2 kibocsátás, rövid távon pedig nem nő a világszintű Co2 kibocsátás. A rendszer szelektív jellegű, ugyanis nem sújtja azokat a létesítményeket, amelyeknek egyáltalán nincs vagy kevesebb (az összkibocsátáshoz képest 50%-nál alacsonyabb mértékű) ingyenes kvótájuk van. Az ETS rendszer a „szennyező fizet elve”-n keresztül és az ennek alapján megalkotott szabályokkal törekszik az alacsonyabb károsanyag kibocsátás elérésére. Az Európai Számvevőszék is megerősítette⁶⁸⁸, hogy az ETS rendszer a kibocsátási egységek térítésmentes kiosztásával igyekszik csökkenteni a kibocsátás áthelyezés kockázatát.

Az EU éghajlatváltozási politikájának egyik fontos célja a kibocsátás áthelyezés kiküszöbölése. A kibocsátás áthelyezés arra utal, hogy az üvegházhatást okozó gázok globális kibocsátása megnőhet, ha az uniós éghajlat-politikákkal kapcsolatos költségek miatt a vállalkozások olyan más országokba helyezik át termelésüket, ahol az iparra nem vonatkozik

⁶⁸⁶

https://www.iges.or.jp/en/publication_documents/pub/workingpaper/en/5983/The_Rise_of_Carbon_Taxation_in_France_Rocamora_May_2017.pdf (2025.02.21.)

⁶⁸⁷<https://curia.europa.eu/juris/fiche.jsf?id=C%3B519%3B24%3BRP%3B1%3BP%3B1%3BC2024%2F0519%2FP&language=en> (2025.03.11.)

⁶⁸⁸ 2020. évi 18. sz. Külön jelentés, 32. szakasz

hasonló éghajlat-politika (azaz az Unión kívülre). Tehát fennáll a veszélye annak, hogy bizonyos veszélyeztetett ágazatok az EU éghajlat-politikája miatt bevezetett pénzügyi terhek nyomán (ETS rendszer-beli Co2 kvóta árverési ára miatt) az EU-n kívülre vinnék a létesítményüket, növelve ezzel a világszintű kibocsátást. Ameddig ugyanis az EU-n belül működnek ezek a vállalkozások, az EU célkitűzései és szabályai alkalmazandók rájuk, még ha bizonyos kedvezményekkel is. Azonban, ha elhagyják ezek a cégek az EU-t és olyan országban telepednek le, ahol nincsenek az EU-ban bevezetethez hasonló környezetvédelmi rendelkezések (pl. korlátozás nélkül lehet üvegházhatású gázokat kibocsátani), akkor globális szinten emelkedni fog a környezetre káros anyagok kibocsátása, ami együtt jár az uniós célkitűzések megghiúsulásával is. Az Iberdrola ügyben⁶⁸⁹ az EUB alapelvi érveléssel jelentette ki, hogy a kibocsátási egységek 2003/87 irányelv 10. cikkében előírt térítésmentes kiosztásának nem az a célja, hogy az érintett termelőknek támogatásokat nyújtson, hanem az, hogy mérsékelje a kibocsátási egységek piacának az Európai Unió általi azonnali és egyoldalú bevezetésével járó gazdasági hatását, elkerülve az ezen irányelv hatálya alá tartozó bizonyos termelési ágazatok versenyképességének elvesztését.

Annak ellenére, hogy az üvegházhatású gázok kibocsátásának hatásai nem korlátozódnak kizárólag az EU területére, az Európai Unió intézkedéseket csak a saját területén tud foganatosítani. Ezért az uniós kibocsátásokkal kapcsolatban tud rendelkezéseket hozni. Tehát az uniós környezetet védő közösségi intézkedések egyben a globális kibocsátás elleni intézkedésként is felfoghatóak. Megjegyezve, hogy a káros környezeti hatások mellett a gazdasági érdeke is az az EU-nak, hogy ezek a vállalkozások ne hagyják el a Közösség területét.

Felmerülhet az a jogi probléma, hogy a magyar szén-dioxid adó beavatkozik az EU ETS irányelv keretein belül a teljesen harmonizált ingyenes allokációs szabályokba és azok céljaiba, amelyek a szén-dioxid szivárgás megelőzésére és a verseny torzulásának elkerülésére irányulnak. Az adó mértéke csökkenti azt a gazdasági előnyt, amelyet az EU intézményei az üzemeltető számára megállapítottak. A Co2 kvóták egyik meghatározó célja a diszkrimináció csökkentése. Hiába ugyanis az ingyenes kvóta, ha annak felhasználásával azonnal egy adóteher jelentkezik, melynek költségét a gazdálkodónak át kell hárítania a termék árában megjelenítve. A Co2 egységek kibocsátási költség megjelenésével az ETS rendszerben egy olyan tényező jelenik meg, amely hátrányosan befolyásolja a vállalatok versenyképességét. Pontosan ezt a helyzetet kívánta az uniós jogalkotó elkerülni, amikor ingyenes kvótákat

⁶⁸⁹ EUB C-566/11., C-567/11., C-580/11., C-591/11., C-620/11. és C-640/11. számú egyesített ügy

rendszeresített, és pontosan ezen uniós törekvést veszélyezteti a hazai kvótaadó. Ha pedig a gazdálkodó nem építi be az áraiba ezt a plusz adóterhet, akkor olyan többlet veszteséget termel, ami a működését veszélyeztetheti.

Előfordulhat tehát, hogy a Kormányrendelet szabályozása sérti az uniós jog közvetlen hatállyal rendelkező jogforrásait, az uniós kibocsátásáthelyezés alapelvét, ezek eredményeképpen pedig sérül a belső piac egységének elve. A Magyarországon bevezetett Co2 kvóta adó ellentétes lehet az üvegházhatású gázok kibocsátásának költséghatékony és gazdaságilag eredményes csökkentésének ösztönzése érdekében létrehozott ETS rendszer működési elvével. A szabályozás sértheti továbbá az EUMSZ 28. cikk szerinti áruk szabad mozgásának az alapelvét, mivel az ingyenes Co2 kvótára, mint kvázi árura, illetve annak felhasználására fizetési kötelezettséget telepít. Az adó ellentétes lehet továbbá az EUMSZ 49. és 54. cikkek szerinti letelepedés szabadságával és az EUMSZ 63. cikk szerinti tőke szabad áramlásával, mivel az adóalanyokat veszteséges működésre kényszeríti. Összességében a magyar intézkedés uniós joggal való összeegyeztethetősége megkérdőjelezhető.

A hatékonysággal kapcsolatos vizsgálatoknál maradvá, kérdés, hogy a kitűzött környezetvédelmi célok elérésére az egyes ökoadó mennyire alkalmasak. Fel kell ismernie a jogalkotóknak, hogy az ökoadó különböző típusaihoz eltérő mértékben tud alkalmazkodni a piac, mivel eredményességüket elsősorban a fogyasztói kereslet rugalmassága határozza meg, tehát az, hogy milyen formában és mértékben képesek reagálni a termelők és a fogyasztók ezen közterhek kivetésére.⁶⁹⁰ A folyamat vizsgálatakor a rugalmasság a kulcsszó, mivel sok ökoadó a fogyasztás csökkentésén, tehát a vevők keresletén keresztül kívánja befolyásolni a gazdasági szereplőket, így például a szén-dioxid adóknál, a vízfogyasztást terhelő adóknál és az üzemanyagok adójánál.

Alapelvként megfogalmazható, hogy az emberi közösségeknek az életformájuk fenntartásához szükséges alapvető termékeknél az üzemanyagok, ivóvíz, levegő, fűtőanyagok, élelmiszerek esetében a fogyasztói kereslet meglehetősen rugalmatlanul alakul. A benzin és gázolaj esetében a vevők alig fogják vissza a fogyasztást, ha azok megdrágulnak, de hosszabb távon, elméletileg, csökkenhet a fogyasztás. Általánosságban megállapíthatjuk, hogy a legtöbb nemzetállami piacon a rugalmas kereslet csak az olyan, nem létfontosságú termékeknél jelenik meg, mint a chipsek, szeszes italok, cigaretta, luxus termékek, festékek, ruházat. Ezt a feltételezést igazolták Cambridge-i kutatók, akik bebizonyították, hogy a cukros üdítők adójának angliai bevezetését követően, jelentősen visszaesett az ilyen termékek

⁶⁹⁰ Böggöthy Zoltán - Hausmann Róbert: Új, zöld és fenntartható adórendszer. In: Baksay Gergely - Mátolcsy György - Virág Barnabás (szerk.): Új közgazdaságtan a fenntarthatóságért. MNB, Budapest 2022. 549. o.

fogyasztása az általános iskolások körében. Azt is megállapították, hogy ezzel az egyetlen adózási lépéssel a bevezetést követő évben már 8%-al csökkent a hatodikos lányok elhízása, tehát 5294 kevesebb elhízott gyereket mértek fel. A szegényebb régiókban még nagyobb, több mint 9%-os volt a fogyasztás csökkenés, mert ott általában több ilyen terméket vásárolnak. A kutatók szerint tehát sikeres volt ez az adó.⁶⁹¹ Ezzel teljesen ellentétes tapasztalatokról számolt be egy magyar kutatás a chips adó magyarországi kudarcát elemezve. Magyarország 2011-ben az egészséges életmód támogatása érdekében, de elsősorban költségvetési érdekből, bevezette az egészségtelen élelmiszerekre a népegészségügyi termékadót, hogy csökkentse az egészségre káros termékek, csokoládék, kekszek, cukrozott üdítők és a sós ropogtatni valók fogyasztását. Az adóból származó többletbevételt az egészségügyre kívánták fordítani. A bevezetést követő nyolcadik évben a Corvinus egyetem kutatói 2000 háztartásban vizsgálták az új közteher fogyasztásra gyakorolt hatásait. Arra jutottak, hogy az adó bevezetését követő években a magyarok a káros termékekből még többet fogyasztottak, mint korábban és ezen a területen, arányaiban, még az uniós átlag fogyasztást is meghaladták. Az adóköteles termékek aránya a napi fogyasztási cikkeiken belül a 2010-es 5,9%-ról 2018-ra 7,4%-ra nőtt. Azt is feltárták, hogy a fogyasztás az adó bevezetése után, néhány hónapra visszaesett ugyan, de évekkel később újra erőteljes növekedésnek indult. Valószínűleg az történt, hogy a lakosság megszokta az új árszintet és onnantól kezdve az adónak már nem volt fogyasztást visszatartó hatása. Egészségvédelmi szempontból ennél az adónál az okozott gondot, hogy keveredtek az adópolitika teljesen ellentétes céljai, az Egészségbiztosítási Alap feltöltése és az egészséges fogyasztás támogatása. Ugyan az Alapba valóban befolyt évente 80-90 milliárd forint, de a kívánatos az lett volna a népegészség szempontjából, ha a termékek fogyasztása és az adóbevételek összege csökken az adó árfelhajtó hatására. Itt az ellentétes várakozások kioltották, illetve jelentős mértékben csökkentették a várható környezeti és életmódbeli előnyöket.⁶⁹² Ebben az esetben a káros termékek iránti kereslet a dohánytermékekhez és a szeszes italokhoz hasonlóan, csak rövid ideig volt rugalmas, de valójában függőségként működve, a rugalmatlanságra említhető példaként.

Hasonló tapasztalatokról számolt be Yannick Oswald kutató és csapata, akik 88 országban vizsgálták a luxustermékekre kivetet karbonadó hatásait. Megállapították, hogy a

⁶⁹¹ Nina T. Rogers - Steven Cummins - Hannah Forde - Catrin P. Jones - Oliver Mytton - Harry Rutter - Stephen J. Sharp - Dolly Theis - Martin White - Jean Adams: Associations between trajectories of obesity prevalence in English primary school children and the UK soft drinks industry levy: An interrupted time series analysis of surveillance data. PLOS Medicine, 2023.

⁶⁹² Zombor Berezhvai - József Vitrai - Gergely Tóth - Zoltán Brys - Márta Bakacs - Tamás Joó: Long-term impact of unhealthy food tax on consumption and the drivers behind: A longitudinal study in Hungary. Health Policy Volume 146, 2024. 105098

kutatócsoport által javasolt magas luxus adók a nagy teljesítményű autókra, repülőkre, repülő utakra hatásos lenne, míg az alapvető emberi szükségletekre, lakhatásra, főzésre, egészségügyre kivetett karbonadókat csökkenteni kellene. A kutatók abból indultak ki, hogy a gazdagok kereslete kevésbé rugalmasan reagál az adóemelésekre, tehát az elsősorban a magas jövedelműek által vásárolt nem létszükségleti termékek keresletét nevezhetjük rugalmatlannak. Ezenél az árucikkeknél a zöld adók nem képesek érdemben befolyásolni a fogyasztást, ezért a használatukkal a környezetvédelem kis mértékben, míg a költségvetés bevételi oldala jól járhat.⁶⁹³

A zöld adók alkalmazásának gátját képezheti a multinacionális vállalatok hatékony érdekképviselése és eredményes jogi fellépése. E mögött ott áll a már az ókorban is ismert adóztatási alapelv, hogy csak a régi adó a jó adó, ezért minden újonnan kivetett adót annak az új tehernek a viselői, jogellenesnek tartanak. Ezt az érzésüket erősíti, hogy a jogalkotók a környezetvédelmi adókat gyakran nevezik extra- vagy különadóknak, ezzel is jelezve azok átmeneti, szükségszerű és nem rendszeres jellegét. Ezt a jogalkotói bizonytalanságot az intézkedéssel negatívan érintett és hatalmas vagyon felett diszponáló nagyvállalatok kihasználják és jogi lépésekkel késleltetik a környezetvédelmi adók, díjak, járulékok bevezetését. Kiemelt jelentőségű pert indított az Európai Unió ellen a világ egyik legnagyobb olaj és gázipari cége, az Exxonmobil, annak érdekében, hogy megakadályozza az EU által rá kivetett éves nyereségét 33%-os elvonással terhelő extraprofitadó hatályba lépését.⁶⁹⁴ Az adót az energiaválságon nagyot profitáló cégekre vetették volna ki, hogy a bevételével támogassák a nehéz helyzetbe került kis cégekre és háztartásokra. Az amerikai cég nem az adó mértékét, hanem az EU adókivetési jogát támadta meg a bíróság előtt és ezzel kétségbe vonta bármilyen közteher megállapítási jogosultságát, ami érinti a környezetvédelmi adókat is. Hasonló adókat Magyarország is kivetett 2022-ben az extraprofit adó rendeletben. A környezetvédelmi megfontolások mellett ezen fizetési kötelezettségek egy részének célja a nehezebb gazdasági helyzetben kiemelkedő nyereséget elérő cégek megadóztatása révén a költségvetési bevételek gyarapítása volt. Gondot okozhat, hogy a fogyasztók és a cégek a számos másik hasonló nevű, az adóalanyok által már fizetett környezetvédelmi adók és az új terhek között nem tudnak különbséget tenni, ezáltal a zöld adókkal szembeni jogkövetésük csökken. A magyar társasági adótörvény alapelvként rögzíti az adókedvezmény, adómentesség felhasználása tekintetében, hogy *"Az adókötelezettséget, az adót befolyásoló, annak csökkenését eredményező szabály,*

⁶⁹³ Yannick Oswald - Joel Millward-Hopkins - Julia K. Steinberger - Anne Owen - Diana Ivanova: Luxury-focused carbon taxation improves fairness of climate policy. One Earth, Volume 6, Issue 7. 2023. 884-898. o.

⁶⁹⁴ <https://impakter.com/exxonmobil-sues-eu-over-unprecedented-windfall-tax/> (2025.02.02.)

*adóelőny (adómentesség, adókedvezmény) annyiban alkalmazható, érvényesíthető, amennyiben az annak alapjául szolgáló jogügylet (jogügyletek sorozata) megvalósítja a szabály, az adóelőny célját és tartalmát tekintve valós gazdasági, kereskedelmi okok alapozzák meg. [...].*⁶⁹⁵ Ezzel a szabályozással ellentétesen hatnak a korábban tárgyalt vállalati gyakorlatok, amelyek keretében az adott gazdasági társaság a greenwashing technikáját alkalmazva csak látszólag segítik a környezetvédelmet. Úgy gondolom a fenntarthatóság és környezetvédelem fogalomkörének az adójogszabályok szövegében is nagyobb teret kellene biztosítani a hatékonyabb jogkövetés érdekében. Maga az adókedvezmény célja kiüresedhet a félrevezető, zöldremeső vállalati gyakorlatok alkalmazása során.

A környezetvédelmi adókkal kapcsolatos fontos kérdés a társadalmi elfogadottságuk, mivel az önkéntes jogkövetés segítheti a jogszabályok céljának elérését, de a közösségek támogatásának megnyerése számos problémát felvet. A zöld adók hatékonyságát meghatározza a médiában gyakran megjelenő, a közösségek véleményét formáló vezető politikusok, szakértők, média szereplők álláspontja. Érdekes példa erre az USA fenntarthatósági politikájának ellentmondásossága, ami elnöki ciklusonként változik. Hol kilépnek, hol visszalépnek a Párizsi Klímaegyezménybe. Az USA-ban néhány vezető republikánus politikus nem támogatja a zöld elveket, de támogatja a kőolaj kitermelését Alaszkában és a mexikói öbölben és engedélyezik a repesztéses földgáz kitermelést tagadva a klímaváltozás folyamatát. Talán ezeknek a véleményeknek a hatására történhetett meg, hogy az emberek nem támogatták a szén-dioxid terheléses adókat és Washington államban 2016-ban és 2018-ban is elutasították a szén-dioxid adók emelését, míg 2018-ban Franciaországban kényszerítették rá a kormányt, hogy mondjon le ennek az adónak az emeléséről.⁶⁹⁶

Problémát jelent a környezetvédelmi adók felhasználása, mivel az azokat alkalmazó államok közül többen nincs elkülönült felhasználásuk a környezetvédelmi célok megvalósítása érdekében. Ez akkor válhat különösen érzékeny kérdéssé, ha zöldadók súlya növekszik a költségvetési bevételek között.⁶⁹⁷ Az államnak ugyanis el kell látnia a közfeladatokat, amelyek jelentős része nem környezetvédelmi jellegű. A környezeti szabályok erősödése kapcsán versenyhátrányt szenvedhet olyan országokkal szemben, ahol nem vagy kevésbé alkalmazzák a környezeti adókat, hacsak ez nem jár az összáadóteher csökkenésével.

⁶⁹⁵ 1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról 1. § (2) - (3) bekezdések

⁶⁹⁶ Drews-Van Bergh: What explains public support for climate policies? Climate Policy, 16, 2016. 855-856. o.

⁶⁹⁷ Lásd Nagy Zoltán - Balázs Zsolt: A Környezeti Adózás Európai Unió Szabályaival Kapcsolatos Problémafelvetés. In: Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, Tomus XLII/2 2024., 58-78. o.

Az is gyakran előfordul, hogy a kormányok úgy próbálják növelni a zöld adók társadalmi támogatottságát, hogy a befolyó bevételek egy részét a polgárok szimpátiáját megnyerő intézkedésekre fordítják és ennek eredményeként kevesebb forrás marad a környezetvédelmi célok megvalósítására. Ilyen rossz megoldásnak tekinthető, ha a kormányok az üzemanyagok árába épített adóbevételekkel próbálnak meg egyszerre környezetvédelmi és szociális célokat megvalósítani. Minden földrészen találunk arra példát, amikor a tagállamok a szén-dioxid vagy az energiaadók, illetve a jövedéki adók bevételeit politikai és jóléti intézkedésre fordították. Kanadában 2020-ban vezették be a szén-dioxid adót, ami azonnal megnövelte az üzemanyagok árát. A kialakult társadalmi tiltakozások hatására a kormány az új adóbevétel jelentős részét a hátrányos vagyoni helyzetű családoknak és a kkv szektor szereplőinek, illetve az öslakosoknak adta vissza, a környezetvédelmi beruházások helyett. Svájcban és Ausztriában alkalmazták ezt a módszert, amikor szén-dioxid adót vezettek be és a forgalmazók azt áthárították a fogyasztókra. Svájcban 2008-ban vették ki a szén-dioxid adót, majd annak mértékét folyamatosan emelték, de igyekeztek a lakosságot kompenzálni.⁶⁹⁸ Hasonló segítséget kaptak az osztrák polgárok 2022-ben, amikor a felnőtt lakosok 500 euró egyszeri kompenzációt kaptak, míg a 18 év alattiak 250 eurót a jövedéki adó emelése miatt. A rendelet a szegények családoknak többlet támogatást adott, és így változtatta szociális kérdéssé az ökoadó. Ghánában 2005-ig a kormány az üzemanyagok fogyasztását támogatta és amikor azt megszüntették, a megemelt energiaadók bevételeinek terhére szociális támogatásokat vezettek be, eltörölték az iskolai tandíjakat és a tömegközlekedés jegyárait maximalizálták és még a minimálbért is növelték. Ugyanez játszódott le Indonéziában, ahol a GDP 2-2,8 százalékát osztották ki 2008-ig benzin támogatásra. Amikor ezt megszüntették és átlagos mértékű jövedéki adókat vezettek be növelték a szociális támogatásokat, amelyből a közoktatás színvonalát javították és a kkv szektort támogatták. Látható, hogy az említett kormányzati intézkedések szociális kérdéssé alakították az energiaadókat és ezáltal a környezetvédelmi célokról elterelték a lakosság figyelmét és végső soron a befolyt többletbevételt sem környezetvédelmi feladatokra használták fel. Valójában költségvetési, a környezetvédelmi és a szociális szempontok összemosása történt, ami azért káros, mert a kutatások szerint a költségvetési bevételek növelését célzó adók társadalmi elutasíthatósága jóval meghaladja a környezeti adókét, tehát az emberek sokkal könnyebben azonosulnak

⁶⁹⁸

https://www.bing.com/search?q=Levegő+Munkacsoport+Valódi+megoldás+az+üzemanyagár+csökkentése+helyett+2022.+09.19.+címlap.blog.hu&cvid=f5a17981fcf541c2b5ef0f54d8278038&gs_lcrp=EgRIZGdIKgYIABBF GDkyBggAEEUYOTIIAEQ6QcY_FXSAQc1OTJqMGoqAIIsAIB&FORM=ANAB01&PC=U531
(2024.05.04.)

természetvédelmi célkitűzésekkel, mint az állami bevételek növelésének igényével. Ugyanakkor a megterhelt termékek alacsony helyettesíthetősége kiszolgáltatottá teszi a polgárokat a költségvetés-növelő adókkal szemben, akiknek így közvetlen életszínvonalbeli visszaesést kell elszenvedniük.

A környezetvédelmi adók sok esetben jelentősen beavatkoznak a lakosság és a gazdálkodók életébe. Konkrét cselekvést írhatnak elő, mint a szelektív hulladék gyűjtése, az italos palackok visszaváltása, a csapadékvíz elvezetése, vagy kategorikusan megtilthatnak bizonyos tevékenységeket, mint az avar égetését vagy a gáztűzhelyek használatát, illetve nagy költségű beruházási kötelezettségeket írhatnak elő bárki számára, mint a belső égésű gépjárművek cseréje, az épületek szigetelése, a keletkezett lakossági szennyvíz tisztítása. Ezek miatt a többlet terhek miatt a kirótt feladatok elvégzését és a zöld adók társadalmi támogatását a politika akkor várhatja el, ha kialakítja az önkéntes jogkövetés állapotát és a környezet megóvását a személyek belső igényévé teszi azt az oktatással és a hiteles tájékoztatással. Ezt a követő magatartást kizárólag a megbízható, kiszámítható és hiteles kormányzati zöld politika és szakértői háttér alapozhatja meg. Ilyen eszköz lehet a „minősített termék címkézés” rendszere, ami növelheti a zöld adók hatását, mivel az egyes termékek jellemzőiről megfelelően tájékoztatja a fogyasztókat, ezért jól bemutatott termékek árrugalmassága megnő.⁶⁹⁹ A közbizalom növelése érdekében a kormányoknak támogatniuk kellene a független és átláthatóan működő és elfogulatlan szakmai fórumok, adatbázisok, kutatóintézetek és jogalkotás működését. Nagyon rossz hatással van a zöld adók alkalmazásának hatékonyságára, ha megbízhatónak mondott intézetek és kutatók, esetleg maguk a jogalkotók gyakran változtatják meg a bolygó védelmével kapcsolatos véleményüket és megtiltják azt, amit tegnap még szabad volt megtenni, és engedélyezik azt, amit korábban betiltottak.

Az elektromos autókra adott állami támogatások hatékonyságát beárnyékolja, hogy végtelenül megosztó vélemények olvashatók az elektromos autók és az akkumulátoraik környezeti hatásáról. Sok szakértő szerint, éppen ezért kifejezetten károsak a környezetre az ilyen beruházásokhoz adott állami, illetve a helyi önkormányzat által biztosított helyi adókedvezmények. Piaci zavarokat okoz az elektromos autózásra átállás és érdemes átgondolni az állami támogatási programokat. Magyarországon az akkumulátorgyárak építésének, azok állami támogatásokkal és adókedvezményekkel történő támogatásának kérdésköre is vitatott. Figyelemmel az Európai Unió célkitűzéseire, mi szerint klímasemleges

⁶⁹⁹ <https://www.levego.hu/sites/default/files/kapcsolodo/oecd0704.pdf> (2024.10.15.)

akar lenni, és 2035-től csak zéró kibocsátású járműveket enged üzembe helyezni Európában.⁷⁰⁰ Ettől még fontosabb, hogy a jelentős gépjárműgyártó konszernnek is eldöntötték, hogy jövőbeni beruházásaikat nem a belső égésű motorba, hanem az elektromobilitásba fektetik. A modern akkuipar a világ egyik leggyorsabban növekvő gazdasági szektora. Az előrejelzések azt mutatják, hogy a következő öt-hat évben hét-nyolcszorosára nő a piac mérete globálisan. Magyarország globális akkumulátor nagyhatalommá igyekszik válni, aminek keretében olyan világcégeket, mint a kínai CATL vagy a koreai Samsung SDI több száz millió állami támogatással, infrastruktúra biztosításával, társasági adókedvezmények nyújtásával csábít az országba. Ezek a beruházások megosztják a közvéleményt és vitát generálnak azzal összefüggésben, hogy a gyárak létesítésével környezetrombolást végzünk, viszont hosszú távon pedig teszünk a kibocsátás csökkentés és az alternatív energiafelhasználás érdekében. Az ellenzők táborá szerint Magyarországon az akkumulátorgyártás nem zöld, nem is lehet zöld. Ha megnézzük a gyárakat, ezek földgáztüzelésű kazánokkal működnek. Ez megnöveli a földgázhasználatot, a földgázimportot, plusz azért, hogy a hatalmas mennyiségű energiát kielégítsük, ami ezeknek a gyáraknak kell, építünk földgáztüzelésű erőműveket, ami megdobja mintegy harminc százalékkal a földgázimportot. Nincs olyan földrajzi adottsága a kiválasztott területeknek, hogy megújuló energiaforrásból működtessék a gyárakat, mint Kínában, ahol nagy folyók találkozásánál létesítették őket, így a vízenergia adott. A környezethasználati engedélyek kiadása, valamint a vízellátás-biztonsága egyaránt problémás kérdésekként merültek fel.

Miközben évekig vállalati adókedvezménnyel támogatták ezt az átállást, napjainkra az Európai Unió vezetői felismerték, hogy a modern kínai elektromos autók beáramlása miatt csökken a foglalkoztatás Európában és a nyugati nagy autógyártók kiszorulnak a saját piacaikról. Éppen ezért a korábban a kormányzat által is támogatott termékek ellen, Joe Biden az amerikai autóipar védelmében, újabb támogatási programot hirdetett, illetve az Európai Unióval együtt büntető vámokat vetettek ki a kínai import autókra. Ezzel egy olyan vámháború kezdődött, ami a fogyasztás és az állami bevételek visszaesésével járhat.

Ezzel összefüggésben a jogkövetést nehezíti a zöld mozgalmat körülvevő információs zűrzavar, a hivatalos adatok, statisztikák hitelességének a kérdése, mert jelenleg kevés olyan elismert szervezet működik, amelynek döntéseiben és véleményében mindenki megbízhat. A greenwashing jelensége nem csak vállalati szinten jelent problémát, hanem nemzetközi szervezetek, államok is igyekeznek magukat “zöld színben” feltüntetni a befektetők vonzása

⁷⁰⁰ Guillaume Ragonnaud: Powering the EU's future: Strengthening the battery industry. EPRS | European Parliamentary Research Service. PE 767.214 - January 2025

érdekében. A környezetvédő és fogyasztóvédelmi szervezet a nemzeti tag szervezeteivel együttműködve 2022 és 2024 között több mint 300 mérést végzett el Közép-és Kelet Európában, és megállapították, hogy a méréseik lényegesen magasabb nitrogén-dioxid szennyezettségi szintet mutattak, mint a hivatalos mérőállomások. Ez a tagországi gyakorlat sérti az uniós jogot és elrejtí a szennyezés valódi mértékét. A szervezet azt követeli az EU-tól, hogy hivatalosan akkreditálják a mérőállomásokat és ellenőrizzék a működésüket. A helyzet súlyos, mert Európában évente 142.000 ember hal meg idő előtt a nitrogén-dioxid kitettség miatt.⁷⁰¹ Ezek az anomáliák megkérdőjelezzik az energiaadók kivetésének hatékonyságát, hiszen kétségbe vonják a követő vizsgálatok eredményeit és hasznosságát.

Az is problémát jelenthet a jogkövetésben, hogy a nemzetek igazságtalan arányban viselik az éghajlatváltozásért rájuk rótt terheket. Így például India terhei négyszer nagyobbak, mint az abban közrejátszott felelőssége. Mivel azonban az államok önmagukban nem viselnek terheket, ezért az igazságtalan költség elosztást végső soron a lakosság fizeti meg. A kisebb és szegényebb országok környezetvédelmi lépéseit a hatalmas vagyonú és befolyásos nemzetközi cégek tudatosan kihasználják vagy ellehetetlenítik. A fosszilis tüzelőanyagokat használó vállalatok dollármilliárdokat követelnek azon országoktól, melyek a helyben hatályos környezetvédelmi szabályozásra hivatkozva „diszkriminálják” a nagy kibocsátású gazdasági szereplőket.

IX Összegzés

A dolgozatban bemutattam, hogy az adózás és a pénzügyi kultúra milyen kölcsönhatásban van egymással és az adózás fogalma miként illeszkedik a pénzügyi tudatosság témakörébe. Erre az alaptételre alapozva vizsgáltam meg, hogy a környezetről való gondoskodás kérdésköre, hogyan kapcsolható az adózáshoz és a pénzügyi kultúrához. Véleményem szerint a történeti kitekintés megmutatta, hogy már az ókorban léteztek olyan közösségek, akik a környezetükkel tudatosan éltek együtt, mert fennmaradásukat hosszútávon csak az biztosíthatta, ha a természeti erőforrásokat óvják és megfelelő módon aknázzák ki. Ezzel szemben egyes közösségek nem ismerték fel a természetre gyakorolt káros magatartásaik és a negatív környezeti hatások közti ok-okozati összefüggéseket, melynek köszönhetően - szélsőséges esetben - a civilizációjuk élettere leszűkült és nem volt fenntartható a működésük. Az ember létezése óta szennyezi a környezetét, azonban a gyarmatosítással elkezdődő globalizálódó világ kialakulásáig, valamint az ipari forradalmakig a környezetre káros

⁷⁰¹ <https://www.eea.europa.eu/en/topics/in-depth/air-pollution/air-pollution-country-fact-sheets-2024/quick-country-facts> (2025.02.23.)

tevékenységek viszonylag zárt rendszerekben fejtették ki hatásukat. A modern kor technológiai vívmányai és a népesség növekedése kiterjesztette a környezetszennyezést és annak fokozatosan növekvő és érezhető hatásait a globális szintre.

Ezzel párhuzamosan, de jóval lassabb ütemben az emberiség elkezdett tudatára ébredni a tevékenysége káros hatásainak. Azonosította a károkozó magatartása és a kár között összefüggéseket, meghatározta a környezeti kár fogalmát. Először csak lokális - városi - szinten alkotott kötelező erejű szabályokat a szennyező magatartások csökkentésére. Tevékenysége következményeit korlátok között volt képes felmérni, hiszen nem álltak a rendelkezésére korunk mérőeszközei, melyekkel a jövőben várható hatásokat is jó százalékkal tudjuk előrejelezni. A történelem jelentős részében éppen ezért, nem a probléma gyökerét szüntettük meg, hanem csak felületi kezelést tudtunk biztosítani és azt is lokális keretek közt. Kutatásaim során arra jutottam, hogy az újkori európai fakitermelés következtében fellépő nyersanyaghiány volt talán az első olyan energiakrízis, ami egymástól függetlenül több országban is problémákat okozott. Ekkor került megfogalmazásra a fenntarthatóság gondolata is, amely idővel sokat változott, bővült.

Habár az adózás az erőforrások elosztásának hatékony eszköze, viszonylag későn ébredtünk rá, hogy bizonyos környezetszennyező magatartások eredményét, ha adóteherrel sújtjuk, akkor orientálhatjuk az adóalanyokat alternatív, környezetbarátabb megoldások alkalmazására, vagy végső esetben a tevékenységgel való felhagyásra. A történelem során találunk környezetszennyező magatartásokat sújtó adókat, de alkalmazásuk célja elsősorban nem a természet védelme, mind inkább a költségvetési bevételek gyarapítása volt. A klasszikus környezetvédelmi adók csak a XX. században jelentek meg, ennek a folyamatnak az élharcosai az ökoadóreformot már az 1990-es években végrehajtó skandináv államok voltak. Úgy gondolom a fenntarthatósági fejlődés premodern gondolata és az adózás egyaránt szerves fejlődésen ment keresztül az évezredek során és állandó kölcsönhatásban voltak egymással, azonban erre a felismerésre csak XX. század végére, a XXI. század elejére jutottunk. A környezetvédelmi adók késői bevezetését is ez indokolja, valamint a globális környezetvédelem előretörése az 1970-es évektől kezdődően. Ugyanis az emberiség csak a XX. században kezdte el realizálni a klímakatasztrófa közelgő fenyegetését.

A globalizáció komplex hatással van az adózásra. Az államok adószuverenitása egyre csökken, a lokális szempontok háttérbe szorulnak. Amíg az adott térség gazdasági, politika, szociális, vagy kulturális érdekei szemben állnak a globális elképzelésekkel, addig a környezetvédelmi törekvések és így a környezetvédelmi adók hatékonysága, a jogkövetés szintje sem lesz megfelelő. Az adózás és a pénzügyi kultúra kiszolgáltatását figyelhetjük meg a

tőkének és a politikának, ezzel párhuzamban minél inkább bekerül a környezeti politika a kormányzati politika homlokterébe, annál inkább érvényesülnek benne is a kormányzást magát meghatározó érdekeviszonyok.

Az adórendszerek egymáshoz közeledését figyelhetjük meg, ez azt jelenti, hogy az országok azonos adójogi megoldásokat alkalmaznak, igyekeznek harmonizálni közteher elvonási módszereiket, és ez a tendencia figyelhető meg a környezetvédelmi adóknál is. Meglátásom szerint a bemutatott ökoadó valóban megfelelnek ennek az előzetes megállapításnak. Az országok egymásról másolják ezeket a közterheket. Ugyanakkor a közös globális éghajlatváltozási kihívások mellett az országok eltérő gazdasági, kulturális és földrajzi adottságai különböző, lokális környezeti problémákat eredményeznek, melyekre viszont nem feltétlenül elégséges az általános megoldásokat alkalmazni. Az ökoadó egy bizonyos körének országspecifikusnak kell lennie ahhoz, hogy a kívánt hatást elérjék. A nemzetközi szervezetek által kidolgozott fenntarthatósági normák hatékonyságát erőteljesen növelné, ha az országok környezetvédelmi programjának kidolgozásakor az adott társadalom jogkövetési, kulturális és pénzügyi helyzetére reagáló, szegmentált és kötelező szabályokat alkalmaznának a puha jogi normák és ajánlások helyett. Megjegyezve, hogy magas szintű pénzügyi kultúrával és adójogkövetési hajlandósággal rendelkező, környezetvédelemben is transzparensen példát mutató országok, mint Norvégia, vagy Finnország esetében a soft law előírások is hatékonyabban érvényesülhetnek.

Egyre többen helyezkednek arra az álláspontra, hogy a jelenleg hatályban levő gazdasági, pénzügyi jogi ösztönzőknek nem sikerült szignifikáns változást elérniük a környezetvédelem iránt tett erőfeszítésekben, a körforgásos gazdaság előmozdításában, a fenntarthatósági célkitűzések megvalósításában. Vizsgálódásaim során megállapítottam, hogy jelenleg is számos olyan ökoadót alkalmazunk, amelyek alacsony hatékonysággal bírnak a kívánt környezeti hatások tekintetében. A környezetvédelmi adók gyakran inkább költségvetési bevételszerzési célt szolgálnak, mintsem a fenntarthatóságot. Azt is látnunk kell, hogy amíg a környezetszennyező tevékenységből származó profit sokszorosan meghaladja az adó mértékét, addig elrettentő, vagy visszaszorító hatást az adott közteher nem fejt ki. Az ökoadó kialakítása során probléma, hogy egyes adóalanyok beépítik őket termékeik, szolgáltatásaik árába, így részben vagy egészben mentesülnek alóluk, áthárítva a költségeket a fogyasztókra. A környezetpolitikai célok elérése érdekében szükséges lehet akár az egész adórendszer megreformálása. Fontos a környezeti adózás szempontjából a bevezetendő adók helyes kialakítása, a korlátozni kívánt tevékenység megfelelő életciklusban történő adóztatása. Minderre tekintettel az adó alapját és jellegét a hatékonyság szempontjából értelmezve kell

szabályozni. Célszerű az egyszerű alkalmazhatóság, azaz az alacsony adminisztratív költségek biztosítása. Az adó mértékénél a gazdasági hatások mellett a társadalmi hatások figyelembe vétele is elengedhetetlen. Felmerülhet a konfiskatórius vagy elkobzó jellegű adóztatás kérdése, ami a modern adózási alapelvekbe ütköző elképzelés, azonban jellegénél fogva elrettentő hatással lehet a szennyező magatartást végzőkre.

Ugyanakkor önmagában az adójogszabályok, vagy az egész adórendszer átalakítása sem fogja eredményezni a fenntarthatósági célok megvalósítását, mert nem elegendő csupán a jogi előírások megváltoztatása. A körforgásos gazdaságra való áttérés és a fenntartható fejlődés megvalósítása megköveteli az adózási és pénzügyi kultúra integrációját. Ahhoz, hogy a társadalom a bevezetett vagy bevezetni kívánt környezetvédelmi adókat elfogadja és jogkövető magatartást tanúsítson, szükséges, hogy megértsék ezeknek a többleterheknek a lényegét. Az ökoadókat elfogadását segítheti a belőlük származó bevételek környezeti célokra történő, transzparens felhasználása és ennek folyamatos monitorozása, a részeredmények visszacsatolása.

Úgy gondolom, írásomban megerősítést nyert, hogy a lakosság pénzügyi kultúrájának fel kell fognia a környezetkárosítás hatásait és azt, hogy az adózás miként járulhat hozzá a fenntartható fejlődéshez. Ehhez szükséges közérthető célok megfogalmazása és a polgárok felé történő továbbítása. A pénzügyi kultúrát és az adózási kultúrát is akkor lehetséges fejleszteni, ha átlátható és közérthető módon határozzuk meg a társadalom felé az elvárásokat, továbbá ennek megfelelően cselekszenek a választott, vagy gazdasági helyzetükből adódó döntéshozók. Fontos lenne, hogy a fenntarthatósági szempontok beemelésével kiegészült pénzügyi kultúra oktatása minél szélesebb körben menjen végbe, továbbá a pénzügyi tudatosságnak az adózással történő kapcsolatára is nagyobb hangsúly kerüljön a köz- és felsőoktatásban egyaránt. Látnunk kell, hogy a környezetvédelem nem 4-8 éves periódusonként változó politika, hanem egy hosszútávú, felépített és következetes kezdeményezés. A szabályozási környezet kialakítása során ezt is szükséges szem előtt tartanunk.

Angol nyelvű összefoglaló a doktori értekezésről - English summary on the doctoral thesis

The dissertation explores the relationship between sustainability and taxation, with a particular focus on environmental taxation trends. The thesis is structured into nine chapters, supported by an English summary and a comprehensive bibliography. It employs a multidisciplinary methodology, combining historical-genetic, comparative, critical, and dogmatic analyses, drawing from both primary and secondary sources. The work is grounded in the hypothesis that taxation has historically shaped economic, social, and political structures, and that environmental taxes could be essential tools for achieving sustainable development in the 21st century.

The author examined the topic through the following hypotheses:

1. The starting ground is that taxation is a cultural phenomenon that forms part of the (public) financial culture, which has developed in interaction with the economic, sociological, and political relations of various communities. This organic development has included the idea of coexistence with the environment, albeit at different times and intensities depending on the era and geographical area. Without considering climatic impacts, the survival of individuals and the increasingly larger communities they form is unimaginable. While harmonious coexistence with the environment has been an inseparable part of communal thinking for millennia, its significance can be traced from the modern definitions of sustainable development to the realms of economic decision-making and taxation.
2. The transition to a circular economy and the realization of sustainability goals hinge on the development of taxation and financial culture as key factors. At the same time, we observe the subservience of taxation and financial culture to capital and politics. It is crucial to consciously align taxation, financial culture, and environmental policy goals. Reforming the tax system alone is insufficient. The financial culture of the population, which includes the ethical principles embedded in public consciousness, must also recognize the impacts of environmental degradation and how taxation can contribute to sustainable development. This requires a shift in focus from the individual and their immediate environment to broader community interests. I propose expanding the definition of financial culture to include sustainability considerations. According to this, "financial awareness is the ability to effectively increase, track, and utilize financial resources in a manner that contributes to the well-being and economic security of the

individual, their family, and their business, without jeopardizing the current and future needs of the community."

3. Alongside globalization, the sovereign power of states over taxation is diminishing. We can observe a convergence of tax systems, meaning that countries are adopting similar tax legal solutions and striving to harmonize their methods of public burden extraction; this trend is also evident in environmental taxes. Local solutions focusing on the economic, political, social, or cultural aspects of a given region are diminishing, and the value of independent financial culture is being eroded, shaped by political and economic interests, as well as the lobbying of large capital and multinational corporations that span the globe. This has implications for environmental efforts, the effectiveness of environmental taxes, and the level of legal compliance.
4. Many existing environmental taxes based on the "polluter pays" principle are not suitable in their current form for achieving the environmental objectives set by lawmakers. Consequently, most green taxes primarily serve to increase budgetary revenues rather than promote sustainable development, which is why they have not achieved significant changes in efforts toward environmental protection, the promotion of a circular economy, or the realization of sustainability goals. There are numerous eco-taxes worldwide that impose tax burdens on circular activities instead of resource-intensive activities. Furthermore, due to industrial and technological advancements, new types of pollution have emerged that lawmakers have not adequately addressed, resulting in relatively few tax types targeting these new polluting behaviors.

Following the theoretical and practical examination of the aforementioned hypotheses, the author draws the following conclusions.

The historical overview demonstrates that even in ancient times, there were communities that consciously coexisted with their environment, recognizing that their long-term survival depended on the protection and proper utilization of natural resources. In contrast, some communities failed to acknowledge the causal relationships between their harmful behaviors towards nature and the negative environmental impacts that followed. This ignorance, in extreme cases, led to a contraction of their living spaces and unsustainable functioning.

Since the dawn of humanity, pollution has been a persistent issue. However, until the emergence of a globalizing world marked by colonization and industrial revolutions,

environmentally harmful activities exerted their effects within relatively closed systems. The technological advancements of the modern era and population growth have extended environmental pollution and its gradually increasing and noticeable effects to a global scale.

Concurrently, but at a much slower pace, humanity began to awaken to the harmful effects of its activities. The connections between harmful behaviors and the resulting damage were identified, leading to the definition of the concept of environmental harm. Initially, binding regulations aimed at reducing polluting behaviors were created only at the local - urban - level. The consequences of these activities could only be assessed within certain limits, as the measuring tools available at the time did not allow for accurate predictions of future impacts. For a significant part of history, the root of the problem was not eliminated; instead, only surface-level treatments were provided, confined to local frameworks. Research concluded that the raw material shortages resulting from modern European deforestation may have constituted the first energy crisis, causing independent problems in several countries. It was during this time that the concept of sustainability was articulated, evolving and expanding over the years.

Although taxation is recognized as an effective tool for resource allocation, it was realized relatively late that imposing tax burdens on certain environmentally harmful behaviors could orient taxpayers towards alternative, more environmentally friendly solutions or, in extreme cases, lead to the cessation of those activities altogether. Throughout history, taxes targeting polluting behaviors have existed, but their primary purpose has often been to increase budgetary revenues rather than to protect nature. Classic environmental taxes only emerged in the 20th century, with Scandinavian countries pioneering eco-tax reform as early as the 1990s. The author believes that the pre-modern concepts of sustainable development and taxation have both undergone organic development over the millennia and have been in constant interaction with each other. However, this realization was only reached by the end of the 20th century and the beginning of the 21st century, explaining the late introduction of environmental taxes and the rise of global environmental protection efforts starting in the 1970s. It was during the 20th century that humanity began to recognize the impending threat of climate catastrophe.

Globalization has a complex impact on taxation. The sovereign power of states over taxation is diminishing, and local considerations are being sidelined. As long as the economic, political, social, or cultural interests of a given region conflict with global concepts, the effectiveness of environmental efforts and, consequently, environmental taxes will be inadequate. There is a noticeable subservience of taxation and financial culture to capital and

politics; concurrently, as environmental policy gains prominence in government agendas, the interests that define governance become increasingly evident.

A convergence of tax systems can be observed, with countries adopting similar legal solutions and striving to harmonize their methods of public burden extraction, a trend that is also evident in environmental taxes. The author posits that the eco-taxes presented align with this preliminary observation, as countries appear to be copying these public burdens from one another. However, alongside the common global challenges of climate change, differing economic, cultural, and geographical conditions lead to various local environmental problems, for which general solutions may not suffice. A certain subset of eco-taxes must be country-specific to achieve the desired effect. The effectiveness of sustainability standards developed by international organizations would be significantly enhanced if countries applied segmented and binding regulations that respond to the legal compliance, cultural, and financial situations of their societies, rather than relying solely on soft law norms and recommendations. It should be noted that in countries with a high level of financial culture and tax compliance willingness, such as Norway or Finland, soft law provisions may also be more effectively enforced.

An increasing number of experts argue that the existing economic and financial legal incentives have not succeeded in achieving significant changes in efforts toward environmental protection, the promotion of a circular economy, or the realization of sustainability goals. Investigations reveal that numerous eco-taxes currently in place exhibit low effectiveness regarding the desired environmental impacts. Environmental taxes often serve more as a means of budgetary revenue generation than as tools for sustainability. It is essential to recognize that as long as the profits derived from polluting activities far exceed the amount of tax imposed, the public burden will not exert a deterrent or suppressive effect. A problem in the design of eco-taxes is that some taxpayers incorporate them into the prices of their products and services, thus partially or entirely exempting themselves from them by passing the costs onto consumers. Achieving environmental policy goals may require a complete reform of the tax system. It is crucial to design taxes from the perspective of environmental taxation, ensuring that the activities to be restricted are taxed at the appropriate lifecycle stage. The basis and nature of the tax must be regulated with efficiency in mind, and ease of application - low administrative costs - should be prioritized. When determining the tax rate, it is also essential to consider social impacts alongside economic effects. The question of confiscatory or expropriatory taxation may arise, which contradicts modern tax

principles; however, by its nature, it could have a deterrent effect on those engaging in polluting behaviors.

At the same time, merely transforming tax laws or the entire tax system will not result in the realization of sustainability goals, as it is insufficient to change only legal provisions. The transition to a circular economy and the realization of sustainable development requires the integration of taxation and financial culture. For society to accept the environmental taxes that have been or will be introduced and to exhibit compliant behavior, it is necessary for citizens to understand the essence of these additional burdens. The acceptance of eco-taxes can be facilitated by the transparent use of revenues derived from them for environmental purposes and continuous monitoring of this, along with feedback on partial results.

The author concludes that the financial culture of the population must recognize the impacts of environmental degradation and how taxation can contribute to sustainable development. This requires the formulation of understandable goals and their communication to citizens. Financial culture and tax culture can only be developed if expectations towards society are defined transparently and comprehensibly, and if decision-makers act accordingly based on their chosen or economically determined positions. It is essential that the education of financial culture, now supplemented with sustainability considerations, is carried out as widely as possible, with greater emphasis placed on the relationship between financial awareness and taxation in both public and higher education. The author emphasizes that environmental protection is not a policy that changes every 4-8 years; rather, it is a long-term, structured, and consistent initiative that must be kept in mind when shaping the regulatory environment.

Felhasznált irodalom

Abdallah M. Hasna: Contemporary Society, Technology and Sustainability. The International Journal of Technology, Knowledge and Society Vol. 5. Issue 1. 2007. 13-20. o.

Adam Smith: An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. W. Strahan and T. Cadell, London 1776.

Agnes Sipiczki: A Critical Look At The ESG Market. CEPS Policy Insights No. 15. 2022. 1-18. o.

Aurelien Décamps - Guillaume Barbat - Jean-Christophe Carteron - Victoria Hands - Carole Parkes: Sulitest: A collaborative initiative to support and assess sustainability literacy in higher education. The International Journal of Management Education, 15, 2017. 138-152. o.

Ashley Reichheld - John Peto - Cory Ritthaler: Research: Consumers' Sustainability Demands Are Rising. Business and society, 2023.

Antoine Dechezleprêtre - Daniel Nachtigall - Frank Venmans: The joint impact of the European Union emissions trading system on carbon emissions and economic performance. Journal of Environmental Economics and Management, 2023.

Andreas Irmen: Extensive and intensive growth in a neoclassical framework, Journal of Economic Dynamics and Control, Volume 29, Issue 8, 2005.

Alexander Demin: Essay on the Prehistory of Taxes and Taxation (Invitation to a Discussion), Siberian Federal University, 2014.

Alexander Ovodenko - Robert O. Keohane: Institutional diffusion in international environmental affairs. International Affairs 88, no. 3. 2012. 523-541. o.

Alex Mengden: Carbon Taxes: Europe 2024. Tax Foundation, 2024.

Alex Muresianu - Huaqun Li: Carbon Taxes and the Future of Green Tax Reform. Fiscal Fact, No. 794 2022.

Arnold Tammes: Soft Law. In: T.M.C. Asser Instituut (eds.): Essays on International & Comparative Law. Springer, Dordrecht, 1983.

Agnar Sandmo: Direct Versus Indirect Pigovian Taxation. European Economic Review, 7. 1976. 337-349. o.

Agnar Sandmo: Optimal Taxation in the Presence of Externalities. The Swedish Journal of Economics, Vol. 77. No. 1. 1975. 86-98. o.

Alain Verbeke - Chris Coeck: Environmental Taxation: A Green Stick or a Green Carrot for Corporate Social Performance? Managerial and Decision Economics, Vol. 18. No. 6. 1997. 507-516.

Arne Friese - Simon Link - Stefan Mayer: Taxation and corporate governance—State of the art. Tax and Corporate Governance; Springer: New York, NY, USA, 2008. 357-425. o.

Andrius Plepys - Eva Heiskanen - Oksana Mont: European policy approaches to promote servicizing. Environmental Science, Business, Political Science, Journal of Cleaner Production, 97, 2015. 117-123. o.

Anil Markandya: Environmental Taxation: What Have We Learnt in the Last 30 Years? Laura Castellucci - Anil Markandya (eds.): Environmental Taxes and Fiscal Reform. Palgrave, Basingstoke, New York, 2012.

Anna Maria Kotrikla - Evangelia Chortatsiani: Environmental Sustainability in the Cruise Industry. Interdisciplinary Journal of Research and Development 9(4. S2):81 2022.

Arthur C. Pigou: The Economics of Welfare. (4th ed.) Macmillan, London, 1932.

Bacsó-Győry Anna: Légitársaságok hozzájárulása. Adóvilág, 2022/8.

Bartók László: Válaszok a klímaváltozás kérdésére a fiskális és monetáris politika oldaláról. Polgári Szemle: Gazdasági és Társadalmi Folyóirat, 1 (4-6). 2019. 85-99. o.

Bándi Gyula: Környezeti értékek, valamint a visszalépés tilalmának értelmezése. Iustum Aequum Salutare 2017/2., 159-181. o.

Bándi Gyula: Környezetjog. Szent István Társulat, Budapest, 2011.

Beth Daley - Ellen Barry: Five Indicted in Coolant Smuggling Scheme Ring Evaded \$20M in Excise Taxes, US Says, Boston Globe, 2001.

Bobvos Pál: Környezetjogi alapvetések. Miklós László (szerk.): A környezetjog alapjai. Szeged, SZTE-ÁJK - JATEPress, 2011. 7-36. o.

Boros Balázs Sándor: A Nemzetközi Bíróság Statútuma 38. cikkének újragondolása, avagy a soft law lehetséges helye a nemzetközi jog jogforrási rendszerében. Jog Állam Politika, 2009/1. I. évf.

Boqiang Lin and Xuehui Li: The effect of carbon tax on per capita CO2 emissions. Energy Policy 39:9 2011. 5137-5146. o.

Bögöthy Zoltán - Hausmann Róbert: Új, zöld és fenntartható adórendszer. In: Baksay Gergely - Matolcsy György - Virág Barnabás (szerk.): Új közgazdaságtan a fenntarthatóságért. MNB, Budapest 2022.

Brian Newson: Environmental taxes. A statistical guide. European Commission, European Union. Eurostat, 2013.

Bujtár Zsolt - Ferencz Barnabás: A környezeti, társadalmi és irányítási gondolatiság alapjai. ESG Online folyóirat, 1. 2023.

Bujtár Zsolt: ESG az intézményi befektetők szabályozása tükrében. Bujtár Zsolt - Gáspár Zsolt - Szilovics Csaba - Breszkovics Botond - Ázsoth Szilvia - Szívós Alexander Roland (szerk.): Fenntartható növekedés (ESG) jogi és gazdasági aspektusai. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs 2022. 4-13 o.

Bujtár Zsolt: Az ESG-szabályozás hatása a kis- és középvállalkozásokra Magyarországon és az Európai Unióban. Európai Jog, 2024/5.

Bujtár Zsolt: Az ESG szabályozás hatása a KKV-kra Magyarországon. Pécsi Munkajogi Közlemények online különszám, 17: 2. 2024. 6-20. o.

Bujtár Zsolt: Az értékpapírosítás. Pécsi Tudományegyetem Állam - és Jogtudományi Kar, Pécs, 2021.

Carsten Daugbjerg - Anders Branth Pedersen: New Policy Ideas and Old Policy Networks: Implementing Green Taxation in Scandinavia. Jnl Publ. Pol., 24, 2, Cambridge University Press, 2004. 219-249. o.

Carsten Daugbjerg: A Comparison of Green Taxation in Scandinavian Agriculture. Scandinavian Political Studies, Power and Policy Design Bind 21. 3, 1998.

Cary Campbell - Nataša Lacković - Alin Olteanu: A “Strong” Approach to Sustainability Literacy: Embodied Ecology and Media. Philosophies, 6(1) 2021.

Cassandra Vet - Danny Cassimon - Anne Van de Vijver: Why Sub-Saharan African Countries Only Get to Tax the Crumbs of Corporate Synergy Profits. A Content Analysis of the Revised Transactional Profit Split Method Unravelling Unequal Power in Global Tax Governance, Institute of Development Policy, University of Antwerp, Working Paper, 2019.

Charles Adams: For good and evil: The impact of taxes on the course of civilization. Madison Books, Lanham· New York· Oxford, 2001.

Charlotte Hagner: Historical review of European gasoline lead content regulations and their impact on German industrial markets. GKSS, Geesthacht, 1999.

Chunyi Wang - Hans W Linderholm - Yanling Song - Fang Wang - Yanju Liu - Jinfeng Tian - Jinxia Xu - Yingbo Song - Guoyu Ren: Impacts of Drought on Maize and Soybean Production in Northeast China During the Past Five Decades. International Journal of Environmental Research and Public Health, Apr 3;17(7):2459. 2020.

Celso Garcia: Impacts of Tourism Development on Water Demand and Beach Degradation on the Island of Mallorca (Spain). Geografiska Annaler Series A Physical Geography 85(3-4):287 - 300 2003.

Csák Csilla: Környezetjog. Novotni Kiadó, Miskolc, 2008.

Csák Csilla - Nagy Zoltán: A környezeti és pénzügyi fenntarthatóság - avagy a környezetjog és a pénzügyi jog egyes kapcsolódási pontjai. Miskolci Jogi Szemle 15. évfolyam. 1. különszám, 2020. 38-50. o.

- Csóke Pál: A magyar erdőgazdálkodás története. Akadémiai kiadó, Budapest, 1980.
- Darák Péter: Környezetvédelmi adóztatás, in: Simon István (szerk.): Pénzügyi Jog II. Budapest, Osiris Kiadó, 2012.
- Danish Energy Agency: Denmark's Climate Status and outlook 2023. Copenhagen, 2023.
- Dante A. Caponera: Principles of waterlaw and administration. A. A. Balkema. Rotterdam-Brookfield, 1992.
- Daron Acemoglu - Johnson Simon - James A. Robinson: Reversal of Fortune: Geography and Institutions in the Making of the Modern World Income Distribution. Quarterly Journal of Economics 117 (4): 2002. 1231-1294. o.
- Dainora Gedilaitė - Tadas Gudaitis - Giedrė Lapinskienė - Justinas Brazaitis - Jurgis Zizys - Askoldas Podviezko: Sustainability Literacy and Financial Literacy of Young People. MDPI, Sustainability, 14, 14013. 2022.
- David Harrison, Jr.: Tradable Permits for Air Pollution Control: The US Experience, in OECD, Implementing Domestic Tradable Permits for Environmental Protection, 1999. 28-37. o.
- David Pearce: The role of carbon taxes in adjusting to global warming. Economic Journal, 101. 1991. 938-948. o.
- Deák Dániel: Környezeti adóharmonizáció és versenykonform szabályozás az Európai Unió Bírósága gyakorlatának fényében. Pro Futuro, 2017/1., 95-117. o.
- Dennis Kolcava: Greenwashing and public demand for government regulation. Journal of Public Policy. 43. 2022. 1-20. o.
- Dinah Shelton: Human Rights and the Environment: what specific environmental rights have been recognised? Denver Journal of International Law and Policy, Vol. 35. No. 2. 2006. 129-171. o.
- Dolly Jørgensen: The medieval sense of smell, stench, and sanitation. In. Ulrike Krampfl - Robert Beck - Emmanuelle Retaillaud-Bajac (eds.): Les cinq sens de la ville du Moyen Âge à nos jours. Tours, Presses Universitaires François-Rabelais, 2013. 301-313. o.
- Donald N. Dewees: Instrument choice in environmental policy. Economic Inquiry, XXI, 1983. 53-71. o.
- Don Fullerton - Andrew Leicester - Stephen Smith: Environmental taxes, NBER Working Paper, No. 14/97, 2008. 6-20. o.
- Don Fullerton - Andrew Leicester - Stephen Smith: Environmental Taxes. Oxford University Press, Oxford, 2010. 423-547. o.
- Donald Worster: Nature's economy: a history of ecological ideas. New York: Cambridge University Press, 1985.

Donella Meadows - Jorgen Randers - Dennis Meadows: The Limits to Growth. Universe Books, New York, 1972.

Drews-Van Bergh: What explains public support for climate policies? Climate Policy, 16, 2016.

Earl Hamilton: American Treasure and the Price Revolution in Spain, 1501-1650. Cambridge, Mass. Harvard University Press. 1934.

Edmundo Muñoz - Rodrigo Navia: Waste management in touristic regions. Waste Management & Research 33(7), 2015.

Edward Gibbon: The History of the Decline and Fall of the Roman Empire, vol. 1. London: William Strahan and Thomas Cadell, 1776.

Elena Delise: Impatti ambientali negativi del turismo: eco-tassa, una soluzione? [Negative environmental impacts of tourism: environmental tax, the solution?]. Annali Italiani Del Turismo Internazionale, 1, 2006. 31-52. o.

Enrico Spolaore - Romain Wacziarg: How Deep Are the Roots of Economic Development? NBER Working Paper No. 18130, 2012.

Erdős Éva: Fenntarthatóság és adókikerülés kapcsolata az európai adóharmonizáció legújabb tendenciáinak tükrében. Miskolci Jogi Szemle 3. Különszám, 2021. 113-127. o.

Ercsey Zsombor (szerk.) - Szilovics Csaba: Pénzügyi jog. Novissima Kiadó, Budapest, 2023.

European Commission: Ensuring that polluters pay Finland. European Union, Luxembourg 2021.

European Environment Agency: Environmental Taxes Implementation and Environmental Effectiveness. Copenhagen, 1996.

European Parliament: Bringing transparency, coordination and convergence to corporate tax policies in the European Union. I. In Assessment of the Magnitude of Aggressive Corporate Tax Planning; European Parliament: Brussels, Belgium, 2015.

European Parliamentary Research Service: The European Parliament and the Origins of Environmental Policy. Brussels, 2024.

Faragó Tibor: A globális éghajlatváltozás veszélye és a nemzetközi együttműködés Külügyi Szemle, VI/1, 2007. 79-94. o.

Faragó Tibor: Az Európai Unió megújított fenntartható fejlődés stratégiája. Ma és Holnap, VI/5. szám, 2006. 7-9. o.

Farkas Csamangó Erika: A föld- és vízvédelem hatályos jogi Szabályozása. In: Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica: publicationes doctorandorum juridicorum, (2) 1-10. 2003.

Fernand Braudel: *La Mediterranée et la Monde Mediterranéen á L'Epoque de Philippe II.* Paris, Armand Colin. 1949.

Federica Pitrone: Defining „Environmental Taxes”: Input from the Court of Justice of the European Union. *Bulletin for International Taxation*, 2015/69.

Fidrich Róbert: Nemzetek feletti vállalatok a globalizáció korában. Miért nem szeretik a "zöldek" a nemzetek feletti vállalatokat? Magyar Természetvédők Szövetsége, Budapest, 2002.

Fodor László: *Környezetjog.* Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2015.

Földes Béla: *A nemzetgazdaság- és pénzügytan vezérfonala.* Budapest, Athenaeum, 1900.

Földes Gábor: *Adójog.* Osiris Kiadó, Budapest, 2001.

Franziska Mager - Markus Meinzer - Lucas Millán: How corporate tax incentives undermine climate justice. *Tax Justice Network*, 2024.

Fuad Bahramov: Elimination of tax complexity issues through financial literacy. *Journal of Financial Studies*, Institute of Financial Studies, vol. 8 (Special-J), 2023. 13-22. o.

Gilbert E. Metcalf: Environmental taxation: What have we learned in this decade? Alan D. Viard (ed.): *Tax policy lessons from the 2000s.* Washington, DC: AEI Press. 2009.

Gilbert E. Metcalf - James H. Stock: Measuring the Macroeconomic Impact of Carbon Taxes. *AEA Papers and Proceedings* 110. 2020.

Giorgio Beretta: 'Fixing' The Social Contract: A Blueprint for Individual Tax Reform. *Annals FLB.* - Belgrade Law Review, No 4. 2019. 68-115. o.

Görgényi Ilona - Udvarhelyi Bence: A környezeti bűncselekmények megítélésének változásai a hazai büntetőjogban. In.: *Miskolci Jogi Szemle*, 2. Különszám, 2/1. szám, 2019. 316-336. o.

Gellén Klára - Farkas Csamangó Erika - Molnár Szabolcs: *Nukleáris jogi ismeretek I.* Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Üzleti Jogi Intézet, Szeged, 2021.

Grahame Clark: *A világ története.* Gondolat, Budapest, 1975.

Gregor Dorfleitner - Christian Kreuzer - Christian Sparrer: ESG controversies and controversial ESG: about silent saints and small sinners. *Journal of Asset Management* Vol. 21. 2020. 393-412 o.

Grüll Tibor: *A Római Birodalom gazdasága.* Gondolat Kiadó, Budapest, 2017.

Gunnar S. Eskeland - Shiyu Yan: The Norwegian CO2-differentiated motor vehicle registration tax: An extended Cost-Benefit Analysis. *OECD*, 2021.

Hans Carl von Carlowitz: *Sylvicultura oeconomica - Anweisung zur wilden. Baumzucht,* Leipzig, 1713.

Hans Gribnau: The Integrity of the Tax System after BEPS: A Shared Responsibility. ELR, 10, 2017, 12-28. o.

Harris H. Rackham: Natural history by Pliny, the Elder. W. Heinemann, London, 1938.

Henri Pirenne: A középkori gazdaság és társadalom története. Budapest, 1983.

Henning Rodhe - Robert Charlson - Elisabeth Crawford: Svante Arrhenius and the Greenhouse Effect. Ambio Vol. 26, No. 1, 1997.

Henrik Klinge Jacobsen - Mette Wier: Environmental taxation in Denmark and its distributional impact. Working paper, Denmark, 2001.

Henry S. Maine: Az ősi jog. Gondolat, Budapest, 1988.

Herich György: Adótan. Penta Unió, Budapest, 2023.

Herich György: Nemzetközi adózás. Penta Unió Zrt. Pécs, 2006.

Hottó István: The framework and objectives of the European Union's environmental law in terms of sustainability. Bujtár Zsolt - Szilovics Csaba - Halász Vendel - Gáspár Zsolt - Szívós Alexander Roland - Martin Márton - Szuchy Róbert - Kecskés András - Breszkovics Botond - Ázsoth Szilvia - Ferencz Barnabás - Kálmán Martin - Várallai Luca (szerk.): Fenntarthatóság, technológia, jog: Konferenciakötet - Válogatott tanulmányok. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2024.

Ian W.H. Parry - John Norregaard - Dirk Heine: Environmental Tax Reform: Principles from Theory and Practice to Date. IMF Working Papers, Washington D.C. 2012.

Inga Hardeck - Rebecca Hertl: Consumer Reactions to Corporate Tax Strategies: Effects on Corporate Reputation and Purchasing Behavior. Journal of Business Ethics, 123, 2014. 309-326. o.

Internal Revenue Service Research. Applied Analytics & Statistics Federal Tax Compliance Research: Tax Gap Estimates for Tax Years 2011-2013 Publication 1415 (Rev. 9-2019). Internal Revenue Service Research: Washington, DC, USA, 2019.

International Energy Agency: Finland 2023. Energy Policy Review, 2023.

International Energy Agency: Norway Policy Review. Paris, 2022.

Ioana-Laura Țibulcă: Debt Sustainability: Can EU Member States Use Environmental Taxes to Regain Fiscal Space? Sustainability, 13. no. 11. 2021.

Irina Korostelkina - Elena Dedkova - Natalia Varaksa - Mikhail Korostelkin: Models of tax relations: improving the tax culture and discipline of taxpayers in the interests of sustainable development. E3S Web of Conferences 159, 06014 2020.

Jacob Lundberg: Rätt pris på koldioxid. Timbro, 2014.

Jacobus A. Du Pisani: Sustainable development - historical roots of the concept. *Environmental Sciences*, 3:2, 2006.

Jacob Kloka - Anders Larsen - Anja Dahlc - Kirsten Hansen: Ecological Tax Reform in Denmark: history and social acceptability. *Energy Policy* 34. 2006. 905-916. o.

James E. Milne: Carbon Taxes in the United States: The Context for the Future. Vermont Law School Legal Studies Research Paper Series, No. 09-20, 2009.

James Fairhead - Melissa Leach - Ian Scoones: Green Grabbing: A New Appropriation of Nature? *Journal of Peasant Studies*. 39. 2012. 237-261. o.

James M. Buchanan: External Diseconomies, Corrective Taxes and Market Structure. *American Economic Review*, 59. 1969. 174-177. o.

Janet E. Milne: Environmental Taxation in the United States: Retrospective and Prospective. Cullen Richard - Jefferson VanderWolk - Yan Xu (eds): *Green Taxation in East Asia*. Edward Elgar Publishing, 2011.

Jan Selby: The Trump presidency, climate change, and the prospect of a disorderly energy transition. *Review of International Studies*. 45(3): 2019. 471-490. o.

Jared Diamond: *Collapse: How Societies Choose To Fail Or Succeed*. Penguin Group, USA 2005.

Jason Bordoffl - Noah Kaufman: A Federal US Carbon Tax: Major Design Decisions and Implications. *Joule* 2, 2487-2510. o. 2018.

Jaume Freire-González: Environmental taxation and the double dividend hypothesis in CGE modelling literature: A critical review. *Journal of Policy Modeling*, Vol. 40. Issue 1. 2018. 194-223. o.

Javier El-Hage: Fixing ESG: Are mandatory ESG disclosures the solution to misleading ESG ratings? *Fordham Journal of Corporate and Financial Law*, 26. évf. 2. szám, 2021.

John Evelyn: *Sylva or a Discourse of Forest-Trees and the Propagation of Timber in His Majesty's Dominions*. Dedication, London 1664.

John Hope Bryant: Economic Growth and Sustainability Rooted in Financial Literacy. In: *Practicing Sustainability*. Springer, New York. 2013. 95-99. o.

Jon Hovi - Tora Skodvin - Steinar Andresen: The Persistence of the Kyoto Protocol: Why Other Annex I Countries Move on Without the United States. *Global Environmental Politics* 3, no. 4 2003. 1-23. o.

John L. Campbell: The State and Fiscal Sociology. *Annual Review of Sociology* 19: 1993. 163-185. o.

Jonathan R. Wood - Matthew Ponting - Kevin Butcher: Crisis? What crisis? Recycling of silver for Roman Republican coinage. *Archaeological and Anthropological Sciences*, Volume 15, article number 147, 2023.

Jonathan Valk: *A State of Extraction: Navigating Taxation in Ancient Polities*. Ancient Taxation, New York University Press, USA, 2021.

Joseph Alois Schumpeter: *The Crisis of the Tax State*. R. Swedberg (ed.), *The Economics and Sociology of Capitalism* (Princeton: Princeton University Press), [1918]. 1991. 90-140. o.

Joseph E. Stiglitz: *A kormányzati szektor gazdaságtana*. KJK-Kerszöv Kft., Budapest, 2000.

John L. Brooke: *Climate Change and the Course of Global History: A Rough Journey*. New York: Cambridge University Press, 2014.

Jean-Jacques Rousseau: *Társadalmi szerződés*. II. kiadás. Főnix- Oravec, Budapest, 1947.

Katrin McGauran: *Should the Netherlands Sign Tax Treaties with Developing Countries?* Centre for Research on Multinational Corporations: Amsterdam, The Netherlands, 2013.

Khalida Jabeen - Lei Su - Jiana Li - Dongqi Yang - Chunfu Tong - Jingli Mu - Huahong Shi: Microplastics and mesoplastics in fish from coastal and fresh waters of China. *Environmental Pollution* Volume 221, 2017. 141-149. o.

Khalil Feghali - Reine Najem - Beverly Metcalfe: *Greenwashing in the era of sustainability: A systematic literature review*. *Corporate Governance and Sustainability Review*. 9. 2025. 18-31. o.

Kecskés András: *Felelős Társaságirányítás (Corporate Governance)*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 2011.

Kecskés László: *A jogharmonizáció integráló erejének gyengülése*. Halmai Péter (szerk.) *Tagállami integrációs modellek: A gazdasági kormányzás új dimenziói az Európai Unióban*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2019. 209-228. o.

Kecskés László: *EU-jog és jogharmonizáció - Alapok: Ötödik kiadás*. HVG-ORAC Budapest, 2020.

Klimaradet: *Adaptation of the Danish Farm Sector to a Tax on Greenhouse Gas Emissions*. Danish Council on Climate Change, 2023.

Kovács Eszter: *A fiatalok pénzügyi kultúrája: Pénzügyi tudatosság vagy pénzügyi tudatlanság?* OTDK dolgozat, 2015.

Kramer Alf: *The Effectiveness and Efficiency of Water Effluent Charge Systems: Case Study on Germany*, ENV/EPOC/GEEI(95)12, Paris: OECD, 1995.

Krystal M. Perkins - David Slim Zepeda Quintana - Luis Velazquez: *Sustainable Literacy*. In: Leal W. Filho (eds): *Encyclopedia of Sustainability in Higher Education*. Springer, Cham. 2019.

Kuslits Béla: Ökoszisztéma, társadalom, gazdaság. In: Fülöp Sándor: Beszámoló a jövő nemzedékek országgyűlési biztosának 2010. évi tevékenységéről. Országgyűlési Biztos Hivatala, Budapest, 2011.

Kutasi Gábor - Perger Júlia: Adóösztönzőkkel az externáliák ellen: A népegészségügyi termékadó és a szén-dioxid-adó nemzetközi példái. Köz-Gazdaság, 9. évf., 4. sz., 2014. 109-125. 114. o.

Kyle Harper: The Fate of Rome: Climate, Disease, and the End of an Empire. Princeton University Press, 2017.

Lawrence H. Goulder: Climate change policy's interactions with the tax system. Energy Economics, 40. S3-S11. 2013.

Lisa Lucero: The Collapse of the Classic Maya: A Case for the Role of Water Control. American Anthropologist. 104. 2008.

Linnea Mills: Barriers to improving tax capacity. In K4D Helpdesk Report; Institute of Development Studies: Brighton, UK, 2017. OECD. Two-Part Report to G20 Development Working Group on the Impact of BEPS in Low Income Countries; OECD Publishing: Paris, France, 2014.

Liu Zhang: Improvement Measures on the Resource Tax Law System (in Chinese). 1 Commercial Times, 2010.

Lennart J. Lundqvist: Sweden and ecological governance: Straddling the fence. Manchester: Manchester University Press. 2004.

Lester R. Brown: Building a Sustainable Society Worldwatch Institute, Washington, D.C. 1981.

Levent Selman Göktaş - Gürel Çetin: Tourist tax for sustainability: Determining willingness to pay. European Journal of Tourism Research, Varna University Management, 2023.

Lovas Dóra: Energiaadó, mint ökadóra vonatkozó Uniós és hazai szabályok elemzése, összehasonlítása és a szabályozással kapcsolatos problémák feltárása. IURA, 2018/1., 320-328. o.

Luck Ferry: Új rend: Az ökológia. Európa Könyvkiadó, 1992.

Ludvig Wier: Tax-motivated transfer mispricing in South Africa: Direct evidence using transaction data. J. Public Econ. 184, 2020. 1-16.

Mahmoud Hassan - Walid Oueslati - Damien Rousselière: Environmental taxes, reforms and economic growth: an empirical analysis of panel data. Economic Systems, Vol. 44. Issue 3. 2020.

Manal Corwin - Matt McNeill - Brett Weaver: Convergence of Tax and ESG. In: Perspectives on Tax Law & Policy. 2(2), Canadian Tax Foundation, Canada, 2021. 1-3. o.

- Majtényi Balázs: A környezet nemzetközi jogi védelme. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest 2012.
- Marco Migliorelli: What Do We Mean by Sustainable Finance? Assessing Existing Frameworks and Policy Risks. Sustainability, 13, 975. 2021.
- Margaret Levi: The Predatory Theory of Rule. Politics and Society 10: 1981. 431-465. o.
- Marina Anda Georgescu - Valina Pendolovska - Julio Cesar Cabeza: Distribution of environmental taxes in Europe by taxpayers in 2007. Eurostat 67/2010.
- Mariska Vilmos: Az Államgazdaságtan Kézikönyve. Budapest, Franklin Társulat, 1905.
- Mark R. England - Lorenzo M. Polvani: The Montreal Protocol is delaying the occurrence of the first ice-free Arctic summer. Earth, Atmospheric, and Planetary Sciences, Vol. 120 (22), 2023.
- Martin Isaac William - Ajay K. Mehrotra - Monica Prasad: The Thunder of History: The Origins and Development of the New Fiscal Sociology. I. W. Martin - A. K. Mehrotra - M. Prasad (eds.), The New Fiscal Sociology: Taxation in Comparative and Historical Perspective. Cambridge University Press, Cambridge, 2009. 1-28. o.
- Matolcsy György: Új Fenntartható Közgazdaságtan, Magyar Nemzeti Bank, Budapest, 2022.
- Matthew Paterson: Global Warming and Global Politics. London: Routledge, 1996.
- Matthew Spaniol - Evita Danilova-Jensen - Martin Nielsen - Carl Rosdahl: Defining Greenwashing: A Concept Analysis. Sustainability, 16(20):9055, 2024.
- Matti Kohonen: Beneficial Ownership and climate crises: A fishy business. 2023.
- Mauro Renna: I principi di tutela dell'ambiente. Rivista Quadrimestale di diritto dell'ambiente. n.1-2. 2012.
- Mohsen Rahmandoust: Teaching Financial Literacy to Entrepreneurs for Sustainable Development OIDA International Journal of Sustainable Development, Vol. 2, No. 12, 2011. 61-66. o.
- Morales Padrón: Journal of Don Francisco Saavedra de Sangronis (1780-1783). Gainesville, University of Florida Press, 1989.
- Michael Klingler - Nadia Ameli - Jamie Rickman - Johannes Schmidt: Large-scale green grabbing for wind and solar photovoltaic development in Brazil. Nature Sustainability volume 7, 2024. 747-757. o.
- Mihir A. Desai - Dhammika Dharmapala: Corporate Tax Avoidance and High-Powered Incentives. J. Financ. Econ. 79, 2006. 145-179. o.
- Min Wang - Jinhua Zhao - Joydeep Bhattacharya: Optimal health and environmental policies in a pollution-growth nexus. Journal of Environmental Economics and Management, 71. 2015. 160-179. o.

Mikael Skou Andersen: The green tax reform in Denmark: Shifting the focus of tax liability. *Journal of Environmental Liability*, 2:2, 1994. 47-50. o.

Nagy Zoltán: Környezeti Adózás Szabályozása a Környezetpolitika Rendszerében. Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Miskolc, 2012.

Nagy Zoltán: A környezetvédelem pénzügyi jogi kérdései. Nagy Zoltán - Olajos István - Raisz Anikó - Szilágyi János Ede (szerk.): *Környezetjog II.: Tanulmányok a környezetjogi gondolkodás köréből*. Novotni Alapítvány, Miskolc, 2010.

Nagy Zoltán - Balázs Zsolt: A Környezeti Adózás Európai Uniók Szabályaival Kapcsolatos Problémafelvetés. In: *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, Tomus XLII/2 2024. 58-78. o.

Nagy Zoltán - Czirjákné Kispál Mónika: Légi Közlekedés (Zöld)Adóztatása. (Green) Taxation of Aviation. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, Tomus XLII/2 2024, 79-98. o.

Nagy Zoltán: A környezeti adózás helye és szerepe a környezetpolitikában. *Agrár- és Környezetjog*, 20. szám, 2016. 85-90. o.

Nancy K. Kubasek - Gary S. Silverman: *Environmental Law*. Pearson Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey, 2008. 8-35. o.

Niall Ferguson: *A pénz felemelkedése*. Scolar Kiadó, Magyarország, 2010.

Nina T. Rogers - Steven Cummins - Hannah Forde - Catrin P. Jones - Oliver Mytton - Harry Rutter - Stephen J. Sharp - Dolly Theis - Martin White - Jean Adams: Associations between trajectories of obesity prevalence in English primary school children and the UK soft drinks industry levy: An interrupted time series analysis of surveillance data. *PLOS Medicine*, 2023.

Nikolay Turgenev: *Experience of tax theory*. 3rd Ed., Moscow, 1937.

Norwegian Ministry of Climate and Environment: Meld. St. 13 (2020 - 2021) Report to the Storting (white paper) Norway's Climate Action Plan for 2021-2030. Norwegian Ministry of Climate and Environment, 2022.

Oded Galor - Moav Omer: Natural Selection and the Origin of Economic Growth. *Quarterly Journal of Economics* 117 (4): 2002. 1133-1191. o.

OECD. Action Plan on Base Erosion and Profit Shifting; OECD Publishing: Paris, France, 2013.

OECD: *Environmentally Related Taxes in OECD countries: Issues and Strategies*. France 2001.

OECD: *OECD Dataset. Environmentally related tax revenue*. Paris 2021.

OECD: *OECD Guidelines for Multinational Enterprises*. OECD Publishing: Paris, France, 2011.

Ogachi Daniel - Zoltan Zeman: Corporate Social Responsibility and Firm Value Protection. International Journal of Financial Studies 8: 4 Paper: 72, 2020.

Orbán Zoltán: Iskolán kívüli környezeti nevelés. Vásárhelyi Judit (szerk.): Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia. Magyar Környezeti Nevelési Egyesület. 2010. 253.-258. o.

Országgyűlés Hivatala: A "Greenwashing" jelenség. Közgyűteményi és Közművelődési Igazgatóság, Infojegyzet 2021/40.

Other Environmental Measures other than Carbon Taxes Draft paper from the Subcommittee on Environmental Taxation for discussion and first consideration by the Tax Committee in March 2024 ANNEX E-1 to E/C.18/2024/CRP.7

Paksi László: A környezeti problémák iránti érzékenyítés a köznevelésben. Iskolakultúra, 13 (12). 2013. 161-169. o.

Patrick Criqui - Mark Jaccard - Thomas Sterner: Carbon taxation: A tale of three countries. Sustainability, 11(22), 6280. 2019.

Paul Ekins: Introduction to the Issues and the Book. Paul Ekins - Stefan Speck (eds.): Environmental Tax Reform. Oxford University Press, Oxford, 2011.

Paul Ekins - Simon Dresner: The carbon taxes in practice. Energy Policy, 32(6), 2004.

Paul Leroy-Beaulieu: Pénzügytan. MTA Kiadó, Budapest, 1. kötet, 1880.

Paul J. Crutzen - Eugene Stoermer and Will Steffen: The Future of Nature. Documents of Global Change. The 'Anthropocene' Yale University Press, 2000.

Pánovics Attila: Az Európai Unió szerepe az ENSZ Fenntartható Fejlődési Menetrendjének Végrehajtásában. Pólusok, Zöld különszám, 2023. 16-30. o.

Peter Bakewell: A History of Latin America. Blackwell Publishing, 2003.

Philip T. Hoffman: What Do States Do? Politics and Economic History. The Journal of Economic History 75(2): 2015.

Polányi Károly: Kereskedelem, piacok és pénz az ókori Görögországban. Gondolat, Budapest, 1984.

Pomázi István: Az Európai Unió környezetpolitikája és a szabályozás várható tendenciái. Magyarország az ezredfordulón - MTA Stratégiai Kutatások, Budapest, 1997.

Qiao-Mei Liang - Qian Wang - Yi-Ming Wei: Assessing the Distributional Impacts of Carbon Tax Among Households Across Different Income Groups: The Case of China. Energy & Environment 24 (7-8): 1323-46. 2013.

Ramesh Durbarry - M. Thea Sinclair: Tourism taxation in the UK. University of Nottingham, Nottingham, 2001.

Ramy Ayoub: *The 42 Laws of Maat: Ancient Egypt's Code of Ethics and Moral Guidance*. Cornell University, 2021.

Raymond Smith: *Sea-Coal for London: History of the Coal Factors in the London Market*. Longmans, London, 1961.

Roberta Alfano: *Tributi ambientali*. In: G. Giappichelli (ed.): *Profili interni ed europei*. Turin, 2012.

Robert Bird - Karie Davis-Nozemack: *Tax Avoidance as a Sustainability Program*. *Journal of Business Ethics* 2016.

Robert W. Hahn: *Economic perspectives for environmental problems: how the patient followed the doctor's orders*. *Journal of Economic Perspectives*, 3. 1989. 95-114 o.

Roger Hildingsson - Åsa Knaggård: *The Swedish Carbon Tax. A Resilient Success*. *The Swedish Carbon Tax*. In: Caroline de la Porte et al.: *Successful Public Policy in the Nordic Countries*. Oxford University Press, 2022.

Ronald H. Coase: *The problem of social cost*. *The Journal of Law and Economics*, 3. 1960 1-44. o.

Richard Boele - Heike Fabig - David Wheeler: *Shell, Nigeria and the Ogoni. A study in unsustainable development: I. The story of shell, Nigeria and the Ogoni people - Environment, economy relationships: Conflict and prospect for resolution*. In: *Sustainable Development*. Vol. 9, No. 2. 2001. 74-86. o.

Richard C. Hoffmann: *An Environmental History of Medieval Europe*. Cambridge, Cambridge University Press, 2014.

Richard Holme - Phil Watts: *Corporate social responsibility: making good business sense*. Geneva: World Business Council for Sustainable Development, 2000.

Roberton C. Williams III.: *A response to Gilbert E. Metcalf*. Alan D. Viard (ed.): *Tax policy lessons from the 2000s*. Washington, DC: AEI Press, 2009.

Robert MacNeil - Matthew Paterson: *Trump, US climate politics, and the evolving pattern of global climate governance*. *Global Change, Peace and Security*, 1-18., 2019.

Roger C. Dower - Richard D. Morgenstern: *Energy taxation in the United States: A case study of the BTU tax proposal*. *International Journal of Global Energy Issues* Vol. 10, No. 2-4 2014. 180-190. o.

Sandra J. Huston: *Measuring Financial Literacy*. *The journal of consumer affairs*. Volume 44, Issue 2 Special Issue: *Financial Literacy*, 2010., 296-316. o.

Samuel Jonsson - Anders Ydstedt - Elke Asen: *Looking Back on 30 Years of Carbon Taxes in Sweden*. Fiscal Fact no. 727. Tax Foundation, Washington DC, 2020.

Sebastián. J. Miller - Mauricio A. Vela: Are Environmentally Related Taxes Effective? IDB Working Paper Series; 467, 2013.

Sebastião Netto - Marcos Sobral - Ana Ribeiro - Gleibson Soares: Concepts and forms of greenwashing: a systematic review. *Environmental Sciences Europe*, vol. 32, 2020.

Shi-Ming Huang - Shang-Heng Chung - Ching-Fang Huang - Kai-Qi Zhan: Discovering Greenwashing Behavior Patterns: A Systematic Literature Review Approach. *International Journal of Computer Auditing*, 6(1), 2024. 3-24. o.

Skou Andersen - Niels Dengsøe - Branth Pedersen: An Evaluation of the Impact of Green Taxes in the Nordic Countries, *Nordic Council of Ministers, TemaNord 561*. 2000.

Stefan Speck: Environmental tax reform and the potential implications of tax base erosions in the context of emission reduction targets and demographic change. *Economia Politica: Journal of Analytical and Institutional Economics*, Vol. 34, issue 3. No 5. 2017. 407-423. o.

Stefan Speck - Mikael Skou Andersen - Helle Ørsted Nielsen - Anders Ryelund - Carey Smith: The Use of Economic Instruments in Nordic and Baltic Environmental Policy 2001-2005. *National Environmental Research Institute, Denmark*, 2006.

Stefan Speck - Jim McNicholas - Marina Markovic: Environmental Taxes in an Enlarged Europe An Analysis and Database of Environmental Taxes and Charges in Central and Eastern Europe The Regional Environmental Center for Central and Eastern Europe, *Szentendre*, 2001.

Stephen Dowell: History of Taxation and Taxes in England from the Earliest Times to the Year 1885. *Longmans, Green and Co., London*, 1888.

Steven Globerman: It's Time to Move on from ESG. In: Steven Globerman (ed.): *ESG Myths and Realities Collected Essays*. *Fraser Institute, Canada*, 2024.

Stuart Piggot: Az európai civilizáció kezdetei. *Gondolat, Budapest*, 1987.

Süge Csongor: A pénzügyi kultúra mérhetősége. *Tompáné Dr. Daubner Katalin - Dr. Miklós György (eds) Tudomány napi előadás. Tudományos mozaik 7. Második kötet. Kalocsa, Tomori Pál Főiskola*. 2010., 1-11. o.

Szabó Marcel: The Implementation of the Judgment of the ICJ in the Gabčíkovo-Nagymaros dispute. *Iustum Aequum Salutare*, No.1. 2009.15-25. o.

Szilágyi János Ede: A Közös Agrárpolitika 2003-as reformja - útban a teljes szétválasztás felé. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, Miskolc University Press, Miskolc, Tomus: XXIII/2., 2005*. 561-576. o.

Szilágyi János Ede: Környezetvédelem az európai uniós jogban. In: Nagy Zoltán - Olajos István - Raisz Anikó - Szilágyi János Ede (szerk.): *Környezetjog II.: Tanulmányok a környezetjogi gondolkodás köréből*. *Novotni Alapítvány, Miskolc*, 2010.

Szilágyi János Ede (szerk.): Környezetjog II.: Tanulmányok a környezetjogi gondolkodás köréből. Novotni Alapítvány, Miskolc, 2010.

Simon de Sismondi: New beginnings of political economy or of wealth in its relation to population; TRANS. edited by A.F. Kohn. - M.: State social service. Econ. ed. 1937.

Sumi Ildikó: A környezeti nevelés főbb fejlesztési területei és lehetőségei a hazai közoktatásban. EDU 6. évfolyam 3. szám. 2016. 167-175. o., Vitályos Gábor Áron (szerk.): Fenntarthatóságra nevelés a nevelési-oktatási intézményekben. Tanulmánykötet. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2014.

Szilovics Csaba - Bujtár Zsolt - Szívós Alexander: The Impact of Soft Law Rules on the Effective Enforcement of Sustainability Standards. Economics & Working Capital, 1-2. 2023. 39-44. o.

Szilovics Csaba: Az egykulcsos adó igazságosságáról. JURA 21: 1 2015. 136-141. o.

Szilovics Csaba: Az igazságosság elveinek érvényesülése a természetes személyek adóztatásában. JURA 18: 1, 2012. 119-126. o.

Szilovics Csaba: Az adózás eredetéről. Novissima Kiadó, Budapest, 2021.

Szilovics, Csaba: Az adózás eredetéről. JURA 31: 1 2025. 70-97. o.

Szilovics Csaba: On the Origins of Taxation. Ancient roots of tax systems. Aula Magna, Sevilla, Spanyolország, 2022.

Szilovics Csaba: Pénzügyi jog. Inter-Szféra Kft. Pécs, 2020.

Szilovics Csaba: Adójogi ismeretek. PTE ÁJK, Pécs, 2016.

Szilovics Csaba: Az ingatlan- és vagyonadóztatás magyarországi helyzete. In. Miskolci Jogi Szemle, 2012/2., 37-52. o.

Szilovics Csaba: Csalás és jogkövetés az adójogban. Gondolat Kiadó, Budapest, 2003.

Szilovics, Csaba: Emergence of the First Taxes. Economics and Working Capital, 9: 1-2, 2024. 2-15. o.

Szívós Alexander: A fenntartható fejlődés és a környezetvédelem fejlődése az Európai Unió jogában. Európai Jog: Az Európai Jogakadémia Folyóirata 25: 2, 2025. 5-13. o.

Szívós Alexander: A fenntartható fejlődés és az ESG kritériumok vizsgálata. JURA 31 2025., 59-74. o.

Szívós Alexander - Szilovics Csaba - Bujtár Zsolt: A soft-law szabályok alkalmazásának problémái a fenntarthatósági jogszabályok hatékony érvényesülésében. JURA 29: 3, 2023. 106-123. o.

Tahyné Kovács Ágnes: A "soft law" szerepéről egy környezetjogi szabályozási terület példáján keresztül. *Iustum Aequum Salutare*, 2018/4., 43-54. o.

Takács György: Rendszeres magyar pénzügyi jog. Grill könyvkiadó, Budapest, 1936.

Tetsuo Ono: Environmental tax policy and long-run economic growth. *Japanese Economic Review*, 54 (2) 2003. 203-217. o.

The Nordic Council of Ministers: The use of economic instruments in Nordic environmental policy 1990-2017. Denmark, 2018.

Thomas Böcker - Robert Finger: European Pesticide Tax Schemes in Comparison: An Analysis of Experiences and Developments. *Sustainability*, 8(4) 2016.

Thomas Björner - Mikael Togeby: Industrial companies' demand for energy based on a micro panel database: effects of CO2 taxation and agreements on energy savings. *ACEE Summer Study*, New York: American Council for an Energy-efficient Economy. 1999.

Thomas Hobbes: *Leviathan*. Revised Student Edition, Cambridge Texts in the History of Political Thought. Ed. R. Tuck.: Cambridge University Press, Cambridge, 2003. 1651.

Thomas H. Tietenberg: On Taxation and the Control of Externalities: Comment. *The American Economic Review*, Vol. 64. No. 3. 1974. 462-466. o.

Thomas Malthus: *An Essay on the Principle of Population*. London: J. Johnson, in St. Paul's Churchyard, 1798.

Thomas Paine: *Az ember jogai*. Osiris-Readers, Budapest, 1995.

Thomas R. Tørsløv - Ludvig S. Wier - Gabriel Zucman: The Missing Profit of Nations. NBER Working Paper, No. w24701. 2018.

Toni Brackin: Overcoming tax complexity through tax literacy - an analysis of financial literacy research in the context of the taxation system. 2007 Australasian Taxation Teachers Association Conference, Brisbane, Australia. 2007.

Toni Brackin: Taxation as a Component of Financial Literacy: How Literate are Australians in Relation to Taxation. Griffith Business School, 2014.

Tóth Dávid: A vízjog történelmi szemelvényei és a vízjog kodifikációjának újragondolása. *JURA*, 2019/1. 520-526. o.

Tóth Róbert - Zéman Zoltán - Túróczi Imre - Kása Richárd - Popp József - Oláh Judit: The system of relationships between sustainable corporate governance and corporate financial literacy. *Polish Journal of Management Studies* 23: 1 2021. 418-435. o.

Ulrich Grober: Deep roots: A conceptual history of sustainable development' (Nachhaltigkeit). Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB), 2007.

Umer Shahzad: Environmental taxes, energy consumption, and environmental quality: Theoretical survey with policy implications. *Environmental Science and Pollution Research* 27, 2020. 24848-24862. o.

UN Economic and Social Council: Report of the Secretary-General: Problems of the Human Environment. New York, 1969.

UN Tourism: World Tourism Barometer. World Tourism Organization, Vol. 23. Issue 1. Madrid, Spain, 2025.

United Nations: Report of the United Nations Conference on the Human Environment. Stockholm 1972. UN Publication, New York, 1973.

Valeria Andreoni: Environmental taxes: Drivers behind the revenue collected. *Journal of Cleaner Production*, Vol. 221, 2019. 17-26. o.

Valerie Braithwaite - Michael Wenzel: Integrating explanations of tax evasion and avoidance. In *The Cambridge Handbook of Psychology and Economic Behaviour*; Alan Lewis (Ed): Cambridge University Press: Cambridge, UK, 2008.

Vesa Koskimaa - Lauri Rapeli - Juha Hiedanpää: Governing through strategies: How does Finland sustain a future-oriented environmental policy for the long term? *Futures*. Vol. 125. 2021.

Victor Thuronyi - Kim Brooks - Borbala Kolozs: *Comparative Tax Law*; Wolters Kluwer: Alphen aan den Rijn, The Netherlands, 2016.

Viktoria A. Koretskaya-Garmash: Taxation Awareness and its Impact on Financial Literacy. *Journal of Tax Reform*. T. 3, № 2. C. 2017. 131-142. o.

Wallace E. Oates: Green Taxes: Can we protect the Environment and Improve the Tax System at the Same Time? *Southern Economic Journal*, Vol. 61. No. 4. 1995. 915-922. o.

William A. Duerr: The Role of Faith in Forest Resource Management. *Social Science in Forestry. A Book of Reading*, Philadelphia: W. B. Saunders, 1975.

William A. Irwin - Richard A. Liroff: Economic Disincentives for Pollution Control: Legal, Political and Administrative Dimensions. Environmental Protection Agency, EPA-600/5-74-026, 1974. 126-39. o.

William H. Te Brake: Air Pollution and Fuel Crises in Preindustrial London, 1250-1650. *Technology and Culture*, Vol. 16, No. 3, 1975. 337-359. o.

William J. Baumol: On Taxation and the Control of Externalities. *The American Economic Review*, Vol. 62. No. 3. 1972. 307-322. o.

William J. Baumol - Wallace E. Oates: *The Theory of Environmental Policy* (2nd edition). Cambridge University Press, Cambridge, 1988.

William Nordhaus: Optimal greenhouse gas reductions and tax policy in the ‘DICE’ model. American Economic Review, 83. 1993. 313-317. o.

Withana Sirini - Ten Brink Patrick - Illes Andrea - Nanni Silvia - Watkins Emma - Lopez Ana -Dijl Elizabeth - Kretschmer Bettina - Mazza Leonardo - Newman Stephanie - Russi Daniela: Annexes to Final Report - Environmental tax reform in Europe: Opportunities for the future. 2014.

Xavier Vence - Sugey de Jesus López Pérez: Taxation for a Circular Economy: New Instruments, Reforms, and Architectural Changes in the Fiscal System. Sustainability, 13. (8). 2021.

Yannick Oswald - Joel Millward-Hopkins - Julia K. Steinberger - Anne Owen - Diana Ivanova: Luxury-focused carbon taxation improves fairness of climate policy. One Earth, Volume 6, Issue 7. 2023. 884-898. o.

Yan Xu: Environmental Taxation in China: The Greening of an Emerging Economy. Handbook of research on environmental taxation, Australia, 2012.

Yemane Wolde-Rufael - Eyob Mulat-weldemeskel: Effectiveness of environmental taxes and environmental stringent policies on CO2 emissions: the European experience. Environ Dev Sustain 25, 2023. 5211–5239. o.

Yu He- Xiaoling Zhao - Huan Zheng: How does the environmental protection tax law affect firm ESG? Evidence from the Chinese stock markets. In.: Energy Economics, Volume 127, Part A, 2023.

Zhi Yang - Thi Nguyen - Nam Nguyen - Thi Nguyen - Thi Cao: Greenwashing behaviours: Causes, taxonomy and consequences based on a systematic literature review. Journal of Business Economics and Management. 21. 2020. 1486-1507. o.

Zombor Berezvai - József Vitrai - Gergely Tóth - Zoltán Brys - Márta Bakacs - Tamás Joó: Long-term impact of unhealthy food tax on consumption and the drivers behind: A longitudinal study in Hungary. Health Policy, Volume 146, 2024.

Zuo Liu: Taxation in China. Thomson Learning, 148, 2006.

Jogszabályok, bírósági döntések

Act. No 965 of 26 June 2020

Act on the Funding of Sustainable Forestry (1094/1996)

ACT No 683 of 11/06/2024

ACT No 620 of 11/06/2024 3

CT Regulations, Schedule of Consumption Tax Items and Tax Rates, item 7; PRC State Council, Notice of Implementing the Reform on Fuel Taxation and Pricing

Energy Tax Act of 1978, Pub. L. No. 95-618, § 201, 92 Stat. 3174, 3180 (codified at I.R.C. § 4064 (2006))

Hazardous Substance Response Revenue Act of 1980, Pub. L. No. 96-510, § 201, 94 Stat. 2767, 2796 (codified at I.R.C. §§ 4661-4662 (2006)).

Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer, 1987.

Energy Policy Act, Pub. L. No. 102-486

National Energy Policy Development Group: Reliable, Affordable, and Environmentally Sound Energy for America's Future. U.S Government Printing Office, Washington 6-7. 2001.

Energy Policy Act of 2005, Pub. L. No. 109-58

Emergency Economic Stabilization Act of 2008, Pub. L. No. 110-343

American Recovery and Reinvestment Act of 2009, Pub. L. No. 111-5

Tax Recommendations of the President: Hearings Before the H. Comm. on Ways and Means. 91st Cong. 1970.

CBO Report 50980, "Federal Support for the Development, Production, and Use of Fuels and Energy Technologies," by Philip Webre, Terry Dinan, et al.

Government proposal (225/1996). The Act on Excise Duty on Electricity and Certain Fuels (1260/1996)

LBK nr 479 of 22/04/2020

LBK nr 785 of 24/05/2022

LBK nr 595 af 29/04/2020

LBK nr 13 of 09/01/2023

LBK nr 1214 of 10/08/2020

Lag (2020:32) om skatt på plastbärkassar

LOV-1990-12-21-72 om avgift på utslipp av CO₂ i petroleumsvirksomhet på kontinentalsokkelen

Provisional Regulations on Resource Tax (promulgated by the State Council, Dec. 25, 1993, effective Jan. 1, 1994) (China)

Federal Climate Action Act of 12 December 2019

VAT Regulations, arts. 2 and 12; CT Regulations, Schedule of Consumption Tax Items and Tax Rates, item 9

Regeringens proposition 1995/96:87 Lag om skatt på naturgrus

Provisional Regulations on Vehicle Acquisition Tax (promulgated by the State Council, Oct. 22, 2000 effective Jan. 1, 2001) (China)

Law on Vehicle and Vessel Tax (promulgated by the NPCSC, Feb. 25, 2011, effective Jan. 1, 2012)

Provisional Regulations on Urban Construction and Maintenance Tax (promulgated by the State Council, Feb. 8, 1985, effective Jan. 1, 1985) China

Provisional Regulations on Farmland Occupation Tax (promulgated by the State Council, Apr. 1, 1987, reformed Dec. 1, 2007, effective Jan. 1, 2008.

Jelentés a „soft law” eszközök alkalmazásának jogi és szervezeti hatásairól 28.6.2007 - (2007/2028(INI))

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2020/852 rendelete (2020. június 18.) a fenntartható befektetések előmozdítását célzó keret létrehozásáról, valamint az (EU) 2019/2088 rendelet módosításáról

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2020/852 Rendelete (2020. június 18.) a fenntartható befektetések előmozdítását célzó keret létrehozásáról, valamint az (EU) 2019/2088 rendelet módosításáról

Communication from the Commission A Sustainable Europe for a Better World: A European Union Strategy for Sustainable Development (Commission's proposal to the Gothenburg European Council) COM/2001/0264 final

Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU, as regards corporate sustainability reporting

2003/96/EK Tanácsi Irányelv

1999/31/EK irányelv a hulladéklerakókról

2009/28/EK irányelv a megújuló energiaforrásból előállított energia támogatásáról

Single European Act 1986.

Az Európai Parlament és a Tanács 2004/35/EK irányelve (2004. április 21.) a környezeti károk megelőzése és felszámolása tekintetében a környezeti felelősségről

European Commission, Evaluation of Council Directive 2003/96/EC of 27 October 2003 (2019)

A Bizottság (EU) 2019/1842 végrehajtási rendelete

A Bizottság (EU) 2019/331 felhatalmazáson alapuló rendelete

A Bizottság (EU) 2019/1122 végrehajtási rendelete

A Bizottság 2022/C 77/03 határozata, A Bizottság 2019/708/EU felhatalmazáson alapuló határozata

COM (2019) 640 final az Európai Zöld Megállapodásról

COM (2001) 366 final Green Paper: Promoting a European framework for Corporate Social Responsibility

COM (2006)136) Implementing the Partnership For Growth and Jobs Making Europe a Pole of Excellence On Corporate Social Responsibility.

COM (2011) 681 Renewed EU strategy 2011-14 for Corporate Social Responsibility

Az Európai Parlament és a Tanács 691/2011/EU Rendelete (2011. július 6.) az európai környezeti-gazdasági számlákról

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2021/1119 rendelete (2021. június 30.) a klímasemlegesség elérését célzó keret létrehozásáról és a 401/2009/EK rendelet, valamint az (EU) 2018/1999 rendelet módosításáról

Council Implementing Decision (EU) 2022/1004 of 17 June 2022 authorising Finland to apply a reduced rate of taxation to electricity supplied to certain heat pumps, electric boilers and recirculating water pumps, in accordance with Article 19 of Directive 2003/96/EC

Regulation (EU) 2023/956 of the European Parliament and of the Council of 10 May 2023 establishing a carbon border adjustment mechanism

(EU) 2003/87/EC Tanács irányelve

Európai Bizottság 2019/1842 végrehajtási rendelete

Európai Bizottság: Az európai zöld megállapodás. COM (2019) 640 final. Brüsszel 2019.

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/2088 Rendelete a pénzügyi szolgáltatási ágazatban a fenntarthatósággal kapcsolatos közzétételekről

Az Európai Unióról szóló szerződés

Az Európai Unió működéséről szóló szerződés

Az Európai Parlament és a Tanács 2003/87/EK Irányelve az üvegházhatást okozó gázok kibocsátási egységei Közösségen belüli kereskedelmi rendszerének létrehozásáról és a 96/61/EK tanácsi irányelv módosításáról

Council Directive (EU) 2003/87/EC.

Directive (EU) 2024/825 of the European Parliament and of the Council of 28 February 2024 amending Directives 2005/29/EC and 2011/83/EU as regards empowering consumers for the green transition through better protection against unfair practices and through better information

Guiding principles concerning international economic aspects of environmental policies, C (72) 128.

Council Recommendation 75/436/Euratom

Other Environmental Measures other than Carbon Taxes Draft paper from the Subcommittee on Environmental Taxation for discussion and first consideration by the Tax Committee in March 2024 ANNEX E-1 to E/C.18/2024/CRP.7

Bizottság 2019/1842 végrehajtási rendelete

EU Parlament és az EU Tanács 2022/0396 (COD) rendelete

Report on institutional and legal implications of the use of 'soft law' instruments 28.6.2007 - (2007/2028(INI)) European Parliament

A Tanács 2003/96/EK irányelve (2003. október 27.) az energiatermékek és a villamos energia közösségi adóztatási keretének átszervezéséről

2014/95/EU irányelv a 2013/34/EU irányelvnek a nem pénzügyi és a sokszínűséggel kapcsolatos információknak bizonyos nagyvállalkozások és vállalatcsoportok általi közzététele tekintetében történő módosításáról

A Tanács 96/61/EK Irányelve (1996. szeptember 24.) a környezetszennyezés integrált megelőzéséről és csökkentéséről

(EU) 2022/2464 irányelv a 537/2014/EU rendeletnek, a 2004/109/EK irányelvnek, a 2006/43/EK irányelvnek és 2013/34/EU irányelvnek a fenntarthatósággal kapcsolatos vállalati beszámolás tekintetében történő módosításáról

A tisztább és versenyképesebb Európát szolgáló, körforgásos gazdaságra vonatkozó új cselekvési terv. Brüsszel 2020.3.11. COM (2020) 98 final

A Bizottság 2022/C 426/01 közleménye az állami támogatásokra vonatkozó, az Ukrajna elleni orosz invázióval összefüggésben a gazdaság támogatását célzó ideiglenes válságkeretről

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2020/852 rendelete (2020. június 18.) a fenntartható befektetések előmozdítását célzó keret létrehozásáról, valamint az (EU) 2019/2088 rendelet módosításáról

2020/2053/EU tanácsi határozat (2020. december 14.)

2019/904/EK Irányelv az egyes műanyagtermékek környezetre gyakorolt hatásának csökkentéséről

2009/28/EK Irányelv a megújuló energiaforrásból előállított energia támogatásáról

2010/75/EU Irányelv (2010. november 24.) az ipari kibocsátásokról (a környezetszennyezés integrált megelőzése és csökkentése)

2009/147/EK Irányelv (2009. november 30.) a vadon élő madarak védelméről

2004/35/EK Irányelv (2004. április 21.) a környezeti károk megelőzése és felszámolása tekintetében a környezeti felelősségről

1999/62/EK Irányelv a nehéz tehergépjárművekre egyes infrastruktúrák használatáért kivetett díjakról

Gabcíkovo-Nagymaros Project (Hungary v. Slovakia) 25. September 1997, General List 92

C-293/97. sz. ügy előzetes döntéshozatali eljárás Stanley és Metson és Társaik, valamint a Korona és az Egyesült Királyság mezőgazdasági és környezetvédelmi minisztere elleni ügy 1999. április 29. (ECR 1999 I-02603)

C-2/90. sz. ügy, Bizottság kontra Belga Királyság, 1992. július 9. (ECR 1992-I-04431)

C-418/97 és C-419/97. sz. egyesített eljárások, előzetes döntéshozatali eljárás, az ARCO Chemie Nederland Ltd. és a holland környezetvédelmi miniszter, illetve mások között, 2000. június 15. (ECR 2000 I-04475)

C-284/95 számú Safety Hi-Tech ítélet

C-341/95 számú Bettati-ítélet

C-566/11., C-567/11., C-580/11., C-591/11., C-620/11. és C-640/11. számú egyesített ügyek

C-71/14 számú East Sussex County Council ügy

C-161/19 számú Bizottság kontra Ausztria ügy

C-508/13 számú Észtország kontra Parlament és Tanács ügy

C-594/18 P számú Ausztria kontra Bizottság ügy

C-416/10 számú Križan ügy

C-570/13 számú Gruber ügy

C-293/97 számú Standley ügy

C-534/13 számú ügy

C-15/19 számú ügy

C-297/19 számú ügy

C-358/14 számú ügy

C-201/02 számú ügy

C-115/09 számú ügy

C-174/82 számú ügy

C-192/01 számú ügy

C-236/01 számú ügy

C-132/03 számú ügy

C-2/90 számú ügy

276/2025. (VIII. 21.) Kormányrendelet a fenntartható finanszírozás és az egységes vállalati felelősségvállalás ösztönzését szolgáló környezettudatos, társadalmi és szociális szempontokat is figyelembe vevő, vállalati társadalmi felelősségvállalás szabályainak megsértése esetén kiszabható bírság szabályairól

320/2023. (VII. 17.) Kormányrendelet a jelentős térítésmentes kibocsátásiegység-kiosztásban részesülő létesítmény üzemeltetőjét érintő egyes veszélyhelyzeti szabályokról

2023. évi CVIII. törvény a fenntartható finanszírozás és az egységes vállalati felelősségvállalás ösztönzését szolgáló környezettudatos, társadalmi és szociális szempontokat is figyelembe vevő, vállalati társadalmi felelősségvállalás szabályairól és azzal összefüggő egyéb törvények módosításáról

97/2022. VI. 6. Kormányrendelet az extraprofit adókról

404/2021. (VII. 8.) Kormányrendelet a gazdaság újraindítása érdekében fizetendő kiegészítő bányajáradékról

2020. évi XLIV. törvény a klímavédelemről

176/2017. (VII. 4.) Kormányrendelet az energiahatékonysági célokat szolgáló beruházás adókedvezményének végrehajtási szabályairól

2017. évi CLI. törvény az adóigazgatási rendtartásról

2017. évi CL. törvény az adózás rendjéről

2016. évi LXVIII. törvény - a jövedéki adóról

2015. évi CXLIII. törvény a közbeszerzésekről

165/2014. (VII. 17.) Kormányrendelet

2013. évi CXXII. törvény a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról

Magyarország Alaptörvénye

3214/2023. (V.5.) Alkotmánybírósági végzés

8/2010. (I.28.) Alkotmánybírósági határozat

155/2008. (XII. 17.) Alkotmánybírósági határozat

2012. évi CCXVII. törvény az üvegházhatású gázok közösségi kereskedelmi rendszerében és az erőfeszítés-megosztási határozat végrehajtásában történő részvételről

2011. évi LXXXV. törvény a környezetvédelmi termékdíjról

2009. évi LXXVIII. törvény az egyes nagy értékű vagyontárgyakat terhelő adóról

2008. évi XLVII. törvény a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról

54/2008. Kormányrendelet az ásványi nyersanyagok és a geotermikus energia fajlagos értékének, valamint az értékszámítás módjának meghatározásáról

2007. évi LX. törvény az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezménye és annak Kiotói Jegyzőkönyve végrehajtási keretrendszeréről

2007. évi CXXVII. törvény az általános forgalmi adóról

2003. évi LXXXIX. törvény a környezetterhelési díjról

2003. évi LXXXVIII. törvény az energiaadóról

2003. évi CX. törvény a regisztrációs adóról

2000. évi C. törvény a számvitelről

1997. évi CLV. törvény a fogyasztóvédelemről

1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról

1995. évi LIII. törvény a környezet védelmének általános szabályairól (1995.VI.22. közlönyállapot)

1995. évi LVI. törvény a környezetvédelmi termékdíjról, továbbá egyes termékek környezetvédelmi termékdíjáról

1995. évi LVII. törvény a vízgazdálkodásról

1995. évi XCVII. törvény a légitömegközlekedésről

1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról

1991. évi LXXXII. törvény a gépjárműadóról

Internetes források

<https://thegreenliving.in/sustainability-lessons-from-ancient-india/> (2024.05.03.)

https://ng.24.hu/tudomany/2024/11/02/okor-kornyezetszennyezés/#google_vignette (2024.12.03.)

<https://www2.sci.u-szeged.hu/eghajlattan/legszenny3.htm> (2024.04.15.)

<https://www.ecotourism.org/what-is-ecotourism> (2024.11.20.)

<https://www.euronews.com/travel/2025/02/04/europe-tourist-taxes-bans-restrictions-explained> (2025.03.12.)

<https://cda.ve.it/en/> (2025.03.18.)

<https://www.cntraveler.com/story/japan-sayonara-tax> (2025.03.18.)

<https://jesz.ajk.elte.hu/csink56.pdf> (2025.01.20.)

<https://bcsdh.hu/szakmai-programok/korforgasos-gazdasag-platform/#:~:text=A%20magyarorsz%C3%A1gi%20K%C3%B6rforg%C3%A1s%20Gazdas%C3%A1g%20Platform%2C%20a%20Magyarorsz%C3%A1gi%20%C3%9Czleti,szervezet%20csatlakozott%20a%20Platformhoz%2C%20melynek%20c%C3%A9lja%20a%20k%C3%B6rforg> (2025.04.02.)

<https://foes.de/pdf/2010-07%20Ferenc%20Batho%20-%20The%20Hungarian%20State%20Budget%20and%20Environmental%20Fiscal%20Measures.pdf> (2025.01.23.)

<https://jogaszvilag.hu/cegvilag/epr-dij-meg-mindig-nagy-a-bizonytalansag/> (letöltés dátuma: 2024.04.15.)

https://www.pwc.com/hu/hu/sajtoszoba/2023/uj_zoldadok.html (2025.01.13.)

<https://www.levego.hu/sites/default/files/kapcsolodo/oecd0704.pdf> (2024.10.15.)

<https://www.eea.europa.eu/en/topics/in-depth/air-pollution/air-pollution-country-fact-sheets-2024/quick-country-facts> (2025.02.23.)

<https://impakter.com/exxonmobil-sues-eu-over-unprecedented-windfall-tax/> (2025.02.02.)

https://www.ey.com/en_gl/insights/tax/how-global-minimum-tax-affects-sustainability-tax-incentives (2025.01.03.)

<https://ado.hu/ado/kutatas-fejlesztési-tevekenység-adokedvezménye-a-társasági-adóban-2024-tól-1-resz/> (2025.01.12.)

[https://hu.andersen.com/hu/hirek/uj-kutatas-fejlesztési-adokedvezmeny-a-tarsasagi-adoban/#:~:text=A%202024.%20ad%C3%B3%C3%A9vt%C5%91%20%E2%80%93%20ad%C3%B3z%C3%B3%20v%C3%A1laszt%C3%A1sa%20szerint,k%C3%B6lts%C3%A9gek.%20Az%20ad%C3%B3kedvezm%C3%A9ny%20m%C3%A9rt%C3%A9ke%20az%20elsz%C3%A1molhat%C3%B3%20k%C3%B6lts%C3%A9g%2010%25-a.\(2025.01.15.\)](https://hu.andersen.com/hu/hirek/uj-kutatas-fejlesztési-adokedvezmeny-a-tarsasagi-adoban/#:~:text=A%202024.%20ad%C3%B3%C3%A9vt%C5%91%20%E2%80%93%20ad%C3%B3z%C3%B3%20v%C3%A1laszt%C3%A1sa%20szerint,k%C3%B6lts%C3%A9gek.%20Az%20ad%C3%B3kedvezm%C3%A9ny%20m%C3%A9rt%C3%A9ke%20az%20elsz%C3%A1molhat%C3%B3%20k%C3%B6lts%C3%A9g%2010%25-a.(2025.01.15.))

[https://kuria-birosag.hu/hu/sajto/kuria-tajekoztatoja-ryanair-legitarsasag-es-budapest-fovaros-kormanyhivatala-mint\(2025.03.10.\)](https://kuria-birosag.hu/hu/sajto/kuria-tajekoztatoja-ryanair-legitarsasag-es-budapest-fovaros-kormanyhivatala-mint(2025.03.10.))

[https://www.iges.or.jp/en/publication_documents/pub/workingpaper/en/5983/The_Rise_of_Carbon_Taxation_in_France_Rocamora_May_2017.pdf\(2025.02.21.\)](https://www.iges.or.jp/en/publication_documents/pub/workingpaper/en/5983/The_Rise_of_Carbon_Taxation_in_France_Rocamora_May_2017.pdf(2025.02.21.))

[https://curia.europa.eu/juris/fiche.jsf?id=C%3B519%3B24%3BRP%3B1%3BP%3B1%3BC2024%2F0519%2FP&language=en\(2025.03.11.\)](https://curia.europa.eu/juris/fiche.jsf?id=C%3B519%3B24%3BRP%3B1%3BP%3B1%3BC2024%2F0519%2FP&language=en(2025.03.11.))

[https://www.china-briefing.com/news/china-environmental-protection-tax/\(2024.04.12.\)](https://www.china-briefing.com/news/china-environmental-protection-tax/(2024.04.12.))

Negative Impacts of Tourism on the Environment | Greentumble (2025.03.16.)

[https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416660\(2025.01.06.\)](https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416660(2025.01.06.))

[https://iucn.org/\(2025.03.14.\)](https://iucn.org/(2025.03.14.))

[https://kpvk.pte.hu/sites/kpvk.pte.hu/files/Kornyezeti_neveles/pdf/2.pdf\(2024.11.22.\)](https://kpvk.pte.hu/sites/kpvk.pte.hu/files/Kornyezeti_neveles/pdf/2.pdf(2024.11.22.))

[https://www.missionaustralia.com.au/media-centre/media-releases/new-report-confirms-biggest-concerns-for-young-people-in-australia#:~:text=Responses%20from%20more%20than%2019%2C500,considered%20most%20important%20in%20Australia.\(2025.02.10.\)](https://www.missionaustralia.com.au/media-centre/media-releases/new-report-confirms-biggest-concerns-for-young-people-in-australia#:~:text=Responses%20from%20more%20than%2019%2C500,considered%20most%20important%20in%20Australia.(2025.02.10.))

[https://oi-files-d8-prod.s3.eu-west-2.amazonaws.com/s3fs-public/2025-01/English%20%20Davos%20Full%20Report%202025.pdf\(2025.03.26.\)](https://oi-files-d8-prod.s3.eu-west-2.amazonaws.com/s3fs-public/2025-01/English%20%20Davos%20Full%20Report%202025.pdf(2025.03.26.))

[https://mek.oszk.hu/14700/14746/14746.pdf\(2024.11.15.\)](https://mek.oszk.hu/14700/14746/14746.pdf(2024.11.15.))

[https://24.hu/tudomany/2023/08/13/palfy-jozsef-geologus-klimavaltozas-fajkihalas-antropocen-interju/\(2024.02.05.\)](https://24.hu/tudomany/2023/08/13/palfy-jozsef-geologus-klimavaltozas-fajkihalas-antropocen-interju/(2024.02.05.))

[https://edufinanciera.com/wp-content/uploads/2014/02/report_survey_en.pdf\(2023.05.03.\)](https://edufinanciera.com/wp-content/uploads/2014/02/report_survey_en.pdf(2023.05.03.))

[https://www.mnb.hu/letoltes/0415mnbpszafmegallpodas-penzugyi-kultura-fejleszte.pdf\(2024.06.13.\)](https://www.mnb.hu/letoltes/0415mnbpszafmegallpodas-penzugyi-kultura-fejleszte.pdf(2024.06.13.))

[https://mek.oszk.hu/02000/02043/html/46.html\(2023.02.21.\)](https://mek.oszk.hu/02000/02043/html/46.html(2023.02.21.))

[https://environmentalhistory.org/ancient/middle-ages/\(2024.05.24.\)](https://environmentalhistory.org/ancient/middle-ages/(2024.05.24.))

[https://reliefweb.int/report/world/islamic-law-and-rules-war\(2024.03.11.\)](https://reliefweb.int/report/world/islamic-law-and-rules-war(2024.03.11.))

[http://ptk2013.hu/polgari-jogi-kodifikacio/labady-tamas-alkotmanyjogi-hatasok-a-keszulo-ptk-szabalyaira pjk-20002-13-19-o/780\(2018.10.08.\)](http://ptk2013.hu/polgari-jogi-kodifikacio/labady-tamas-alkotmanyjogi-hatasok-a-keszulo-ptk-szabalyaira pjk-20002-13-19-o/780(2018.10.08.))

<https://sustainabledevelopment.un.org/sdinaction/hesi/literacy> (2024.12.06.)

<https://www.fieldmuseum.org/about/press/ancient-civilizations-were-already-messing-planet> (2024.02.15.)

<https://kornyezet.nye.hu/kornyezet/sites/www.nye.hu.kornyezet/files/TUDOM%C3%81NY-%20%C3%89S%20K%C3%96RNYEZETT%C3%96RT%C3%89NET%20pdf-hez.pdf> (2025.08.05.)

<https://www.portfolio.hu/gazdasag/20230728/brutalis-vagyon-aramlik-ki-magyarorszagrol-offshore-szamlakra-dermeszto-penzeket-mentenek-ki-a-vagyonosok-630391> (2024.02.15.)

<https://earth.org/environmental-issues-in-china/> (2025.03.24.)

https://wwf.panda.org/wwf_news/?256230/Chinas%2Dbiodiversity%2Ddeclines%2Das%2Dhuman%2Dfootprint%2Dgrows (2025.03.23.)

OECD: Environmental Tax Profile China <https://www.oecd.org/tax/tax-policy/environmental-tax-profile-china.pdf> (2025.03.02.)

Tax on air travel in Sweden | Skatteverket (2025.01.16.)

<https://kpmg.com/us/en/articles/2023/us-federal-tax-policy-decarbonization.html> (2025.03.23.)

<https://edition.cnn.com/interactive/2023/12/us/countries-climate-change-emissions-cop28/> (2025.03.05.)

<https://worldpopulationreview.com/country-rankings/plastic-pollution-by-country> (2025.03.17.)

<https://earth.org/environmental-issues-in-china/> (2025.03.24.)

https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=57153b6c-1ac9-6dd4-4048-b7e8732ba709&groupId=252038 (2025.03.05.)

https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=57153b6c-1ac9-6dd4-4048-b7e8732ba709&groupId=252038 (2025.03.05.)

https://www.diw.de/documents/publikationen/73/diw_01.c.360061.de/diw_eb_2001-05-5.pdf (2025.01.17.)

<https://www.ecologic.eu/1156> (2025.03.11.)

https://www.diw.de/documents/publikationen/73/diw_01.c.360061.de/diw_eb_2001-05-5.pdf (2025.01.17.)

https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_ao/englisch_ao.html (2025.03.16.)

<https://www.destatis.de/EN/Themes/Society-Environment/Environment/Environmental-Economic-Accounting/taxes-other-duties/environment-related-tax-revenue.html> (2025.03.12.)

<https://www.umweltbundesamt.de/en/data/environmental-indicators/indicator-environmental-taxation#assessing-the-development> (2025.02.21.)

https://www.oecd.org/en/publications/oecd-environmental-performance-reviews-germany-2023_f26da7da-en.html (2025.03.06.)

<https://www.bmu.de/en/publication/federal-action-plan-on-nature-based-solution-for-climate-and-biodiversity> (2025.03.16.)

<https://www.destatis.de/EN/Themes/Society-Environment/Environment/Water-Management/Tables/liste-charges-tarif-type-waste-water-disposal.html> (2025.03.11.)

<https://www.bundesregierung.de/breg-en/issues/climate-action/klimaschutzprogramm-2030-1674080#:~:text=By%20putting%20a%20price%20on%20climate-damaging%20CO2%20emissions%2C,by%2055%20per%20cent%20of%20the%201990%20level.> (2025.03.16.)

https://www.zoll.de/EN/Businesses/Aviation-tax/Taxation-principles/taxation-principles_node.html (2025.03.12.)

https://www.oecd.org/en/publications/oecd-environmental-performance-reviews-germany-2023_f26da7da-en.html (2025.03.06.)

<https://www.theguardian.com/world/2022/sep/20/un-secretary-general-tax-fossil-fuel-companies-climate-crisis> (2024.11.10.)

<https://taxfoundation.org/data/all/eu/carbon-taxes-in-europe-2023/> (2025.03.17.)

<https://www.sustainability.gov/federal-sustainability-plan/> (2025.03.22.)

<https://www.bundesregierung.de/breg-en/issues/climate-action/klimaschutzprogramm-2030-674080#:~:text=By%20putting%20a%20price%20on%20climate-damaging%20CO2%20emissions%2C,by%2055%20per%20cent%20of%20the%201990%20level.> (2025.03.16.)

<https://www.bdo.de/en-gb/insights/publications/tax-legal/plastics-tax-in-germany-the-single-use-plastic-fund-act> (2025.03.15.)

<https://edition.cnn.com/interactive/2023/12/us/countries-climate-change-emissions-cop28/> (2025.03.05.)

<https://worldpopulationreview.com/country-rankings/plastic-pollution-by-country> (2025.03.17.)

<https://pub.norden.org/temanord2023-520/2-denmark.html> (2025.01.04.)

https://www.ey.com/en_gl/technical/tax-alerts/danish-government-plans-to-introduce-a-new-agriculture-co2-tax (2025.01.09.)

<https://skm.dk/aktuelt/presse-nyheder/pressemeddelelser/regeringen-og-parterne-i-groen-trepart-indgaar-historisk-aftale-om-et-groent-danmark> (2025.01.22.)

<https://skm.dk/tal-og-metode/satser/satser-og-beloebsgraenser-i-lovgivningen/bekaempelsesmiddelafgiftsloven> (2025.01.05.),

<https://pub.norden.org/temanord2023-520/2-denmark.html> (2025.01.04.)

<https://skm.dk/tal-og-metode/satser/satser-og-beloebsgraenser-i-lovgivningen/spildevandsafgiftsloven> (2025.01.04.)

<https://skm.dk/tal-og-metode/satser/satser-og-beloebsgraenser-i-lovgivningen/alt-om-bilbeskatning> (2025.01.05.)

<https://skm.dk/tal-og-metode/satser/satser-og-beloebsgraenser-i-lovgivningen/passagerafgift> (2025.01.07.)

<https://skm.dk/tal-og-metode/satser/satser-og-beloebsgraenser-i-lovgivningen/svovlafgiftsloven> (2025.01.04.)

<https://pub.norden.org/temanord2023-520/2-denmark.html> (2025.01.04.)

<https://skm.dk/tal-og-metode/satser/satser-og-beloebsgraenser-i-lovgivningen/emballageafgiftsloven> (2025.01.04.)

<https://www.skatteetaten.no/en/rates/air-passenger-tax/> (2025.01.08.)

<https://www.sdg16.plus/policies/carbon-tax-norway/#policy-reference-4> (2025.01.03.)

<https://www.norskipetroleum.no/en/economy/petroleum-tax/> (2025.01.04.)

<https://www.skatteetaten.no/en/business-and-organisation/vat-and-duties/excise-duties/about-the-excise-duties/nox/> (2025.01.08.)

<https://www.taxand.com/wp-content/uploads/2024/06/Taxand-Energy-and-Tax-Overview-Publication-Norway.pdf> (2025.01.04.)

<https://pub.norden.org/temanord2023-520/5-norway.html> (2025.01.03.)

<https://www.skatteetaten.no/en/business-and-organisation/vat-and-duties/excise-duties/about-the-excise-duties/electrical-power-tax/> (2025.01.04.)

<https://www.skatteetaten.no/globalassets/rettskilder/avgiftsrundskriv/mineralske-produkter-mv.-2024.pdf> (2025.01.05.)

<https://www.skatteetaten.no/en/rates/mineral-product-tax/> (2025.01.04.)

<https://pub.norden.org/temanord2023-520/5-norway.html> (2025.01.03.)

<https://www.skatteetaten.no/en/person/duties/cars-and-other-vehicles/> (2025.01.03.)

<https://www.skatteetaten.no/en/person/duties/cars-and-other-vehicles/importing/which-duties-do-you-have-to-pay/one-off-registration-tax/what-is-the-one-off-registration-tax/> (2025.01.06.)

https://www.oecd.org/en/publications/oecd-environmental-performance-reviews-finland-2021_d73547b7-en.html (2024.11.26.)

<https://stat.fi/en/statistics/yev> (2025.01.14.)

<https://www.ssb.no/en/offentlig-sektor/artikler-og-publikasjoner/environmental-taxes-in-norway-1991-2004>. (2025.01.15.)

<https://energifaktanorge.no/en/et-baerekraftig-og-sikkert-energisystem/avgifter-og-kvoteplikt/> (2025.01.03.)

https://environment.ec.europa.eu/document/download/50b47255-64ff-4faf-bc9d-bd27d73189a4_en?filename=Finland.pdf (2025.01.12.)

<https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-03-17/energy-shock-hitting-poorer-nations-reliant-on-imports-hardest?embedded-checkout=true#xj4y7vzkg> (2025.02.15.)

<https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/90739/tutkimus--jakehitt%C3%A4mistoiminnan-lis%C3%A4v%C3%A4hennys-verovuosina-2021-2027> (2025.01.26.)

http://www.stat.fi/til/ehi/index_en.html (2025.01.15.)

<https://ieep.eu/wp-content/uploads/2022/12/FI-Peatland-Tax-final.pdf> (2025.02.04.)

<https://pledgetimes.com/energy-the-energy-useof-peat-is-declining-rapidly-50-million-money-returns-but-then-we-are-a-cleaner-plan> (2025.02.16.)

<https://arsboni.hu/aszteroidakent-csapodik-a-vallalatokra-az-esg-torveny/> (2024.12.21.)

<https://hellononprofit.hu/a-kornyezeti-esrs-szabvanyok-e1-e5-diohejban/> (2024.12.30.)

<https://assets.aeaweb.org/asset-server/files/19040.pdf> (2025.01.19.)

<https://www.statista.com/statistics/483590/prices-of-implemented-carbon-pricing-instruments-worldwide-by-select-country/> (2025.01.18.)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-367-508-7> (2025.01.27.)

<https://www.skatteverket.se/foretag/skatterochavdrag/punktskatter/plastbarkassar.4.7eada0316ed67d72824444.html> (2025.02.20.)

<https://www.skatteverket.se/foretag/skatterochavdrag/punktskatter/naturgrusskatt.4.18e1b10334ebe8bc80005337.html> (2025.01.29.)

<https://www.oecd.org/env/country-reviews/2447776.pdf> (2025.01.24.)

<https://www.iea.org/reports/finland-2023/executive-summary> (2025.02.13.)

<https://foes.de/pdf/GBG-GreenEssay-2005-03-Goerres-Germanys-ecotax-reform-1999-2003.pdf> (2025.03.15.)

<http://www.naturvardsverket.se/Sa-mar-miljon/Statistik-A-O/Vaxthusgaser-territoriella-utslapp-och-upptag/> (2025.02.07.)

<https://skatteverket.se/servicelankar/otherlanguages/inenglishengelska/businessesandemployers/startingandrunningaswedishbusiness/payingtaxesbusinesses/taxonairtravel/taxratepercountry.441f1c61d16193087d7f5472.html> (2025.02.04.)

<https://skatteverket.se/servicelankar/otherlanguages/inenglishengelska/businessesandemployers/startingandrunningaswedishbusiness/payingtaxesbusinesses/taxonairtravel.441f1c61d16193087d7f5348.html> (2025.02.01.)

<https://theicct.org/swedens-new-bonus-malus-scheme-from-rocky-roads-to-rounded-fells/> (2025.01.28.)

<https://www.transportstyrelsen.se/en/road/road-tolls/congestion-taxes-in-stockholm-and-goteborg/congestion-tax-in-göteborg/hours-and-amounts-in-göteborg/> (2025.01.26.)

https://ec.europa.eu/taxation_customs/tedb/#/home (2025.01.05.)

<https://www.regeringen.se/490aef/contentassets/e9aac44d7310494da86ab1b49b5bc1ba/hojd-energiskatt-och-koldioxidskatt-pa-branslen-vid-viss-anvandning-samt-hojd-skatt-pa-kemikalier-i-viss-elektronik.pdf> (2025.01.20.)

<http://www.enveco.se/wp-content/uploads/2018/03/AnthesisEnveco-rapport-2018-3.-The-Swedish-CO2-tax-an-overview.pdf>. (2025.02.21.)

https://www.globalutmaning.se/wp-content/uploads/sites/8/2011/10/Swedish_Carbon_Tax_Akerfedlt-Hammar.pdf. (2024.11.20.)

https://www.ey.com/hu_hu/insights/climate-change-sustainability-services/ey-elemzes-eu-taxonomia (2025.01.18.)

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_3192 (2025.01.17.)

<https://blog.kpmg.hu/2023/07/egyre-tobb-szektorban-hataroz-meg-zold-tevekenyseget-az-unios-taxonomia-rendelet-eu-fenntarthato-penzugyi-csomag/> (2025.01.18.)

<https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/circular-economy/> (2025.01.17.)

<https://hipa.hu/hir/uj-tamogatasi-program-bevezetese-a-zold-atallas-felgyorsitasara-tctf-tamogatas/> (2025.01.19.)

https://competition-policy.ec.europa.eu/state-aid/temporary-crisis-and-transition-framework_en (2025.01.13.)

<https://tvi.kormany.hu/tctf-magyar-intezkedesek> (2024.11.24.)

https://www.spglobal.com/esg/solutions/tcfd-reporting?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=Sustainability_Reporting_Search&utm_term=task%20force%20on%20climate%20related%20financial%20disclosures&utm_content=698044903392&gclid=CjwKCAiAyJS7BhBiEiwAyS9uNQ2LaX1Ft2MRHPan07lpfVmfWp_f3KzIuuEYk-N7Sn73akid5zGf_hoCai0QAvD_BwE&gad_source=1 (2025.01.14.)

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/hu/qanda_21_3662/QA_NDA_21_3662_HU.pdf - energiaadó (2025.01.03.)

<https://www.germanwatch.org/en/19552> (2025.01.23.)

<https://taxfoundation.org/data/all/eu/carbon-taxes-europe-2024/> (2025.03.09.)

https://www.iges.or.jp/en/publication_documents/pub/workingpaper/en/5983/The_Rise_of_Carbon_Taxation_in_France_Rocamora_May_2017.pdf (2025.02.21.)

<https://nkvh.kormany.hu/cbam-az-importaruk-karbonintenzitasat-ellensulyozo-mechanizmus#:~:text=Az%20Eur%C3%B3pai%20Parlament%20%C3%A9s%20Tan%C3%A1rs%202023.%20m%C3%A1jus%2010-i,%C3%B6lts%C3%A9get%20fog%20alkalmazni%20a%20harmadik%20orsz%C3%A1gokb%C3%B3l%20sz%C3%A1rmaz%C3%B3%20import%C3%A1rukra.> (2025.02.21.)

https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/en_gl/topics/tax/tax-pdfs/ey-green-tax-tracker-oct-2023-edition-7.pdf (2025.01.14.)

<https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement> (2024.10.14.)

<https://www.europarl.europa.eu/topics/hu/article/20180301STO98928/uveghazhatasu-gazok-kibocsatas-a-eu-ban-infografika> (2024.11.25.)

<https://www.eea.europa.eu/publications/trends-and-projections-in-europe-2023> (2024.11.14.)

<https://oecdstatistics.blog/2023/06/15/new-estimates-provide-insights-on-co2-emissions-from-global-shipping/> (2024.11.05.)

<http://www.unep.org/explore-topics/extractives/why-does-extractives-matter> (2024.12.06.)

https://climate.ec.europa.eu/eu-action/european-climate-law_hu#:~:text=Eur%C3%B3pai%20kl%C3%ADmarendelet%20The%20European%20Climate%20Law%20writes%20into,least%2055%25%20by%202030%2C%20compared%20to%201990%20levels. (2025.01.05.)

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0095069622001115> (2025.01.22.)

https://www.eracomm.eu/Introduction_EU_Environmental_Law/EN/module_2/module_2_6.html (2025.01.13.)

https://www.eracomm.eu/Introduction_EU_Environmental_Law/EN/module_2/module_2_9.html (2025.01.13.)

https://eur-lex.europa.eu/HU/legal-content/glossary/precautionary_principle.html#:~:text=The%20precautionary%20principle%20is%20an,should%20not%20be%20carried%20out. (2025.01.13.)

<https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/hu/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-amsterdam>, (2024.05.06.)

<https://www.crf-usa.org/bill-of-rights-in-action/bria-18-4-a-environmental-disasters-in-the-cradles-of-civilization> (2025.01.27.)

https://ec.europa.eu/regional_policy/2021-2027_en (2025.01.13.)

<https://scholarship.law.missouri.edu/jdr/vol2011/iss2/6> (2024.05.06.)

<https://www.newyorker.com/magazine/1962/06/16/silent-spring-part-1> (2024.03.14.)

<https://www.epa.gov/history/origins-epa> (2024.12.05)

<https://ado.hu/ado/epuletes-adozas-kapuado-fustado-ablakado/> (2023.12.16.)

<http://ecolounge.hu/nagyvilag/mar-az-okorban-elt-embereket-is-ipari-olomszennyez-es-sujtotta> (2024.01.21.)

<https://theconversation.com/the-waters-become-corrupt-the-air-infected-heres-how-ancient-greeks-and-romans-grappled-with-environmental-damage-236680> (2024.10.26.)

<https://mek.oszk.hu/01000/01057/01057.pdf> (2023.11.02.)

<https://www.thoughtco.com/dust-veil-environmental-disaster-in-europe-171628> (2025.01.26.)
www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=SBHMSQ (2020.01.21.)

https://mult-kor.hu/20021112_a_kornyezet-szennyez-es_rovid_tortenete?pIdx=2 (2024.03.10.)

<https://hypeandhyper.com/a-haboru-akar-egy-evszazadra-is-tonkreteszi-kornyezetunket/> (2024.03.12.)

<https://klimapolitikaiintezet.hu/cikk/haboru-klimavaltozas> (2024.02.15.)

<https://greenfo.hu/hir/a-francia-verszivattyu-maig-gyilkos-itt-meg-a-vadhus-is-ehetetlen/> (2024.02.05.)

<https://crsreports.congress.gov/product/pdf/RL/RL30030> (2024.12.05.)

https://www.globalutmaning.se/wp-content/uploads/sites/8/2011/10/Swedish_Carbon_Tax_AkerfedltHammar.pdf. (2024.09.13.)

<https://greenfo.hu/hir/a-romai-klub-elso-jelentese/> (2024.07.17.)

<https://www.unep.org/who-we-are/about-us> (2024.07.18.)

<https://www.bet.hu/site/Magyar/tartalmak/Kibocsatok/Ajanlasok-kibocsatoknak/bet-esg> (2024.11.17.)

<https://sasb.org/about/> (2024.02.26.)

<https://grantthornton.hu/fogalomtar/gri-global-reporting-initiative> (2024.06.12.)

<https://www.heritage.org/international-economies/commentary/economic-freedom-the-path-healthy-environments-social-progress> (2024.12.15.)

<https://www.oeconomus.hu/hirek/esg-veszely-vagy-lehetoseg-magyarorszag-fenntarthato-gazdasagi-konferenciaja/> (2024.12.12.)

<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/71/environment-policy-general-principlesand-basic-framework> (2024.12.05.)

<https://jesz.ajk.elte.hu/csink56.pdf> (2024.11.16.)

<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/Johannesburg.pdf> (2024.10.25.)

<https://eionet.kormany.hu/a-fenntarthato-fejlodes-fogalma> (2024.05.24.)

<https://sdgs.un.org/goals> (2024.04.14.)

https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cop26_auv_2f_cover_decision.pdf (2024.12.07.)

<https://cop29.az/en/media-hub/news/breakthrough-in-baku-delivers-13tn-baku-finance-goal> (2024.12.20.)

<https://www.wri.org/insights/interactive-chart-shows-changes-worlds-top-10-emitters> (2024.09.21.)

<https://hu.euronews.com/2023/04/22/mar-megallithatatlan-a-gleccserek-olvadasa> (2024.12.26.)

<https://www.legalesg.com/the-united-nations-free-thinkers-who-coined-the-term-esg-and-changed-the-world> (2024.12.20.)

https://www.unepfi.org/fileadmin/documents/freshfields_legal_resp_20051123.pdf (2023.08.03)

<https://www.forbes.com/sites/betsyatkins/2020/06/08/demystifying-esgits-history--current-status/?sh=50dcc7712cdd> (2023.08.01.)

<https://www.ussif.org/> (2024.08.12.)

<https://www.ga-institute.com/> (2024.09.04.)

<https://www.ussif.org/> (2024.08.12.)

<https://mek.oszk.hu/01400/01450/01450.htm#3> (2023.11.27.)

<https://www.portfolio.hu/gazdasag/20230728/brutalis-vagyon-aramlik-ki-magyarorszagrol-offshore-szamlakra-> (2024.05.03.)

<https://arsboni.hu/aszteroidakent-csapodik-a-vallalatokra-az-esg-torveny/> (2024.12.21.)

<https://hellononprofit.hu/a-kornyezeti-esrs-szabvanyok-e1-e5-diohejban/> (2024.12.30.)

https://www.ey.com/hu_hu/climate-change-sustainability-services/hatalmas-valtozasokat-hoz-az-uj-unios-fenntarthatosagi-iranyelv- (2024.02.25.)

<https://blogs.dlapiper.com/advocatus/2024/02/torvenyi-kotelezettseg-lett-a-fenntarthatosag-uj-jelentesteteli-es-beszamolasi-kovetelmenyek/> (2024.02.25.)

<https://arsboni.hu/aszteroidakent-csapodik-a-vallalatokra-az-esg-torveny/> (2024.12.21.)

<https://www.oecd.org/ctp/tax-global/part-2-of-report-to-g20-dwg-on-the-impact-of-beps-in-low-income-countries.pdf> (2024.12.14.)

<https://www.uantwerpen.be/images/uantwerpen/container2673/files/Publications/WP/2019/wp-201904.pdf> (2024.10.18.)

<https://www.levego.hu/sites/default/files/kapcsolodo/oecd0704.pdf> (2024.08.15.)

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Environmental_tax_statistics (2024.04.07.)

<https://www.wolterskluwer.com/en/expert-insights/green-tax-environmentally-friendly-behavior> (2024.12.17.)

<https://index.hu/gazdasag/geocompass/2023/08/24/externalia-ado-dohanyzas-oktatas-kornyezetvedelem-uzemanyag/> (2024.12.05.)

https://adozona.hu/jogtar/701646_Kornyezetvedelmi_adozas_I (2024.11.26.)

<https://www.internationaltaxreview.com/article/2a6a97rqjh5w57pnjs3k0/where-is-the-t-in-esg> (2025.01.10.)

<https://www2.deloitte.com/hu/hu/pages/energia-energiahordozok/articles/esg-explained-1-what-is-esg.html> (2024.06.25.)

https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=LEGISSUM:corporate_social_responsibility (2023.11.15.)

<https://www.globalreporting.org/> (2025.01.12.)

<https://sasb.org/about/> (2024.02.26.)

<https://grantthornton.hu/fogalomtar/gri-global-reporting-initiative> (2024.06.12.)

<https://insightplus.bakermckenzie.com/bm/tax/international-unlocking-the-intersection-between-esg-and-tax> (2024.01.22.)

https://www.ey.com/en_gl/insights/law/why-keeping-pace-with-sustainability-tax-policy-is-imperative (2024.11.25.)

<https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20240111STO16722/stopping-greenwashing-how-the-eu-regulates-green-claims> (2025-03.26.)

<https://www.oecd.org/tax/tax-policy/environmental-tax-profile-china.pdf> (2024.02.11.)

https://www.ey.com/en_gl/insights/law/why-keeping-pace-with-sustainability-tax-policy-is-imperative (2024.11.25.)

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/646124/EPRS_BRI\(2020\)646124_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/646124/EPRS_BRI(2020)646124_EN.pdf) (2024.12.21.)

https://taxation-customs.ec.europa.eu/document/download/fc5110b6-6fd0-4e7c-b116e2eae1b851c6_en?filename=energy-tax-report-2019.pdf (2024.11.28.)

https://taxation-customs.ec.europa.eu/green-taxation-0_en (2024.12.06.)

https://taxation-customs.ec.europa.eu/green-taxation-0/revision-energy-taxation-directive_en (2024.12.05.)

<https://jogaszvilag.hu/cegvilag/hatarozott-fellepes-a-greenwashing-jelenseggel-szemben/> (2025-03.26.)

<https://blogs.dlapiper.com/advocatus/2021/10/greenwashing-a-szallodai-torolkozoktol-a-zold-finanszirozasiig/> (2025.02.05.)

https://hvg.hu/zhvg/20220615_Sosem_lesz_korforgasos_a_gazdasag_jogi_szabalyozas_nelkul (2025.03.04.)

https://hvg.hu/zhvg/20240812_Hazudhatott-a-PET-palackokrol-a-Szentkiralyi-a-Coca-Colaes-a-Fonte-Viva-eljarast-inditott-a-GVH (2025.03.10.)

https://www.sourcewatch.org/images/5/59/GP_Book_of_Greenwash.pdf (2025.02.14.)

<https://eionet.kormany.hu/a-fenntarthato-fejlodes-fogalma>, (2024.05.06.)

<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/71/environment-policy-general-principles-and-basic-framework#:~:text=A.International%20declarations> (2025.01.12.)

<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/71/environment-policy-general-principlesand-basic-framework> (2025.01.12.)

https://www.bing.com/search?q=Levegő+Munkacsoport+Valódi+megoldás+az+üzemanyagár+csökkentése+helyett+2022.+09.19.+címlap.blog.hu&cvid=f5a17981fcf541c2b5ef0f54d8278038&gs_lcrp=EgRlZGdlKgYIABBFgdKyBggAEEUYOTIICAEQ6QcY_FXSAQc1OTJqMGo0qAIIsAIB&FORM=ANAB01&PC=U531 (2024.05.04.)

<https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/climate-change/paris-agreement/#EU> (2024.11.07.)

Fenntarthatóság és fiskális politika – Az EPR kapcsolata a magyar adórendszerrel – Jogászvilág (2025.03.13.)

<https://cordis.europa.eu/programme/id/ENV-ENVAP-1C> (2025.01.11.)

https://environment.ec.europa.eu/topics/circular-economy/eu-ecolabel_en (2025.01.14.)

<https://www.bmel.de/DE/themen/landwirtschaft/oekologischer-landbau/bio-siegel.html> (2025.01.15.)

<https://earthwatch.org.uk/wp-content/uploads/2023/11/Greenhushing-Apr2023-Final.pdf> (2025.03.29.)

<https://planet-tracker.org/greenwashing-growing-increasingly-sophisticated-says-planet-tracker/> (2025.03.21.)

<https://forbes.hu/zold/greenwashing-6-tipus-vasarlas/> (2025.03.21.)

<https://agotabiro.com/greenwashing-azaz-a-zoldre-mosas-jelentese-es-tipusai/> (2024.09.11.)

<https://www.eea.europa.eu/publications/environmental-taxation-and-eu-environmental-policies> (2024.11.20.)

<https://www.collegesidekick.com/study-docs/5128520> (2025.01.13.)

https://www.vmtt.org.rs/mtn2014/194_211_Nagy.pdf (2025.06.12.)

<https://mersz.hu/kerekes-a-kornyezetgazdasagtan-alapjai> (2025.06.24.)

<https://kuria-birosag.hu/hu/sajto/tajekoztato-budapest-fovaros-xviii-keruleti-onkormanyzat-telepulesi-adorendeletenek-legiutas> (2025.07.10.)